

politički **ZATVORENIK**

GODINA XII. - SRPANJ/KOLOVOZ 2002. CIJENA 25 KN

BROJ

1241125

Poštarska plaćena u gotovu.

NARAŠTAJ SLOBODE

Urednik: Prof. Vl adimir Juročić, Mustajbega Likiškog 6/L. (brzoglas 81-05). — Predstavnik i odgovorni urednik: Josip Žestor, Sarajevo, Bjelave 71. — Uprava: Članica 1. (brzoglas 36-08). — Ček. račun Poštanske štedionice br. 300. Tisk: »Nove Tiskareve« Vrček i dr., Sarajevo. — Za tiskarom odgovara Stjepan Vrček.

Kultурно-prosvjetni rad DKP Sarajevo

u prvoj godini djelatnosti

U svome povijestnom govoru, što ga je izrekao Poglavar Nezavisne Države Hrvatske predstavnicima HSS dne 10. kolovoza 1941. jasno je iztakao, da je samo slobodna država jamači slobodoga narodnoga napredka rekavši medju ostalim: »Hrvatski narod mora i treba imati svoju posebnu, vlastitu, nezavisnu državu. Ne može hrvatski narod postići niti sva ga blagostanja, niti svoga unutarnjeg uređenja, a niti može postići svoga socialnoga uređenja, ako na svojoj zemlji ne raspolaže sam svinču, kojom se život ravna. Da hrvatski narod nije imao svoje države, svj napori njegovii bili su u札uduni, jer su tudinci razpolagali sa svime, što on ima, s onim što on jest, i s onim što on radi. Iz toga jasno provlazi istina, da bez političke slobode nema kulturnoga napredka. U dvije godine državne slobode učinjen je veliki korak napredka na svima područjima narodnoga života.«

I bosanska Hrvatska sudjeluje u sveobčem obnavljivanju hrvatskoga života. Velikosrbi nisu dopuštali, da hrvatski narod ovih davnih zemalja, u kojima se uzdržao u vječovnim borbama s tudinom, napredje, nego su upotrebljavali svakojaka sredstva, kako bi njegovu živu i neslomljivu hrvatsku narodnu svješt suzbili, ali im nije uspjelo!

U nizu preporodilačkih nastojanja stvorena je i sarajevska knrgovalna postaja, koja je postala kulturna i nacionalna ustanova, škola naroda i

govornica književnih i kulturnih radnika.

Ova je značajna ustanova utemeljena na dan Poglavnika rođendana, te je time naglašeno, kako je bila živa želja našeg Poglavnika, da njegov vjerni hrvatski narod ovih krajeva ima tako vrijednu i toliko potrebnu ustanovu.

Od svoga prvoga dana djelovanja, DKP Sarajevo nija ni na jedan dan prekinula rad, već je bilježila sve ljepe uspjehe.

Naša je postaja u prvom redu računala s pitanjima narodnog i državnog života i njegovim potrebama, pa je u tom pravcu bila usmjerena svajnjegina djelatnost. Ukrzo je postala kulturno i nacionalno žarište i najdjelatnija prosvjetna ustanova. Njene blagogovne utjecaji, njezin smisleni spremiljeni raspored kao i zamjeran broj uistinu vrstnih predavača, pružili su istinsko zadovoljstvo svojem vjernom občinstvu. Obraćaju se svima staležima djelatno počavši, da je od prvog svog početka občenarodna ustanova vodeći brigu o potrebama svih slojeva pučanstva.

Njezine prve misli bile su upućene borcima u domovinu, radničtvu i sejlijetu. Trudila se da zadovolji u svakom pogledu: davalala je svagdje aktuelnu novinsku službu, zanimljiva predavanja s područja pučke prosvjetne, hrvatske i svjetske književnosti, vede i zabavne prirede ne zanemarujući ni vjerske manifestacije svojih slušatelja jednak vodeći brigu

kako o muslimanima tako i o katolicima prenoseci sv. Misli ili pak pridružujući redovno učenje Kur'ana. Pažnja se posvećivala narodnom zdravlju (tri put nedjeljno daje se zdravstvena služba, a to je pridonjelo zatajanju populariziranju narodne higijene), davalala je gospodarske pouke (stručne savjete ing. Hakla, a od najnovijega vremena ing. Strelića), organizirala je Pučko sveučilište, čime je udovojilo javnu potrebu. Ovdje je potrebno iztaknuti u nekoliko rečenica značajan rad ove koristne ustanove, koja je privremeno preko ljetnih praznika obustavila svoje djelovanje. Kroz pola godine svoga plodonosnog djelovanja iznijelo je Pučko sveučilište 23 predavanja od 15 predavača. Tu su se izredali značajni sarajevski prosvjetni radnici, koji su u popularnom izlaganju obradivali zanimljive teme, koje su pozanimale kako intelektualne i slušatelje jednako i pripadnike srednjih slojeva. Čime je i ova ustanova izvršila s podpunim uspjehom povjereni zadatak.

Naša je postaja sudjelovala u svima značajnijim kulturno-nacionalnim proslavama pruživši uvek svoju dragocjenu pomoć. To se najbolje vidjelo prilikom proslave Svečanog tjedna državne slobode, Tjedna hrvatske majke i djeteta, prilikom proslave Antunova kao i prigodom različnih povijestnih objektiva (Dan Poglavnika emigracije, Dan Poglavnika povratka u domovinu, Dan hrvatskih sveučilištaraca, Ob-

**Hrvatska
seljačka
stranka i
Nezavisna
Država
Hrvatska**

**Alkemičari
komunističkog
državotvorstva**

**Ivan
lepođlavskih
zidina**

**Linč na
Golome**

**Zašto je
suđen don
Nikola Soldo**

ZATVORENIK

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knezović

UREĐNICIĆI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović

OVAJ BROJ UREDITO
Tomislav Jonjić

UREĐNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutici;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valutici

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

*Ilustracija na naslovnoj stranici u povodu prve
obljetnice rada Državne krugovalne postaje Sarajevo*

KOMUNISTIČKI ZLOČINCI

Dva su se saveznika, Hitler i Staljin našla na zločinačkoj podjeli plijena i stvorili pakt za stabilnost, koji je trajao samo tri godine, a onda je došao obračun dvaju zločinaca i trenutak kada su u Hrvatskoj Staljinove pristaše pošle potiv svoje, u burnome ratnom vremenu, tek uspostavljene države. U svih naroda svijeta snage koje po zadatku stranih sila ruše svoju nacionalnu državu, smatraju se izdajicama i povijesno osuđuju. Kao u mnogočemu drugome, i u tome je kod Hrvata obrnut slučaj. One snage koje su toga 22. lipnja 1941. terorističkim činom izvršile napad na državu za koju se, sa sigurnošću možemo tvrditi, narod plebiscitarno opredijelio, njegovane su u prošlim deset godina od vlasti koja nije shvatila da je Jugoslavija propala i da nije potrebno dokazivati da je 22. lipnja bio prije 27. srpnja.

Da ih i ova vlast podržava nije uzrok samo manjka nacionalne svijesti i viška sluganskog mentaliteta, jer se od ovih ne traži prošlost nego budućnost, uzrok je u netaknutoj komunističkoj stvarnosti. Ostali su netaknuti komunistički političari, komunistički mediji, komunistički intelektualci i oni groteskno krivotvore našu stvarnost i uništavaju našu budućnost.

Do danas je uspjelo ignorirati komunističke zločine, umanjiti ih, opravdati uljepšanim ili lažnim obrazloženjima. Školski udžbenici ne prikazuju ispravno komunističke zločine, a po grafitima uočljiv je i porast komunističkih pristaša kojima ponovno smeta hrvatski grb i to hrvatskih dragovoljaca Domovinskog rata, pa preko njega šaraju gnusnu crvenu petokraku.

Predstavnici onih izdajica od 22. lipnja blebeću o svome navodnom "antifašizmu", lažno prikazujući upotrebu komunističke ideje kao dobre stvari. Ne smije se dopustiti da se povijesna krivotvorina prefunkcionira u istinu. Zbog toga smo i ove godine išli na Jazovku, jer je ona primjer njihova zločinačkoga komunističkog karaktera, u nju su komunistički pobednici ubacivali nemoće ranjenike iz bolnica.

Mi, žrtve totalitarnoga jugoslavenskog komunističkog aparata razočarani smo dosadašnjim političkim razvojem u našoj državi. Iznenađeni i ogorčeni angažmanom naših političara, kojima nacionalni interesi nisu primarni, koji nastavljaju s podaničkim ponašenjem i koji u Rigi nemaju snage izaći na tiskovnu konferenciju pa reći da su ih prevarili globalisti, koji svojom politikom u Hrvatskoj provode diskriminaciju Hrvata.

*Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika*

DA BI HRVATSKA BILA PROSPERITETNA, MORA NAJPRIJE BITI HRVATSKA!

Slom koalicijske vlade i izlazak Hrvatske socijalnoliberalne stranke iz nje pokazuju da nisu bili u pravu oni koji su slabosti u djelovanju te vlade pripisivali samo sitnim, prizemnim i karijerističkim pobudama nekolicine prvaka HSLS-a, na čelu s Draženom Budišom. Ovakav kraj je bio neminovan i zapravo je sporedno, pokušava li se Budiša u posljednji trenutak otkopčati od esdepeovske kompozicije, ne bi li u savezu sa (Sanaderovim) HDZ-om za koji mjesec zauzeo još čvršće pozicije u izvršnoj vlasti, ili su u pravu oni koji se priklanjuju prevladavajućemu mišljenju da je stari kabinetski (komitetski) taktičar Račan jedva dočekao prigodu da Budišu i njegove pobočnike izbací iz sedla.

Ono što je od presudne važnosti, treba tražiti drugdje. Račanova se vlada, bila ona vladom šestorke, vladom petorke ili vladom četvorke, pokazala apsolutno nekompetentnom. Iako je više od dvije godine prate talambasi nekritičnog odravljivanja tzv. neovisnih medija (zapravo sredstava za manipuliranje osjećajima i težnjama javnosti), račanovska nomenklatura nije ostvarila baš nijedno od bezbrojnih obećanja. Državna uprava i dalje djeluje voluntaristički, korupcija cvate u tek malčice rafiniranjem obliku od onoga s kojim smo se suočavali u doba poratne hadezeovske nadzirane anarhije, pravosuđe grca u nepremostivim teškoćama. Nijedan problem državnopravne naravi nije riješen, teškoće s utvrđenjem granice se nastavljaju i to uvijek na štetu Hrvatske: gubimo od Slovenije, Srbije i Republike Srpske, a na Prevaci se ne pomičemo s mrtve točke. Ne postoji domišljena i konzistentna politika prema susjedima, napose prema BiH, a položaj bosanskohercegovačkih Hrvata službeni Zagreb ignorira.

Izvoz ne raste, nezaposlenost ne pada. Nisu se povećala ni izravna inozemna ulaganja: dok su 1999. prema službenim statistikama iznosila 1.635,06 milijuna USD, prošle su, 2001. godine, bila osjetno manja: 1.445,32 milijuna USD. Njihov je realni gospodarski učinak još manji nego što bi to moglo govoriti same brojke, budući da su stranci investirali u vrlo mali broj poslovnih subjekata, i to onih sa zajamčenom profitabilnošću. No i unatoč tome, na nekim su područjima, osobito u telekomunikacijama i bankarstvu, uspjeli sebi osigurati monopolistički položaj i nametnuti norme ponašanja i poslovanja koje su u njihovim matičnim zemljama nezamislive. Strana ulaganja u industriju i stvaranje novih vrijednosti zanemariva su. Svjetski industrijski divovi pri izboru lokacija za izgradnju novih pogona zaobilaze Hrvatsku. Niz ugovora o proizvodnji brodova i oružja jednostano je raskinut na američki mig. Na tome je Hrvatska izgubila, procjenjuje se, oko 700 milijuna USD. No, nije važno, zauzvrat će bivši američki veleposlanik sagraditi balkon na svojoj cavatskoj vili, a Washington će nam, možda, u najboljem slučaju prividno nadoknaditi gubitak ukupno 12 milijuna dolara, tj. šezdesetak puta manje od onoga što smo izgubili, povrh čega će Račanu simbolički, jezikom diplomatskog potokola, pokazati da SAD drži više do Slovenije nego do Hrvatske.

Sve to pokazuje da aktualni namjesnici na Markovu trgu nisu kadri ni na kojem području Hrvatskoj osigurati napredak. Naprotiv, svojom protunaravnom i protuhrvatskom politikom samo produbljuju podjele u hrvatskome društvu. No, ipak, jedna je pouka račanovske vladavine, pouka koju će hrvatski birači izvući: da bi Hrvatska bila prosperitetna, mora biti hrvatska. Ne može se ignoriranjem hrvatstva i Hrvatske donijeti dobro hrvatskom narodu i njegovoj državi...

Tomislav JONJIC

IZ SADRŽAJA

ALKEMIČARI KOMUNISTIČKOG DRŽAVOTVORSTVA	2
<i>Egon Kraljević</i>	
TKO SU BOGOVI, A TKO VOLOVI	8
<i>Jure Knezović</i>	
MASONERIJA JE TRADICIONALNO PROTUHRVATSKA I PROTUKATOLIČKA	10
<i>Dr. Ivan Mužić</i>	
SRPSKI RATNI ZLOČINI NAD HRVATIMA I HRVATSKOM TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA (1991.-1995.)	15
<i>Dr. sc. Dražen Živić</i>	
NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (11.).	20
<i>Mato Marčinko</i>	
HRVATSKA SELJAČKA STRANKA I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA	22
<i>Ivan Gabelica</i>	
JOŠ O STRADANJU SRIJEMSKIH HRVATA	34
<i>Anica Dujmović</i>	
PROF. DR. ANTE ŠERCER: Najteži dani u njegovu životu	36
<i>Prof. dr. Željko Poljak</i>	
DON NIKOLA SOLDO - DOŽIVOTNA ROBIJA ZA NEPOĆUDNE TEKSTOVE	38
<i>Martin Zorić</i>	
DJELOVANJE MATICE HRVATSKE U DUVNU 1968. - 1971.	43
<i>Bruno Zorić</i>	
S ONU STRANU KAZNIONIČKOG ZIDA (I.).	46
<i>Dr. Augustin Franić</i>	
LEPOGLAVA	52
<i>Višnja Katušić Geoheli</i>	
"PROMIČBENI ODJEL II. KRIŽARSKE DIVIZIJE"	54
<i>Ladislav Hajba</i>	
JEDNA OD MNOGIH OSUDA BEZ DOKAZA	63
<i>Bruno Zorić</i>	
POKRŠTENJE HRVATA I GLAGOLJICA	67
<i>Mato Marčinko</i>	

ALKEMIČARI KOMUNISTIČKOG DRŽAVOTVORSTVA

Hrvatska ljevica naprosto ne zaslužuje ime koje nosi. Lijeve stranke razvijenog svijeta zalažu se za dobrobit radnih slojeva, ali s druge strane ne preziru nacije unutar kojih djeluju. Kod njih nacija i demokracija nisu suprotstavljeni pojmovi. Suprotno tome, hrvatska inačica ljevičarstva guli kožu vlastitom "radnom narodu", prebacujući svojom neoliberalnom politikom sav teret krize na najsiromašnije slojeve stanovništva. To se naziva "putem bez alternative" nakon "dvestogodišnje pljačke". Osim potpunog nedostatka za ljevicu karakterističnih socijalnih sadržaja vladavine, njihovo je ljevičarstvo karakteristično po statorne jugoslavenskom recidivu, koji u normalnim europskim socijaldemokratskim strankama ne postoji. Kod naših vrlih lijevih snaga postoji neprikrivena mržnja spram vlastite nacije, ona je dapače glavni sadržaj njihova političkog bitka! To im je oduvijek bio zaštitni znak i uz neutraživu želju za vlašću, jedini sadržaj njihova "ljevičarstva". Stoga ih nije opravdano nazivati pripadnicima lijeve političke opcije, jer to zamagljuje bit njihova političkog djelovanja. Bolje ih je nazvati profesionalnim ljubiteljima vlasti i

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

mrziteljima hrvatskoga nacionalnog identiteta, ukratko - Jugoslavenima.

Duga je povijest njihove mržnje spram hrvatskog nacionalizma. On im je oduvijek bio glavni neprijatelj, a na kraju je razorio njihov san: samoupravnu Jugoslaviju! Suočeni s činjenicom raspada bivše države i nastanka samostalne Hrvatske, oni su se nakon izborne pobjede 3. siječnja 2000. našli u nemogućem položaju: došli su na vlast u zemlji koju ne samo da nisu željeli, nego su se većim dijelom svoga političkog života borili protiv njezine samostalnosti. Stoga su odmah započeli s pretumačenjem novije hrvatske povijesti, ne bi li hrvatsku državu iznutra preoblikovan i što više približili srušenomu jugoslavenskom idealu. Tako bi se ipak komotnije osjećali, upravljajući državom (samostalnom Hrvatskom), čije su zagovornike donedavno nazivali "povampirenim avetima prošlosti". Osim toga, osiguravajući sebi ulogu povjesnih pozitivaca i "dobrih mo-

maka" u razdoblju od 1941. pa sve do danas, znatno bi ojačali svoj sadašnji politički položaj. Revizija povijesti koja je počela 3. siječnja, proizvod je upravo tih stremljenja.

Obezvrijđivanjem Domovinskog rata i općenito hrvatskoga državnog osamostaljenja kao da žele reći: "Da, mi smo se protivili tom divljačkom procesu i bili smo u pravu!" Istodobno, u kontrastu spram ocrnjene hrvatske borbe za nezavisnost (koju se poima kao besmisleni, pijani primitivizam ruralnog tipa), ružičastim se tonovima oslikava čitavo razdoblje Jugoslavije do 1990., čime u zaborav padaju svi zločini i nasilje komunističke diktature. Završni dio, točku na i ovih nastojanja, predstavlja pokušaj dokazivanja tvrdnji da su temelje hrvatske državnosti, davno prije Domovinskog rata, položili komunisti. Naturanjem te teze domaći Jugoslaveni si žele priskrbiti nezasluženi državotvorni pedigre, do kraja obesmisiliti čitavu 1991. (koja onda postaje godinom neshvatljivoga i nepotrebнog nasilja), te si osigurati političko preživljavanje u okolnostima samostalne hrvatske države.

Hrvatska državnost i ZAVNOH

Značaj hrvatske državnosti (državotvornosti) većina domaćih ljevičara je oduvijek podcenjivala, nerijetko mu se i podsmehujući. Drukčije nije ni moglo biti, jer je glavni pravac njihovih npora bila izgradnja komunističkog sustava vlasti, a ovomu su nacionalne vrijednosti samo neželjeni ostatak buržoaske prošlosti ili slikovito rečeno "slijepi putnik na vlaku Povijesti". Komunisti su na nacije najčešće gledali kao na smetnju uspostavi novoga (komunističkog) društva ili su, u najboljem slučaju, manipulirali njima u svrhu golog očuvanja vlasti. Vidljivo je to kako na primjeru ZAVNOH-a, tako i na primjeru poslijeratnog uređenja tzv. "Federalne države Hrvatske".

ZAVNOH-ova Deklaracija iz 1944., na čija se demokratska i državotvorna dostignuća hrvatski Jugoslaveni danas

Andrija Hebrang govori na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a u Topuskom, 8. i 9. svibnja 1944.

pozivaju, nije bila ništa drugo nego skup lijepih želja naivnih hrvatskih političara i taktički potez kompartije i njezina vođe **Broza**. ZAVNOH-ova "ljudska prava" i "demokratska načela" umrli su još dok se **Hebrang** tijekom rata obraćunao s **Magovcem**, a ZAVNOH-ova fikcija hrvatske državnosti je umrla kad je Tito shvatio da je dobio rat. Nakon toga mu više nije trebalo tijelo koje će glumiti hrvatsku državnost radi pridobivanja Hrvata za partizanski pokret. Dapače, nedostatkom komunikacije s Titovim štabom uzrokovana, ratna samostalnost ZAVNOH-a, pri kraju je rata postala smetnja namjeravanom uvođenju centralističkog sustava boljševičke svesti u Jugoslaviji. One, poput **Bakarića**, koji su to shvatili te prihvatali ZAVNOH kao privremeno i "kazališno" tijelo, Tito je postavio za svoje namjesnike u kratkotrajnoj poslijeratnoj "Federalnoj državi Hrvatskoj".

Hrvatska državnost u "Federalnoj Državi Hrvatskoj" (1945.-1947.) i "Narodnoj Republici Hrvatskoj" (1947.-1963.)

Ova tvorevina bombastična naziva (federalna država), bijaše obični administrativni organ jugokomunističkog centralizma i poslušni nasljednik jogunastoga Hebrangova ZAVNOH-a. Njezina svrha nije bila provođenje hrvatskoga, nego, pod imenom hrvatske državnosti, jugokomunističkog suvereniteta. Dokaz tomu je u činjenici da su suverenost i ovlasti tog tijela jedva bile ravne suverenosti i ovlastima kakvoga seoskog narodnog odbora. Da bi tragikomedija bila potpuna, upravni organi te tvorevine su se nazivali ministarstvima! Što je uistinu mislio o bilo kakvoj hrvatskoj samostalnosti, Tito je pokazao u odnosu spram Hebranga kao personifikacije komunističkog hrvatstva. Ovoga je prvo "unaprijedio" u Beograd, a zatim ga tamo utamničio, te, na koncu i umorio.

Nakon što su se u poratnih godinu - dvije dodatno učvrstili na vlasti, komunisti su koncem 1946. pristupili donošenju saveznog ustava, a početkom 1947. iz ovoga je izведен i hrvatski "republički" ustav. Tim je dokumentima Hrvatska preimenovana iz "federalne države" u "narodnu republiku".

Manipulacija pojmovima federalizma i hrvatske državnosti poslužila je kao dimna zavjesa iza koje je postupno uvedena strogo centralizirana jugokomunistička samovlast. Nakon što su amortizirali moguće otpore preživjelih građanskih snaga, pojmovi poput federalizma i hrvatske državnosti naprosto su postali nepotrebni i polako su nestali iz javne uporabe. Ipak, da promjene ne bi bile prenagle, upravna su tijela u republikama bivše Jugoslavije, pa i u Hrvatskoj, i po novom ustavu bar za neko vrijeme, zadržala ime "ministarstava".

lan u totalitarnom poredku). Znakovito je, međutim, pogledati koji su rešori bili prepušteni "republičkoj suverenosti". Hrvatska državnost se tako iživljavala u poslovima iz domena socijalne politike, komunalnih poslova, zdravstva i prosvjete! Uz nužan dodatak da je i ono jedino bitnije, od gore nabrojanih ministarstava (prosvjetno), u svim važnim pitanjima kao što je npr. donošenje školskih programa, moralo dobiti suglasnost saveznih organa (tj Partije koja je stajala iza svega). To je slika hrvatske "državnosti" po komunistima.

Kad su osjetili da njihovoj vlasti više ne prijeti nikakva opasnost, komunisti su 1951. konačno prekinuli terminološku igru - dojučerašnja republička "ministarstva" svedena su na pravu mjeru svoje važnosti i preimenovana u obične administrativne organe. Sukladno prevladavajućem srpskom jeziku, ta su tijela nazvana republičkim "savjetima". Ime ministarstava od tada su nosila samo istinska središta državne moći, tj. savezna ministarstva u Beogradu. Sustav partijskog centralizma konačno je progutao, taktičkim razlozima uvjetovan, a ionako samo formalno-deklarativni federalizam. Čitav projekt centralizacije Jugoslavije Tito je izveo oslonivši se na (velikosrpske) partijske kadrove, koristeći se pri tome i uslugama ne baš malobrojnih hrvatskih komunističkih unitarista.

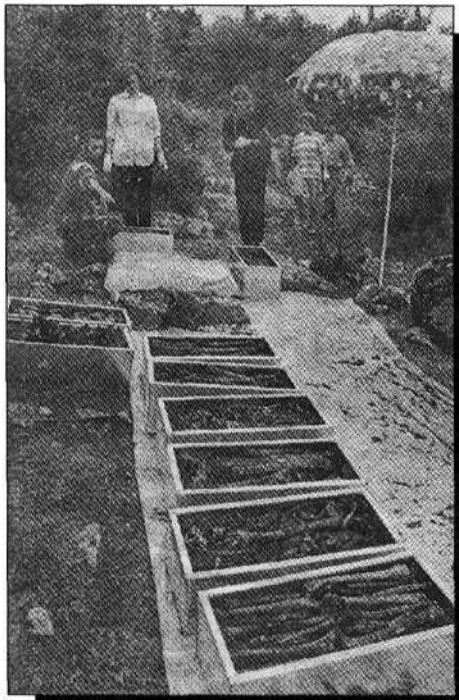
Plakat Andrije Maurovića iz 1946.

Zanimljivo je pogledati kako su navedeni savezni, te republički ustav Hrvatske s početka 1947. formalno ocrtali okvire nepostojeće hrvatske državnosti. U tim se žalosnim dokumentima nabrajaju tri vrste, još od 1945. postojećih, "ministarstava": savezna, savezno-republička i republička. Savezna ministarstva su, ništa ne pitajući republike, obavljala najvažnije poslove (obrana, unutarnji poslovi, vanjska trgovina i diplomacija). Savezno-republička su ministarstva (industrija, promet itd.) na svojoj republičkoj razini bila puka transmisija, tj. obični upravni organi koji su provodili odluke donesene na višoj, saveznoj razini tih ministarstava. Posljednja u ovom nizu, republička ministarstva, bila su, istina, većim dijelom samostalna (onoliko koliko je bilo koji upravni organ mogao biti samosta-

Pitanje koje proganja današnje komuniste (u rasponu od reformiranog **Račana** do loše maskiranog **Fumića**) je kako ovu očigledno totalitarnu i antihrvatsku političku tradiciju, sukladno potrebama današnjega političkog trenutka, prikazati u državotvornom i demokratskom svjetlu?

Naime uspostava samostalne i demokratske hrvatske države je neumitno promijenila kut gledanja na našu najnoviju povijest. Jugoslavstvo, bratstvo-jedinstvo, odanost Partiji i ostale "moralno političke kvalitete", usprkos svim pokušajima, nije moguće rehabilitirati u njihovu izvornom obliku. Stoga se "mala prilagodba" povijesti, komunistima nameće kao jedino moguće rješenje za političko preživljavanje u promijenjenim političkim okolnostima. Tim se potezom pod tepih želi sakriti glavnu, nedvojbeno projugoslavensku (done-

davno na sva zvona slavljeni) struju hrvatskoga komunističkog pokreta. S druge se strane (suprotno svim interpretacijama iz vremena Jugoslavije) malobrojne hrvatske komuniste koji su sanjali (makar i sovjetsku) Hrvatsku, izvlači iz bunkera komunističke povijesti i proglašava autentičnim predstav-

*Posmrtni ostaci partizanskih žrtava ekshumirani 1992. godine iz jame
Podi iznad Graba*

nicima hrvatskoga komunističkog pokreta! Na tom tragu je (još prije par godina izrečena) tvrdnja Ivana Fumića da je 1945. u Jugoslaviji izvršen boljševički udar! Time bi dotični, kada već ne može spasiti jugoslovenstvu zagađene vodeće kadrove domaćeg komunističkog pokreta (Bakarića i društvo), htio sačuvati barem ZAVNOH kao nekakav demokratski i državotvorni temelj (koji je prethodio navodnomu "boljševičkom udaru").

No, ovaj manevr je otvorio neka nova pitanja. Prije svega, kako demokratskim temeljem Hrvatske možemo smatrati tijelo koje samo nije bilo demokratsko (sjetimo se Hebrangova obračuna s Magovcem)? Ili kako to da se danas odjednom inzistira na državotvornosti ZAVNOH-a kao izvornoj liniji hrvatske komunističke tradicije, kada se do jučer slavilo dominantno usmjerenje tog pokreta u Hrvatskoj, od Tita pa do beznačajnog Fumića otvoreno unitarističko-

centralističko i jugoslavensko? Moguće je i upitati se zašto se danas naglašava višestranačje (koje je iz taktičkih razloga jedno vrijeme tolerirano) u inače kriptokomunističkom ZAVNOH-u, kad su nas donedavno učili o rukovodećoj ulozi KPH u tom tijelu? Zatim, kako Fumić može slaviti Hebrangov ZAVNOH, ali i dalje inzistirati na povijesnoj veličini Hebrangova krvnika, Josipa Broza Tita? I na kraju, ako radi misaonog pokusa prihvativamo absurdnu tezu o boljševičkom udaru u Jugoslaviji 1945., dolazimo do pitanja, tko je taj čin izveo? Nije li to mogao učiniti samo Fumićev idol Tito? Ako je tomu tako, opet dolazimo do pitanja, čiju stranu Fumić drži? Stranu ratnog ZAVNOH-a ili stranu Broza koji je to tijelo razjurio?

Fumić i njegovi istomišljenici iz raznih "lijevih" političkih stranaka su, u velikoj emotivno-političkoj stisci u kojoj su se našli, očigledno izgubili orientaciju: srce ih vuče na jugoslavensku i nedemokratsku stranu "velikog Vođe", dok današnji trenutak zahtijeva da naglašavanjem "demokratičnosti i državotvornosti" ZAVNOH-a osiguraju svoj politički opstanak. Stoga su i njihove povijesne reinterpretacije činjenično razroke i "skladne" poput Frankensteinia!

Tko ima i mrvicu logike mora uočiti da se proglaši ZAVNOH-a ili AVNOJ-a ne mogu uzimati zdravo za gotovo i tumačiti doslovno, ne uzimajući u obzir kontekst u kom su nastali. Jasno je da su ti dokumenti imali ratno-promidžbenu ulogu privlačenja u partizane različitim političkim i etničkim skupinama. Stoga su i obećavali nespojive stvari poput obećanja Srbsima o obnovi Jugoslavije na jednoj i obećanja Hrvatima o njihovoj neokrnjenoj hrvatskoj državnosti na drugoj strani. Poslijeratni centralistički ustroj Jugoslavije, te prevladavajuća ideologija unitarizma u prvim desetljećima nakon 1945., jasno su pokazali čije su želje na kraju ispunjene, a tko je pak ostao kratkih rukava. Imajući u vidu sve ove činjenice, mentalno zdrav pojedinac naprosto ne može tvrditi da se hrvatska državnost zametnula u vremenu AVNOJ-a, ZAVNOH-a, ili u vremenu "Federalne države" (kasnije Narodne Republike Hrvatske). Sve te tvorevine su bile tijela za jednokratnu političku

upotrebu; njihova uloga nije bila osiguranje hrvatske državnosti, nego prikrivanje antihrvatske biti komunističke Jugoslavije. Stoga su, nakon što su odigrala svoju ulogu, sva ta tijela jednostavno odbačena. Narodna Republika Hrvatska i Komunistička partija Hrvatske (kasnije SKH) su nominalno preživjeli, ali tek kao puki administrativni organi centralizirane jugoslavenske države. Tek će kasniji povijesni razvoj, suprotno željama komunističkog vrha, ta tijela ispuniti nacionalnim sadržajem.

Republički savezi komunista: od organa transmisije partijskog centralizma do izvorišta međurepubličkih sukoba

Ukidanje zadnjih (ionako samo formalnih) oznaka hrvatske državnosti, koje je počelo 1947. preimenovanjem "Federalne Države Hrvatske" u "Narodnu Republiku Hrvatsku", a završilo 1951. navedenim preimenovanjem republičkih "ministarstava" u republičke savjete, označilo je kraj politike manipuliranja s ostacima građanske i nacionalne svijesti. Nakon tog razdoblja komunisti su se odvazili otvoreno krenuti u izgradnju "novog svijeta". Zbog raskida sa SSSR-om, od početka pedesetih taj se projekt odvijao pod imenom "samoupravljanja" odnosno "novog dogmatizma u ruhu antistaljinističke terminologije" (kako je jugoslavensko samoupravljanje nazvala Nada Kisić-Kolanović). Nacije, naročito ona hrvatska, u tom su svijetu bile nepoželjne. Za njih se mislilo da će ukidanjem građanskog društva same od sebe nestati, tj. da će se stopiti u jedinstvenu jugoslavensku naciju. Socijalizam je trebao stvarati drukčiju stvarnost, stvarnost jugoslavenskog klasnog jedinstva, a ne stvarnost nacionalne raznolikosti.

To je nedvojbeno potvrdio i Tito koji je na novinskoj konferenciji uoči dočeka 1953., na pitanje kakvu bi Jugoslaviju volio vidjeti za svoga života, izjavio: "Ja bih htio doživjeti da Jugoslavija bude ... zajednica u kojoj će biti jedna, jugoslavenska nacija, u kojoj će od pet naroda postati jedna nacija... najveća moja težnja je baš ta." (D. Bilandžić, Hrvatska moderna povijest, str. 353). No nacije su imale puno više vitalnosti nego su komunisti mogli pretpostaviti...

Hrvatstvo se u ogromnoj većini pojavljivalo kao antirežimsko i izvan sustava, jer komunistička politika jugoslavenskog unitarizma nije nudila mogućnost za ostvarenje nijednoga hrvatskog cilja. Hrvati su stoga utočište našli u svome katoličkom svjetonazoru (kao suprotnosti komunističkom ateizmu), naglašavajući kroz njega (kada već nisu mogli nigdje drugdje) svoj nacionalni identitet. No kako je vrijeme odmicalo, čak se i u Savezu komunista Hrvatske počinju osjećati blaga nacionalna strujanja. Komunisti su, bez obzira na totalitarnu narav svog sustava vlasti, morali voditi brigu o prevladavajućem mnjenju u zemlji kojom su vladali. Da pretjeranim nasijem ne bi ugrozili svoju vlast, hrvatski su komunisti opet bili prisiljeni pomalo manipulirati nacionalnim sentimentima. Osim toga, gonjeni egzistencijalnim razlozima (napredovanje u poslu, dobivanje stana itd.., što nije bilo moguće bez crvene knjižice), u Partiju među ostalima počinje ulaziti i manji broj ljudi koji su imali ponešto nacionalnih osjećaja. Ti kriptohrvati su u (donedavno konspirativnu) Partiju unijeli duh konspirativnog hrvatstva. Ono se očitovalo u dvostrukom identitetu (javno Jugoslaveni, doma Hrvati) u potajnim proslavama Božića, skrivenom krštenju djece i sl., što je sve kao negativne karakteristike zabilježeno u njihovim brižljivo vođenim dossierima. Partija se tim kadrovskim priljevom počela razvodnjavati, pa se - usuprot tendencijama unitarizma - i u njoj, makar stidljivo i uvijek u jugoslavenskom kontekstu, pojavljuje nacionalni element.

Isti se proces odvijao i u drugim republikama bivše države (Sloveniji, Makedoniji), s tom razlikom da se tamo nacionalni identitet puno slobodnije izražavao kroz institucije sustava. I srpski nacionalizam je slobodno strujio kroz institucije sustava. Ipak, iako su bili pretorijanci Titove države, Srbima je, zbog sjećanja na velikosrpsku Kraljevinu Jugoslaviju, nametnuto jedno ograničenje. Za razliku od slovenskog ili makedonskog nacionalizma koji nisu smatrani opasnima po Jugoslaviju, srpski nacionalizam se morao skrivati iza ideologije jugoslavenstva. To, međutim, Srbima nije teško padalo

budući je centralistička Jugoslavija bila na samo pedalj od njihova cilja - Velike Srbije.

Tako su se republički savezi komunista (posljednji i u početku izgradnje jugoslavenskog centralizma, bezsadržajni preostatak ratne manipulacije pojmom "federalizma") počeli pretvarati u nešto što jugokomunisti nisu željeli.. Sasvim suprotno unitarističkim namjerama jugoslavenskoga komunističkog vrha, i u ta tijela počinju prodirati nacionalni sadržaji, što stvara teren za prve sudare u saveznom komunističkom vrhu početkom šezdesetih godina prošlog stoljeća. U zajednici s antikomunističkim snagama (koje nije uništilo ni poslijeratno nasilje) nastajala je eksplozivna mješavina neriješenih nacionalnih odnosa koja će srušiti Jugoslaviju.

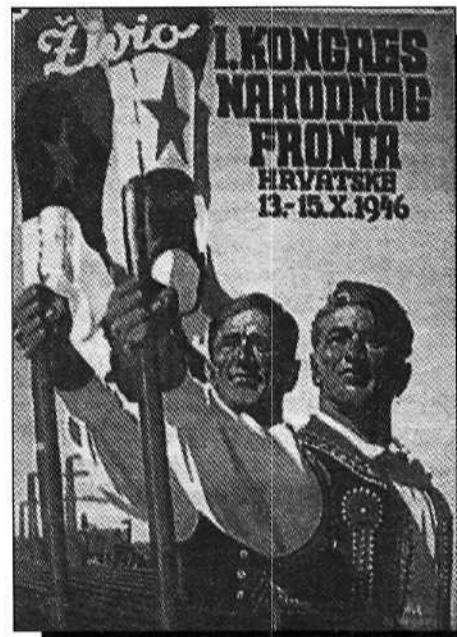
Asimetrični položaj Hrvatske u Jugoslaviji

Za ovo razdoblje, koje možemo nazvati "propalim pokušajem stvaranja nove jugoslavenske nacije", možemo primjetiti da Hrvatska (kao i ostale republike bivše države) nije postojala nigdje, osim u pokojoj formalnoj odredbi komunističkog ustava. Sve se odlučivalo u politbirou svemoće Partije i odатle prenosilo do najniže razine. Ali postojale su i bitne razlike među republikama.

Srbiji je centralizam odgovarao, ona je samo čekala da uzde toga (za nju savršenog) sustava vlasti preuzme od ne-Srbina Tita i predah u ruke nekog srpskog sina. Time bi, s pravom su računali, nastala otvorena, za razliku od tadašnje, komunističkim jugoslavenstvom prikrivene, velikosrpske dominacije. I manje nacije poput Slovenaca i Makedonaca su, unatoč centralizmu i komunističkoj diktaturi, u Jugoslaviji ostvarile neke od svojih nacionalnih ciljeva. Kako ovi narodi nisu živjeli na onome što je Srbima u bivšoj državi prešutno bilo priznato kao njihov "Lebensraum" (jer ni Slovinci ni Makedonci nisu imali znatniju autohtonu srpsku zajednicu na svome etničkom prostoru), to se pritisak prosrpskoga jugoslavenskog unitarizma na njih uopće nije prenosio. S druge strane, ovi su se narodi, unutar međunarodno zajamčenih granica Jugoslavije, oslobođili pritiska njima

neprijateljskih nacija: Slovinci Njemačke i Italije, Makedonci Albanije, Grčke i Bugarske, što im je stvorilo dosta prostora za nacionalni razvoj. Uživajući svoj izdvojeni položaj, ove su dvije nacije polako i nesmetano radile na svojoj nacionalnoj emancipaciji.

Dručiće je bilo s Hrvatskom. Zbog činjenice da su se hrvatska i srpska nacionalna ideja dobrim dijelom prostirale na istim prostorima, logično je da je među njima dolazilo do sukobljavanja. Kako su brojčano jači Srbi svojim procesom nacionalnog ujedinjenja težili potpuno prebrisati Hrvate, sasvim je logično da se hrvatska nacionalna ideja tog vremena primarno pojavljuje kao separatizam od Srba. Stoga je ujedinjavanje dvostruko brojnijih Srba s Hrvatima u jednu državu oduvijek bilo na hrvatsku štetu, kako u karadordjevićevskoj Kraljevini, tako i u Titovoj Jugoslaviji. Kako je mimo većinske hrvatske volje Jugoslavija ipak obnovljena (a uz to je svojim centralizmom bila idealna velikosrpstvu), jasno je da je hrvatski položaj u toj državi bio položaj političkog objekta, a ne subjekta!

Plakat A. Maurovića iz 1946.: srpska zastava u prvom planu

O toj podređenosti najbolje svjedoče ustavne odredbe kojima je samo Hrvatska, od svih republika bivše Jugoslavije (ne računajući po definiciji višenacionalnu BiH) bila proglašena državom dvaju "ravnopravnih" na-

roda, hrvatskog i srpskog. Sve ostale republike su bile definirane kao države matičnih naroda (Slovenaca, Makedonaca, Srba). U praksi, navedena odredba o "ravnopravnosti" je značila neproporcionalno sudjelovanje Srba u najvišim tijelima vlasti i državnoj upravi tadašnje Hrvatske, dok su ostatak mesta u hrvatskoj upravi mogli

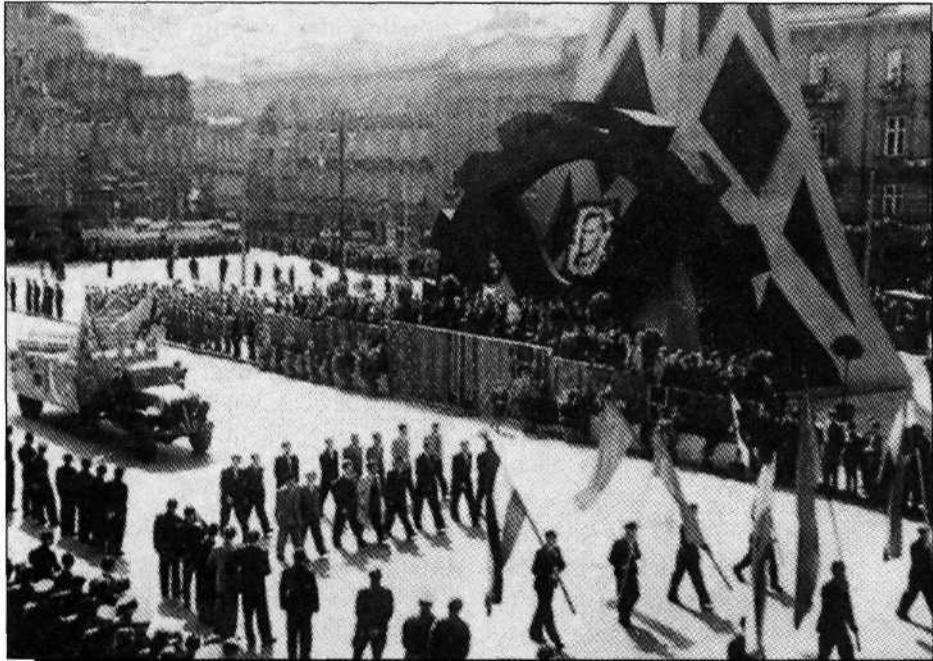
skoga" govornog područja su unutar bivše Jugoslavije (samo zbog činjenice da je u njima živio razmjerno brojan srpski živalj) bile smatrane prostorom višeg stupnja jedinstva, negoli rubni dijelovi te zemlje poput Slovenije ili Makedonije. Stoga je u tom smislu komunistička Jugoslavija tijekom cijelog svog postojanja bila asimetrična

će se centralizam održati, samo treba pričekati odlazak Tita koji je već ušao u osmo desetljeće života". I dalje: "Tito je vjerojatno bio svjestan da bi njegova pasivnost, koja bi dopuštala da se centralistička državna struktura slobodno i trajno reproducira, s vremenom i njega maknula..." (Bilandžić, nav. dj. str. 490.-491.).

Velikosrpski kadrovi su od poželjnih saveznika u obnovi Jugoslavije, zbog sve očitijeg interesa za preuzimanje Titovih ovlasti, postali Titovim neprijateljima. Isto tako, Tito je znao da velikosrpska politika, obnovom veza s nikad prežaljenim Karađorđevicima, može zaprijetiti komunističkom uređenju, a otvoreni velikosrpski šovinizam i opstanku njegove Jugoslavije.

Pored toga, centralizam u kojem su se sve odluke o (prije svega) investicijama u pojedinim republikama donosile u Beogradu, stalno je na tom planu proizvodio međunacionalna trivenja. Sve republike (osim Rankovićeve Srbije) su se počele osjećati zakinutima. Suprotnost između višenacionalnoga karaktera Jugoslavije i sustava vlasti koji je odgovarao jednonacionalnoj državi, polako je počela ljudljati temelje zemlje. Stoga se, kao jedini izlaz iz sve klimavije međunacionalne situacije nametala razgradnja, do tog vremena Titu omiljenoga centralističkog sustava upravljanja. Čak je i dogmat poput Broza shvatio da tim sustavom nije bilo moguće pobrisati nacionalne razlike i stvoriti novu jugoslavensku naciju (ma koliko je on, sa stanovišta lakšeg upravljanja tako raznolikim prostorom kakva je bila Jugoslavija, tome težio).

U svojim prvim protocentralističkim reformama Tito isprva pokušavaći komunističkim smjerom. U početku on dokidanje tog sustava vidi kao prenošenje vlasti s federalne razine, na razinu odlučivanja u poduzećima i mjesnim organima vlasti! Opisujući Titov pokušaj likvidiranja centralističke strukture Bilandžić tvrdi da je on više smjerao "...konceptiji samoupravne suverenosti radnika, preko koje se ostvaruju sve slobode, pa i nacionalna, nego u konceptiji suverenosti nacija" (Bilandžić, nav. dj., str. 472). Tek kad mu je postalo jasno da se u oslonu na utopijsko samoupravljanje ne može obračunati s realnom političkom snagom kakvo je bilo velikosrpsko jugo-

Prvovibanska parada na središnjem zagrebačkom trgu: skele će prikriti rušenje Jelačićeva spomenika

popuniti samo poslušni hrvatski unitaristi. Sličan položaj Srbici su imali i u BiH, iz čega je jasno da su upravo oni činili stup jugokomunističkog poretka u ovim dvjema zemljama. Razvidno je dakle da su Hrvatska, Bosna, Srbija i Crna Gora u bivšoj Jugoslaviji bile zasebna cjelina; one su činile prostor na kojem se ostvarivao osnovni velikosrpski interes: jedinstvo srpskog naroda u bivšoj državi. U takvom poredku stvari jedina svrha postojanja Hrvatske i BiH bila je da budu puke administrativne jedinice po srpskim mjerilima skrojene Jugoslavije. Nacionalni interesi, interesi ne - Srbica u BiH i Hrvatskoj su bili trećerazredna stvar, a i najumjerenijim zagovaranjem hrvatska pojedinac si je vrlo lako mogao priskrbiti atribut razbijачa Jugoslavije (kao jedinstvenoga državnog prostora srpskog).

"Ravnopravnost" Srba u Hrvatskoj je uvijek bila samo paravan za poseban, vladajući položaj srpskog naroda u Hrvatskoj. Zemlje "srpskohrvat-

zemlja, a "bratstvo-jedinstvo" nigdje (osim na Kosovu) nije tako snažno gušilo kao u Hrvatskoj i Bosni. Figurativno govoreći, Hrvatska i Bosna su (jedine među republikama bivše Jugoslavije) u odnosu spram Srbije bile poput oborenih hrvača kojima je u srpskom grifu bilo dozvoljeno samo dijati. I sada bi taj položaj trebalo temeljem današnje hrvatske državnosti?

Previranja u Jugoslaviji šezdesetih i sedamdesetih, ustavne promjene 1974.

Otprikljike početkom 1960-tih dolazi do postupnog preokreta odnosa snaga u Jugoslaviji. Jugoslavenstvom zaogrnutne velikosrpsko-unitarističke snage bile su do tada Titov glavni saveznik u obnovi Jugoslavije, kao i najpouzdaniji oslonj njegove vlasti u prvim desetljećima nakon rata. Vremenom, centralizam je ojačao u toj mjeri da je postajao konkurenca dotada suverenom autoritetu Titove vlasti. O tome Bilandžić jasno kaže: "Beogradska čarsija (...) nadala se da

slavenstvo (personificirano u Rankoviću), Tito u pomoć počinje prizivati jedinu realnu političku snagu koja mu je u toj borbi mogla pomoći. Počinje se oslanjati na one republike i pokrajine bivše Jugoslavije čiji su interesi bili suprotni interesima Srbije: na Sloveniju, Hrvatsku, Makedoniju i Kosovo. Rezultat ovog pakta je pad Rankovića, a potom novo ustrojstvo Jugoslavije olijeno u ustavnim promjenama iz 1971. i konačno famoznom Ustavu iz 1974. U ovim se dokumentima prvi put nakon 1945. ne samo u formalno-deklarativnom smislu, zrcali federalna struktura države Jugoslavije, tj. donekle se naglašava državnost njezinih sastavnih dijelova - republika.

Jugoslavija, nakon skoro trideset godina prikriveno velikosrpskog centralizma, prestaje biti samo federacija na papiru i jednim dijelom postaje polycentrična država, na čijoj saveznoj razini se uvodi Vijeće naroda s paritetnom zastupljenosti republika i konsenzualnim odlučivanjem o nacionalno osjetljivim pitanjima. Drugim pak svojim dijelom Jugoslavija se i dalje održava samo zahvaljujući Tito-voj autokraciji koja (u oslonu na prosrpsku JNA) i dalje arbitrira kod sukoba nacija čije sporove ne može riješiti ni sustav institucija stvoren 1974. Unutar Hrvatske srpski narod je i dalje "konstitutivni stražar" koji budno pazi da Hrvatska ne bi počela zloupotrebljavati ono malo prava što ih je zadobila. Ustavom iz 1974. hrvatski su okovi donekle olabavljeni, ali ropstvo i dalje postoji, jer asimetrija jugoslavenske federacije je i dalje na hrvatsku štetu.

Može li se nakon svega rečenog hrvatske komuniste smatrati barem zegovnicima hrvatske državnosti? Možemo li Broza (svjesni njegova dvadesetogodišnjega otvorenog savezništva s centralizmom i velikosrpstvom) proglašiti dosljednim braniteljem hrvatstva? I to samo stoga što se za potrebe (vlastitim političkim preživljavanjem motiviranog) sukoba s Rankovićem, poslužio energijom Srbiji suprotstavljenih nacija? Zar nikome nije palo na pamet da bi Broz iz 1945. barem uhitio, a možda i likvidirao Broza iz 1974.? I to ne radi "hrvatstva" ustavnih rješenja iz 1974. (koja su inače manje nacionalno obojena nego ono zbog čega je Hebrang skinut s čela

ZAVNOH-a), nego zbog ubitačnoga Titova jugoslavenstva iz ranijeg razdoblja! Najviše što se u prilog Titu može reći jest da je on, pri kraju života, konačno shvatio da od njegovih revolucionarnih sanjarenja o jugoslavenskom jedinstvu i samoupravljanju nema ništa. Stoga je prešao na formulu međusobnog suprotstavljanja zavađe-

slučajem tomu nije tako, morali bismo se složiti da je npr. Sovjetski Savez u Staljinovo vrijeme bio najdemokratskih zemlja svijeta, zato što to piše u tadašnjem sovjetskom ustavu, ili da je Jugoslavija nakon Drugoga svjetskog rata bila zemlja zajamčenih vjerskih sloboda i slobodnog tiska, budući da jugoslavenski ustav iz 1946. kaže do slovce tako!

Ista je stvar i s načelima o državnosti republika i navodnoj ravnopravnosti jugoslavenskih naroda, zabilježenima u jugoslavenskim ustavima. Sve te principi treba prelomiti kroz političku praksu totalitarnoga komunističkog društva i tek tada će postati jasno što su taktiziranja, a što skrivene namjere jugokomunističkih vlastodržaca. Tek tada će se, kako je vidljivo iz prethodnih poglavljja, vidjeti da "ravnopravnost" u stvari znači privilegije jednih i podređenost drugih ili da je hrvatska suverenost obična ustavno-pravna fikcija... Problem današnjih interpretacija komunističkih propisa je u tome što ne vide, ili ne žele vidjeti da komunistički dokumenti, kao i dokumenti svakoga nedemokratskog društva, više skrivaju nego što svjedoče istinu.

Kolika je pak razlika između ustavne forme i praktične biti, vidjelo se početkom devedesetih, kad Hrvatsku od uništenja nije spasila njezina "državnost" iz 1974., nego grčevita borba za opstanak. Jedini povijesno pozitivni učinak navedenih propisa jest u tome što su na temeljima njihovih (isključivo) formalno-pravnih odrednica, neuki međunarodni arbitri ovdašnjih sukoba počeli raspletati krvavi jugoslavenski čvor. No, domaćoj "Ijevici", pupčanom vrpcom vezanoj za jugoslavenstvo i to je dovoljno za zaključak da je stvaranje Hrvatske dovršeno još 1974., te da je sukladno tomu rat 1991. izbio samo zato jer su ga, iz vlastitog hira i u dogovoru, zajednički "potpalili" nacionalisti Tuđman i Milošević"!??

Illustration by M. Ilić - Matica

nih jugoslavenskih nacionalizama (slovenskog i hrvatskog protiv srpskog), čime je htio stvoriti međunacionalnu ravnotežu koja će spasiti njegovo čedo, Jugoslaviju. Dakle, i u njegovu zadnjem političkom naporu cilj je bio očuvanje Jugoslavije, a minimalno jačanje republičkih (pa i hrvatskog) suvereniteta bilo je samo nužno zlo na tom putu.

Zaključak

Svatko tko želi donositi zaključke temeljene na komunističkim dokumentima (ZAVNOH, AVNOJ, ustavi komunističke Jugoslavije...) mora znati da ti propisi imaju naglašen deklarativni karakter. Stvarnost je pak odudarala od slova idealno zamišljenih komunističkih zakona. Da kojim

ISPRAVAK

Tehničkim je propustom na naslovnoj stranici lipanjskog broja *Političkog zatvorenika* izostavljen dio ilustracije, pa su čitatelji ostali prikraćeni za obavijest, da su prvosvibanjske parole, koje smo donijeli na naslovnicu, objavljene na naslovnoj stranici *Slobodne Dalmacije*, br. 1010/VI. od 25. travnja 1948. Molimo da uvažite ovu ispriku.

(Ur.)

TKO SU BOGOVI, A TKO VOLOVI

Ovih dana trebale su se žrtve totalitarnih sustava veseliti pobjedi ljudskih prava, ali tome nije tako. Na Nürnberškom procesu 1945. učinjen je prvi korak prema međunarodnom sudištu, slijedio ga je Tokijski, a onda su blokovske podjele i hladnotovsko razdoblje omogućili da se nekažnjeno čine zlodjela protiv čovječnosti. I danas se nastavlja s tom praksom, što potvrđuju događanja u Kolumbiji, Alžiru, Kongu, Turskoj, Rusiji (u Čečeniji), Indoneziji, a listu zemalja u kojima se teška kršenja ljudskih prava ne kažnjavaju moglo bi se i dalje nadopisivati.

Težina ovog nekažnjavanja sastoji se u činjenici da druga strana poseže za protumjerama zbog doživljene nepravde, kao što je slučaj u Turskoj s progonjenim Kurdimama ili Rusiji s Čečencima, ali i kad se vladaju mirnije, mučno je žrtvi znati da mučitelj, silovatelj ili ubojica za svoje zlodjelo nije kažnjen, nego mu se tolerira njegov zločin, pa žrtva doživljava još jednu povredu svoga ljudskog dostonjanstva. Mi, koji smo žrtve komunističke strahovlade, to možemo najbolje osjetiti, jer nam se ponovo od istih struktura bivše komunističke vlasti čine nove povrede našeg prava, opet nas ponizuju, od predsjednika

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

države na niže, činom druženja s onima koji su predstavnici onoga sustava koji je masovno i nekažnjeno nad nama i nad našim bližim srodnicima počinio zločine za koje nije nitko kažnjen. Njih se uzdiže i pjeva s njima po šumama i gorama, a žrtvama se uskraćuju njihova stecena prava. Mi dakle možemo osjetiti što znači kad je netko povlašteniji.

Zbog toga smo sa zanimanjem dočekali da se konačno počelo kažnjavati etničko čišćenje i zločini protiv čovječnosti. Nadali smo se da će došlo vrijeme da i žrtve komunističke diktature dozive zadowoljštinu, kao što su je doživjele žrtve nacional-socijalističke diktature. Očekivalo se od Ujedinjenih naroda da bi mogli stvoriti instituciju koja bi vrijedila za sve ljude, a ne samo za neke.

U Rimu su se na konferenciji u srpnju 1998. sastali stručnjaci i kratko poslije prihvaćenje Rimski statut kao temeljni akt novoga Međunarodnog suda, koji ne bi bio ograničen samo na pojedine države, nego bi vrijedio za sve. Posebno je ohrabrujuće bilo

držanje članica Vijeća sigurnosti koje imaju pravo veta. Naime, kod utemeljenja haaškoga Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na području nekadašnje SFRJ odnosno na području Ruande, nijedna od njih pet nije se usprotivila. Haaški sud je u međuvremenu važan preteča Međunarodnom sudu, a prateći njegov rad, i naše nade su splašnjavale.

Manje od četiri godine nakon konferencije uspostavljen je Međunarodni sud, ali ne u Rimu nego u Haagu. Do sada je 67 država ratificiralo Statut, a među njima je i Hrvatska, te je 1. srpnja 2002. stupio na snagu. Za stupanje na snagu bilo je potrebno da Statut ratificira najmanje 60 država. Kada je bilo 56 potpisa, pozvali su UN sve države koje su izrazile sklonost da dođu 11. travnja 2002. u New York na potpisivanje, i onda je nastala utrka tko će biti među prvih šezdeset, a da se ne bi uvrijedili oni koji su minutu zakasnili, smilovaše se u UN i prihvatiše sve kao prvjence. Neki koji su već bili potpisali nisu došli, a zli jezici kažu da je bivši predsjednik nakon mučnog brojenja glasova, svomu neljubljenom nasljedniku ostavio potpis na Rimskom statutu.

Nakon 11. rujna i tragedije u Americi očekivalo se da će predsjednik Bush potvrditi potpis i ratificirati Statut, ali onda sejavljaju neki bogovi iz američkog ustava i potpis se povlači.

Iako su puna usta svih "pravednika" da se ni na ovom Haaškom sudu ne sudi narodima, nego pojedincima i da će budući stalni Međunarodni kazneni sud također sudići samo pojedincima, američki predsjednik odobrio i pomisao da bi Amerikanac sjeo u takav zatvor. Zašto? Prema američkom ustavu Amerikanci svoju suverenost imaju od Boga, pa za njih nisu obvezujuće ovozemaljske organizacije, kao npr. OUN ili NATO. Možda nama Euopljanima to izgleda staromodno za liberalnu Ameriku, a možda netko i pomisli da oni to samo izmišljaju. Ipak se ovih dana u Americi vodi žestoka rasprava između liberala i konzervativaca zbog

teksta "Prisege lojalnosti naciji". Rasprrava je inicirana presudom jednoga regionalnog suda u Kaliforniji u kojoj se kaže da je spominjanje Boga u prizazi neustavno, jer SAD nije vjerska država, a vjera je odvojena od države. U diskusiju se umiješao i predsjednik Bush, naglasivši da je nedopustivo iz prisege izbaciti Boga, jer "Amerikanci crpe svoju suverenost jedino od Boga."

Nije Amerika iznimka u odbijanju nadležnosti toga suda za svoje građane. Nju slijede Rusija i Kina, kao stalne članice moćnog Vijeća sigurnosti i još moćnije nositeljice prava veta. Tako su se našle te tri snažne države u zajedničkom kolu i ponašaju se prema onoj latinskoj *quod licet Jovi non licet bovi* (što je dopušteno Jupiteru nije volu), uvezvi za sebe veća prava na koja su se već i navikli.

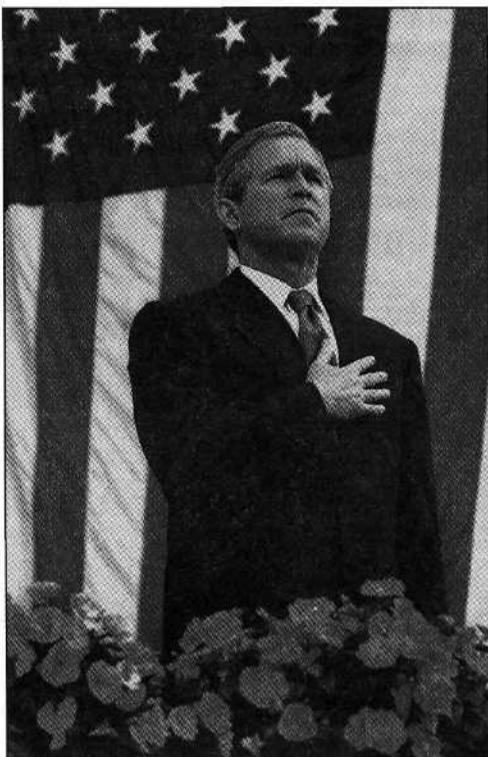
Više od 138 država je potpisalo, ali nisu sve ratificirale Statut, jer je za ratifikaciju često potrebno mijenjati vlastite ustave, a svadje ne ide tako lagano kao u Hrvatskoj. Ipak velika većina će potpisati i ako "vetoisti" ne sruše taj sud ili ne pristupe kao ostale države, ostat će kamen smutnje, koji bi za Europu u budućnosti mogao biti argument raspupčenja od Amerike.

Pripreme da sud počne s radom su u tijeku. U Haagu će se graditi zgrada suda, a u rujnu u New Yorku počinje postupak imenovanja kandidata za sudce. Početkom iduće godine birat će se sudci, tužitelji i kancelar suda što je potrebno za njegov početak. Za to je potreban velik novac.

Hoće li ovaj sud imati što raditi, zavisi od činjenice je li i gdje **nakon 1. srpnja 2002.** počinjena teža povreda ljudskih prava, koja je ostala nekažnjena. Jer Međunarodni kazneni sud je nadležan isključivo za ključne zločine kršenja međunarodnog prava, koji su počinjeni nakon stupanja na snagu Statuta. To su genocid, zločin protiv čovječnosti i ratni zločin. Sadržaj zločina je detaljno opisan. Tako se kao zločin protiv čovječnosti ubuduće smatraju seksualni delikti, progon specifičnih grupa, "nestanak" osoba i zločin apartheida. Uvjet je, da su zlodjela izvršena u okviru širih sustavnih zahvata protiv civilnog stanovništva. Sud se aktivira

samo ako nacionalne institucije nisu voljne pokrenuti kazneno gonjenje počinitelja.

Na ovaj način stvara se međunarodna mreža nacionalnih i međunarodnih mogućnosti kaznog progona za teške povrede ljudskih prava. Statut izričito naglašava, da za ključne zločine ne postoji imunitet – niti za državnike – niti može nastupiti zastara. Za zaštitu ljudskih prava Statut donosi daljni napredak. Premda je Sud nadležan samo za teške zločine, ne postoji smrtna kazna: najvišom kaznom smatra se doživotna kazna.

Američki predsjednik G. W. Bush

Radost je pomućena svima postupkom SAD-a. Glavni protivnici Međunarodnoga kaznenog suda sjede u Washingtonu. Predsjednik Clinton je 31. prosinca 2000. potpisao Statut, ali je izjavio da ga na ratifikaciju u američki Senat ne može u ovom obliku poslati. Sad je predsjednik Bush povukao potpis, što se smatra u međunarodnom pravu jedinstvenim slučajem (vjerojatno nisu čuli da ima predsjednika vlada, koji parafiraju ugovore o teritorijalnim ustupcima bez pitanja suverena).

Službeno se odbacivanje opravdava bojazni da bi uspostavljanje

Međunarodnoga kaznenog suda moglo biti motivirano progonom američkih državljanima. U Statutu su već ugrađeni mnogi mehanizmi koji bi takvu mogućnost isključili. Ipak se SAD na razne načine protive mogućnosti da njezini državljanini podpadnu pod nadležnost Međunarodnog kaznenog suda. Čak je u postupku jedan zakonski prijedlog, koji treba biti prihvaćen radi zaštite američke vojske, predviđao da bi se državama koje potpišu Statut uskratila pomoć. Sad se izjavljuje da bi predsjednik SAD-a studio na snagu (a to znači napad!), ako bi se američki državljanin slučajno našao u takvom haaškom zatvoru. Takve izjave su prijetnja miru i ravнопravnosti svih ljudi, pa prema tome i protivne Povelji o ljudskim pravima. Ni 11. rujna nije promjenio držanje Amerikanaca u odnosu prema Međunarodnom kaznenom sudu. Znadu oni, da se lako može pobiti stotinjak svatova i ne moraju to baš biti Paštuni u nakome dalekom Afganistanu, a daleko je još do potpune globalizacije i nametanja onoga što se zove *pax americana* ovom dijelu svijeta. Globalizacija se ipak primiče svojoj odlučujućoj točki, a kretanja u tom smjeru pokazuju izmjeničnu putanju. Sve su svjetske imperije težile globalizaciji u kojoj su one imale povlašten položaj i u tome nema ni danas razlike. Ona postoji samo u osviještenosti onih kojima nije namijenjena bogovska uloga. Utjeha je da ni tih silnih imperija više nema. Ostaje samo stalna mijena.

Zrtve komunističke diktature nisu ni ovoga puta puštene u lađu spasa. Zločini nad njima ostali su nekažnjeni, jer su počinjeni prije 1. srpnja 2002., kao da čovječnost od tada počinje. Tako se ništa nije promjenilo, jer i dalje sila zakon mijenja, a oni koji su u Jalti i Potsdamu donijeli zajedničku odluku i blagoslovili zločine humanog preseljenja, koje je onda prakticirano bilo po Staljinovim, Benešovim ili Titovim dekretima ili zakonima, nečista su savjest pobjednika, koji ni u budućnosti nisu spremni na ljudske odnose, jer traže posebna prava, a silu već imaju...

POLEMIČKI ODGOVOR NAJBOLJEGA HRVATSKOG POZNAVATELJA SLOBODNOG ZIDARSTVA, KOJEG JE "SLOBODNA DALMACIJA" ODBILA OBJAVITI

MASONERIJA JE TRADICIONALNO PROTUHRVATSKA I PROTUKATOLIČKA

Shvatljivo je da infiltracija masona među Hrvate nije mogla zanemariti Split (neke njegove gospodarstvenike i javne radnike, a posebno novinare), pa zato ne izgleda slučajnost da se u dnevniku *Slobodna Dalmacija* započeo 17. svibnja 2002. objavljivati feljtoni o misionima, koji je potpisao Stjepan Brzica (dalje: S. B.), a čiji je tekst pun kleveta u odnosu na mene, u

Piše:

Dr. Ivan MUŽIĆ

vezi s mojom knjigom "Masonstvo u Hrvata". Tu su moju knjigu neki pojedinci žestoko napadali i u jugokomunističkom režimu (kao na primjer agent KOS-a i okultist Radenko Ra-

dojčić u komunističkom *Oku* 1984.). Udbaški mentalitet lako se prepoznaže u strategiji optuživanja bez dokaza na način da okrivljeni dokazuje da nije kriv. S obzirom na napade s takvih ideoloških pozicija moje je djelo doživjelo sedam izdanja u osamnaest tisuća primjeraka i tako postalo dostupno svakom zainteresiranom Hrvatu da može provjeriti podatke o kojima pišem.

Prepostavka je da se za obradu svake ozbiljne teme, pa tako i ove, pisac dokazao znanstvenim radom. Međutim, spomenuti S. B. je umirovljeni novinar iz Sarajeva. Da nije kompetentan ni kao novinar pisati o ovoj problematici može se zaključiti čim se pročita početak njegova feljtona. On čitateljima sugerira neistinu kada piše o ukidanju čl. 2335 u *Kodeksu kanonskoga prava* tumačeći to da se može shvatiti kako Katolička crkva više ne zabranjuje katolicima učlanjenje u masonske lože. Njegov prijevod spomenutoga članka nije smisleno korektan, a tumačenje da se "taj kanon odnosio samo na masonske disidente a ne na masoneriju kao takvu, jer su njeni ciljevi obrnuti od onih koji se sankcioniraju", plod je njegove fantazije. Posve obratno: taj se članak odnosi baš na masonstvo kao takvo, na svaku ložu u svijetu i svaki katolik onoga trenutka kada je postao član neke lože odmah je bivao izopćen iz Katoličke crkve. Ukipanjem citiranoga članka stajalište Crkve u odnosu na masonstvo ni do danas se nije u biti izmijenilo, kako to on uvjerava. Tako je i pokojni mason Branimir Horvat u razgovoru za *Vjesnik* u broju od 13. lipnja 1992. tvrdio da je Papa Ivan Pavao II. u novom *Kodeksu kanonskoga prava* "ukinuo ekskomunikaciju". Ova tendenciozna **masonska** sugestija nije istinita. *Sveta kongregacija za nauk vjere* izdala je u Rimu, 26. studenoga 1983. *Deklaraciju o masonskim udruženjima*, koju je potpisao kardinal Joseph Ratzinger, a koja glasi:

feljton

MASONI ILI SLOBODNI ZIDARI - IZMEĐU ANATEME I ISTINE 1

Stoljetne mistifikacije i predrasude

feljton

MASONI ILI SLOBODNI ZIDARI - IZMEĐU ANATEME I ISTINE 2

Masoni se bave politikom koliko i sam život

feljton

MASONI ILI SLOBODNI ZIDARI - IZMEĐU ANATEME I ISTINE 3

Je li Aleksandar Karadordjević bio mason?

"Postavljeno je pitanje, je li izmijenjen stav Crkve prema masonskim udruženjima, s obzirom na to da se u novom Zakoniku kanonskog prava ono izričito ne spominje. Ova Sv. kongregacija u stanju je odgovoriti da tu okolnost treba pripisati prosudbi Redakcije kojom se ona vodila; jer je to isto učinila također s ostalim udruženjima, preko kojih je šutnjom prešla tim što su uključena u šire kategorije. Stoga ostaje neizmijenjen negativni stav Crkve u pogledu masonske udruženja, jer su njihova načela uvek smatrana nespojivima s naukom Crkve; pa, radi toga, upis u ta društva ostaje zabranjen od Crkve. Vjernici koji pripadaju masonskim udruženjima teško grijše i ne mogu pristupiti sv. pričesti. Mjesne crkvene oblasti nemaju ovlaštenja da donose o naravi masonske udruženja prosudbu koja bi stavljalaa izvan snage ono što je gore određeno u skladu s Deklaracijom ove Sv. kongregacije." (Zbigniew Suchecski, *La Massoneria nelle disposizioni del "Codex iuris canonici" del 1917 e del 1983*. Libreria editrice Vaticana, Rim, 1997., str. 110. - 111.). O tome uskoro izlazi na hrvatskom jeziku posebna studija doktora kanonskoga prava Jure Brkana.

Ponuđen mi je ulazak u ložu

Kada je meni osobno, u doba stvaranja Tuđmanove Hrvatske, iz inozemstva ponuđen ulazak u ložu, i to tako da u novoj državi pokrenem određenu masonsku inicijativu, oputovao sam u Rim i obratio se msgr. dr. Miljanu Simčiću (tada podtajniku Kongregacije za kler pri Svetoj Stolici) za savjet. Msgr. Simčića upozorio sam na mogućnost da bi novo hrvatsko masonstvo možda moglo koristiti hrvatskoj državnoj ideji, kao što je srpsko masonstvo odvijek služilo srpskim nacionalnim interesima. On mi je kategorički odgovorio da je katoliku zabranjeno učlanjenje u ložu. Poslušao sam Simčića (koji i danas prebiva u Rimu), a poslije sam proučavajući metafiziku masonstva shvatio da Katolička crkva tako postupa i zato što se u masonstvu Isus Krist tretira samo kao jedan od velikih proroka, dok kršćanstvo (katolicizam, pravoslavlje i protestantizam) smatraju Isusa Krista jedinim pravim Bo-

gom. Kršćaninu je masonstvo nepotrebno i zato što su sve pozitivne etičke norme koje propovijeda masonstvo odavno sadržane u judeokršćanskoj Bibliji.

S. B. piše da ga je na pisanje o masonstvu potaknuo "jedan tekst iz *Dnevnog lista* koji izlazi u Mostaru, od 19. prosinca 2001. godine, u kojem se opširno hvali i propagira knjiga Ivana Mužića "Masonstvo u Hrvata". Njena osnovna teza je da su hrvatski masoni *glavni krivci naše tragične prošlosti*." Iz ove se rečenice može zaključiti da on moju knjigu, dokumentiranu na 700 stranica velikog formata, sudi po tekstu o toj knjizi, koji je objavljen u jednom dnevnom listu, a normalno je pisati o nekoj knjizi samo na temelju vlastite obrade te knjige. S. B. dalje

jedini članovi, ali koji su radili u ime samih sebe i po svojoj savjesti bez utjecaja lože. Sudeći po prikazu, ta knjiga je tipična apologija prevladane prošlosti, koje se odrekla i sama Katolička crkva, a čije ideje imaju malo što sa suvremenosću. Ideje iz Mužićeve knjige su stovise obojene rascismom, čime se Mužić svrstava na stranu totalitarizma. Toj prepoznatljivoj i tipičnoj želji za opstanak na vlasti pod svaku cijenu potrebeni su unutrašnji i vanjski neprijatelji, tajanstveni rušitelji i zavjerencici, što je svojstveno svakom totalitarizmu bio on fašistički ili autokratski."

Što se tiče moje knjige ona je davno ocijenjena kao najvjerdnije djelo što je do sada napisano o masonstvu u Hrvata. Dr. Eugen Laxa (iz Brazila), engleski mason (navišega stupnja) i povjesničar početaka hrvatskog masonstva, analizirajući moju knjigu zaključuje o njoj ovo: "Nije mi namjera da donosim posebni sud o ovom vrijednom djelu Ivana Mužića, koje je, u svojoj vrsti, najkompetentnije i najzabiljnije što se u današnjim prilikama može o tom predmetu pisati." (Laxa u predgovoru knjizi "Masonstvo u Hrvata", VII. izdanje, str. 9.-14.). Predgovor IV. izdanju moje knjige napisao je širom Europe poznati mason i veliki prijatelj Hrvata prof. dr. Leo Magnino iz Rima, koji je istaknuo da je moj rad "hvale dostoјno djelo uglednoga hrvatskog povjesničara... uz krajnju nepristranost i zaista rijetku objektivnost." L. Magnino je, u masonskom glasilu za kulturu, posebno napisao da je moja knjiga "monumentalno djelo o masonstvu u Hrvatskoj... jedinstveno u svojoj vrsti, doprinos od izvanredne važnosti, da se bolje upozna masonstvo! (*La cultura nel mondo*, Rim, XXXVIII/1984, 1, 77.). Službeno glasilo austrijskoga masonstva zaključuje ovo: "Ovaj pisac izvanredno duboko je proniknuo u materiju i trudio se uglavnom s neočekivanom objektivnošću... Oslanjajući se prvenstveno na francuske izvore, on neobično pozitivno promatra slobodno zidarstvo. Međutim, u svojim zaključcima i on propisuje Kraljevskoj umjetnosti volju za moć u gospodarstvu i politici." (Blaue Blätter, veljača, 1985., str. 5.). Sve sam ove ocjene naveo zato da se

nastavlja: "U tekstu se podvlači da je dr. Franjo Tuđman u razgovoru s Mužićem izrazio zabrinutost jer su zapadno nadahnuti pojedinci u HDZ-u masoni ili masonski kandidati, koji s masonima iz oporbenih stranaka zasedaju u istim ložama i primaju iste nadstranačke direktive, ali za Mužićeve teze ne postoji niti jedan valjan dokaz. Naprotiv, obnovljeni hrvatski masoni ističu svoju apolitičnost, dok su u politici bili njeni po-

vidi kako je moja knjiga ocijenjena kao znanstveno djelo, što znači da su moje prosudbe prošlosti hrvatskoga masonstva potpuno utemeljene. U tom smislu pisanje nekvalificiranoga S. B. o toj knjizi očituje se kao posve bezvrijedno.

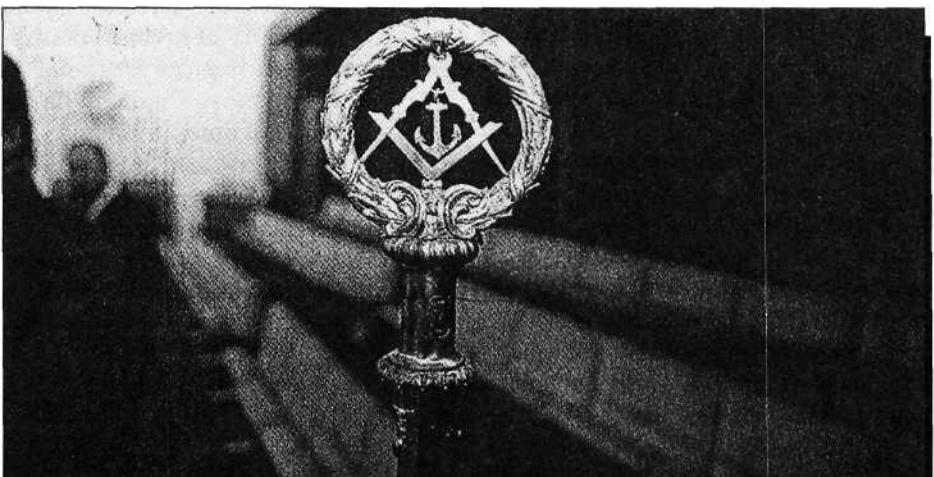
Masone ne smatram uzorima

S. B. posebno ističe da su ideje iz moje knjige obojene rasizmom, ali ne pokušava konkretizirati na kojim se stranicama knjige taj rasizam očituje. Bratoljub Klaić tumači pojam "rasizam-rasnu teoriju" ovako: "reakcionarno fašističko shvaćanje po kome rasna svojstva pojedinih naroda odlučuju o toku historije (kod toga svaki svoju rasu smatra najvrednijom)." (B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*. Zagreb, 1986., str. 1133.). Među slobodnim zidarima pripadnici su svih naroda, a to znači i svih rasa. Ako su ideje iz moje knjige obojene rasizmom, onda se postavlja pitanje koji ja rasizam zastupam, a koje druge rase (crnu ili žutu) napadam. Budući da se u tom smislu ne može citirati nijedna moja rečenica to znači da S. B. stvarno ne zna značenje pojma rasizma. Usput: je li možda izraz moje ksenofobije kada navodim kao poseban pozitivni primjer u povijesti hrvatskoga masonstva zajedništvo hrvatskih Židova i hrvatskih nacionalista u Zagrebu između dva svjetska rata? (Usp.: Mužić, *Masonstvo u Hrvata*, str. 211.-239.).

Za razliku od S. B. masone ne smatram uzorima, jer je masonska organizacija kao ljudsko djelo sastavljena samo od ljudi, koji u ložama, kao i svuda, mogu biti i dobri i zli. Normalno je da se s dobrim ljudima među masonima može ne samo dijalogizirati, nego i prijateljevati (kao što sam to i osobno prakticirao), ali to s povijesnim vrednovanjem masonstva u Hrvata nema veze. S nekim masonima, koji su opsjednuti patološkom mržnjom na katolicizam (što je na primjer u slučaju hrvatskoga masona Viktora Novaka) svaki je dijalog besmislen. Koliko su masoni bili "de-politizirani" dokazuje i primjer masona Dušana Tomića, koji je u ime jugoslavenskoga masonstva 1946. i 1947. tiskao, kao strogo interno izdanje, tri zločinačke publikacije protiv hrvatskog naroda i Katoličke crkve.

Ti pamfleti namijenjeni su i dostavljeni svim vodećim masonskim središtima po svijetu. Dr. Leo Košuta je to pronašao u rezervu Nacionalne biblioteke u Parizu, posao meni osobno i tada su ti materijali objavljeni u Hrvatskoj (1994.) kao reprint "za znanstvenu upotrebu", i to s pogovorom (na talijanskom jeziku) nadbiskupa dr. Frane Franića.

pod masonskim vrhovništvom madžarske Velike lože. Suočena s vladajućom konstelacijom u zemlji, hrvatsko je masonstvo tada podržalo političku ideologiju Koalicije. Otada datira u našem masonstvu jugoslavenska misao, koja se poslije izrodila u slijepo masonsco prihvatanje Aleksandrova integralizma i velikosrpske dominacije... Dok su masonske lože

Radi čitatelja, kao rezultat moga istraživanja masonske problematike u Hrvata donosim samo kao jednu od sigurnih sinteza sljedeći zaključak: u povijesti hrvatskoga masonstva od Frana Folnegovića u XIX. stoljeću, pa u tijeku XX. stoljeća pozitivno (u hrvatskom nacionalnom smislu) bilo je samo djelovanje VL *Libertas*, ali ona nije bila priznata od masonske velevlasti. Službeno masonstvo u Hrvata u spomenutom razdoblju bilo je, prema masonskoj dokumentaciji, koju sam iznio:

- protuhrvatsko, jer je zastupalo jugoslavensku državnu ideju i postavljalo se izrazito neprijateljski prema ideji samostalne hrvatske države,

- protukatoličko, jer je htjelo svim sredstvima odvojiti Katoličku crkvu u Hrvata od Rima i tako uništiti rimokatolicizam u Hrvata.

Ove sam zaključke nepotporno dokumentirao u svojoj knjizi. Slobodni zidar Eugen Laxa o prošlosti hrvatskog masonstva misli kao i ja, pa zaključuje ovako:

U korist velikosrpske dominacije

"Prva hrvatska loža, 'Hrvatska vila', dotično 'Ljubav bližnjega', osnovana je

diljem svijeta zadržavale i čuvale svoj nacionalni karakter, Adolf Mihalić, jedan od prvaka (ne samo u vremenskom smislu) hrvatskog masonstva, izjavljivao je da on nije hrvatski mason, da je samo rođen u Hrvatskoj, da je samo slobodni zidar. Takav kozmoplitizam lako je doveo masone da budu plijen najprije madžarskih, a onda i srpskih masona da se, preciznije rečeno, uopće ne dosjete da osnuju, ako već hoće da budu masoni, svoje neovisno hrvatsko masonstvo... U zarebačkim ložama bile su zastupane sve grane privrede, slobodnih profesija, sudstva i uprave. I prema krajnjem popisu članova, vidi se da su gotovo svi bili ugledni i sposobni ljudi. Velika je šteta, a možda i tragedija, što u nas ima u velikom broju renegata i ljudi koji ne znaju što su, a takvi su bili, u golemom broju naši masoni. Namjesto da pomognu svojoj zemlji, oni rade na njezinu uništenju. Samo da se olakšaju poslove i karijeru, oni tako svojoj domovini kopaju grob. Dobrotvorni i karitativni rad suvišno je spominjati, jer to iščezava u usporedbi sa zlom koji su svojim političkim opredjeljenjima nanijeli svojoj domovini. Protocrkveno stanovništvo jedna je od značajki modernoga hrvatskog masonstva... A ni to nije bila zapreka za

spomenutog Mihalića da izjavi, već davno prije I. svjetskog rata, da je masonstvu prvi cilj borba ne protiv klerikalizma nego protiv katolicizma. I dalje, pravoslavlje naših Srba na spretan je način znalo potpirivati tu hrvatsku slabost, sretno što je u hrvatskim masonima moglo nalaziti jeftine janjičare protiv Katoličke crkve. To je išlo tako daleko da je jedan vodeći srpski mason, nakon otklona konkordata 1937., javno rekao da su najveći neprijatelji konkordata bili hrvatski masoni, kao da su silom htjeli postati uz dinastiju, armiju i pravoslavlje četvrti stup velikosrpske Jugoslavije. A to našim vajnim 'hrvatskim' masonima sigurno može služiti samo na sramotu... Neizreciva je šteta što je hrvatsko masonstvo tako zatajilo i teško posrnulo na jugoslavenskoj ideji. Tako smo mi Hrvati opet jednom, kao toliko puta u svojoj teškoj prošlosti, bili na krivom mjestu u krivo vrijeme." (E. Laxa, u knjizi: Mužić, *Masonstvo u Hrvata*, str. 9.-13.).

U svom radu *Tuđman i masonstvo* napisao sam: "U razgovoru sam stekao dojam da je Tuđman postao zabrinut da su prozapadno nadahnuti pojedinci u HDZ-u masoni ili masonski kandidati, koji zajedno s masonima iz oporbenih stranaka zaštedaju u istim ložama u kojima primaju iste nadstranačke direktive." (*Masonstvo u Hrvata*, nav. di., str. 626.). Iz navedenoga citata očito je da sam ja iznio Tuđmanovo razmišljanje, a ne vlastite teze, kako tvrdi S. B. Spomenuto Tuđmanovo mišljenje temeljilo se na vjerodostojnim informacijama o zakulisnoj politici masonske čimbenike na Zapadu protiv priznanja neovisne hrvatske države 1991. O tim podacima raspolagala je vatikanska diplomacija i o tomu su dokumentirano pisali Milan Simčić i Ivan Fuček (profesor moralne teologije na Papinskom sveučilištu Gregoriani u Rimu). Zbog te spoznaje Tuđman s pravom nije vjerovao masonima na Zapadu. On je također znao da u povijesti modernoga masonstva na svim prostorima u masonskim ložama sjede pripadnici raznih političkih stranaka, pa da ni u Hrvatskoj ne može biti drugčije. Znao je predsjednik Tuđman i da su programi svih vodećih političkih stranaka na Zapadu u biti identični stoje teško shvatiti kao

puku koincidenciju. Osim toga, on je i načelno u odnosu na masone trebao biti posebno oprezan.

Politička angažiranost

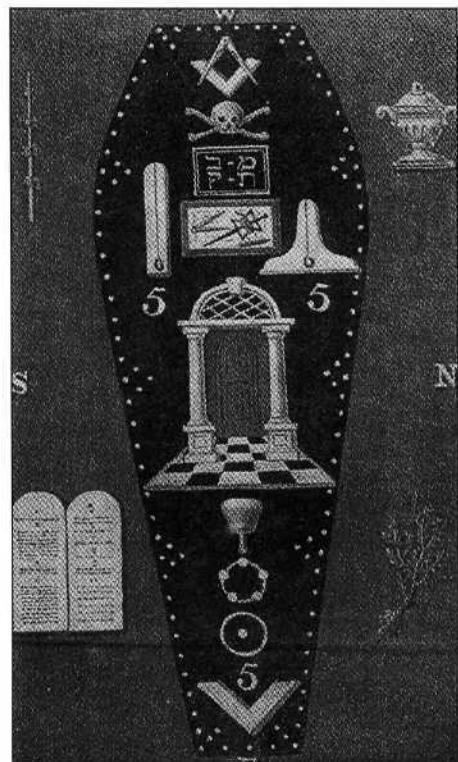
Srpski povjesničar i sveučilišni prof. dr. Bogumil Hrabak najednom predavanju, koje je održao o masonstvu u svibnju 1994., na tribini *Studentskoga kulturnog centra* u Beogradu, zaključio je sljedeće: "Problemi nastaju zbog toga što se radi o nadnacionalnoj organizaciji s više ili manje izraženim principom nadređenosti, tajnim direktivama, skrivenim odnosom snaga i u sladunjave oblane uvijenim tajnim projektima. Tu uvek postoji prostor za 'velika iznenađenja', 'čudne obrte', i 'neočekivani razvoj događaja'. Vi možete misliti da dobro poznajete

izjavama od kojih sam neke i citirao, svjedoče o maksimalnoj političkoj angažiranosti masona po svijetu. Uostalom, da su masoni apolitični, radloža i imena članstva ne bi skrivali kao najstrožu tajnu! Postavlja se pitanje: na temelju kojih informacija S. B. može tvrditi da "obnovljeni hrvatski masoni" (ako se njegova i inače loša stilizacija odnosi na njih!) rade (on piše 'radili') u svoje ime i po svojoj savjeti 'bez utjecaja lože'. Znači li to da on pojedinačno pozna svakoga hrvatskog masona i da mu je svaki od njih to potvrdio? Što se mene osobno tiče, zanima me povijest, dakle prošlost, a to znači da djelovanje masona u sadašnjoj hrvatskoj državi nije predmet moga interesa, ali se nadam da hrvatski masoni neće nastaviti s politikom svojih pokojnih predšasnika, koji su samo služili tuđinskim političkim interesima.

Kada S. B. piše o želji za opstanak na vlasti čitatelju zdrava razuma nije jasno je li to u Mužića prepoznatljiva želja za opstankom na vlasti (na kojoj on nikada nije bio) ili to želi neka rascistička, totalitarna ili ksenofobična struktura.

S. B. u drugom nastavku svoga feljtona nastavlja s već poznatom "metodologijom", pa jedan moj tekst interpretira ovako: "Po Mužiću su masoni graditelji novog svjetskog porekta, predstavnici velikim dijelom iz obitelji nehrvata, zatim onih čiji je samo jedan roditelj Hrvat, potom potomci jugounitarističkih i masonske predaka. Mužić je očito svoje spise sastavljao pod jakim utjecajem dnevne politike, te oni kao takvi ne mogu biti ni vjerodostojni ni objektivni." Moj izvornik glasi. "Masonske graditelje 'novoga svjetskoga porekta' motivirani antiteističkim svjetonazorom i stvaranjem svijeta bez granica, doživjeli su Tuđmana kao sablast prošlosti čije se obnavljanje po potrebi mora i nasiljem onemogućiti. Predstavnici tih snaga u Hrvatskoj (i to, dakako, iz oba spola) potjecali su velikim dijelom iz obitelji nehrvata, zatim od onih kojima je samo jedan roditelj bio Hrvat i naposljetku od potomaka jugounitarističkih i masonske predaka."

Ne ulazeći u nepreciznu interpretaciju moga izvornika neshvatljivo je kakve veze ima moje navedeno

'svoj teren', 'domaću konfiguraciju', to jest odnos snaga i osnovne težnje masonerije u svojoj zemlji, ali ne možete znati kakva će direktiva doći sa strane i šta će sa njome biti proizvedeno."

To što masoni oduvijek ističu svoju tobožnju apolitičnost u stvarnosti ništa ne znači jer im to samo naivci vjeruju. Dostupna arhivska masonska građa, na primjer iz hrvatskih i srpskih arhiva, svjedoči da su masoni, posebno u Jugoslaviji između dva rata, gotovo samo politizirali. Osim toga, masoni koji su napustili lože u pismenim

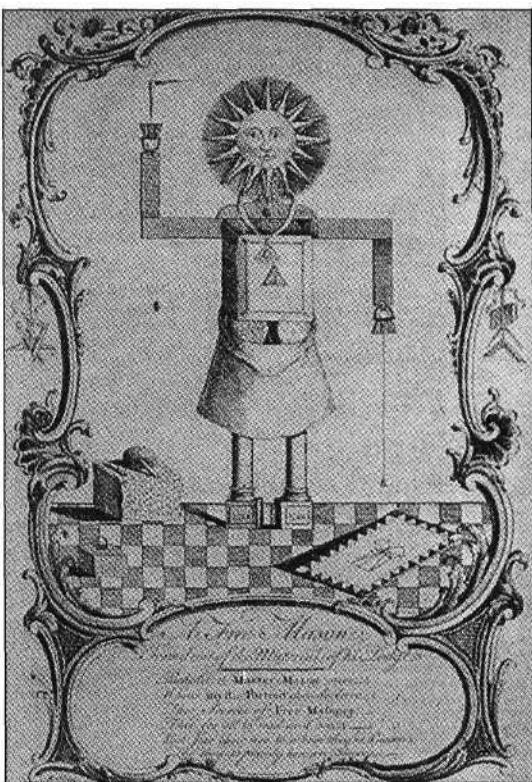
utvrđenje (svakome Hrvatu lako provjerljivih činjenica) s utjecajem dnevne politike na takvo moje pisanje. Na mene nije mogla utjecati dnevna politika jer su tadašnji hrvatski političari i problematici masonstva bili neznačice, pa sam samo ja mogao utjecati na njihovo mišljenje o masonstvu. Osim toga S. B. spominje moje "spise", a kako je najveći dio mojih "spisa" o masonstvu nastao u doba komunističke Jugoslavije, bilo bi zanimljivo znati kako je ta stvarnost mogla utjecati na moje pisanje o masonstvu. Moguće je raspravljati samo o istinitosti moje konstantacije, i to na temelju analize stvarnoga stanja. U svezi s tim konkretniziram, prema pouzdanim statističkim podacima, radi ilustriranja, sljedeću činjenicu: na dan 31. prosinca 1989. bilo je 854 djelatnika u Službi državne sigurnosti SR Hrvatske. Njihov nacionalni sastav bio je ovakav: Hrvata 51,28%, Srba 29,03%, Jugoslavena 15,92%, Crnogoraca 9, Muslimana 8, Mađara 5, Slovenaca 2, Makedonaca 1, ostalih 7. Dana 30. svibnja 1990. od navedenih djelatnika ostalo je u Službi zaposleno njih 750. Dakle, u samim temeljima obaveštajne obrane Tuđmanove Hrvatske nastavili su djelovati starojugoslavenski kadrovi, od kojih veliki broj uopće nisu bili Hrvati. Zar je možda ksenofobija iznošenje ovako žalosne hrvatske prošlosti?

Urote

Postavlja se pitanje iznosi li S. B. u prva tri nastavka feljtona, u kojima spominje mene, uopće i jednu točnu tvrdnju o masonstvu. Tako tvrdi bez dokaza i sljedeće: "Pokušao sam pronaći kako je protumačen pojам masonerije u Enciklopediji Leksikografskog zavoda, ali je jednostavno taj pojam zaobiđen, jer vjerojatno tada nije bilo uputno ma što napisati o masoneriji. To je donekle i razumljivo jer je masonerija u Hrvatskoj i u drugim dijelovima bivše Jugoslavije bila zatrta. Stoga je svaka aluzija da je masonerija kumovala obnovi Jugoslavije besmislena, prvo zato što nije postojala, a drugo zato što je bila proganjena od svih komunističkih i desničarskih režima." Točno je da masonstvo u komunističkoj Jugoslaviji službeno nije postojalo, ali nije bilo

"zatrto", što je vidljivo iz službene dokumentacije tadašnje UDB-e, koju sam osobno objavio pod naslovom *Masoni u Hrvatskoj 1918.-1967.* (Split, 1993. i 1997.). Starojugoslavenski masoni zauzimali su utjecajne položaje u Titovoj Jugoslaviji, posebno u JAZU i na Sveučilištu u Zagrebu. (Meni su na fakultetu u Zagrebu predavala četiri profesora masona!).

S. B. u trećem nastavku tvrdi da sam masone optužio "i za sarajevski atentat, što je također obmana." Međutim, na temelju posebno velike dokumentacije (iznesene od 243. do 273. stranice knjige) zaključio sam ovo: "Očito je, da iza izvršitelja atentata nije stajala srpska vlada... Ni jedan od atentatora nije bio mason... Navedenu grupu atentatora pripremio je i

naoružao mason Tankosić, koji se najviše angažirao u pozadini ovog atentata... Dio inozemnog masonstva (posebno u Mađarskoj i Francuskoj) želio je da nestane Franjo Ferdinand već zbog njegova fanatičnog rimokatolicizma, koji je on doživljavao kao idealni temelj i budućnosti Austro-Ugarske Monarhije. Međutim, dok se ne dođe do eventualne dokumentacije, na temelju postojećih materijala može se zaključiti da su masoni bili sudionici u atentatu, i to u smislu da su

nadahnuli atentatore da izvrše atentat i pomogli im u pripremanju atentata." (*Usp. Masonstvo*, str. 107. do 171.). Iz ovoga moga citata jasno je koliko tendenciozno S. B. interpretira moj tekst.

S. B. propovijeda i ovo: "Vrhunac galamatijasa u knjizi 'Masonstvo u Hrvata' Ivana Mužića je atribuiranje masonima atentata na Aleksandra Karađorđevića u Marseilleu." Na temelju dostupne građe (obrađene u mojoj knjizi na stranicama od 243. do 273.) zaključak je ovaj: "Kralj Boris, u jednom intimnom razgovoru u Sofiji, kazao je kralju Aleksandru da su ga masoni 'snubili', ali da on nije ušao u ložu. Aleksandar mu je odgovorio da će izgubiti glavu, hoteći mu reći da masoni ne trpe kralja koji nije mason. Aleksandar je priznao Meštroviću da je bio mason, ali da je 'istupio'. Meštrović je zaključio da bi Aleksandar gonio masone da je ostao živ. Trumbić, navodeći sve ovo, zapisuje da su masoni ubili kralja Aleksandra, jer ih je ostavio, a da su oni imali udjela i u sarajevskom atentatu. Činjenica je da je kralj Aleksandar svojom nezavisnom i tadašnjim masonskim interesima protivnom politikom bio postao masonstvu toliko smetnja da se u nekim najvišim masonskim krugovima (Jan Masaryk) razmišljao o tome da mu se oduzme život. Mjere kraljeva osiguranja od francuske vlade, u kojoj je bio ministar unutarnjih poslova masonstvu odani Albert Sarraut, bile su unatoč višestrukim upozorenjima, da će biti izvršen atentat tako simbolične da Francusku čine suodgovornom za atentat. Međutim, svi ovi elementi nisu dovoljno konkretni da se samo iz njih može sa sigurnošću utvrditi i masonsko sudjelovanje u uroti protiv kralja Aleksandra, ali je masonsko sudjelovanje u tome veoma moguće." (*Masonstvo*, str. 273.).

Očito je kako S. B. prezentira moj tekst da on ili moju knjigu stvarno nije čitao ili nije mogao shvatiti što pišem. U svakom slučaju, dakako ako on uopće zna smisao riječi "galamatijas", imat će prigodu na sudu obrazložiti svoju tvrdnju.

SRPSKI RATNI ZLOČINI NAD HRVATIMA I HRVATSKOM TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA (1991.-1995.)

Hrvatska je suvremena povijest u punom smislu te riječi zapravo povijest stradanja. Gotovo da nema u Europi naroda ili nacije, poput hrvatske, koja je samo zbog svoga nacionalnog identiteta i samosvojnosti, te zbog svoje pripadnosti Katoličkoj crkvi i zapadnoj kulturno-civilizacijskoj baštini, bila podvrgnuta nesmiljenoj represiji, pretrpjevši pritom golema ljudska i materijalna stradanja i razaranja. Politički i državnopravni okvir najvećeg stradanja Hrvata u njihovoj suvremenoj povijesti činila je jugoslavenska država, kako ona monarhistička (1918.-1941.), tako - pa i više - ona socijalistička (1945.-1990.). Jedina istinska i ustrajna konstanta odnosa obje jugoslavenske države prema hrvatskomu narodu i njegovoj opravданoj težnji za samostalnošću, i to bez obzira gdje su se pripadnici hrvatskoga naroda nalazili - u domovini ili u iseljeništvu, bila je represivnost, kojoj su jugoslavenske upravljačke strukture, napose komunističke, nastojale sprječiti ili posve uništiti hrvatski državotvorni pokret i njegovu misao.

Srbijanska oružana agresija na Republiku Hrvatsku, pokrenuta u mjesecu kolovozu 1990. ("balvan revolucija"), a okončana mirovnom reintegracijom hrvatskog Podunavlja u siječnju 1998., prema nizu pokazatelja i dokaza, nosi sve značajke genocida, urbicida, ekocida i kulturocida, riječju, ratnog zločina nad hrvatskim narodom, s dalekosežnim i teškim posljedicama po današnji i budući svekoliki razvoj hrvatske države i hrvatskoga društva. Srbijanski je agresor u Hrvatskoj od 1991. do 1995. počinio niz ratnih zločina, gotovo bez presedana u europskoj, pa i svjetskoj povijesti nakon II. svjetskog rata. Ratni zločini nad Hrvatima i hrvatskom državom iz 1990-ih godina nedvojbeno predstavljaju nastavak velikosrpske osvajačke i nacionalne politike stare već više od dva stoljeća, utemeljene na ideologiji velikosrpstva čiji su rodonačelnici bili predstavnici tadašnje srpske političke, crkvene i kulturne elite, predvođeni **Ilijom Garašaninom** ("Načertanje") i **Vukom Stefanovićem Karadžićem** ("Srbi svi i svuda"). Ratni zločini tijekom Domovinskog rata neprijepono dokazuju kontinuitet masovnih zločina nad hrvatskim narodom, koje su Srbi započeli osnutkom monarhističke Jugoslavije 1918. (prosinačke

Piše:

Dr. sc. Dražen ŽIVIĆ

žrtve u Zagrebu 1918.), nastavljeni između dva svjetska rata (primjerice sibinjske žrtve, atentat na **Stjepana Radića** i druge hrvatske prvake u beogradskoj skupštini 1928.), tijekom II. svjetskog rata (npr. Jazovka 1943. ili okrutna likvidacija širokobrijeških franjevaca 1945.) i napose u njegovu poraću (Bleiburška tragedija).

Tijekom srbijanske oružane agresije na Republiku Hrvatsku počinjeni su pojedinačni i masovni ratni zločini, kao i najgrublja kršenja temeljnih ljudskih prava, putem kojih je agresor, uz svesrdnu ljudsku i logističku pomoć velikog dijela stanovništva Hrvatske srpske etničke pripadnosti ("Srbi prečani"), nastojao ostvariti osnovne nacionalne i geostrateške ciljeve svoje agresije - zaposjedanje hrvatskoga državnog prostora, te uspostava i teritorijalno širenje velike Srbije; ciljeva koje u promijenjenim unutarjugoslavenskim i međunarodnim geopolitičkim prilikama i uvjetima (pad komunizma) više nije mogao ostvarivati u socijalističkoj i unitarnoj Jugoslaviji. Socijalistička Jugoslavija, premda formalno-pravno definirana i institucionalno organizirana kao federalna država, s određenim ustavnim rješenjima (1974.) koja su republikama osiguravale razmjerno visok stupanj autonomnosti, pa i državnosti, ipak je u svojoj biti bila duboko centralizirana država, s izrazitom kadrovskom prevlašću, osobito na saveznoj razini, srpskoga i crnogorskog stanovništva. Veliki dio političkog, diplomatskog, a napose gotovo cijelokupni represivni sustav (policija, vojska i tajne službe) Jugoslavije bili su u rukama Srba, koji su političke, društvene, policijske, vojne, znanstvene i druge elite tadašnje Jugoslavije koristile kao paravan ili kao otvoreno sredstvo ispunjenja hegemonističkih težnji srpskoga političkog i nacionalnog establishmenata o Jugoslaviji kao velikoj Srbiji. Stoga su zahtjevi za demokratizacijom sveukupnih odnosa u socijalističkoj Jugoslaviji, a osobito zahtjevi za uspostavom ravnopravnijih i pravednijih međunacionalnih odnosa i naišli na tako

snažan otpor velikosrbijanskih krugova, jer su oni u tim težnjama vidjeli realnu opasnost urušavanja svojega koncepta jugoslavenske, a zapravo velikosrpske državne zajednice.

U ideološkom i programsko-provedbenom smislu pobuna većeg dijela hrvatskih Srba tijekom 1990. godine i otvorena agresija Srbije i Crne Gore na Republiku Hrvatsku od sredine 1991. godine počivali su na velikosrpskom nacionalističkom programu "prisajedinjenja svih srpskih zemalja u jednu državu". Sljedbenici suvremenog velikosrpstva, poput **Slobodana Miloševića**, **Vojislava Šešaja**, **Vuka Draškovića**, **Koste Čavoskog**, vodstva Srpske pravoslavne crkve i drugih, svoju snagu su crpili iz ostavštine svojih duhovnih otaca - Ilike Garašanina, Vuka Stefanovića Karadžića, Stevana Moljevića, Nikole Stojanovića, Vaše Čubrilovića. Svoju osvajačku strategiju i taktiku brižno su gradili na mitovima, obmana, predrasudama i povijesnim krivotvorinama. Neargumentirano i nedokumentirano, ali vrlo ustrajno su poricali pravo hrvatskoga naroda na vlastitu državu. Nasilnim su putem pokušali mijenjati granice hrvatske države. Bez ikakva su povij esno-političkoga i etnode-

Srušena katolička crkva u Lipiku

mografskog argumenta i utemeljenja svjatali i prisvajali dijelove hrvatskoga državnog prostora. Radi ostvarenja i utvrđenja prostorne i demografske okupacije dijelova hrvatskoga državnog teritorija vršili su pojedinačne i masovne likvidacije nesrpskog stanovništva, organizirali su sustav koncentracijskih logora i zatvora u Srbiji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini i na okupiranim dijelovima Hrvatske - logora koje civilizirana Europa ne pamti još od konca II. svjetskog rata - te su ustrajno provodili politiku etničkoga čišćenja, odnosno

porobljavanja i posrbljivanja osvojenih područja Hrvatske.

Nakana je ovoga priloga da sažeto iznese najvažnije pokazatelje i argumente kojima se nedvojbeno dokazuje da su tijekom Domovinskog obrambenog rata zbog srbijanske oružane agresije na Hrvatsku, nad Hrvatima i drugim nesrpskim stanovništvom, kao i nad samom hrvatskom državom počinjeni zločini, koje s punim pravom možemo nazvati ratnim zločinima.

Što je ratni zločin?

Kako bismo posve razumjeli veličinu i ratnozločinački karakter srbijanske oružane agresije na Republiku Hrvatsku, valja nam barem sažeto upoznati i upozoriti na određene međunarodno-pravne aspekte i pojmovna određenja rata, ratnog prava, agresije, ratnog zločina, etničkog čišćenja i genocida. Pravilno razumijevanje navedenih pojmljiva pomaže nam u vrednovanju i ocjeni karaktera rata koji se vodio protiv Hrvatske i hrvatskoga naroda, veličine stradanja, ali i prepoznavanju onih koji su agresiju pokrenuli, koji su je vodili, te koji su u njoj izravno ili neizravno sudjelovali.

Bolnica kao neprijateljski cilj

Premda Povelja Ujedinjenih naroda zabranjuje rat kao način rješavanja sukoba, ipak priznaje zemljama članicama pravo na rat zbog samoobrane od agresije. Međutim, i za te je slučajeva međunarodna zajednica kroz međunarodno pravo postavila svojevrerna pravila za načine ratovanja, kao i za odnose između sukobljenih/zaraćenih strana. Tako su sredinom 19. stoljeća donijete i prve odredbe „Ženevskog sporazuma“ (1864.), koje su kasnijih godina i desetljeća dopunjene novim pravilima i protokolima. U tom smislu valja spomenuti, primjerice, Ženevski sporazum o zaštiti vojnih i civilnih žrtava rata koji je donijet u kolovozu 1948., te Hašku konvenciju iz 1954. kojom su prihvaćene i odredbe o zaštiti povijesnih spomenika, muzeja i kulturnih dobara.

Dakle, sve ono što je bilo predmetom bjesomučne srbijanske oružane agresije bilo je međunarodnim pravnim normama duboko zaštićeno.

Republika Hrvatska je između 1991. i 1995. vodila obrambeni, pravedni i opravdani, posve legitimni rat, na koji je imala pravo. Zašto? Zato što je na nju izvršena klasična oružana agresija radi otimanja hrvatskoga teritorija te podčinjanja njezina stanovništva agresorskim interesima. Srpska agresija ugrožavala je neovisnost, suverenost i teritorijalni integritet hrvatske države, što je protivno međunarodnom pravu, te se kao takva s punim pravom može označiti kao zločin protiv mira.

Svi zločini počinjeni u ratu, odnosno svi postupci koji prelaze okvire dopuštenih ratnih djelovanja zovu se ratnim zločinima. I samo pokretanje agresivnog rata, što smo naprijed definirali kao zločin protiv mira, je ratni zločin sam po sebi. Drugu podskupinu ratnih zločina čine zločini protiv čovječnosti, koji obuhvaćaju ubojstva, istrebljenja, porobljavanja ili deportacije kojima bili izloženi pojedinci ili određene skupine (etničke, vjerske, društvene, rasne ili druge) stanovništva tijekom ratnog sukoba. Ratnim zločinom, koji u osnovi predstavlja najgrublje kršenje međunarodnih pravila o ratovanju, označavaju se, između ostalog, ubojstva i mučenja ratnih zarobljenika, deportacije civila, bombardiranje bolnica i drugih međunarodnim odredbama zaštićenih objekata (npr. muzeja), ubojstva talaca, pljačke, ubojstva bez sudjenja, uporaba zabranjenih vrsta oružja, zlouporaba međunarodnih organizacija, primjerice, organizacije Crvenog križa.

Ratni zločini najčešće završavaju u genocidu. Konvencijom Organizacije Ujedinjenih naroda iz 1948. „genocid je određen kao zločin počinjen bilo u ratu bilo u mirnodopskim uvjetima, koji uključuje: 1) ubijanje pripadnika nacionalnih, etničkih, rasnih ili vjerskih skupina; 2) nanošenje teških povreda fiz. ili duhovnom integritetu pripadnika tih skupina; 3) prisiljavanje pripadnika skupina da žive u uvjetima koji vode do njihova potpunog ili djelomičnog fizičkog uništenja; 4) uvođenje mjera za prisilno sprečavanje rađanja (sterilizacije, prisilni pobačaji, prepreke za brak) te 5) prisilno premještanje djece iz jedne skupine u drugu...“ Jedan od - i u svjetskim razmjerima - najčešćih oblika genocidne politike, koji je bio osobito prisutan tijekom agresije na Republiku Hrvatsku je etničko čišćenje, pod čime se

podrazumijeva „protjerivanje stanovništva i njegovo skupno preseljavanje koje ima cilj promijeniti etničke strukture okupiranih područja“.

Imamo li prethodno rečeno na umu, te prisjećajući se sredstava, među koje osobito valja istaknuti: bespôštna granatiranja civilnih ciljeva, masovne pokolje, masakre i hotimična ubijanja civila i hrvatskih branitelja, zlostavljanje ratnih zarobljenika i civilnih zatočenika u srpskim koncentracijskim logorima, seksualno zlostavljanje, blokiranje humanitarnih koridora i etničko čišćenje, koje je srpski agresor primijenjivao tijekom rata protiv Hrvatske, neprijepono možemo tvrditi da je rat protiv Hrvatske zbog svojega karaktera, uzroka i motiva bila agresija, te da su u njemu počinjena brojna nedjela od kojih se najveći broj može označiti pojmovima ratni zločin i genocid.

Demografski gubitci Hrvatske

Ljudski gubitci i stradanja predstavljaju osnovnu i najtežu ratnu posljedicu, jer su ljudske žrtve nenadoknadive i ostavljaju niz teških i neželjenih posljedica. Premda ratovi uvek rezultiraju manjim ili većim ratnim žrtvama, veličina i struktura demografskih gubitaka Hrvatske zbog srpske oružane agresije neprijepono pokazuju i dokazuju da je značajan dio ratnih žrtava u Republici Hrvatskoj posljedica unaprijed smišljenog i organiziranog zločina, a ne ratnih operacija.

Nažalost, u Republici Hrvatskoj tijekom rata nije postojala i još uvek ne postoji institucija, koja bi po jedinstvenome metodološkom kriteriju evidentirala stradale (poginule) osobe na cijelome državnom prostoru, ili barem objedinjavala podatke iz različitih izvora. Istraživači demografskih gubitaka moraju se, dakle, osloniti na nekoliko izvora: *Ministarstvo hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, Odjel za istraživanje i informiranje Ministarstva zdravstva, Komisiju za zatočene i nestale Vlade Republike Hrvatske* (danas *Ured za zatočene i nestale*), *Ured za prognanike i izbjeglice Vlade RH* (danas *Uprava za prognanike, izbjeglice i povratnike* Ministarstva javnih radova, graditeljstva i obnove).

Prema nepotpunim podatcima Ministarstva hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata, ukupno je tijekom Domovinskog rata, poginulo, ubijeno i umrlo zbog posljedica rata približno 7.850 hrvatskih branitelja. Prema također necjelovitim podatcima Ministarstva zdravstva Republike Hrvatske,

u Hrvatskoj je tijekom Domovinskog rata pогinulo 4.137 civila. Osobito je važno naglasiti da je među pогinulim civilima u Hrvatskoj razmјerno veliki broj i udjel djece. Prva dječja žrtva srbijske agresije zabilježena je 5. srpnja 1991. u mjestu Gornja Budićina u blizini Petrinje. Od tada do konca rata u Hrvatskoj su pогinula 273 djeteta.

Prema iskazima svjedoka, u vrijeme okupacije, odnosno, dok je UNPROFOR/UNCRO obavljaо svoju mirovnu zadaću (!) na bivšim okupiranim područjima Republike Hrvatske, pогinulo ili ubijeno je približno 600 civila. (Jurčević, 1996.) Ako brojci od približno 4.737 stradalih civila pridružimo približno 1.940 civilnih stradalnika ekshumiranih iz 130 masovnih i velikog broja pojedinačnih grobnica diljem Hrvatske, onda možemo procijeniti da je tijekom srbijske oružane agresije pогinulo, ubijeno ili umrlo zbog posljedica rata približno 6.670 hrvatskih civila.

Jedna od kategorija izravnih žrtava rata u Hrvatskoj su i nestale osobe. Nestalim se osobama u Hrvatskoj, sa stanjem od 19. ožujka 2001., smatralo još 1.523 stanovnika zemlje. Povjesno nam ratno iskustvo iz sličnih svjetskih sukoba pokazuje da za dio nestalih u Hrvatskoj nikada neće moći biti utvrđena konačna sudbina. Dio nestalih je ubijen, ali se, primjerice, nikada ne će pronaći njihova tijela. Stoga se nestali hrvatski branitelji i civili mogu smatrati demografskim gubitkom i ratnom žrtvom Domovinskog rata i srbijske oružane agresije na Republiku Hrvatsku. To su razlozi zbog kojih možemo procijeniti da je tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj pогinulo, ubijeno, umrlo zbog posljedica rata i nestalo približno 16 tisuća osoba. To su izravne hrvatske ratne žrtve. Podatak da polovicu tih žrtava čini civilno stanovništvo neprijeporno svjedoči o terorističkom karakteru agresije i kršenju svih međunarodnih prava kojima se reguliraju pitanja vezana uz ratne situacije. Da je u pitanju ratni zločin potvrđuju i antropološka istraživanja, prema kojima je tisuću stradalih prije ili nakon pogibije bilo masakrirano. (Jurčević, 1996.)

Osim navedenog valja istaknuti da je tijekom agresije, a napose zbog njezina dugog trajanja, zabilježen veliki broj nasilno odvedenih, zatočenih i nestalih osoba. Samo je u prve dvije ratne godine evidentirano blizu 18 tisuća nestalih i zatočenih osoba, od kojih je samo manji dio uslijed ratnih zbivanja izgubio vezu sa svojim obiteljima. (Grujić, 2001.)

Bitno veći broj nasilno odvedenih završio je u srpskim koncentracijskim logorima i zatvorima u Srbiji (Begejci, Stajićev, Srijemska Mitrovica, Niš, Aleksinac...), Crnoj Gori (Morinj), Bosni i Hercegovini (Manjača, Banja Luka...), te u koncentracijskim logorima i zatvorima na bivšim okupiranim područjima Hrvatske (Buče, Knin, Beli Manastir, Negoslavci, skladište Veleprometa u Vukovaru...). Tako je kroz srpske koncentracijske logore i zatvore prošlo

Franjevački samostan i samostanska crkva Sv. Filipa i Jakova u Vukovaru

više od 8 tisuća hrvatskih zatočenika, a u njima je smrtno stradalo najmanje 300 branitelja i civila. (Rehak, 2000.)

S obzirom na veliki broj osoba koje su u ratu bile zarobljene, zatočene ili nestale, već koncem 1991. započelo se sustavnim praćenjem i evidencijom, te organizacijom rada na pronalaženju i oslobođanju tih osoba. U proljeće 1993. osniva se Komisija za zatočene i nestale Vlade Republike Hrvatske. Ona je u rujnu 2000. prerasla u Ured za zatočene i nestale pri Vladi Republike Hrvatske.

Masovne i pojedinačne grobnice u Hrvatskoj

U razdoblju od 1992. do 1994. značajno je smanjen broj nestalih osoba. U tom je razdoblju bilo nekoliko velikih razmjena, kojima je više od 7,5 tisuća hrvatskih vojnika i civila oslobođeno iz zatočeništva vlade SR Jugoslavije i vlasti bosanskih Srba. Određeni broj nestalih uspostavio je kontakte sa svojim obiteljima pa su obustavljeni postupci traženja. Međutim, unatoč razmjenama još uvijek se određeni broj nasilno odvedenih osoba smatralo nestalima. Ukupno je od početka rata do 1994. smanjen broj nestalih na oko 6 tisuća. Tijekom iste godine provedena je akcija obnavljanja zahtjeva za traženjem putem koje su evidentirane 3.052 nestale, nasilno odvedene i zatočene osobe. (Grujić, 2000.) Njihova sudbina se doznaje tek od 1995., otkrivanjem brojnih masovnih i pojedinačnih stratišta i

grobnica diljem Hrvatske. *Masovne su grobnice najznačajniji materijalni dokaz ratnog zločina nad stanovništvom Hrvatske tijekom srbijske agresije, osobito ratnog zločina nad civilnim pučanstvom.*

Prema podatcima Ureda za zatočene i nestale vlade Republike Hrvatske u Hrvatskoj je otkriveno ukupno 130 masovnih i veliki broj pojedinačnih grobnica, iz kojih je ekshumirano 3.292 posmrtnih ostataka žrtava agresije. Najviše je masovnih grobnica otkriveno u hrvatskome Podunavlju (63 grobnice, s ekshumiranim više od dvije tisuće žrtava). Najveći je broj grobnica otkriven u Vukovarsko-srijemskoj županiji - 47 grobnica (36% do sada otkrivenih masovnih grobnica u Hrvatskoj), s 1.880 ekshumiranim žrtvama srbijske agresije (58% svih ekshumiranih u Republici Hrvatskoj). Za njom slijede županije: Sisačko-moslavačka (ekshumirana su 596 tijela), Zadarska (ekshumirana su 223 tijela), Osječko-baranjska (ekshumirano je 195 tijela), Karlovačka (ekshumirana su 163 tijela), Šibensko-kninska (ekshumirano je 89 tijela), Požeško-slavonska (ekshumirano je 68 tijela), Brodsko-posavska (ekshumirano je 17 tijela), Ličko-senjska (ekshumirano su 43 tijela)... (Grujić, 2001.) Valja naglasiti da je od 3.292 ekshumirana tijela identificirano njih 2.661 ili 81%, što je značajno visok postotak identificiranosti.

Najveća masovna grobica u Hrvatskoj koja je do danas otkrivena nalazila se na Novom groblju u Vukovaru, gdje je ekshumirano blizu tisuću žrtava srbijske agresije (938). Prema tipu ova masovna grobica pripada grobnicama nastalim asanacijom terena, što znači da se u njoj nalaze stradali branitelji i civili pогinuli u vrijeme tromjesečne opsade Vukovara, ali i oni koje je agresorska vojska likvidirala poslije zauzimanja grada u njegovim različitim dijelovima ili neposrednoj okolici. O najvećoj masovnoj grobniци u Hrvatskoj, možemo pročitati i sljedeće: "Nakon okupacije Vukovara neprijateljska vojska sakupila je posmrtnе ostatke osoba koje su na različite načine stradale tijekom napada na Vukovar (...). Najveći dio posmrtnih ostataka najprije je prenijet na vukovarsku ciglanu gdje su vojni lječnici JA izvršili identifikaciju i načinili identificacijske protokole za dio leševa. Pokapanje je izvršeno na Novom groblju u Vukovaru u više rovova dugih stotinjak metara. Tijela su stavljena u plastične vreće i poredana jedno do drugoga. Tako je nastala najveća masovna grob-

nica u poslijeratnoj Europi (...). U jedanaest usporednih rovova dugih po stotinjak metara ekshumirano je 938 tijela".

Najjasniji i najgrublji slučaj povrede međunarodnih konvencija o ratnom i humanitarnom pravu i nepobitan dokaz o ratnom zločinu srbijanskoga agresora, počinjen je na Ovčari, nekadašnjemu vlastelinskom posjedu grofova Eltz, smještenom nekoliko kilometara jugoistočno od Vukovara. Agresorska vojska je na Ovčaru dovela zarobljene ranjenike, bolesnike i bolesničko osoblje (približno 260 osoba) iz vukovarske bolnice, te ih je nakon mučenja strijeljala. Nedaleko Ovčare je, zahvaljujući rijetkim preživjelim masakra, još u prosincu 1992. otkrivena masovna grobnica. Međunarodna ekipa forenzičara problem ekshumacijama potvrdila je posto-

žrtava), Tovarniku (48 žrtava), Petrinji (22 žrtve)..., a uz Ovčaru (200 žrtava) kraj Vukovara, po broju ekshumiranih žrtava iz grobnica nastalih na mjestima pogubljenja ističu se još i masovne grobnice u Baćinu (56 tijela), Ćelijama (30 tijela)... (Grujić, 2001.)

Etničko čišćenje kao ratni zločin

Jedan od najznačajnijih oblika srbijanske genocidne politike tijekom agresije na Republiku Hrvatsku bilo je etničko čišćenje hrvatskog i drugoga nesrpskog stanovništva s područja samoproglašene tzv. Krajine. Prognanici su tijekom rata bili najbrojnija skupina hrvatskih ratnih stradalnika. Koncem 1991. oko pola milijuna stanovnika Hrvatske zbog srpske ratne agresije bilo je prisiljeno napustiti svoj dom. Radilo se o stanovništvu koje je bilo protjerano iz tada okupiranih naselja, ali i o ljudima koji su zbog blizine bojišnice i zbog velikih razaranja te iz sigurnosnih i drugih razloga privremeno bili napustili svoj dom. Valja istaknuti da je početkom 1992. okupirano bilo više od tisuću naselja u Hrvatskoj, u kojima je 1991. živjelo nešto više od pola milijuna stanovnika Hrvatske.

Prvi masovni egzodus stanovništva tijekom srbijanske agresije na Hrvatsku zbio se u srpnju 1991., kada je protjerano cjelokupno stanovništvo sela Ćelije u bivšoj vukovarskoj općini. Radilo se tada o 150-tak osoba. Vrlo brzo su uslijedili masovni egzodus stanovništva iz Dalja, Petrinje, Aljmaša, Kijeva, Hrvatske Kostajnice, Erduta..., kasnije protjerivanja stanovništva iz Vukovara, Iloka, Drniša... Već sredinom 1991. u Hrvatskoj je bilo oko 30.000 prognanika. Koncem 1991. u Hrvatskoj je iz svojih domova bilo protjerano oko 550.000 stanovnika, što je tada predstavljalo oko 11,5% stanovništva zemlje. Protjerivanja s tadašnjih okupiranih područja Hrvatske nastavljena su mjesecima, pa i godinama nakon potpisivanja Sarajevskog primirja i dolaska međunarodnih snaga UN-a (UNPROFOR).

Tijekom rata protiv Hrvatske politika etničkoga čišćenja se pojavila kao važno sredstvo, ali i temeljni strateški cilj srbijanske agresije. Premda su etničkim čišćenjem bile zahvaćene sve nesrpske etničke skupine, hrvatsko je stanovništvo ipak na koncu bilo najpogodenije i najugroženije. Bez obzira što su proteklih godina ublažene posljedice etničkoga čišćenja, o njemu je s povijesnoga, demografskog, kaznenog,

moralnog i humanog motrišta nužno i dalje iscrpno govoriti.

Jedan od najvažnijih pokazatelja etničkoga čišćenja jest struktura prognaničke populacije prema etničkoj priпадnosti i njezina usporedba s prijeratnim brojem stanovnika. Golema većina hrvatskog stanovništva u prognaničkom kontingentu jasno upućuje na zaključak da je prognaništvo bilo izrazito etnički usmjereno, ponajprije i ponajviše na Hrvate. Prema, primjerice, podatcima Ureda za prognanike i izbjeglice Vlade Republike Hrvatske iz 1996., od ukupnog je broja (174.243) prognanika 93,3% bilo Hrvata, a svega 6,7% ostalih (i nepoznato).

U bivšim okupiranim naseljima neposredno nakon okupacije ostala je živjeti najviše desetina prijeratnog broja Hrvata, što znači da je taj prostor od strane agresora posveta etnički očišćen od hrvatskog stanovništva. S obzirom na to da je dio protjeranih Hrvata po odlasku u progonstvo privremeni smještaj našao u inozemstvu (Njemačka, Mađarska, Slovenija, Austrija...), ili se iz određenih razloga nije evidentirao u Uredu za prognanike i izbjeglice (neke procjene govore da je takvih osoba i do 10% ukupnog prognaničkog kontingenta), onda je sasvim nedvojbeno daje s bivših okupiranih područja Hrvatske bilo protjerano i znatno više od 90% prijeratnoga hrvatskog stanovništva, cime je politika etničkog čišćenja u Hrvatskoj doživjela svoj vrhunac.

Urbicid, kulturocid i ekocid

Tijekom rata u Hrvatskoj je bilo okupirano više od tisuću naselja. Agresor je sustavno razorio više od šest stotina sela i gradova; neka su bila okupirana, a neka je zbog nemoći da ih zaposjedne mjesecima napadao topništvom i zrakoplovima (Sisak, Šibenik, Karlovac, Osijek, Vinkovci, Zadar...). Pojedina su okupirana naselja bila do temelja uništena, a među njima su najznačajniji primjeri srbijanskoga prošlostoljetnog urbanog barbarizma Vukovar, Pakrac, Lipik, Gospic... Agresor je osobito temeljito uništavao sakralnu i kulturnu baštinu Hrvatske (kulturocid), kao i čovjekov širi okoliš (ekocid). Prisjetimo se samo, primjerice, do temelja razorenoga poznatog marijanskog svetišta u Aljmašu, ili, pak, pokušaja miniranja i dizanja u zrak brane HE Peruča, odnosno pljačke nadaleko poznate Zbirke umjetnina Bauer iz Vukovara, kao i cjelokupnoga muzejskog fonda vukovarskog muzeja.

Pijani četnički pir u razorenom Vukovaru

janje masovne grobnice. Nakon što su izvršene prve ekshumacije nepobitno je utvrđeno da su osobe nasilno pogubljene, daje riječ o odvedenima iz bolnice te da se u većini radi o stradalim Hrvatima. Potom je lokacija masovne grobnice stavljena pod zaštitu međunarodnih snaga (UNPROFOR-a). Nakon dugih priprema, tek u rujnu i početkom listopada 1996., izvršena je cjelovita ekshumacija na zahtjev i u organizaciji Međunarodnoga kaznenoga suda za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Iz ove je masovne grobnice ekshumirano točno dvije stotine žrtava. Približno četvrtina do danas još uvijek nije identificirana. Prema tipu masovna grobnica na Ovčari je grobnica nastala neposredno na mjestu masovnog pogubljenja.

Osim Novog groblja (938 ekshumiranih tijela) u Vukovaru, od masovnih grobnica nastalih asanacijom terena ističu se još i grobnice u Lovašu (68

Agresor je, osim stambenih objekata i objekata hrvatske baštine, sustavno razarao i gospodarstvenu, komunalnu i infrastrukturnu osnovu na ratom zahvaćenim prostorima Hrvatske. Još su uviјek svježe slike višestrukoga granatiranja rafinerije nafte u Sisku, što je imalo ogromne ekološke i gospodarstvene posljedice za okolni prostor, ili, pak, namjernog rušenja Masleničkog mosta, čime se željelo prekinuti prometnu žilu kucavicu između sjeverne (središnje) i južne Hrvatske (Dalmacije). Izravne ratne štete uzrokovane srpskom agresijom premašuju 40 milijardi američkih dolara.

Zaključak

Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku donijela je hrvatskoj državi i hrvatskom narodu iznimno velika ljudska stradanja, koja "mjerena" brojem poginulih, ubijenih, umrlih i nestalih te prognanih nisu posljedica isključivo oružanih aktivnosti, nego, ponajprije, unaprijed planirane, organizirane, sustavne i temeljito provedene velikosrbijanske osvajačke politike prema hrvatskome državnom prostoru, kojoj pojedinačne i masovne likvidacije te protjerivanje stanovništva Hrvatske nisu bile samo sredstvo agresije nego i njezin osvajački cilj. Teroristički i ratno-zločinački karakter srbijanske oružane agresije na Hrvatsku najbolje potvrđuje iznimno visok udjel civilnog stanovništva u ukupnim izravnim demografskim gubitcima.

Nažalost, još uviјek moramo svjetu, pa i sebi ukazivati na agresorski i osvajački karakter rata koji se vodio protiv Hrvatske, na one koji su agresiju osmisili i godinama je pripremali, te na one koji su zločin nad hrvatskim narodom proveli. Neki, čak i u Hrvatskoj, ne želete vidjeti izvor zla koji je poharao domovinu. Još ima onih koji žale za "demokratskom" Jugoslavijom, koji su u beogradskoj čaršiji pronalazili nadahnuća za svoje antihrvatske pisanje i djela. Takvi i dalje ne prihvacaјu samostalnu hrvatsku državu, njima je i svaki spomen hrvatskog imena svestogrđe. Oni su pokretači kriminalizacije Domovinskog rata, čime udaraju na samu bit današnje hrvatske države, koju su stvorili, branili i obranili hrvatski dragovoljci i branitelji iz svih dijelova Hrvatske i svijeta. Tim svojim postupcima zapravo amnestiraju srbijanske zločince iz Vukovara, s Ovcare, iz Voćina, Gospića, Škabrnje, Dubrovnika... A oni to ni pod kakvim uvjetima ne zaslužuju.

Razoreni Lipik

Ratni zločini nad Hrvatima Vukovara i drugih hrvatskih mjeseta ne zasljužuju da ih prekrije veo zaborava, zločinci tek nakon iskrenoga kajanja zasljužuju oprost, ali oprost koji uključuje i kaznu za svoja nedjela.

Ovaj podsjetnik na veličinu i strukturu ratnog zločina nad hrvatskom državom i hrvatskim narodom mora nas iznova uvjeriti da su Hrvati u proteklome desetljeću prošli mukotrpni put prema slobodi, te da su za nju mnogi dali najvrednije što su imali - svoj život.

Popis literature

Grujić, I. (2000.): Zatočeni, nestali, nasilno odvedeni - masovne grobnice žrtava agresije, u *Hrvatski žrtvoslov*, Zbornik radova Prvog hrvatskog žrtvoslovnog kongresa, Knjiga 2, Zagreb.

Grujić, I. (2001.): Zatočene, nestale i nasilno odvedene osobe tijekom Domovinskog rata, u: *Deset godina nade i boli 1991.-2001.*, Savez udruge obitelji zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja, Zagreb.

Hiršl-Hećej, J. i Fattorini, I. (1992.): Children Casualties in the War against Croatia, u: *Croatian Medical Journal*, Vol. 33., War Suppl. 2., Zagreb.

Izješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba, Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, Zagreb, NN 92/98.

Jurčević, J. (1996.): Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku 1990.-1995. godine, u: *Jugistočna Europa 1918.-1995.*, Zbornik izlaganja sa znanstvenog skupa, Hrvatska matica iseljenika, Hrvatski informativni centar, Zagreb.

Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja, Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1998.

Ratna šteta Republike Hrvatske, Završno izješće, Vlada Republike Hrvatske, Državna komisija za popis i procjenu ratne štete, Zagreb, rujan 1999.

Rehak, D. (2000.): *Putevima pakla u 21. stoljeće: kroz srpske koncentracijske logore 1991...*, Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentacijskih logora, Zagreb.

Suzama do istine, Vukovarske majke, Savez udruge obitelji zatočenih i nestalih, Zagreb, 1999.

Zajednička radionica Ureda i UNHCR-a, Program povratka, Skrb o starim i nemoćnim, Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, UNHCR, Duga Uvala, Pula, rujan, 1998.

Zivić, D. (2001.): Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1990.-1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice, u: *Društvena istraživanja*, God. 10, Br. 3, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb.

Zivić, D. (2001.): Progonstvo i povratak prognanika na bivša okupirana područja u srpskoj agresiji na Republiku Hrvatsku, u: *Deset godina nade i boli 1991.-2001.*, Savez udruge obitelji nestalih i zatočenih hrvatskih branitelja, Zagreb.

BILJEŠKE

- 1) Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja, Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 70.
- 2) Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja, Institut za migracije i narodnosti, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 56.
- 3) Ministarstvo hrvatskih branitelja iz domovinskog rata, Baza podataka, Stanje: ožujak 2000., lipanj 2001., Zagreb.
- 4) Radi potpunog razumijevanja iznesenog podatka valja imati na umu da se radi o nečelovitim podatcima i to ponajprije zbog činjenice da je riječ o onim poginulim i umrlim braniteljima čije se obitelji nalaze u sustavu skrbi Ministarstva ili nekoga drugog državnog tijela. Potonje, drugim riječima, znači da ukoliko poginuli branitelj nije imao obitelj ili se obitelj odrekla državne skrbi, on se ne nalazi u evidenciji Ministarstva hrvatskih branitelja i, sukladno tome, nije uključen u navedenu brojku smrtno stradalih hrvatskih branitelja. O kolikom se broju takvih slučajeva radi nije nam poznato. U kontekstu navedenog možemo pretpostaviti da je stvarna brojka poginulih, ubijenih i umrlih zbog posljedica rata hrvatskih branitelja veća od navedene. Možemo, osim toga, pretpostaviti da se točnija i preciznija evidencija smrtno stradalih hrvatskih branitelja nalazi u Ministarstvu obrane, no ono da sada nije izazlilo istraživačima ususret. Hoće li pokretanje programa istraživanja Domovinskog rata, čiji se projekt, pa tako i projekt naslovjen: "Demografski gubitci i posljedice domovinskog rata", nalaze u fazi prosudbe stručnih povjerenstava, promjeniti što u dostupnosti podataka Ministarstva obrane, tek ćemo vidjeti.
- 5) Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, Odjel za istraživanje i informiranje, Zagreb, siječanj 2000. Valja istaknuti da u gornju brojku nisu uključeni stradali civili ekshumirani iz masovnih grobnica.
- 6) Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske, Odjel za istraživanje i informiranje, Zagreb, siječanj 2000.
- 7) Vlada Republike Hrvatske, Ured za zatočene i nestale, Zagreb, 19. ožujka 2001.
- 8) Suzama do istine, Vukovarske majke, Savez udruge obitelji zatočenih i nestalih, Zagreb, 1999., str. 178.
- 9) Detaljnije vidjeti u: *Izješće Vlade Republike Hrvatske o dosadašnjem tijeku povratka i zbrinjavanju prognanika, izbjeglica i raseljenih osoba*, Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, Zagreb, NN 92/98.
- 10) *Zajednička radionica Ureda i UNHCR-a, Program povratka, Skrb o starim i nemoćnim*, Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, UNHCR, Duga Uvala, Pula, rujan, 1998.
- 11) Izvor: Vlada Republike Hrvatske, Ured za prognanike i izbjeglice, Baza podataka, Zagreb, 1996.

NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (11.)

U eseju **Političke ustanove u komunističkom političkom 'sistemu'** hrvatski mučenik Vjenceslav Čižek kaže: "U komunizmu su 'decentralizacije' veoma popularne i često primjenjivane 'mjere'. Svrha im je zabaviti neupućene i zaokupiti moguće liberalne skupine i pojedince, obećati da će se, ipak, 'nešto' dogoditi, jer u uvjetima absolutne vlasti ništa se ne događa. Svaka takva 'decentralizacija' ili 'reforma' pokazuje se domalo kao neprikladna i promašena. Zatim se pronalaze 'kriveci' (to su oni koji su se u određenoj 'fazi' najviše istražili!) i tada se, pred prijetećom ali 'osuđenom' katastrofom, javlja Partija koja 'spašava' klasu, narod i državu! Ovaj tragikomični **spectaculum** vidljiv je i kao od 'mase' na tim stranama rado prihvaćena javna priredba. To je, ipak, prilika da se na nekoga ukaže i prstom, da se netko smijeni, osudi, progna, detronizira. Bijes nalazi oduška, 'vjera' se opet uspostavlja i sve tone u nijemu apolitičnu baruštinu svakodnevnog života i borbe za goli život do naredne 'priredbe'. Formula je prosta i prostačka, a primjenjuje se redovito uspješno u svim komunističkim državama" (Vjenceslav Čižek, **Borba za istinu**, Zagreb 2001., str. 41.-42.).

Tu prostu i prostačku komunističku formulu primjenjuje i nekadašnji komunistički voda Ivica Račan. Provodi je veoma uspješno, zahvaljujući sverdnoj podršci poslušničkih mu saborskih zastupnika i nesnalažljivoj nedostatno borbenoj oporbi koja se izcrpljuje neplodnim sapuničkim 'replikama'. Po rečenoj formuli 'premijer' Račan proveo je i najnoviju 'decentralizaciju', po kojoj su na županije prenesene određene važne obveze iz državnoga djelokruga (školstvo i dr.), ali im nije osiguran i dostatan novac da te obveze mogu izvršiti. Zna se, tko će biti kriv za neizpunitežu županijskih obveza. Naravno, županijski dužnostnici - osobito oni iz redova 'rigidnih desnih stranaka'.

Socijalističke 'reforme', sa svojom abstraktnošću i neodređenošću, uspješno nastavljaju život i u demokraciji "a posebno ih vole Račan i njegov podpredsjednik Linić" - piše Milan Ivković: "U 'reforme' se sjeda kao u fotelje, kao u automobile. Kao riječ one su udobne, komotne, opravdavaju svako stanje, ver-

Piše:

Mato MARČINKO

balno su ublaženje svih nevolja, zaštita od prigovora i prosvjeda, nijekanje prošlosti, maskiranje sadašnjosti, obećanje budućnosti. - Gubiš posao, ideš na ulicu. Zašto? Zbog reformi! Ako tebi bude lošije, reforma će biti bolje! Nije važan čovjek, važne su reforme! - Prema jednom značenju, reforme su 'preuređenje koje provodi vladajuća klasa u svrhu učvršćenja svoje vlasti'. Sadašnja pak vlast, a negdašnja oporba, svojedobno se obrušavala na absolutiz-

ranje države, na glasovitu državotvornost dr. Franje Tuđmana i HDZ-a. Na svoj način, sada je ona jednak državotvorna, ako ne i više. Žrtve negašnijih i sadašnjih 'reformi' bili su najnemoćniji, najnezaštićeniji, najsirošašniji. Toj sirotinji iz vlasti prijeteći poručuju da ne će jesti kruh koji drugi zarađuju te da sadašnji dužnosnici već godinu i pol rade najprljaviji posao saniranja HDZ-ovih dugova i dugotrajne pljačke. Baš bi bilo zanimljivo znati što su to opljačkali i koje su dugove napravili tisuće nesretnika koji su ove i prošle godine ostali bez posla! Sto se pljačke tiče - pa još nismo pročitali nijednu čistu presudu (=odsudu)... Ne snose, dakle posljedice oni koji su ih skrivili, nego oni koji za njih nisu ni najmanje krivi. Niti snose poslje-

dice oni koji ne znaju drukčije doli 'reformama' spašavati državu na račun nemoćnih" ("Večernji list" od 10. kolovoza 2001., str. 4.).

Vladu šestorice odnosno kasnije petorice nazivam Račanovom vladom. Ne samo zbog toga što je on u toj vlasti 'premijer', nego i što se toj vlasti nametnuo kao absolutni auktoritet. Da ne kažemo, samovladar. Ivan Miličević Račana ovako portretira:

"Račan u životu ništa drugo nije niti radio, nego glumio. Ivica Račan je osoba koja pokazuje podpuni nedostatak nacionalnoga senzibiliteta (osjećajnosti). Tako je bilo poslije 1971., zatim 1981., pa 1991., a pokojni je Ante Ciliga bio u pravu kada je rekao, da je Račan shvatio da je prošlo vrijeme jednostranačkom komunističkom režimu, ali da problemom nacionalnoga pitanja još nije ovlađao. Račan je bez emocija (duševne osjetljivosti), bez obzira na to govori li o reformi HEP-a ili o suradnji s Haagom. Bio je i ostao dobar službenik, solidan rukovodilac, ali za funkciju premijera Vlade nedostaje mu nacionalna dimenzija... Bilo je mučno gledati sve te (Račanove) kumrovečke podvale, partiske trikove, nevjerljivatne Račanove driblinge i netolerancije... ova (Račanova) vlasta nudi 'suradnju' svima koji su na 'kursu reformi', znao je na nepogrješivom srpskohrvatskom reći premijer Račan. Jedva da ima relacije gdje Račan nije izigrao svojega partnera. Najprije je preuzeo medije. Mirka Galica, svog dugogodišnjeg prijatelja i odanog ideološkog znanca, stavio je na čelo HTV-a. Privolio je kompletan **Europapress Holding** na služenje i započeo medijske ratove. **Novi list** je po vokaciji SDP-ovski, vremenom je pučem pala i **Slobodna Dalmacija** i danas je svejedno čitate li **Jutarnji list**, **Novi list**, **Slobodnu Dalmaciju** ili gledate TV dnevnik. Posvuda vas čeka ista teza: Račan nas vodi u Europu, on danočno reformira zemlju... Jer, Hrvati su naivna nacija, ali valjda nitko ne vjeruje u jednoznačnu formulu po kojoj nas Račan vodi u Europu 'na kursu reformi i saradnje'... Čini se da premijer Račan zaista drži Hrvate opasnim budalama, jer u vrijeme raspada Vlade priprema sjednicu posvećenu reformi HEP-a, kao

tobože on skrbi za svaku našu lipu... Nije li ovo ipak suviše jeftina demagogija?... Račan nacionalnu odgovornost, odnosno dostojanstvo nije razumio 1971. kad je borba za hrvatsku stvar isto tako vodila u izolaciju, a Račan u te bitke nije ušao ne zbog toga što je bio nacionalno neosjetljiv, nego i stoga jer bakarićevski 'u bitke koje su unaprijed izgubljene ne ide'" ("Fokus" od 12.-18. srpnja 2001., god. II. br. 61., str. 8.).

Kad mu ide u prilog ono što govori Crkva u Hrvata, Račan je hvali. Nu kada mu crkveni govor - kao na primjer onaj Komisije (Povjerenstva) Hrvatske biskupske konferencije (HBK) "Iustitia et pax" (Pravda i mir) - nije po čudi, onda je Crkva netolerantna (nesnošljiva): "Ako se govori da postoje dvije Hrvatske, moglo bi se kazati i da postoje dvije Crkve... Ja ne vidim sukob između Crkve i države, ali vidim određenu netolerantnost u odnosima" - izjavio je Račan ("Slobodna Dalmacija" od 28. srpnja 2001., str. 3.).

U borbi za vlast, Račan je nadigrao Mesića. "Račan je - veli Ivan Miličević - bio vještiji: nikada se nije nametao, uvijek je govorio iz perspektive Sabora i Vlade u cjelini i tako je Mesićeva gramzljivost izšla u prvi plan. Ali nije dugo. Pokazalo se da Račanova gramzljivost nije bila bitno manja, samo je bila perfidnija, lukavija i vještije skrivena. (...) Postavlja se dakle pitanje kome je uopće Sabor nedavno izglasao povjerenje s obzirom da vidimo kako pola Vlade uopće ne postoji? Odgovor je jasan: bilo je to povjerenje isključivo Ivici Račanu! Od 3. siječnja 2000. državom upravlja t.zv. uži kabinet Vlade, što je eufemizam (ublaženica i uljepsanica) za nekolicinu Račanovih istomišljenika. To samo po sebi nije loše, pogotovo u jednostranačkoj Vladi, ali u koaličijskoj Vladi od šest (kasnije, pet, napomena M.M.) stranaka to je izravna uzurpacija vlasti. Upravo u tom krugu donosile su se sve krupne političke odluke. Račan je na taj način pokazao da se teško odriče starih politbirovskih navika. Činjenica da je

Račanu dovoljan politbiro, koji on danas zove 'užim kabinetom Vlade', koji pak funkcioniра pod egidom (pokroviteljstvom) 'svi smo mi Ivica Račan', jedino objašnjava kako je moguće da jedan premijer ima šest ili sedam ministara u ostavci i zbog toga ne pokazuje nikakve znakove zabrinutosti" ("Fokus" od 2.-8. kolovoza 2001., god. II. br. 64., str. 7.).

Dok nije dobio povjerenje Hrvatskoga sabora, Račan je od hrvatskoga naroda skrivaо razmjere "prodaje" hrvatskoga državnoga područja Sloveniji. Čim je dobio povjerenje, Sloveniji je - kao da mu je čačino - dao prolaz kroz hrvatsko područno more, osamdeset posto Dragonjskoga zaljeva, hrvatsku zemlju u području Martina na Muri i još štošta drugo. Sve je to učinio "izpod žita", skrivajući prodaju Hrvatske od hrvatskoga naroda praznim frazama o hrvatskomu "dubitku". O toj razprodaji hrvatskoga državnoga područja Zoran Božić piše:

"Republika Hrvatska Račanovim sporazumom sa slovenskom vladom ne dobiva - točno - ništa, premda imenovani (Račan) uporno pokušava uvjeriti načiju da je povelik gubitak državnog teritorija 'faktični' dobitak za Republiku Hrvatsku. - Bivši komesar Centralnog komiteta, proizведен ideoološkim kloniranjem Vladimira Bakarića u beogradskoj SDB retorti, na razvalinama Hrvatskog proleća 1971. meteorski promoviran u polugu za slamanje hrvatskoga državotvornog pokreta, a zalaganjem međunarodne demokratske javnosti ponovno lansiran u sam vrh politike s ciljem da 'demokratizira' državu, vrlo je brzo shvatio metodologiju uvođenja 'zapadne demokracije' u rad vlade. Poučen od svojih inozemnih mentora (savjetodavnih nadglednika) institucijom 'tajnih haaških optužnica' kao kulminacijom duha demokratske prakse u naprednom građanskom pravosuđu, i on je odlučio podudarnom institucijom 'tajne prodaje' hrvatskoga državnoga teritorija po ne znam koji put prevesti hrvatski narod i državu 'žednu preko vode'. (...) Ozbiljan znak da bi se moglo raditi o jednoj od najprljavijih podvala bivših komesara Saveza komunista Jugoslavije u novijoj hrvatskoj povijesti... (...) Nakon neizbjegnog kraha ove urote šutnje, karakteristične za udbašku školu Aleksandra Rankovića, a koja bolje od ičega drugog karakterizira 'demokratski duh na putu u Europu' šesteroclano-peteroclane klike koja vlada Hrvatskom, Račan je uistinu 'otvorio karte' i dokazao da nije 'mali Ivica iz

Hrvatske'. 'Otvorene' su karte 'velikog Ivice iz Saveza komunista Jugoslavije' samo potvridle ono što je Rupel javno izrekao tjedan dana ranije, a to je činjenica da udovoljivi svim slovenskim zahtjevima Hrvatska ovim sporazumom nije dobila ništa. (...) Je li uistinu moguće da su se komunistički politički recidivisti (povratnici priupadnici) nakon ogorčene borbe protiv hrvatskog državotvornog pokreta 'opasnih namjera' i javne opstrukcije proglašenja nezavisnosti Republike Hrvatske, ponovno našli na suprotnoj strani fronte u borbi za elementarne interese hrvatskoga naroda. Od Račana 'NIŠTA NAS NEMOŽE IZNENADITI'" ("Hrvatsko slovo" od 3. kolovoza 2001., str. 5.-6.).

Kako su se Račan i drugovi od komunista "reformirali" u "demokrate"? U registru političkih stranaka Račanova je partija 11. svibnja 1990. upisana pod imenom Savez komunista Hrvatske - Stranka demokratskih promjena (SKH-SDP) - komunisti su dakle ostali komunisti s Hrvatskom u genitivu, a onaj dodatak ("stranka demokratskih promjena") je contradictio in adjecto, protuslovje u samom pojmu, jer komunisti po svojoj naravi ne mogu biti demokrati. Zatim se Račanovci 25. srpnja 1991. upisuju u registar kao Stranka demokratskih promjena Hrvatske (SDPH), pošto je zbog rata s velikosrbskim agresorom oznaku SKH trebalo privremeno prikriti - nu Hrvatska je i dalje ostala u genitivu. Na izbore 2. kolovoza 1992. Račanova stranka izlazi pod nazivom Socijaldemokratska partija Hrvatske - Stranka demokratskih promjena (SPH-SDP) - ostaju i dalje partija s Hrvatskom u genitivu i s komunističkom crvenom zvjezdrom petokrakom u srcu i duši. U javnim nastupima prvi dio naziva partije obično zatajuju, a iztiču drugi dio "za obsjeniti prostotu".

(nastavite će se)

Obavijest članovima i prijateljima

Središnjica HDPZ-a i Po-
družnica Zagreb obavještavaju da ured u Masarykovoj
22/IV u Zagrebu ne radi od 15.
srpnja do 16. kolovoza 2002.

HRVATSKA SELJAČKA STRANKA I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

Braća Antun i Stjepan Radić odgojeni su na Strossmayerovoj i Račkijevoj jugoslavenskoj tradiciji. Zanosili su se panslavenstvom i jugoslavenstvom. To vrijedi naročito za Stjepana Radića, koji je daleko istaknutija politička ličnost od brata mu Antuna. Do sloma Austro-Ugarske monarhije uporno je zastupao misao, da su Hrvati i Srbi jedan narod i da im je sudbina zajednička, sve to pod vodstvom Rusije, koja treba predvoditi sve slavenske narode. Ako je kada dao kakvu izjavu, koja bi i malo odstupala od takvoga stajališta, onda je to bila samo gnjevna reakcija na srpsko stajalište, koje je težilo za očuvanjem srpsstva(1). Takvi pogledi našli su izražaja i u programu Hrvatske pučke seljačke stranke, što su je 22. prosinca 1904. osnovala braća Radići sa skupinom svojih istomišljenika.

U programu se kratko i jezgrovitikaže: "H.P.S.S. udesit će svoj rad prema ovim činjenicama i nazorima: 1. Hrvati su od starine imali te i danas imadu svoju posebnu državu. 2. Hrvati i Srbi jedan su narod pa se već zato moraju sporazumjeti i u političkom radu, naročito ondje, gdje živu zajedno. 3. Slovenci i Hrvati jedni su drugima tako blizu, da su zapravo i oni s Hrvatima jedan narod, koji ima složno raditi za zajedničku budućnost. 4. Svi su južni Slaveni jedna narodna i gospodarstvena cjelina te mi Hrvati držimo Srbiju, Crnu Goru i Bugarsku svojim narodnim državama. 5. Naš napredak u prosvjeti i oslobođenju od gospodarske zavisnosti ne dade se ni zamisliti bez političke slobode zapadnih Slovijena, naročito Čeha i Poljaka. 6. Slavenstvo vrijedi u svijetu najviše s Rusijom i radi Rusije"(2).

Stoga ne začuđuje, što su Stjepan Radić i Hrvatska pučka seljačka stranka imali zapažena udjela u stvaranju Kraljevstva Srba, Hrvata i

Piše:

Ivan GABELICA

Slovenaca, kasnije nazvanog Kraljevinom Jugoslavijom. Oni su htjeli tu državu, ali nisu htjeli onaku kakvu su stvarali i stvorili tadašnji srpski prijestolonasljednik **Aleksandar Karađorđević**, **Nikola Pašić**, **Svetozar Pribićević** i drugi nositelji srpske i jugoslavenske politike.

Hrvatski narod je bio protiv stvaranja Jugoslavije. Kao vrstan agitator, Stjepan Radić je osjetio raspoloženje naroda. Videći uz to da je nakon 29. listopada 1918. jugoslavenstvo očito postalo maska za velikosrpstvo, on malo pomalo, ali ne odmah, počinje isticati hrvatsku nacionalnu posebnost i zahtijevati, umjesto centralistički, najprije fed-

entata postoje neke njegove izjave, koje bi se mogle tumačiti kao raskid s jugoslavenstvom, ali su takva tumačenja ipak presmiona(3). Stoga se može reći, da za cijelo vrijeme Radićeva života nema nijednoga nespornog dokumenta, iz kojega bi proizlazilo, da je on bio bezuvjetno za hrvatsku državnu nezavisnost. Ovom prilikom potrebno je upozoriti na jednu važnu činjenicu u proučavanju povijesti Hrvatske seljačke stranke. U izjavama njezinih stranačkih prvaka često se susrećemo s izrazima "slobodna Hrvatska", "samostalna Hrvatska" i slično. Ali pod tim izrazima oni nikada ne razumijevaju Hrvatsku izvan Jugoslavije ili neke druge državne zajednice. Za njih je to uvijek Hrvatska u Jugoslaviji ili, rijetko, u kojoj drugoj državnoj zajednici.

No, panslavenska i jugoslavenska komponenta, sadržana u programu Hrvatske pučke seljačke stranke iz 1904., ostala je trajno u njezinu životu i radu. S pravom kaže **dr. Ivo Korsky**, da ta "slavenska komponenta nije ostala samo mrtvo slovo i živjela je u stranci uz hrvatsku državnu komponentu, izmjenjujući se s njome i dovodeći do različitih, veoma teško razumljivih skokova u stranačkoj politici. Program nije nikada službeno promijenjen, pa ni onda kad se stranka proglašila žrepublikanskom' nakon 1918. godine i isticala neutralnu hrvatsku seljačku republiku kao protutežu Jugoslavije, niti za Obznane kad je bila progonjena, ali niti nakon Radićeve kapitulacije 1925. Iz tog idejnog dvojstva izvire tako žseljačka republika' kao i žkralj i narod'. Izvire borba širokih slojeva naroda za hrvatsku državu, kao i zagrebačke punktacije koje su htjele pretvoriti Jugoslaviju u federalističku državu. Izvire Seljačka zaštita s otvorenom državotvornom težnjom i borbom za hrvatsku državu u razdoblju od 1941. do 1945., kao i

Stjepan Radić

erativno a zatim konfederativno uređenu Jugoslaviju, da bi se opet nakon svoje političke kapitulacije 1925. prihvaćanjem monarhije i Viđdovdanskoga ustava vratio na nacionalni unitarizam i državni centralizam. Tek iza lipanjskoga at-

sudjelovanje u londonskoj vladi u istom razdoblju. Izviru državotvorne izjave jednih prvaka HSS-e nakon 1945. godine, kao i božićne poslanice dr. Vladka Mačeka za slogu Hrvata i Srba"(4).

1. Hrvatska seljačka stranka i borba za Nezavisnu Državu Hrvatsku

Prirodna je težnja svakoga svjesnog naroda za državnom nezavisnošću. Deset godina života u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca bilo je dovoljno, da svakoga razborita čovjeka otrijezeni i opameti, razbije mu jugoslavenske snove i uputi ga u borbu za hrvatsku državnu nezavisnost. I zaista, nakon lipanjskoga atentata, u kojem su na licu mjesta ubijena dva zastupnika iz redova Hrvatske seljačke stranke, dvojica drugih teško ranjena, a Stjepan Radić kratko vrijeme nakon toga od zadobivenih ozljeda umro, i uvođenja diktature 6. siječnja 1929. izgledalo je, da je hrvatski narod jednodušan u težnji, da se raskinu sve državnopravne sveze sa Srbijom i uspostavi nezavisna hrvatska država. Ako su Srbi u Narodnoj skupštini u Beogradu pucali u kompromisnoga Stjepana Radića i njegove stranačke sudrugove, svakomu je moralo biti jasno da je suživot između Hrvata i Srba u zajedničkoj državi nemoguć. Hrvatski su odgovorni politički čimbenici shvatili, da su pucnji u Stjepana Radića u stvari pucnji u cijeli hrvatski narod, pa su se u tim danima svi oni našli na okupu, da se suprotstave srpskomu nasilju. Dr. Vladko Maček, dr. Ante Pavelić i dr. Ante Trumbić zajednički nastupaju. Ali time nisu prestale političke i programatske razlike među njima.

Dr. Ante Pavelić je odlučan protivnik svake Jugoslavije. Kao izabrani narodni zastupnik, stupajući u beogradsku Narodnu skupštinu, zajedno s dr. Antonom Trumbićem 28. listopada 1927. daje izjavu, da prosvjeđuje protiv postojećega državnopravnog stanja nametnutoga hrvatskom narodu i da njegovo sudjelovanje "u parlamentarnom radu Narodne skupštine ne znači, da to faktično stanje priznajemo i odobravamo.

Naprotiv, Hrvatski blok će svim zakonitim sredstvima raditi, da se odnošaj hrvatskog naroda iz temelja izmjeni, uspostavom hrvatske državne samostalnosti" (5). Početkom listopada 1928. utemeljuje "Hrvatski domobran" kao uvod u oružanu borbu protiv Jugoslavije. A

politički problem. Oružanom borbom ustaše su ozbiljno ugrozile sigurnost Jugoslavije. Stoga nije čudo, da je glavna točka talijansko-jugoslavenskoga sporazuma od 25. ožujka 1937. bila, da se stranke sporazuma obvezuju, da na svomu teritoriju neće dopustiti niti na bilo koji

Radić na jednoj skupštini

7. siječnja 1929. sa skupinom istomišljenika osniva u Zagrebu Hrvatski ustaški oslobodilački pokret. Prema ustavu toga pokreta, njegov je cilj "da oružanim ustankom osloboди ispod tuđinskog jarma Hrvatsku" kako bi ona postala "potpuno samostalna i nezavisna država na cijelomu narodnom i povijesnom području", a kad taj cilj bude postignut, da brani "svim sredstvima državnu samostalnost Hrvatske i narodnu osebujnost hrvatskoga naroda" (6). I zaista, Ustaški je pokret otpočeo borbu na život i smrt protiv Jugoslavije. Najznačajniji njegovi podhvati bili su oružani ustakan u Lici 7. rujna 1932. i atentat na kralja Aleksandra u Marseilleu 9. listopada 1934. Time je hrvatsko pitanje postalo u svijetu prvorazredan

način pomagati nikakvu djelatnost, koja bi bila uperena protiv teritorijalne cjelokupnosti ili postojećeg poretku druge strane ugovornice ili koja bi bila takve naravi da bi mogla naškoditi prijateljskim odnosima tih dviju država (7). Ta je odredba bila izravno uperena protiv ustaša u Italiji.

Dručjija stajališta su zastupali dr. Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka. U rezoluciji Seljačko-demokratske koalicije od 1. kolovoza 1928. se izjavljuje, da će Koalicija "povesti najodlučniju borbu za novo državno uređenje, koje će osigurati punu ravnopravnost svih spomenutih individualiteta", dakle Hrvatske, Srbije, Slovenije Crne Gore itd. (8). A u govoru izrečenom na komemorativnoj sjednici 11.

kovoza 1928. u čast Stjepana Radića, Maček ističe Radićeva politička načela o sveslavenstvu, jugoslavenstvu, miroljubivosti, slobodi pojedinca i da su Hrvati i Srbi jedan narod te naglašava, da ta politika ostaje nepromjenjivi program Hrvatske seljačke stranke(9). Tumačeći pak nešto kasnije političke ciljeve Hrvatske seljačke stranke, dr. Vladko Maček izjavljuje: "Kakav ćemo federalizam izvojevati, ovisi o prilikama. Što više slobode i samostalnosti, to bolje. Zajedničke granice, zajedničke carine i zajednički vanjski poslovi, dobro, ali da li i zajednička vojska, o tome bi se dalo raspravljati"(10). Ove izjave nedvojbeno potvrđuju, da je cilj Mačekove politike preuređenje i na taj način očuvanje Jugoslavije.

No, u prvo vrijeme nakon lipanskog atentata, a pogotovo nakon uvođenja šestosiječanske diktature 1929., programske razlike između dr. Vladka Mačeka i dr. Ante Pavelića potisnute su u pozadinu. U prvi mah se nameće pogibelj iz Beograda i pitanje kako se tomu suprotstaviti. Stoga oni u početku usko surađuju. Kako bi pojačali otpor protiv Beograda, dr. Ante Pavelić i dr. Ante Trumbić 2. kolovoza 1928. pristupaju Zastupničkom klubu Hrvatske seljačke stranke, s tim da njihove političke stranke nisu time izgubile svoju posebnost(11). Maček, Pavelić i Trumbić poduzimaju niz pothvata, kako bi pridobili europsko javno mnjenje za Hrvatsku. U tomu dr. Ante Pavelić povezuje dr. Vladka Mačeka s barunom Aporom, predstnikom mađarske vlade(12). Od listopada do prosinca 1928. dr. Ante Trumbić boravio je u inozemstvu, pokušavajući iskoristiti svoje stare prijateljske sveze za Hrvatsku. O sadržaju svojih razgovora redovito izvješćuje Mačeka, ali mu obavijesti šalje preko Pavelića. Za vrijeme šestosiječanske diktature Maček je u dva navrata bio uhićen. Prvi put je oslobođen od optužbe, a drugi put je bio osuđen na kaznu strogoga zatvora u trajanju od tri godine. Oba se puta držao dostojanstveno pred sudom. Njegovi po-

litički susreti sa srpskim političkim čimbenicima kroz cijelo to vrijeme bili su vrlo rijetki. Takvo držanje pozdravili su ustaški prvaci u emigraciji, misleći da se i on otrijeznjo od jugoslavenstva i prihvatio borbu za hrvatsku državnu nezavisnost. Stoga dr. Mile Budak, istaknuti hrvatski književnik i doglavnik Ustaškoga pokreta, dakle u svakom slučaju mjerodavna osoba, 1934. piše, da pod Mačekovom "mirnom, a muževnom rukom zori vrijeme i ljudi u domovini za ustašku borbu dra. Ante Pavelića, koji zamjernim uspjesima sada vodi i organizira hrvatski narod u borbene jedinice u inozemstvu i kod kuće"(13). Ali, na žalost nije bilo tako.

Uoči Božića 1934. dr. Vladko Maček je pomilovan i pušten iz zatvora. Tim povodom uputio je knezu **Pavlu Karađorđeviću** zahvalnicu, u kojoj stoji: "Zahvaljujući na Kraljevskom aktu, kojim mi je vraćena sloboda, nadam se i vjerujem, da je ovaj akt prvi znak dobre volje, da se pristupi pravilnom rješenju hrvatskog pitanja - u granicama zajedničke nam države"(14). A iza toga uslijedili su česti razgovori između Mačeka i kneza Pavla, generala **Petra Živkovića, Milana Stojadinovića** i prvaka srpskih oporbenih stranaka. U svim tim razgovorima Maček je prihvaćao državno zajedništvo i dinastiju, ali je zahtijevao ukidanje postojećega i donošenje novog ustava i uređenje Jugoslavije kao federalne države. Pri tomu je unaprijed pristajao, da ministarstva obrane, vanjskih poslova i financija budu zajednička(15). Kao neminovan posljedak tih razgovora i dogovora i iznesenih političkih shvaćanja bio je sporazum, što je 8. listopada 1937. zaključen između Hrvatske seljačke stranke i Samostalne demokratske stranke, udruženih u Seljačko-demokratsku koaliciju, te Narodne radikalne stranke, Demokratske stranke i Zemljoradničke stranke, kojim se stvara politički blok radi borbe za ostvarenje i provedbu zajedničkoga političkog i državnog

programa. Bitni zahtjev toga sporazuma je ukidanje Ustava od 3. rujna 1931. i donošenje privremenoga Osnovnog zakona Jugoslavije, koji će sadržavati "bitne principe države, koji su izvan spora, i važit će do stupanja na snagu novog ustava". Ti bitni nesporni principi su, "da je Jugoslavija nasljedna, ustavna i parlamentarna monarhija; da u Jugoslaviji vlada kralj Petar II iz dinastije Karađorđeve (...) i da će Ustavotvorna skupština donijeti ustav odlukom takve većine u kojoj će biti većina Srba, većina Hrvata i većina Slovenaca narodnih zastupnika Ustavotvorne skupštine"(16). Ovim sporazumom su se dr. Vladko Maček i Hrvatska seljačka stranka i pravno obvezali na očuvanje preuređene Jugoslavije. A to je u izravnom sukobu s politikom i ciljevima dr. Ante Pavelića i Ustaškoga pokreta.

Odnosi između protagonistova ovih dviju hrvatskih političkih struja počeli su se pogoršavati već od Mačekova izlaska iz zatvora krajem 1934., kada je Maček počeo voditi intenzivne političke pregovore s predstvincima srpske vlasti i oporbe. Doduše, odnosi između ustaša i Hrvatske seljačke stranke i za vrijeme šestosiječanske diktature znali su, s vremena na vrijeme, biti napeti i hladni, ali nisu prerastali u sukobe. A sada je dolazilo i do toga. Povjesni izvori često govore o sukobu između Mačeka i frankovaca povezanih s dr. Antonom Pavelićem, koji zagovaraju čisti separatizam, dakle izdvajanje Hrvatske iz sastava Jugoslavije. Nedvojbeno je, dakle, da se pod frankovcima misli na članove ili simpatizere Ustaškoga pokreta. Navodi se, da je studente frankovce dr. Vladko Maček izbacio iz Hrvatskoga seljačkog doma i da je on odlučan, da s frankovcima otpočne otvorenu borbu. Ova izvješća, koja potječu iz srpskih izvora, završavaju tvrdnjom, da "dr. Maček smatra da ostvarenje zahteva hrvatskog naroda može biti samo u granicama Jugoslavije. U koliko od strane frankovaca ima nezadovoljstva protiv politike dr. Mačeka, ona dolazi

otuda, što dr. Maček onemogućuje svaku akciju, koja ide za ostvarenjem zahteva hrvatskog naroda van granica Jugoslavije"(17).

Kroz ovo vrijeme se preko povjerljivih osoba ipak održavaju sveze između dr. Ante Pavelića i dr. Vladka Mačeka. Očito je, da dr. Ante Pavelić i drugi ustaški pravci žele doznati prave Mačekove ciljeve i po mogućnosti utjecati na nj, da promijeni svoja jugoslavenska stajališta. Sveze se održavaju preko **Adolfa Sabljaka**, umirovljenoga austro-ugarskog bojnika, **dr. Vladimira Košaka**, **dr. Đure Vranešića** i drugih osoba. Dana 23. kolovoza 1936. dr. Ante Pavelić se u Palermu sastao s dr. Antonom Trumbićem, koji ga je, osim o političkim prilikama u zemlji, sigurno izvjestio i o Mačekovoj djelatnosti i političkim pogledima i ciljevima. Stajalište ustaških pravaca prema dr. Vladku Mačeku točno je sadržano u izjavi dr. Đure Vranešića, koju je dao dr. Anti Trumbiću, vjerojatno 26. studenog 1936. nakon svoga susreta u Berlinu s **dr. Mladenom Lorkovićem**, **dr. Branimirom Jelićem** i **dr. Andrijom Artukovićem**, prema kojoj su ustaše o Mačeku "stekli nepovoljno mišljenje u ovo zadnje vrijeme". Boje se, da će njegova "sporazumaška" politika, na kraju urodit nečim kao 1925., a osobito njegovo priznanje državnih granica i dinastije, kao nečega što je izvan spora(18).

Ali Maček je nastavio s politikom sporazumijevanja sa Srbima, čime je otežavao borbu hrvatskoga naroda za državnom nezavisnošću. Unatoč tomu ustaše nisu prema njemu vodile osvetničku politiku, pa ni onda kad se s njim nisu slagale. Dapače, podupirale su ga, kad god su ocijenile da to i malo koristi hrvatskom narodu a škodi Beogradu. Između dva zla birali su manje. Tako su postupili i u studenomu 1938., kada je dr. Mile Budak, vođa Ustaškoga pokreta u domovini, u ime poglavnika dr. Ante Pavelića, pozvao hrvatski narod, da izide na izbore i da glasuje za listu dr. Vladka

Mačeka, s kojom se inače nije slagao. U posebnom izdanju "Hrvatskoga političkog vjesnika" Budak je naime izjavio: "Svi ćemo glasati za listu dra. Mačeka, ali time ne odobravamo njegovu politiku niti dajemo povjerenje vodstvu HSS. (...). Treba da svi zajedno ustanemo protiv Stojadinovića (...). Naši prigovori držanju dra. Mačeka, politici HSS, karakteru i sastavu kandidatske liste, svi ti

Na žalost, dr. Vladko Maček se je sve jače vezao uz Jugoslaviju. Održavajući neprekidno sveze sa srpskom i vlašću i oporbom, zaključio je, da svoj minimalistički program ne može ostvariti suradnjom s oporbom, iako je s njom imao zaključen sporazum o zajedničkom djelovanju od 8. listopada 1937. Stoga je težište svoga rada usmjerio prema knezu Pavlu Karađorđeviću,

HRVATSKA POLITIČKA BIBLIOTEKA

UREDNIK: JOE MATOŠIĆ

SVEZAK PRVI

VOĐA GOVORI

LIČNOST, IZJAVE, GOVORI I POLITIČKI RAD
VOĐE HRVATA

Dra. Vladka Mačka

SABRAO I UREDIO:

MIRKO GLOJNARIĆ

ZAGREB, 1936.

TISKARA »DANICA« FRANKOPANSKA 9.

Kult vođe - izjave i govori dr. Vladka Mačeka

prigovori ostaju i mi ćemo ih dalje ispitati. Ipak ćemo glasati! Naše glasanje ne znači i odobravanje politike vodstva HSS već manifestaciju izražaja hrvatskog naroda i protest protiv okova i tamnice, u kojoj se hrvatski narod sada nalazi. Mi glasujemo protiv postojanja ove države i njenih granica"(19).

glavnom članu Namjesništva kraljevske vlasti, i vladi Kraljevine Jugoslavije. Prije toga pala je vlada dr. Milana Stojadinovića, a predsjednikom vlade imenovan je **Dragiša Cvetković**. Približavao se je Drugi svjetski rat, a neriješeno hrvatsko pitanje ugrožavalo je opstanak Jugoslavije. Njezini zaštitnici su to

uočavali i želili su je spašavati. Vršili su pritisak na srpske političke čimbenike, da se sporazumiju s Hrvatima.

Knez Pavle Karadžorđević je shvatio svu pogibelj za opstanak Jugoslavije, te je odobrio sporazum između Dragiše Cvetkovića, kao predsjednika kraljevske vlade, i dr. Vladka Mačeka, kao predsjednika Hrvatske seljačke stranke i Seljačko-demokratske koalicije, zaključen 26. kolovoza 1939. U uvodu toga sporazuma se ističe, "da je Jugoslavija najbolji jemac nezavisnosti i napretka Srba, Hrvata i Slovenaca"(20), pa je očito da on čvrsto stoji na jugoslavenskim političkim stajalištima. U skladu s tim sporazumom donesena je istoga dana uredba, kojom se Savska i Primorska banovina, kao i kotari Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventa, Travnik i Fojnica spajaju u Banovinu Hrvatsku(21). Budući da su prvaci Hrvatske seljačke stranke stalno tvrdili, da je u Banovini Hrvatskoj riješeno hrvatsko pitanje, potrebno je o njoj reći nekoliko riječi.

Banovina Hrvatska stvorena je na temelju članka 116. Ustava Kraljevine Jugoslavije od 3. rujna 1931., prema kojemu "u slučaju rata, mobilizacije, nereda i pobune, koji su doveli u pitanje javni porekad i sigurnost države ili kad su do te mere uopće ugroženi javni interesi, Kralj može, u tom izuzetnom slučaju, ukazom narediti da se privremeno preduzmu sve izvanredne, neophodno potrebne mere u celoj Kraljevini ili u jednom njenom delu nezavisno od ustavnih i zakonskih propisa. Sve izuzetne preduzete mere podneće se naknadno Narodnom predstavništvu na saglasnost"(22). Iz stilizacije ovoga članka proizlazi, da je sporno, je li uopće bila moguća ovakva državnopravna promjena, kakva je osnivanje Banovine Hrvatske. Dakle, u pitanju je njezin ustavost. Ali uredba o osnivanju Banovine Hrvatske morala je biti podnesena na odobrenje Narodnoj skupštini, koja je mogla tu uredbu, pa i Banovinu Hrvatsku, staviti izvan snage.

Znači, da je Banovina Hrvatska bila čisti provizorij, tvorevina od danas do sutra. U Uredbi o Banovini Hrvatskoj su izričito navedeni poslovi, koji spadaju u njezin djelokrug, ali su i oni mogli biti preneseni u djelokrug državne vlasti, ako se radi o poslovima "od osobitog značaja po opšte interesu države". A svi ostali poslovi, prema tomu i vanjski poslovi, obrana, državna sigurnost i finansije, ostaju u djelokrugu države. Posebnom uredbom određeni su izvori, oblici i vrste prihoda, koji pripadaju Banovini Hrvatskoj za obavljanje poslova iz njezina djelokruga(23). I u mirno vrijeme ti su prihodi bili nedovoljni, a u ratu ih uopće nije bilo. Što to znači, vidjelo se u Drugome svjetskom ratu, kada izbjeglička jugoslavenska vlada nije htjela odobriti novac za rad banovinskih tijela, pa su i uredbe o Banovini Hrvatskoj bile mrtvo slovo na papiru.

Sve u svemu, Banovina Hrvatska imala je ograničenu samoupravu u okviru Kraljevine Jugoslavije, s čime hrvatski narod nije mogao biti zadovoljan, pa je sve više rastao utjecaj Ustaškoga pokreta i u narodu se širilo ustaško raspoloženje. Povjesni izvori nam o tomu rječito svjedoče(24). Vodstvo Hrvatske seljačke stranke, da bi umirilo hrvatsku javnost, znalo je tvrditi, da je Banovina Hrvatska, pogotovo što se tiči teritorijalnoga opsega, prijelazni stadij i da će se provesti plebiscit u preostalom dijelu Bosne i Hercegovine i Srijemu te u zapadnoj Bačkoj radi priključenja Banovini Hrvatskoj. Te su tvrdnje neistinite.

Naime, prije sporazuma od 26. kolovoza 1939., između Mačeka i Cvetkovića bio je zaključen sličan sporazum 27. travnja 1939., prema kojemu "definitivni pak opseg Banovine Hrvatske odredit će se odlukom naroda putem glasanja u preostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, Dalmacije, te Srijema i Vojvodine". Knez Pavle Karađorđević, kao glavni član Namjesništva, odbio je prihvati taj sporazum upravo zbog ove odredbe(25). Ako je Namjesništvo

prihvatiło sporazum od 26. kolovoza 1939., znači da ga je prihvatiло, jer u njemu nema odredaba o mogućemu teritorijalnom proširenju Banovine Hrvatske. Ali, u sporazumu od 26. kolovoza 1939. postoje odredbe, prema kojima "definitivni opseg Banovine Hrvatske odrediće se prilikom preuređenja države; pri tome će se voditi računa o ekonomskim, geografskim i političkim okolnostima. Tom prilikom izdvojiće se iz gore navedenih srezova, koji su pripojeni Banovini Hrvatskoj, opštine i sela, koja nemaju hrvatsku većinu"(26). Dakle, teritorij Banovine Hrvatske mogao se je samo smanjiti a nikako povećati. To potvrđuju i konkretni politički postupci dr. Vladka Mačeka i Hrvatske seljačke stranke. Maček i Šubašić su se, "na zahtjev predsjednika jugoslavenske vlade, koji je podupirao zahtjeve Srba za izdvajanjem iz Banovine Hrvatske, suprotstavljali odnosno odbili poduprijeti zahtjeve Hrvata iz hercegovačkoga mjesta Ravno, da budu pripojeni Banovini Hrvatskoj". Nisu poduzeli "ni jedan potez u prilog ozbiljne suradnje s vodstvom JMO-a (Jugoslavenske muslimanske organizacije - op.a.), bez čega je protegnuce Banovine na ostatak BiH bilo nezamislivo". A "početkom 1941. režim Maček - Šubašić sprječio je pokušaj bačkih Hrvata, koji su planirali sazivanje narodnog sabora u Subotici radi demonstriranja volje tamošnjih Hrvata da se provede plebiscit, kojim bi se odlučilo o sudbini Bačke"(27).

Sklapanjem sporazuma s Dragišom Cvetkovićem, dr. Vladkom Maček i Hrvatska seljačka stranka odlučno su krenuli jugoslavenskim političkim smjerom. To je izjavio i sam Maček 1939., nakon potpisivanja sporazuma, na jednom ručku u patrijarha Srpske pravoslavne crkve, kada je rekao: "Mi Hrvati smo za 20 godina vodili borbu ne protiv Srba, budite u to uvjereni, niti protiv slovenstva, nego za priznanje naše individualnosti. I kad smo to postigli, sada možemo punom parom zagaziti u slovenstvo i u jugoslovenstvo"(28).

Stvaranje Banovine Hrvatske i po-pratne pojave uz nju doveli su do konačnoga loma između Ustaškoga pokreta i vodećega dijela Hrvatske seljačke stranke. Mačekovu sporazumašku politiku pretežan dio hrvatskog naroda nije odobrio. Za bana je postavljen dr. Ivan Šubašić, solunski dobrovoljac i osoba osobitoga povjerenja kraljevske kuće Karađorđevića. U javnim službama Srbi su imali prednost, a izrazito orijentirani Hrvati bili su zapostavljeni. Ustaški pokret počeo je, pogotovo u redovima mladeži, sve više i više jačati. Njegovu jačanju naročito doprinose ustaški povrtnici s Lipara. Želeći to sprječiti, "Cvetković je - kako bi udovoljio Mačeku, koji je očito postavio takav zahtjev - počeo sprječavati povratak ustaških emigranata u domovinu, pa su repatrijacije prestale"(29). Postavši vlast, Maček i njegovi istomišljenici počeli su se jačanju ustaštva suprotstavljati i policijskim mjerama. U Banovini Hrvatskoj zadržano je sve represivno jugoslavensko zakonodavstvo. Zadržan je Zakon o zaštiti države. Ukinuta je svučilišna autonomija. Uvedena je primjena Uredbe o izmjeni i dopuni Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poretku u državi. Prema članku 12a. te Uredbe omogućeno je, da upravno-policijska tijela rješenjem u prvom stupnju "mogu uputiti na boravak u koje drugo mesto lica koja remete red i mir", s tim da duljina prisilnoga boravka u drugomu mjestu nije bila vremenski ograničena. Nešto kasnije, u Banovini Hrvatskoj je bila donesena i Uredba o redarstvenim prekršajima, prema kojoj se novčanom kaznom ili zatvorom do 30 dana, iznimno i do 60 dana, moglo kazniti osobe, koje narušavaju javni red i mir, vrijedaju vlast ili stvaraju neraspoloženje prema vlasti, nezavisno o sudskoj odluci. Policijske vlasti su mogle na vrijeme od 6 mjeseci istjerati politički nepoćudne osobe iz općine ili kotara, u kojima nisu zavičajne(30).

Sva ova represivna sredstva koristila je Mačekova i Šubašićeva vlast, da suzbije oporbu svojoj jugoslaven-

skoj politici i da onemogući jačanje Ustaškoga pokreta, a time i borbu hrvatskoga naroda za državnu nezavisnost. Kako je mladež najspremnije prihvaćala ciljeve te borbe, nastojalo ju se je onemogućiti, pa se je u Banovini Hrvatskoj pravo glasa sticalo s 24 godine, dok su u preostalom dijelu Jugoslavije to pravo imale osobe s navršenom 21 godinom. Pravo glasa imale su osobe,

nakon toga pokušale izdavati list "Hrvatska zemlja", a iza tog "Hrvatsku slobodu". No, i ti listovi bili su u svomu začetku zabranjeni. U sprječavanju rada Ustaškoga pokreta vlasti se nisu zaustavile na tomu. Zabranjivale su rad društava, za koja su sumnjale, da su povezana s dr. Antonom Pavelićem. Tako je 31. svibnja 1940. raspušten "Hrvatski radnički pokret", a njegovi prvaci su zatvarani

Banovina Hrvatska u mačekovskim je publikacijama redovito prikazivana bez svoga čvrstog jugoslavenskog okvira

koje na području izborne jedinice borave najmanje 6 mjeseci. U "Hrvatskom dnevniku" su se zalagali za javno glasovanje u Banovini Hrvatskoj, a za tajno glasovanje u drugim dijelovima Jugoslavije(31). Sve su ove mjere syesno bile usmjerenе protiv mladeži i sezonskih radnika.

Banovinske vlasti sustavno su isle za gušenjem ustaškoga novinstva. Dana 9. veljače 1939. dr. Mile Budak, kao vođa Ustaškoga pokreta u domovini, počeo je izdavati tjednik "Hrvatski narod". Naklada tjednika je strjelovito rasla i popela se na 80.000 primjeraka. Ali 1. ožujka 1940. bio je zabranjen. Ustaše su

i maltretirani(32). Zaredale su uhidbe domovinskoga vodstva, članova i pristaša Ustaškoga pokreta. Dana 25. veljače 1940. zatvoren je dr. Mile Budak, koji je u zatvoru ostao do 12. travnja iste godine, a nakon toga je bio pod stalnom redarstvenom paskom. Zatvoreno je i mnoštvo drugih osoba, među njima i velik broj hrvatskih sveučilištaraca(33). U proljeće iste godine uhićeni su dr. Mladen Lorković i prof. Ivan Oršanić, a zatim su slijedila zatvaranja Jurja (Juce) Rukavine, Jurice Frkovića, Ive Balentovića, Jurice Pavičića, dr. Sime Cvitanovića, Radovana Latkovića, Janka Škrbina, dr. Mile

Starčevića i drugih predvodnika Ustaškoga pokreta u domovini. Dana 9. prosinca 1940. uhićen je opet znatan broj sveučilištaraca, sljedbenika dr. Ante Pavelića. Nakon određenoga vremena provedenog u zatvoru, sve su ove osobe na temelju članka 12a. Zakona o zaštiti javne bezbednosti i poredka u državi odlukom dr. Ivana Šubašića, bana Banovine Hrvatske, poslane u zatočeništvo na neodređeno vrijeme, najprije 20. prosinca 1940. u Lepoglavu, a zatim početkom ožujka 1941. u sabirni logor u Krušćici, kod Travnika(34).

Na udaru su se našla i kulturna društva, koja se nisu bila spremna podvrgnuti stranačkomu diktatu dr. Vladka Mačeka i Hrvatske seljačke stranke. Zla sudbina zadesila je Maticu Hrvatsku, u kojoj je 11. siječnja 1941. raspušten upravni i nadzorni odbor, inače legalno izabrani niti dva tjedna ranije tj. 29. prosinca 1940., i uveden komesarijat. Ovo je tim čudnije, kada se ima na umu, da je sam dr. Vladko Maček 30. listopada 1935. pohvalio rad Matice Hrvatske, iako su njezin upravni i nadzorni odbor 1935. i 1941. bili sastavljeni pretežno od istih ljudi. Maček je naime 1935. izjavio, "da je Matica Hrvatska jedino društvo, koje je kroz 7 godina diktature imalo odvažnosti, da se odupre navali od strane režima i tako sačuva od ljage svoj hrvatski karakter"(35). U isto vrijeme dr. Blaž Jurišić razriješen je dužnosti urednika Matičina časopisa "Hrvatska revija". Sutradan po uspostavi Nezavisne Države Hrvatske, dakle 11. travnja 1941., ukinut je komesarijat i upravnemu i nadzornom odboru omogućeno, da obavljaju svoju dužnost(36). Obrazlažući kasnije razloge uvođenja komesarijata, Maček u svomu pismu upućenom Bogdanu Radici 21. svibnja 1957. ističe, da je "odbor M.H. pokušao furtimaški stvarati po gradićima frankovačke političke organizacije pod imenom ŽPododbor M.H.' pa su vlasti odlučile, "da se postavi komesar sa zadaćom da upiše oko 2.300 seljaka iz najbliže zagrebačke okoline kao utemeljitelj ne članove pa da

se onda sazove skupština". Upisninu od dvjesti do trista tisuća dinara platila bi Banovina Hrvatska iz dispozicionog fonda(37). Tako su mislile Maticu Hrvatsku podpuno staviti pod svoju kontrolu. Izgleda, da su se u optužbama Matice Hrvatske jugoslavenski komunisti 1972. podpuno poslužili Mačekovim receptom.

U želji da spase Jugoslaviju, dr. Vladko Maček i njegovi suradnici poduprli su njezino pristupanje 25. ožujka 1941. savezu sila Osovine, zvanom Trojni pakt. A nakon državnog udara u Beogradu 27. ožujka 1941., što su ga protiv toga Pakta pod vodstvom generala Dušana Simovića organizirali velikosrpski krugovi, Srpska pravoslavna crkva i britanska obaveštajna služba, Maček je 3. travnja 1941. ušao u Simovićevu pučističku vladu, zahtijevajući pri tomu da se dade sva zadovoljština Njemačkoj. Ali odbio je staviti se na čelo podhvata za uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. On postupa suprotno tomu. Stupajući u Simovićevu vladu, 3. travnja 1941. daje izjavu: "Inzistiram posebno na tome, da se bez ikakva odlaganja odazovu pod oružje svi oni, koji su pod oružje pozvani. Što se tiče konja, stoke i kola, koje treba vojska, općine moraju sve učiniti da se udovolji ovim traženjima. Sve će biti plaćeno. To garantira država i Banovina Hrvatska". A 8. travnja 1941., po povratku iz Beograda, zahtijeva od hrvatskoga naroda "puni red i disciplinu na svakom mjestu, bilo kod kuće ili u vojsci"(38). U isto vrijeme dr. Ante Pavelić iz Firenze preko *Radio-postaje Velebit* 5. travnja 1941. i idućih dana nizom govora obraća se hrvatskomu narodu, posebno hrvatskim vojnicima, u kojima ih poziva na ustanak za uspostavu slobodne i nezavisne hrvatske države, "u kojoj će biti ujedinjene sve hrvatske zemlje od Mure i Drave sve do Drine, pa od Dunava do sinjega Jadranskog mora, a u kojoj će vladati samo Bog i hrvatski narod", odnosno da okrenu oružje "proti srpskim vlastodršcima, a za slobodu svoju, svoga naroda i svoje domovine!"(39).

Sukobile su se dakle dvije hrvatske volje, dvije političke koncepcije. Na jednoj strani je dr. Vladko Maček, legitimni vođa hrvatskoga naroda, koji hoće Hrvatsku unutar Jugoslavije, a na drugoj strani je dr. Ante Pavelić, revolucionarni vođa hrvatskoga naroda, koji se bori za potpuno slobodnu i nezavisnu hrvatsku državu, izvan bilo kakvih državnih okvira, zajedničkih s drugim narodima. Narod ostavlja dr. Vladku Mačeku i kreće za dr. Antonom Pavelićem.

Proces raslojavanja, izazvan oписанim događajima zahvaća i samu Hrvatsku seljačku stranku. Unutar nje se stvara Organizacija za otpor i borbu (OZOIB), koja se suprotstavlja stranačkoj politici, kakvu vodi dr. Maček sa suradnicima, i priklanja ustašama. Ustašama se priklanja i Hrvatska seljačka i građanska zaštita. Koristeći napadaj Njemačke i Italije na Jugoslaviju, hrvatski narod pod vodstvom Ustaškoga pokreta, a uz pomoć državotvornoga dijela Hrvatske seljačke stranke (**Janko Tortić, dr. Dragutin Toth, dr. Marko Lamešić, dr. Josip Berković** i drugi) i Hrvatske seljačke i građanske zaštite, organizira pobune na cijelomu hrvatskom prostoru protiv te silom mu nametnute države i razoružava jugoslavensku vojsku. Najpoznatija takva pobuna zbila se je u okolini Bjelovara u noći između 7. i 8. travnja 1941. kada su se pobunile 101. i 40. pješačka pukovnija. Pobuni su se pridružile i druge pukovnije, zahvativši tako cijelo Bjelovarsko-bilogorsko i Moslavacko područje, pa i dijelove Podravine. Tako se je ta pobuna pretvorila u općenarodni ustanak, poznat kao Bjelovarski ustanak, koji je doveo do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske u Bjelovaru 8. travnja 1941. Doznavši za ustanak, general Pantelija Jurišić zamolio je dr. Vladku Mačeka, da utječe na pobunjene u Bjelovaru, kako bi se smirila pobuna i opozvalo proglašenje hrvatske državne nezavisnosti. Maček se tomu odazvao, pa se najprije obratio narodnomu zastupniku **Franji Hegedušu**. Kada

ovomu nije uspjelo smiriti pobunjenike, poslao je tamo narodnoga zastupnika **Duku Kemfelju**, zapovjednika Hrvatske seljačke i građanske zaštite s nalogom, da uguši pobunu. Ne samo da Kemfelja nije u tomu uspio, nego je morao bježati pred ogorčenim narodom. Vrativši se u Zagreb, dao je ostavku na položaj zapovjednika Zaštite(40). To je bio ujedno i zadnji Mačekov čin onemogućavanja uspostave Nezavisne Države Hrvatske i spašavanja Jugoslavije uoči njezina sloma. Naime, unatoč njegovoj volji Nezavisna Država Hrvatska je uspostavljena njezinim proglašenjem u Zagrebu 10. travnja 1941.

Mnogi su ovakav Mačekov postupak opravdavali tvrdnjom, da je on po uvjerenju demokrat, pa nije mogao prihvatići uspostavu Nezavisne Države Hrvatske uz pomoć sila Osovine i da je bio već tada uvjeren kako će Osovina izgubiti rat. Ni jedna od ovih tvrdnji ne može izdržati kritiku.

Prema Statutu Hrvatske seljačke stranke, Glavni odbor, koji je imao oko 600 članova, a sačinjavali su ga najvećim dijelom dužnosnici općinskih i kotarskih organizacija, birao je članove Predsjedništva stranke, dakle i samoga predsjednika. Nakon Radićeve smrti Glavni odbor nikada se nije sastao niti je Mačeka izabrao za predsjednika. Njega je zastupnički klub Hrvatske seljačke stranke izabrao za vršitelja dužnosti predsjednika. Kao takav, on je osobe iz najbliže svoje okolice, dakle osobe svoga povjerenja, postavljao na položaje dopredsjednika, glavnoga tajnika ili člana Predsjedništva stranke. Po uzoru na tadašnje autoritarne režime u Europi članovi su ga oslovljavali vodom(41). I on i cijela Hrvatska seljačka stranka imali su netolerantan odnos prema ostalim hrvatskim političkim strankama, kulturnim ustanovama, a i pojedincima, koji se nisu slagali s njihovom politikom. Uvođenje komesarijata u Matiću Hrvatsku to najzornije pokazuje. Za pojedince, koji su se njihovoj politici suprotstavljaljili, upotrebljavaju je izraz, da će ga

isključiti "iz redova hrvatskoga naroda". Dakle, ponašali su se po načelu "jedan narod, jedna stranka, jedan vođa". Osnivali su prve sabirne logore na hrvatskom području i to Kruščicu, kod Travnika, za ustaše i Kerestinec za komuniste. Pa i u emigraciji dr. Vladko Maček je zadržao autoritarno ponašanje prema najbližim suradnicima, zahtijevajući od njih, da mu prije objavljanja pošalju svoje članke na uvid(42). On, dakle, uopće nije bio demokrat. Unatoč svojoj tobožnjoj demokratičnosti zagovarao je i podupirao pristup Kraljevine Jugoslavije Trojnomu paktu. Preko svojih opunomoćenika **Bombellesa** i **Carnelutija** održavao je političke sveze s **Mussolinijevom** Italijom. Vodio je intenzivne pregovore s dr. Milanom Stojadinovićem, koji je otvoreno pokazivao simpatije za fašizam. A 20. rujna 1939., dakle nakon njemačkoga napadaja na Poljsku, izjavljuje njemačkomu poslaniku, da jugoslavensku politiku prema Njemačkoj "u potpunosti odobravaju hrvatski članovi vlade i hrvatski narod". Novinstvo pod nadzorom Hrvatske seljačke stranke 1940. sa simpatijama piše o silama Osovine. Još prije toga, u vrijeme sudetske krize "Hrvatski dnevnik" 4. listopada i 21. prosinca 1938. pozdravlja Muenchenski sporazum, tvrdeći da se tu ne radi o borbi između demokracije i fašizma nego o ostvarenju prava naroda na sa-moodređenje(43). U ovim slučajevima nije ga smetalo, tko će dobiti, a tko izgubiti rat.

Dakle, dr. Vladko Maček je htio biti dopredsjednik vlade u prosovinskoj orientiranoj Jugoslaviji, a nije htio biti državni poglavar u isto tako orientiranoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Takvo njegovo držanje nije uvjetovano ni njegovim demokratskim uvjerenjem ni ljubavlju prema Englezima i Amerikancima, a niti procjenom da će Osovina izgubiti rat, nego njegovom neizlječivom panskavenskoj i jugoslavenskoj političkoj indoktriniranosti.

(nastavit će se)

BILJEŠKE:

- 1) Ivan Gabelica: Politička misao Stjepana Radića, "Marulić" br.1/89, str. 10.- 15.
- 2) Ivan Mužić: Stjepan Radić u Kraljevini Srbia, Hrvata i Slovenaca, Zagreb, 1988., str.20-21.
- 3) I. Gabelica, nav. dj., str. 15. - 28.
- 4) Dr. Ivo Korsky: Hrvatski nacionalizam, BuenosAires, 1983., str. 218.
- 5) Dr. Ante Pavelić: Putem hrvatskog državnog prava (članci-govori-izjave 1918.-1929.), predila Višnja Pavelić, Buenos Aires - Madrid, 1977., str. 231.
- 6) Petar Požar: Ustaša - Dokumenti o Ustaškom pokretu, Zagreb, 1995., str. 45.-47.
- 7) Dr. Ljubo Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928.-1941., sv. I., str. 408. - 409.
- 8) Isto, str. 21.
- 9) Isto, str. 5. - 6.
- 10) Ivan Mužić: Hrvatska politika i jugoslavenska ideja, Split, 1969., str. 212., navedeno prema "Obzoru" br. 216/1928.
- 11) Dr. Ante Pavelić, nav. dj., str. 364.
- 12) Dr. Lj. Boban, nav. dj., str. 25.
- 13) Dr. Mile Budak: Hrvatski narod u borbi za samostalnu i nezavisnu hrvatsku državu, Youngstown, Ohio, SAD, 1934., str. 134.
- 14) Dr. Lj. Boban, nav. dj., str. 168.
- 15) Isto, str. 171., 172., 175., 197., 201., 202. i dr.
- 16) Lj. Boban: Sporazum Cvetković - Maček, Beograd, 1964., str. 397.
- 17) Lj. Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928. - 1941., sv. I., Zagreb, 1974., str. 206., 406., 407. i dr.
- 18) Isto, str. 403., 405., 408. i dr.
- 19) Lj. Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928. - 1941., sv. II., Zagreb, 1974., str. 184.
- 20) Lj. Boban: Sporazum Cvetković - Maček..., str. 403.-404.
- 21) Isto, str. 404. - 407.
- 22) Isto, str. 194.
- 23) Isto, str. 405. i 419.-420.
- 24) Tomislav Jonjić: Hrvatska vanjska politika 1939. - 1942., Zagreb, 2000., str. 104. i dalje.
- 25) Lj. Boban: Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928. - 1941., sv. II., Zagreb, 1974., str. 47. - 49.
- 26) Lj. Boban: Sporazum Cvetković - Maček..., str. 403.
- 27) T. Jonjić, nav. dj., str. 96. i 97.
- 28) I. Mužić, nav. dj., str. 220.
- 29) T. Jonjić, nav. dj., str. 104.
- 30) Isto, str. 105.
- 31) Isto, str. 109.
- 32) Prof. dr. Rudolf Horvat : Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1942., str. 615. - 616.
- 33) Isto, str. 616.-618. i Jerko Skračić: Pod drugim ključem, Zagreb, 1942., str. 3. - 78.
- 34) J. Skračić, nav.dj., preslik potpisa zatočenika pred odlazak u Kruščicu, na kraju knjige.
- 35) Filip Lukas : Ličnosti - stvaranja - pokreti, Zagreb, 1944., str. 187.
- 36) Isto, str. 203.
- 37) Hrvatska revija, jubilarni zbornik 1951.-1975. .Muenchen-Barcelona, 1976., str. 454.-455.
- 38) Marko Sinović: N.D.H. u svjetlu dokumenta, Zagreb, 1998., str. 83.
- 39) Prof. dr. R. Horvat, nav. dj., str. 619. - 624.
- 40) T. Jonjić, nav.dj., str. 268. i 269.
- 41) Fikreta Butić-Jelić, Hrvatska seljačka stranka, Zagreb, 1983., str. 28. - 29.
- 42) Hrvatska revija, jubilarni zbornik 1951. - 1975., pismo Bogdanu Radici od 24.4.1955., Muenchen-Barcelona, 1976., str. 434.
- 43) T. Jonjić, nav. dj., str. 26., 108.,165. - 166. itd.

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (VI.)

233. BALAŽ, Živko (Lazar) - rođ. 25.05.1925. u Kuzminu. Osuđen 1945. i pušten 1948. Ponovno zatvoren 1950. i odveden u Sr. Mitrovicu, gdje je 1951. ubijen.

234. CRVELIN, Srđan Serđo (Ivo) - rođ. 17.04.1950. u Ljubljani/Slovenija. Politički djelovao samostalno u Zadru. Osuđen presudom Okr. suda Zadar K. 29/81-8 po čl. 133. st. 1. na 5 mjeseci zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen.

235. CVETIČANIN, Stjepan (Dane) - rođ. 06.05.1929. u Pobrdu, kotar Kutina. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Vojn. suda Skopje br. 254/50 po čl. 29 na 12 god. zatvora i gubitak građanskih prava na 3 god. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Za vrijeme izdržavanja kazne radio na prisilnom radu razne teške fizičke poslove.

236. CVILKO, Tomo (Josip) - rođ. 13.10.1944. u Remetincu, kotar Varaždin. Politički djelovao samostalno u Hrvatskoj i Njemačkoj. Osuđen presudom Okr. suda Varaždin K. 40/1983-14 po čl. 50 KZ SFRJ na 1 g. i 6 mjes. zatvora. Po zanimanju zavarivač. U vrijeme uhićenja oženjen i otac troje djece. Posljedice zatvora: oboljenje živaca i bolesti srca.

237. CVITANOVIĆ, Ilija (Ivan) - rođ. u kotar Šeit. Politički djelovao u skupini u Tuzli. Osuđen presudom 203/45 po čl. 2, 3, 8 na 3 god. zatvora i gubitak građanskih prava. U vrijeme uhićenja student, neoženjen.

238. CVITAŠ, Stjepan (Valent) - rođ. 17.08.1926. u Kaniškoj Ivi, kotar Garešnica. Politički djelovao u skupini na Kozari, Fruškoj gori i Hrv. Zagorju. Osuđen presudom vojn. div. suda 51. udarne div. 405/45. na 10 god. zatvora. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, St. Gradiški, Vel. Pisanici i Sisku. Posljedice zatvora: reumatizam, ošteć. sluhu, srčane tegobe.

239. CVITKOVIĆ, Nikica (Pavao) - rođ. 1913. u Karlovcu. Politički djelovao samostalno u Karlovcu. Osuđen samo da bi se mogla konfiscirati imovina. Po zanimanju trgovac. U vrijeme uhićenja neoženjen.

240. CVRK-PLEČKO, Branko (Franjo) - rođ. 03.08.1927. u Zagrebu. Politički djelovao u skupini u JNA u Bjelovaru. Osuđen presudom vojn. suda III. udarne divizije, potvrđio Vrh. sud DFJ 107/45 na 12 god. zatvora, gubitak građanskih i političkih prava na 5 god. Vojnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu radio u Lonjskom polju, na autocesti, u željezari Sisak, u rudniku itd. radio kao ličilac, strojar, električar, knjižničar, ali i teške fizičke poslove, pa zbog toga ima oštećenje kralješnice.

241. CZONTOS, Nada (Franjo) - rođ. 20.07.1920. u Samoboru, kotar Zagreb. Politički djelovala u skupini u Zagrebu. Osuđena presudom Div. vojn. suda Zagreb na 3 god. zatvora i gubitak grad. prava na 2 god. U vrijeme uhićenja udovica. Kaznu izdržavala u Požegi. Radila kao vrtlar, knjigovođa i dr..

242. ČAČIJA, Nikola (Ivan) - rođ. 22.08.1922. u Prologu, kotar Livno. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom Vojn. suda IV. korp. vojn. obi. JA 90-98/45. na 10 god. zatvora. U vrijeme uhićenja završio franjevačku gimnaziju i neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

243. ČAGALJ, Marijan (Stipe) - rođ. 1942. u Zagvozdju, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno u Splitu. Osuđen presudom Okr. suda Split 1969. po čl. 119. na 6 mjes. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao na prisilnom radu u Turopolju i obavljao građevinske radove.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

244. ČAGALJ, Slavo (Josip) - rođ. 1945. u Zagvozdju, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno u Splitu. Osuđen presudom Okr. suda Split 1968. po čl. čl. 119 na 5 mjes. 28 d. zatvora.

Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u radnom logoru Turopolje i na prisilnom radu obavljao građevinske poslove.

245. ČAKARUN, Mile (Ante) - rođ. 13.08.1926. u Galovcu, kotar Zadar. Politički djelovao samostalno i u skupini u Galovcu. Osuđen presudom suda u Zadru 1953. na 6 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Seljak. U vrijeme uhićenja oženjen 1 otac troje djece.

246. ČALJKUŠIĆ, Šimun (Nikola) - rođ. 27.08.1929. u Bussovači, kotar Travnik. Politički djelovao u skupini Zenici, Bussovači, Vitezu, Bili. Osuđen presudom u Travniku i Vrh. suda BiH 654/59 po čl. 117. st. 9 i 119 st. 1 i 2 na 10 god. zatvora zabr. javn. istupanja. Profesionalni vozač. U vrijeme uhićenja oženjen i otac troje djece. Kaznu izdržavao u Zenici. Na prisilnom radu obavljao teške fizičke poslove. Posljedica zatvora: čir na dvanaestercu.

247. ČAMBA, Slavko (Stjepan) - rođ. 31.08.1930. u Đurđevcu. Politički djelovao samostalno u Štipu (Makedonija). Osuđen presudom vojnog suda Skopje 1951. po čl. 118 st. 4 na 4 god. zatvora i gubitak građanskih prava na 6 god. Vojnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Makedoniji. Na prisilnom radu obavljao fizičke poslove. Posljedice zatvora: reuma, zglobovi, živci.

248. ČANI, Stjepan (Ivan) - rođ. 19.08.1925. u Koprivnici. Osuđen zbog domobranstva. Osudu izrekla OZNA za Bjelovar. Odrobjao 6 mjes. 25 d. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Vel. Pisanici i OZN-i Bjelovar.

249. ČARBONJA, Makso (Makso) - rođ. 16.10.1940. u Rijeci. Politički djelovao u skupini u Francuskoj. Osuđen presudom Okr. suda Rijeka K-220/71-9 po čl. 117 st. 2 na 4 god. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški.

250. ČAVČIĆ, Ljubica (Mihajlo) - rođ. 27.11.1922. u Novom Sadu (Vojvodina). Politički djelovala u skupini Zagrebu. Osuđena presudom Vojn. suda Zagreb 1281/45. po čl. 14 UVŠ na 2 god. zatvora, gubitak građanskih i političkih prava na 3 god. Studentica medicina. U vrijeme uhićenja neudata. Kaznu izdržavala u Požegi, St. Gradiški i Zagrebu. Na prisilnom radu radila na Mirogoju i u Popovači, a obavljala fizičke poslove. Posljedice zatvora: reum. arthritis

251. ČAVČIĆ, Zvonimir (Mihajlo) - rođ. 28.07.1924. u Novom Sadu (Vojvodina). Politički djelovao u skupini u Zagrebu. Osuđen presudom Vojn. suda Zagreb 477-11/45. na smrt strijeljanjem. Student medicina. U vrijeme uhićenja neoženjen.

252. ČEBRAJEC, Josip (Pavao) - rođ. 09.12.1928. u Podgrađu, kotar Donja Stubica. Osuđen presudom Okr. suda Zagreb 107/47 po čl. 3 na 6 mjes. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Posljedice zatvora: gubitak sluhu.

253. ČEBRAJEC, Pavao (Kazimir) - rođ. 20.03.1896. u Podgrađu, kotar Donja Stubica. Politički djelovao u skupini u Podgrađu. Osuđen presudom Okr. suda Zagreb 107/47 po čl. 3. toč. 14 na 3 god. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac četvero djece. Kaznu izdržavao u St. Gradiški. Posljedica zatvora: psih. stres, reuma.

254. ČEBRAJEC, Roza (Jakob) - rođ. 20.06.1902. u Podgrađu, kotar Donja Stubica. Politički djelovala u skupini u Podgrađu. U is-

tražnom zatvoru Zagreb (Đordićeva) ubijena bez presude. Po zanimanju kućanica. U vrijeme uhićenja udata i mati četvero djece.

255. ČEBRAJEC, Stjepan (Pavao) - rođ. 21.06.1930. u Podgrađu, kotar Donja Stubica. Politički djelovao u skupini u Podgrađu. Osuđen presudom Okr. suda Zagreb 107/47. po čl. 3 t.14 na 6 mjes. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u istr. zatvoru Zagreb. Posljedice zatvora: psih. stres.

256. ČERJANEC, Marko (Ivan) - rođ. 20.09.1930. Osuđen presudom Vojn. suda Niš po čl. -118. KZ FNRJ. na 4 god. zatvora. Svećenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u met. ljevaonici Niš. Na prisilnom radu zidao jamske peći.

257. ČEŠNJAK, Andela (Antun) - rođ. 04.04.1928. u Glavnici, kotar Zagreb. Politički djelovala samostalno u Glavnici. Osuđena presudom 152/47. po čl. 3 t. 14 na 5 god. zatvora. Radnica. U vrijeme uhićenja udata. Kaznu izdržavala u Požegi.

258. ČIČEK, Stjepan (Josip) - rođ. 12.12.1929. u Beljevini, kotar Našice. Politički djelovao u skupini u Našicama. Osuđen presudom Kotarskog suda Našice 14/49. na 4 god. zatvora, gubitak građanskih i političkih prava i konfiskaciju imovine. Učenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, St. Gradiški, Fužinama. Na prisilnom radu obavljao teške fizičke radnje. Posljedica zatvora: bolesti bubrega, moždani udar, Parkinsonova bolest i dr.

259. ČIŽMEŠIJA, Stjepan (Mijo) - rođ. 13.08.1918. u Zablatiju, kotar Koprivnica. Politički djelovao u Zablatiju. Osuđen presudom Vojn. suda Bjelovarskog područja br. 84/46. po čl. 3. t. 7. na 10 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 5 god. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški. Radio u košaračiji. Posljedice zatvora: oduzetost nogu.

260. ČONDRić, Marija (Mile) - rođ. 30.01.1924. u D. Andrijevcima, kotar SI. Brod. Politički djelovala samostalno u D. Andrijevcima. Osuđena presudom Div. vojn. suda Osijek 87-90/46 po čl. 3 t. 7-11. na 3 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Domaćica. U vrijeme uhićenja neudata. Na prisilnom radu radila razne fizičke poslove. Posljedica zatvora: ozljeđe obje ruke i noge.

261. ČORKALO, Božidar (Anton) - rođ. 04.08.1921. u Tisnu, kotar Šibenik. Politički djelovao u skupini u Zemunu. Osuđen presudom Vojn. suda Beograd na 12 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 10 god. Aeromehaničar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Beogradu, Doboru, Prijepolju, a na prisilnom radu radio na autocesti i drugim javnim radilištima. Posljedice zatvora: gluh na desno uho.

262. ČUBAKOVIĆ, Zlatko (Ivan) - rođ. 06.05.1959. u Hrv. Kostajnici. Politički djelovao samostalno i u skupini u Sisku i Zagrebu. Osuđen presudom Okr. suda Banije Sisak 4/47. po čl. 3. toč. 7. Zak. o kriv. djel. prot. nar. i drž. na 5 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 3 god. Student veterine. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi. Na prisilnom radu radio u Batajnici kao građevinski radnik i evidencičar.

263. ČUKUŠIĆ, Ante (Ante) - rođ. 24.05.1926. u Ercegovcima, kotar Split. Politički djelovao u skupini u Splitu i po Dalmaciji. Osuđen presudom Kot. suda Split na 10 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Vozač. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Nov. Beogradu i St. Gradiški. Na prisilnom radu obavljao fizičke poslove.

264. ČULIĆ, Ćiro (Petar) - rođ. 26.06.1919. u Biorinama, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno u Zagrebu. Osuđen presudom Okr. suda Zagreb 1953. po čl. 3 toč. 3 na 5 god. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški.

265. ČOSIĆ, Mijo (Marko) - rođ. 19.08.1930. u Cebari, kotar Tomislavgrad. Politički djelovao u skupini u Karlovcu. Osuđen presudom Vojn. suda V. vojne oblasti Zagreb 1952. na 3 god. 6

mjes. zatvora. Vojnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Posljedice zatvora: psihičke tegobe, kostobolja.

266. DABO, Ivan Josip (Ante) - rođ. 10.12.1932. u Novalji, kotar Pag. Politički djelovao samostalno u Novalji, Zenici i Zagrebu. Osuđen presudom Okr. suda Travnik K.64-65 po čl. 118. st. 1 KZ na 3 god. zatvora i zabranu završetka Više pedagoške škole. Elektro-mehaničar. U vrijeme uhićenja oženjen, otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Zenici i St. Gradiški. Na prisilnom radu radio u košaračiji i pomic. el. izolatora. Posljedice zatvora: infekcija u nosu, teža povreda lične kosti od cipelarenja.

267. DASOVIĆ, Stjepan (Pave) - rođ. 12.11.1925. u Perušiću. Politički djelovao u skupini u Perušiću. Osuđen presudom Vojn. suda XI. korpusa vojne oblasti 1945. na 4 god. zatvora i konfiskaciju imovine, te gubitak građanskih i političkih prava. Samouki stolar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu radio na utovaru brodova i druge teške fizičke poslove. Posljedice zatvora: teške traume, oštećenje kralježnice i dr.

268. DASOVIĆ, Vlado (Mile) - rođ. 06.01.1933 u Brinju. Politički djelovao u skupini u Brinju i Ogulinu. Osuđen na 6 mjes. zatvora. Strojar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu radio na čišćenju Velebita.

269. DASOVIĆ, Zlatko (Mile) - rođ. 06.08.1937. u Brinju. Osuđen rješenjem sudca za prekršaje Brinje po čl. 2. toč. 2 Z.O.P. na 1 mjes. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Velebitu i na prisilnom radu radio kao šumski radnik.

270. DESPOT, Pavao (Ilija) - rođ. 05.03.1936. u Splitu. Politički djelovao samostalno u Zadru. Osuđen presudom Okr. suda u Zadru po čl. 133. st. 1 god. i 6 mjes. zatvora i zabranu bavljenja nastavničkim pozivom. Profesor hrvatskog jezika. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece.

271. DEVEĐIJA, Stjepan (Đuro) - rođ. 20.02.1929. u Šumećanima, kotar Čazma. Politički djelovao u skupini u Čazmi. Osuđen presudom suda Bjelovar 306/47 na 20 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavu i Požegi. Na prisilnom radu obavljao građevinske poslove kao radnik. Posljedice zatvora: bolesti srca i krvnih žila.

272. DIKLIC-TRUNK, Marija (Ivan) - rođ. 20.07.1928. u Đakovu. Politički djelovala u skupini u Đakovu. Osuđena presudom Div. vojnog suda Osijek br. 2842/46. po čl. 3., toč. 9 i 11. na 3 god. 6 mjes. zatvora. Učenica. U vrijeme uhićenja udata. Kaznu izdržavala u Požegi i Tenjskoj Mitnici. Na prisilnom radu obavljala teške fizičke poslove. Posljedice zatvora: bolesti bubrega i angina pectoris.

273. DIKTIĆ, Jakob zv. Miško - rođ. 18.05.1922. u Štefanju, kotar Bjelovar. Politički djelovao u skupini u Štefanju. Osuđen presudom Vojnog suda Bjelovar IX-128/6 1962.god. na 11 god. 15 dana. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac 1 djeteta.

274. DILBER, Ivo (Pero) - rođ. 15.12.1910. u Liješevu, kotar Visoko. Politički djelovao u skupini u Liješevu. Osuđen presudom Okr. suda Sarajevu K-584/48 po čl. 3 na 1 god. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac 4 djece. Kaznu izdržavao u Sarajevu. Na prisilnom radu radio kao fizički radnik.

275. DINTER, Dragutin (Dragutin) - rođ. 26.05.1929. u Karlovcu. Politički djelovao u skupini u Karlovcu. Osuđen presudom Okr. suda Karlovac 173/46 po čl. 3. t. 8 na 5 god. zatvora. Učenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao na prisilnom radu u Novom Beogradu gdje je obavljao teške fizičke poslove

276. DOBOŠIĆ, Ernest (Ivan) - rođ. 15.12.1924. u Murskom Središtu, kotar Čakovec. Politički djelovao u skupini u Donjoj Stubici, Zagrebu i Čakovcu. Osuđen presudom Div. vojnog suda Zagreb 322/47 zbog propagande na 2 god. zatvora. Vojnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški. Na prisilnom radu radio na pruzi Šamac-Sarajevo i Dobož-Žepče kao fizički radnik. Posljedica zatvora: 80-postotni invalid.

277. DOBRILA, Ivan (Tomo) - rođ. 13.08.1933. u Kninu. Politički djelovao u skupini u Karlovcu. Osuđen presudom Okr. suda Karlovac III.K.4/50-63 po čl. 4. t. 1 i čl. 3. t. 8 na 2 god. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radio radio teške fizičke poslove u Novom Beogradu, kanalu Dunav-Tisa-Dunav i pruzi Doboj-Banja Luka. Posljedica zatvora: tromboza obje noge i rane na nogama.

278. DOBRINIĆ, Ivana (Ivan) - rođ. 06.11.1923. u Sl. Brodu. Politički djelovala u skupini u Prijedoru. Osuđena presudom Okr. suda Banja Luka po čl. 3 toč. 8, i čl. 9 i 4 na 4 god. zatvora, te gubitak građanskih i političkih prava na 1 god. Administrativna službenica. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržavala u Indiji. Na prisilnom radu obavljala krojačke poslove.

279. DOBŠA, Antun (Ivan) - rođ. 03.06.1897. u Kuršanju, kotar Varaždin. Osuđen presudom Vojnog suda za vojnu oblast Zagreb na 6 god. zatvora. U vrijeme uhićenja oženjen i otac troje djece. Kaznu izdržavao u logoru Maruševec-Kalinovec i na prisilnom radu obavljao teške fizičke poslove.

280. DOBŠA, Katica (Antun) - rođ. 23.11.1922. u Varaždinu. Politički djelovala u skupini u kotaru Varaždin. Osuđena presudom Vojnog suda za vojnu oblast Zagreb po čl. 13 i 14 UVŠ na smrt strijeljanjem i trajan gubitak građanskih prava. Studentica. U vrijeme uhićenja neodata. Smrtna presuda zajedno s grupom izvršena 26.09.1945. Grobište nepoznato.

281. DODOJA, Josip (Ante) - rođ. 14.11.1931. u Splitu. Politički djelovao samostalno i u skupini u JNA (mornarica Pula). Osuđen presudom Vojnog suda Split 408/52 po čl. 118 st. 1 i 110 st. 1 na 4 god. zatvora. Mornar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu u zatvoru radio u stolariji, transportu, na istovaru teških tereta. Posljedice zatvora: tjelesno oštećenje, živci, upale zglobova.

282. DOKOZA, Ante (Bože) - rođ. 20.10.1926. u Zadru. Politički djelovao samostalno u JNA. Osuđen presudom Vojnog suda u Skopju 375/50 po čl. 9. st. 1. i čl. 14. st. 1 na 3 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Trgovac. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u Idrovizu.

283. DOLJANSKI, Franjo (Lovro) - rođ. 23.06.1901. u Dolanjskom Jarku, kotar Jastrebarsko. Politički djelovao samostalno u Slavetiću. Osuđen presudom Vojnog suda komande grada Zagreba 578/48 po čl. 13. i 14. na smrtnu kaznu i trajan gubitak građanskih i političkih prava, te konfiskaciju imovine. Kazna zvršena 12.07.1945. Trgovac. U vrijeme uhićenja oženjeni otac dvoje djece.

284. DOLJANSKI-ŠMAKOV, Barbara (Franjo) - rođ. 27.02.1929. u Slavetiću, kotar Jastrebarsko. Politički djelovala u skupini u Zagrebu i na Papuku. Osuđena presudom Div. vojnog suda Zagreb br. 347/46 po čl. 3. t. 7 na 3 god. zatvora i konfiskaciju imovine. Učenica. U vrijeme uhićenja neodata. Na prisilnom radu radila u polju i radionici. Bolesti kao posljedica zatvora: astma, reuma.

285. DOLENEC, Mato (Luka) - rođ. 12.09.1925. u St. Pločki, kotar Čazma. Politički djelovao samostalno u Staroj Pločki. Osuđen presudom Okr. suda u Bjelovaru Ko. 282/56-10 po čl. 174. KZ na 3 mjes. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Letičanima. Bolesti kao posljedica zatvora: tuberkuloza pluća.

286. DOMAZET, Davor (Marko) - rođ. 01.01.1951. u Gospicu. Politički djelovao samostalno u JNA u Bihaću. Osuđen presudom Vojnog suda u Sarajevu IK br. 195/72 po čl. 119. st. 1, te čl. 174. na 1 god. 6 mjes. zatvora. Pomorac. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao na Golom Otoku.

287. DOMAZET, Mile (Ivan) - rođ. 28.11.1924. u Karauli, kotar Perušić. Politički djelovao u skupini u Gospicu. Osuđen presudom vojnog suda XI. korpusa oblasti JA 229/45 po čl. 10. UVŠ na 1 god. zatvora. Knjigovođa. U vrijeme uhićenja neoženjen.

288. DOPŠA, Ana (Pavao) - rođ. 07.06.1921. u Varaždinu. Politički djelovala u skupini u Varaždinu. Osuđena presudom Vojnog suda za vojnu oblast Zagreb kom. Varaždin 131/45 na kaznu smrti. Iz zatvora odvedena na strijeljanje - grob nepoznat. Trgovkinja. U vrijeme uhićenja neodata.

289. DOŠEN, Ella (Antun) - rođ. 10.04.1930. u Đurđenovcu, kotar Našice. Politički djelovala u skupini u Đurđenovcu. Osuđena presudom Div. vojnog suda Osijek po čl. 3 toč. 14 na 3 mjes. zatvora. Učenica. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržavala u vojnem suds Osijek-OZNA. Bolesti kao posljedica zatvora: upala bubrega, reuma, živci.

290. DOŠEN, Ljubica (Vicko) - rođ. 08.04.1926. u Brušanima, kotar Gospic. Politički djelovala samostalno u Gospicu. Osuđena presudom Vojnog suda Ogulin 933/45 po čl. 3 i 11 na 5 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 2 god. Učenica. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržavala u Požegi i St. Gradiški. Bolesti kao posljedica zatvora: tuberkuloza pluća, reuma i srce.

291. DOŠEN, Marinka (Milan) - rođ. 01.07.1927. u Gospicu. Politički djelovao u skupini u Gospicu. Osuđen presudom vojnog suda XI. korpusa obi. JA Gospic 40/45 na 10 god. zatvora. Učenik. U vrijeme uhićenja neoženjen.

292. DOŠEN, Mile (Mato) - rođ. 27.09.1915. u Gornjem Lapcu, kotar Donji Lapac. Politički djelovao u skupini. Osuđen presudom suda u Gospicu K. 80/47 po čl. na 6 god. zatvora, gubitak građanskih i političkih prava na 3 god. Građev. poslovođa. U vrijeme uhićenja oženjen i otac troje djece. Na prisilnom radu radio u: Lonjskom polju, na autocesti i u Beogradu, a obavljao zemljane i građevinske rade.

293. DRAGINIĆ, Drago (Anton) - rođ. 02.01.1926. u Oštarijima, kotar Ogulin. Politički djelovao u skupini u Oštarijama. Osuđen presudom Div. vojnog suda Zagreb 1946. god. na 1 god. 6 mjes. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u KPD Lepoglava i na prisilnom radu obavljao teške fizičke poslove.

294. DREGARIĆ, Josip (Franjo) - rođ. 12.03.1910. u Gor. Vratnu, kotar Varaždin. Politički djelovao u skupini u Gor. Vratnu i okolici. Osuđen presudom Okr. suda Varaždin 278/47 po čl. 3 t. 14 na 3 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u St. Gradiški. Na prisilnom radu bio na Papuku i obavljao građevinske poslove.

295. DRLJE, Jozo (Toma) - rođ. 1942. u Dobrinču, kotar Imotski. U istrazi 1975. zbog djela iz čl. 117 KZ-a proveo 4 mjes. 17 d. zatvora.

296. DRLJE, Jure (Mate) - rođ. 1926. u Zagvozdu, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Okr. suda Split 1946. na 3 god. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

297. DRMAČ, Nikola (Ivo) - rođ. 12.10.1929. u Višnjici, kotar Kiselojak. Politički djelovao u skupini u Kiselojaku. Osuđen presudom Okr. suda Sarajevo K-1/49 po čl. čl. 3. na 8 mjes. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Sarajevu i na prisilnom radu obavljao fizičke poslove.

298. DROPULJIĆ, Ivan (Jakov) - rođ. 1917. u Proložcu Donjem, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Vojnog suda Split 1946. po čl. čl. 3. na 3 god. 6 mjes. zatvora. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški i Lepoglavi, a na prisilnom radu obavljao stolarske poslove. Stolar.

299. DROŽĐEK, Juraj (Mirko) - rođ. 31.03.1923. u Sibovcu, kotar Varaždin. Osuđen 1945. na 2 god. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Jelenskom i Vel. Pisanici. Na prisilnom radu obavljao poslove drvosjeće i poljoprivrednika.

300. DUDEK, Karlo (Ivan) - rod. 01.04.1925. u Krnjeuši, kotar Bos. Petrovac. Politički djelovao u skupini u Bjelovaru. Osuđen presudom Komande Bjelovarskog područja 40/46 po čl. 4, 11, 8 t.-1 čl. 7 na 15 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 5 god. Službenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški, gdje je od tuberkuloze umro. Na prisilnom radu radio kao građevinski radnik.

301. DUGA, Bolto (Franjo) - rod. 06.01.1931. u Novigradu Podravskom, kotar Koprivnica. Politički djelovao u Novigradu Podravskom. Osuđen presudom Vojnog suda Beograd 457/51 po čl. 3., toč. 8. na 6 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 2 god. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u KPD Požarevac (Srbija). Na prisilnom radu radio u rudniku Trepča.

302. DUJMOVIĆ, Ana (Mihajlo) - rod. 20.06.1923. u Srijemskoj Kamenici, kotar Novi Sad. Politički djelovala u skupini u Srijemskoj Kamenici. Osuđena presudom suda Novi Sad 1981. na 5 god. 6 mjes. zatvora. Trgovkinja. U vrijeme uhićenja udovica. Kaznu izdržava u Srijemskoj Mitrovici, gdje je bila na prisilnom radu. Posljedice zatvora: uništena cijelokupna imovina; tromboza, slomljena ruka (od batina).

303. DUKARIĆ, Josip (Mijo) - rod. 16.02.1920. u Virju. Politički djelovao samostalno u Petrinji. Osuđen presudom Okr. suda Sisak K 7/48. po čl. čl. 2 na 2 god. zatvora. Trgovac. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao na prisilnom radu u Novom Beogradu i obavljao fizičke poslove.

304. DUKIĆ, Josip (Grgo) - rod. 27.11.1926. u Suhovaru, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini u Zemuniku. Osuđen presudom Okr. suda Zadar Ko 89/55-8 po čl. 125 na 2 god. zatvora. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

305. DUMANČIĆ, Ivan (Ilija) - rod. u Posušjiji. Politički djelovao u skupini na području Rakitna, Vrana i Cvrsnice. Osuđen presudom Vojnog suda 29. div. br. 893/46 Mostar po čl. 3. toč. 14 na 4 god. zatvora, i konfiskaciju imovine. Trgovački pomoćnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Mostaru, Zenici i Varešu. Na prisilnom radu obavljao teške fizičke poslove.

306. DUNATOV, Ante - rod. 03.06.1932. u Preku, kotar Zadar. Politički djelovao u Preku. Osuđen presudom Okr. sud u Zadru Ko-1160/59-40 po čl. 117 KZ na 4 god. zatvora. Student filozofije. U vrijeme uhićenja neoženjen.

307. DUNDOVIĆ, Nikola (Roko) - rod. 25.08.1921. u Šušnjari, kotar Čazma. Politički djelovao u skupini u Sarajevu. Osuđen presudom Vojnog suda 38. divizije Sarajevo br. 998.

308. DUVNJAK, Štipan (Ivan) - rod. 23.08.1921. u Šujici, kotar Livno. Politički djelovao u skupini u Šujici. Osuđen presudom Okr. sud Mostar KZ 519 ili 619/50 na 4 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 3 god. Soboslikar. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u Mostaru i Foči. Na prisilnom radu radio u rudniku i druge teške fizičke poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: živci, sree i dr.

309. DŽIMBERG, Hubertina Danica (Luka) - rod. 09.01.1920. u Otoku, kotar Sinj. Politički djelovala u skupini. Osuđena presudom K-30/46-9-7.II. po čl. 3 t. 3, 9, 10 i čl. 11 na 20 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na, te konfiskaciju cijelokupne imovine. Instrumentarka. U vrijeme uhićenja časna sestra. Kaznu izdržava u Požegi. Na prisilnom radu bila na radilištima KPD u Požegi. Bolesti kao posljedica zatvora: srce, živci, ozebljene noge.

310. DŽOLAN, Stjepan (Nikola) - rod. 07.03.1928. u Šćitu, kotar Prozor. Politički djelovao samostalno u Rami - Rumbocima. Osuđen presudom Okr. suda Mostar K. 129 po čl. 3 radi jatakanovanja na 1 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Službenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu obavljao građevinske radove. Bolesti kao posljedica zatvora: pretučen, uboji.

311. ĐAKOVIĆ, Josip (Petar) - rod. 26.01.1900. u Đurđančicama, kotar Đakovo. U OZN-inu zatvoru u Đakovu 1945. proveo 2 mjes. 10 d. Općinski blagajnik u Đakovu. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece.

312. ĐAKOVIĆ, Nada (Josip) - rod. 25.01.1930 u Đakovu. Politički djelovala u SM školi u Rijeci. Osuđena presudom Kotarskog suda u Rijeci 1949. na 6 mjes. zatvora. Učenica srednje med. škole. U vrijeme uhićenja neodata.

313. ĐAKOVIĆ rođ. Jelaković, **Vjekoslava** - Slavica (Andrija) - rod. 07.06.1911. u Đakovu. Politički djelovala u organizaciji Ženske Loze - Đakovo. U OZN-inu zatvoru u Đakovu 28. dana istražnog zatvora na zvјerski način ubijena. Domaćica. U vrijeme uhićenja udata i mati dvoje djece.

314. ĐERĐA, Frane (Jakov) - rod. 23.02.1915. u Zemuniku, kotar Zadar. Pripadnik oružanih snaga NDH. Osuđen presudom Okr. nar. suda Zadar po čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

315. ĐERĐA, Slavko (Joso) - rod. 26.03.1928. u Zemuniku, kotar Zadar. Osuđen presudom Kotarskoga nar. suda u Zadru Stup. 438/46 po čl. čl. 2 na 1 god. 4 mjes. zatvora. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen.

316. DUKA, Ante (Ante) - rod. 1942. u Imotskom, kotar Imotski. Osuđen presudom Općinskog suda Split 1972. po čl. 119 KZA na 3 mjes. zatvora. Ugostitelj. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao na prisilnom radu u Turopolju i obavljao razne fizičke poslove.

317. ĐURAN, Ljubica (Blaž) - rod. 22.09.1927. u Kapeli Ravenskoj, kotar Križevci. Politički djelovala u skupini u Kapeli Ravenskoj. Osuđena presudom Div. vojnog suda Bjelovar 35/47 po čl. 31.14. na 2 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 1 god. Domaćica. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržava u SI. Požegi, a na prisilnom radu radila na ekonomiji KPD Požega.

318. ĐURČEVIĆ-BIONDIĆ, Marija (Mijo) - rod. 10.02.1927. u Virovitici. Politički djelovala u skupini I VOZ Hrvatska. Osuđena presudom Vojn. sud vojne oblasti Zagreb po čl. 2 st. 1 na 15 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava. U vrijeme uhićenja udata. Kaznu izdržava u Požegi. Na prisilnom radu radila u kamenolomu Velika, na građevinskim radovima, poljop. radovima, u krojačnici kožne galerijere i dr. Bolesti kao posljedica zatvora: slabiji vid, teška kostobolja, slab sluh.

319. ĐURĐEVIĆ, Mihael (Mijo) - rod. 13.11.1930. u Virovitici. Osuđen presudom Vojnog suda - Skopje 129/52 po čl. čl. 118 na 3 god. zatvora i gubitak građanskih i političkih prava na 1 god. Vojnički JNA. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u Idrizovu/Makedonija, gdje je na prisilnom radu obavlja bravarske poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: ljevi bubreg izvaden.

320. ĐURIĆIĆ, Josip (Nikola) - rod. 08.03.1919. u Šušnjaru, kotar Bjelovar. Osuđen presudom Okr. suda u Bjelovaru 107/45 po čl. čl. 3 t. 3 na 1 god. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

321. ĐURIĆ, Mirko (Mato) - rod. 01.10.1929. u Tornju, kotar Požega. Osuđen presudom Div. vojnog suda Osijek 1764 po čl. čl. 3 na 6 god. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Na prisilnom radu radio u rudniku u Varešu. Bolesti kao posljedice zatvora: tuberkuloza pluća.

322. ĐURIĆ, Tomislav (Dragutin) - rod. 23.IX. 1938. u Nov. Gradiški. Politički djelovao u skupini u Novoj Gradiški i SI. Brodu. Osuđen presudom Okr. suda u SI. Požegi Ko 89/56-36 po čl. 117 st. 1 i 2 KZ na 1 mjes. zatvora i trajno isključenje iz svih škola. Novinar - publicist. U vrijeme uhićenja neoženjen.

(nastavit će se)

JOŠ O STRADANJU SRIJEMSKIH HRVATA

U siječnju 1997. naš je mjesecnik objavio dio mojih sjećanja na stradanje Hrvata u Srijemskoj Kamenici. Ovo su još neke moje uspomene na patnje srijemskih Hrvata. Htjela bih isprijevjetiti i nešto o mom stricu **Vinku Profuntaroviću** (rod. 1909.), koji je 1928. stradao slično stradanjima Hrvata 1914., nakon sarajevskog atentata. Sada je, 1928., u novom valu nasrtaja na Hrvate, započeo novi progon srijemskih Hrvata. Kad je jedne svibanske večeri moj stric video da policija spremila raciju, otrčao je do obližnje kavane, kako bi opomenuo radićevce da se sklone. No, na izlazu iz kavane na nj netko zapucao iz mraka, te je na mjestu ostao mrtav.

U Srijem je, u Hrvatsku čitaonicu, od 1936. u nekoliko navrata dolazio dr. **Vladko Maček**. S njim je bio i **Petar Gvoždić**, kojega su komunisti 1945. zatvorili i objesili u Srijemskoj Mitrovici.

Skromno mogu reći da je moja obitelj puno prepatila za hrvatsku stvar. Moj ujak **Adam Zgomba**, osuđen je 1947. na 11 godina zatvora u Srijemskoj Mitrovici, a moj brat **Miloš Zgomba** poginuo je 1942. od mine u Virovitici 1942. Moji bratići, sinovi ujaka Gabrijela, **Alojz i Vinko**, poginuli su na Bleiburgu. Alojz je u doba NDH bio podpredsjednik Hrvatskoga državnog sabora i zastupnik Velike župe Vuka, dok je Vinko u to vrijeme radio u Palači pravde u Zagrebu.

Nisam ni ja puno bolje prošla. Od 1944. do 1962. u više su me navrata privodili, saslušavali, redovito i tukli. Kad je moj otac dospio u zatvor, redovito sam mu išla u posjet. Tako sam jedne prigode bila svjedokom stravičnog prizora. Čekajući u sobi za posjete, vidjela sam zatvorenike kako u nju dolaze pužući kao mala djeca. Pripovijedali su nam da su bili toliko pretučeni i izmučeni, da nisu mogli stati na vlastitim nogama.

Moj muž **Luka Dujmović** doselio je 1929. iz Like u Rakovac u Srijemu. Skupa s njime doselila su i njegova četiri brata sa svojim obiteljima. Zaposlili su se u kamenolomu kod Beočina i radili su u njemu do 1944. Kad su 1944. na vlast došli komunisti, Lukina su braća odvedena i opd tada im se gubi svaki trag. Ni danas ne

Piše:

Anica DUJMOVIĆ

znamo gdje su grobovi **Marka, Vida, Petra i Stjepana Dujmovića...**

Stjepan je imao kći **Ružu**. Ona je učila pjevati *Starčevićevu mladež*. Radi toga su je komunisti 1944. zatvorili zajedno s mojim mužem u Petrovaradinu. U zatvoru su je jako tukli, mučili i na kraju ubili. Moj joj je muž s još jednim zatvorenikom morao iskopati grob. Kad vsu je donijeli na ukop onako izmrcvarenu, modru i crnu od batina, bila je potpuno gola. Tada je moj muž zamolio milicionera koji je sve to nadzirao, da mu dopusti skinuti svoj zatvorenički kaput i pokriti je. Milicioner je bio toliko uljudan da mu je to dopustio, pa je Ruža pokopana barem s takvim pokrovom.

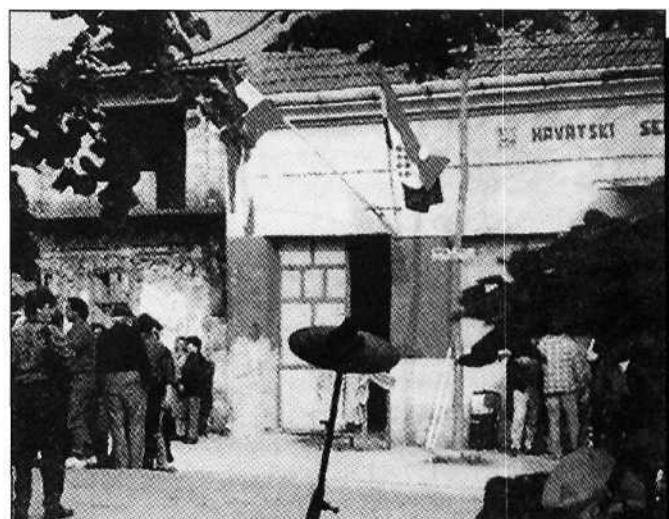
Nakon što su 1944. partizani zauzeli Srijem i okolicu, u Petrovaradinu su srušili križ u Strossmayerovoј ulici. Bacili su ga u obližnji jarak, gdje je danima ležao. Tri godine nakon toga zamolila sam braću franjevce, oo. Ambrožija i Gabrijela, da o mome trošku sklone križ iz jarka i stave ga na prikladno mjesto. Te godine, 1948., na blagdan Sv. Ane, na ulazu u Tekije, sudjelovali smo na svečanosti posvećenja toga istog križa. Troškove premještaja u iznosu od oko 500 dinara podmirila sam u cijelosti, a radi toga me pri Komitetu saslušavao **Bogdan Crevara**.

Svako pogoršanje hrvatskog položaja naročito loše se odražavalo na položaj srijemskih Hrvata. Kad je nadbiskup **Stepinac** bio osuđen, i kad je kasnije u Krašiću umro, mi Hrvati nismo mogli ući ni u sredstva javnog prijevoza da nam ne dovikuju najgroznije pogorje na račun hrvatstva i kardinala Stepinca. Morali smo se

stalno sklanjati i izbjegavati provokacije naših srpskih sumještana. Dolaskom na vlast **Slobodana Miloševića** pritisak se pojačao do nezapamćenih razmjera, pa su mnogi od nas morali pobjeći i ostaviti sve što su stvarali čitav život. Nikad ne ću zaboraviti ni prežaliti svoj rodni Srijem, ali ne daj Bože, da se vratim u njega...

Kad sam ove godine putovala u Bleiburg, povodom obilježavanja 57. obljetnice pokolja Hrvata, u Mariboru sam se sjetila kako su stradali neki srijemski Hrvati.

Sjećam se, ja sam iz humanih razloga dvorila bolesnu majku srpskopravoslavnog svećenika **Teodora Ilića zv. Bata**. To je bilo 1947., a oni su imali

*Hrvatski seljački dom u Slankamenu 1. svibnja 1991.
Na domu su istaknute jugoslavenska i hrvatska zastava*

krsnu slavu 19. prosinca, na dan Sv. Nikole. Pozvali su me da pomognem posluživati goste. Tom je zgodom s harmonikom došao **Voja Kulašanović zv. Ruja**, koji je prepričavao događaje u kojima je sudjelovao kod Bleiburga i Maribora. S njim je bio još jedan partizan, **Andra Agner**. Ruja je pričao kako su pred njih kod Maribora izišli **Miloš Preveden** i **Andra Koska**, moleći da im poštede život kao zemljacima. Ali, oni nisu imali mislosti, nego su ih odmah poubijali. Andrin bratić, šumar **Kazimir Koska**, išao je za Rujom i Agnerom ne bi li spasio rođake. No stigao je prekasno. Pripovijedao je kako je morao gaziti preko mnoštva ljudskih leševa. I sam je jedva ostao živ...

SJEĆANJE NA ŠIMUNA SERDAREVIĆA

Piše:

Mario MUSAP

Prije deset je godina u našem mjeseca objavljen nekrolog **pok. Šimunu Serdareviću** (+ 9. svibnja 1992.). U tom su nekrologu opširno korištene uspomene **prof. Mirka Vidovića**. Kako sam pok. Šimuna imao čast i sreću upoznati prije Vidovića, u vrlo teškim okolnostima, htio bih o tome zabilježiti koji redak-.

U jednoj ćeliji zadarskog suda bili su 1946. Šimun Serdarević, **Nikola Kutija, Sime Vundač, Mile Morić, Stanko Mijić, Gojko Mijić, Vinketa i Ljuban Veselinović**. Ovdje su strijeljani Morić i Vinketa, Stanko i Gojko su umakli nakon duge robije. Ostalima sudbinu ne znam. Jedne prigode, u ćeliju ulazi **Bujaš, Hrvat, Šibenčanin, javni tužitelj** koji je mnoge poslao u smrt. Oštrim glasom upita Šimuna, što je bio u ratu. Ustaša, kratko i određito odgovori Šimun. Koliko si bio u ustašama, pita Bujaš. Šimun šuti. Bi li mene ubio, nastavlja ovaj s provokacijama. Teško da bih promašio, odvrati Šimun gledajući u krupnu Bujašovu figuru. Razbješnjeli Bujaš odvrati: "Ti ćeš sigurno visjeti!" Šimun će na to: "Ni prvi, ni zadnji."

I svi ostali u ćeliji koje je Bujaš pitao, kazali su da su bili ustaše. Jedino je Veselinović bio partizan. Pa zašto je onda on ovdje? Jer je do 1944. bio u četnicima. Da ste čestiti - okrene se Bujaš ostalima - postupili biste kao Veselinović i prešli u partizane.

A tko je zapravo bio taj Veselinović, kojega Hrvat Bujaš stavlja kao uzor uhićenim Hrvatima? Veselinović je bio jedan od najistaknutijih benkovačkih četnika, koji se još za petosvibanskih izbora 1935. istaknuo u premlaćivanju Hrvata. Godine 1941. odmah se pridružio **Dujićevim** zločinačkim horđama koje skupa s Talijanima žare i pale po hrvatskim selima. U prosincu 1944. prelazi u partizane. U zadarskom zatvoru za komunističke zločince obavlja najprijavije poslove, a s istom je zadaćom prebačen u Lepoglavu. Brzo je postao slobodnjak, a umro je (poginuo) pod sumnjivim okolnostima u Gorskome Kotaru.

Neustrašivi hrvatski rodoljub Šimun Serdarević odlučio je ne uzmaknuti pred novom velikosrpskom navalom 1991. Ostao je u svojoj Medviđi. Tamo su ga četnici ubili 9. svibnja 1992. Neka mu je laka hrvatska zemlja!

LINČ NA GOLOME

Dne 9. srpnja 1949. "otvoren" je Goli otok. Tog je nadnevka pristigla prva skupina golo-

otočana, za koje se službeno govorilo da su za Staljinu. No, svi su komunisti u Jugoslaviji bili za Staljinu. Na Golome su završili samo neki, ali ne zbog zajedničke ljubavi prema Staljinu, nego zato što su bili proti Titu.

"Obiteljska" svada i obračun samih komunista - listom staljinista - ne moraju zanimati hrvatske nacionaliste. Bilo je i Hrvata ibovaca, ali su oni činili neznatan udio u golootočkoj populaciji.

Ali, treba ih zanimati činjenica, da su prvi gosti Gologa tamo zatekli 14 baraka. Nitko se nije hvalio da ih je gradio. S obzirom na vrijeme kad se gradnja obavljala, opravданo je pretpostaviti da su graditelji bili hrvatski vojnici iz Drugoga svjetskog rata ili poratni osuđenici, također Hrvati. Nekoliko sam puta kušao intervenirati, tražeći od osoba koje to treba zanimati a koje bi i mogle znati, da se utvrdi sudbina navodno dvjestotinjak graditelja. Ostalo je na pokušaju. Logično je pretpostaviti da su ljudi nakon obavljenja posla, ne bi li se gradnja sakrila, smaknuli.

Golootočka su smaknuća bila česta. Temeljiti istraživači govore o oko 5.000 ubijenih. Među toliko posijanih ubojstava, zacijelo je bilo i Hrvata. Sve se ovo odnosi na vrijeme prije 30. svibnja 1960., kad sam "doputovao" na Goli.

Ali, i u vrijeme mog obitavanja na Golome, zabilje se jedno ubojstvo i jedan linč. Kad je to bilo, 1961. ili 1962.? Nisam siguran.

Bilo je rano proljeće. U skupinama smo vođeni do pristaništa u Maloj Dragi, kojega je na obali čuvao - a nije se smjelo prići bliže od desetak metara - milicioner An-

Piše: Dinko JONJIĆ

drija, čije su tjelesne dimenzije ulijevale strahopštovanje osuđenika: bio je čitava farma mesa.

Bilo je preporučljivo po mrtvacu pljunuti. Većina Srba je to i uradila, no nisam vidio da je to učinio bilo tko od Hrvata. "Samo mrtav Šiptar", stoljećima ponavljaju Srbi.

Beživotno tijelo bilo je prekriveno bijelom plahtom, virile su samo noge, do koljena, a plahta je bila obojena svježom bojom krvi. Nekoliko dana ranije, kad je Šiptar nestao, pričalo se da je pobegao. Sada, da se utopio. Svi smo šutjeli, no znali smo da tijelo utopljenika ne "proizvodi" svježu krv: vjerojatno se krio negdje po škripima, a kad je otkriven, ubili su ga i izložili pred nas kao znak upozorenja.

Osuđenik iz Slavonskoga Broda - zaboravio sam mu ime - doživio je linč. Linč, kojega neki definiraju kao "meč gomile proti jednoga" (a Sv. Pismo tu "društvenu igru" naziva kamenovanjem), ne mora uvijek biti smrtonosan. Nakon što nesretnik nije ispunio normu, premlaćen je na mrtvo ime, ali kako nije bio savitljive kralješnice, čuvari su odlučili pojačati mjeru *prevaspitanja*. Taj ljupki eufemizam uključivao je i ubojstvo. Nakon radnog vremena, osuđenika su vezali za "krik" na zaprežnim kolima na način da je konopac vezan ispod pazuha, te je čitavo tijelo - osim glave - grebalо makadamski put više od dva kilometra. Čitava smjena osuđenika koji su radili s njim, pratila je sve do žice ovaj način preogajanja. I ovdje je poruka golootočke uprave bila očita: svakoga koji se ne pokorava nalozima čeka ovakva ili slična sudbina.

Linč nije okončan smrću: osuđenik je i dalje ostao nepopravljiva *banda*.

TOMISLAV PEĆARINA

MOJ DAN

*Dan se već jedva vuče kao ubogar na uglu.
Za vjenčanje s Lunom jedro se nebo spremi.
Kasno popodne. Čitaju se novine i knjige,
obrće se oko osi dosadna nogometna tema.
Gledaju se fotosi glumica i športaša
u tišini bez pjesme i klika.
Žudnje rastu. I ja žudim,
od žudnje da poludim.
Na dlanu mi leži Tvoja draga slika.*

Sonet

(Supatnicama KPD Požega 1947.)

*Dok resko zvono u zoru nas budi
miso se diže do prestolja Boga,
verige ropstva okivaju grudi,
a roblje šuti i radi za koga?*

*Žuč se izljeva i krv vrije mlada,
dok narod nosi teško breme križa.
Krvavim znojem okapa se riža,
oči i usne mukom šapću kada?*

*Pljušte kiše i režu se stabla.
Blato se lijepi po drvenom donu.
Odmiče vrijeme tek zna se po zvonu.*

*Dodeš u bazu. Na pričinu padaš.
To ludo srce za Hrvatsku bije.
I ti se još uvijek boljemu nadaš.*

Višnja Sever

PROF. DR. ANTE ŠERCER: Najteži dani u njegovu životu

Nakon Mašeka i Gušića, Šercer je u kratko vrijeme već treći otorinolaringolog kojeg predstavljamo u ovoj rubrici, no vjerojatno nema nikoga tko bi prigovorio tome što Šercera uvrštavamo među velikane hrvatske medicine.

Dovoljno je spomenuti Medicinsku enciklopediju kojom je sebi već za života postavio spomenik, a otolaringolozima ni ne treba dokazivati Šercerovu veličinu jer je njegova Otorinolaringologija u dva sveska enciklopedijskog formata temeljno djelo ove struke.

Čudna je zakonitost da su najistaknutiji Hrvati, počevši od Zrinskog i Kvaternika pa do Radića i Stepinca, mahom tragične ličnosti, pa tako nije iznimka ni prof. Šercer. Nije nužno ovde opširno izlagati njegov životopis ni analizirati doprinos hrvatskoj i europskoj medicini jer se to može naći u Medicinskoj enciklopediji s. v. Šercer (Knj. 6, Zagreb 1970.), a osim toga je prije četiri godine njegov učenik, akademik Ivo Padovan, objavio opsežnu i studioznu monografiju "Život i djela Ante Šercera" kakva dosad nije objavljena ni o jednom drugom hrvatskom liječniku (Globus, Zagreb, 1997, 303 str.). U poglavju Najteži dani u životu Ante Šercera opisan je na dvadesetak stranica njegov martirij 1945. godine kada je odmah po dolasku partizana u Zagreb završio u zatvoru i za malo izgubio život. Imao je nesreću da je za NDH bio dekan medicinskog fakulteta te sudjelovao u osnutku medicinskog fakulteta u Sarajevu i njegovu svečanom otvorenju pa je, iako

Piše:

Prof. dr. Željko POLJAK

se nikad nije bavio politikom, 1945. osuđen radi suradnje s okupatorom i njegovim domaćim pomagačima. Evo događaja redom kako su se zbivali.

Po ulasku partizana u Zagreb, nekadašnji asistent na sudskej medicini dr. Ante Premru dolazi 8. svibnja na zagrebački Medicinski fakultet u partizanskoj uniformi i pod oružjem, preuzima upravu Fakulteta na komesarski

Prof. dr. Ante Šercer

način i zabranjuje Šerceru da od toga dana prestupi prag Fakulteta i ORL klinike kojoj je bio predstojnik. Zanimljivo je da je i Ivo Padovan, sadašnji predsjednik HAZU, također došao na fakultet iz partizana, ali se prema Šerceru odnosio s punim poštovanjem; Šercer mu se odužio na taj način što ga je poslje odgojio za svog nasljednika.

Na "zahtjev vojne komande" za predstojnika ORL klinike postavljenje 15. svibnja **Branimir Gušić** (1901-1975.), nekadašnji Šercerov asistent, kojeg su ustaše najprije osudile na smrt, a zatim je do konca rata bio interniran u Beču (akademika Gušića smo prikazali u prošlom broju). Već idućeg dana, točnije rečeno noći, Šercer je odveden iz svog stana u Novakovoj 17 u zatvor u Petrinjskoj ulici, navodno zbog anonimne prijave da je surađivao s okupatorom i denuncirao svog asistenta **Juraja Bocaka** kao ljevičara, zbog čega je taj bio strijeljan.

Na zahtjev javnog tužioca, a pod Premruovom paskom, vijeće Medicinskog fakulteta 18. srpnja donosi opširnu "Karakteristiku i mišljenje o radu Ante Šercera za NDH" u kojoj među ostalim piše i ovo: ... bio je uvijek uz svaki režim, ... nakon ubojstva kralja Aleksandra postavio je u klinici ploču s natpisom "Čuvajte mi Jugoslaviju" koju je skinuo tek nakon 1941. ... kao dekan je za vrijeme sjednice senata u zgradici Sveučilišta (1937. g.) pozvao prisutne profesore da se uvjere da je u sobi jednog studentskog društva Pavelićeva slika, ... bio je bez izgrađenog političkog mišljenja i podložan utjecajima,... promicao kulturnu suradnju s Nijemcima,... radio u smislu kulturne suradnje s okupatorom i njegovim domaćim pomagačima na štetu ugleda i interesa Medicinskog fakulteta u Zagrebu i na štetu našeg naroda, ... znao se u pojedinim slučajevima suprotstaviti zahtjevima prepostavljenih vlasti, ali... imenovanja profesora vršena su

nakon direktnih dogovora s poglavnikom, ... osnivanje medicinskog fakulteta u Sarajevu opravdavao je potrebom ekspanzije na istok, itd.

U optužnici od 21. srpnja 1945. koja sadrži pet točaka, jedna od njih Šerceru pripisuje kao krivnju što je bio "kućni lječnik poglavnikove obitelji kao i obitelji ministra Makanca, čije je članove obitelji lječio i operirao".

U presudi suda za zaštitu nacionalne časti od 30. srpnja piše: kriv je ... pa se osuđuje na 1 godinu prisilnog rada bez oduzeća slobode s tim da kaznu ima izdržati u jednoj bolnici ... konfiskaciju cijele imovine osim kuće u Novakovoju 17, gubitak nacionalne časti...

Značajno je da je obrazloženje presude bilo neobično nalik "Karakteristici" koju je 18. srpnja dao Medicinski fakultet. Tu tešku ljagu skinuo je s Fakulteta tek 1954. **Andrija Stampar** koji je kao dekan predložio fakultetskom vijeću Šerceru rehabilitaciju, a vijeće ju je 23. listopada jednoglasno usvojilo i Šercera ponovno izabralo za profesora.

Šercer je odmah nakon presude zatražio pomilovanje s obrazloženjem: "Nikad nisam služio nikakvom režimu ni stranki, ali sam cijeli život radio za svoj narod, u svom djelokrugu." AVNOJ ga je amnestirao 7. kolovoza 1945., ali je Šercer bio i po drugi put uhićen, pa opet pušten. Zapravo je dobro prošao u usporedbi s prim. **Durom Vranešićem** s kojim je bio zatvoren u istoj celiji, a koji je strijeljan po kratkom postupku (Vranešić je bio poznat po tome što je za vrijeme ustaša dao u svom sanatoriju azil književniku **Krleži**.

Šercer se doista nikad nije bavio politikom i zazirao je od

stranačkog rada. Kao znanstveniku, koju uvijek u sve mora sumnjati pa i vlastito mišljenje stalno preispitivati, bila mu je strana bilo kakva politička dogma i stranačko jednoumlje.

Nakon presude Šercer je nastavio raditi na ORL odjelu u Bolnici sestara milosrdnica u Vinogradskoj i tamo s vremenom osnovao novu ORL kliniku, ali unatoč formalnoj amnestiji nikad mu nije bilo oprošteno djelovanje za vrijeme NDH. Tako je postavljanje Šercerove biste u ORL klinici povodom 60. godišnjice života (1956.) izazvalo bučnu aferu i razna optuživanja, a hajka je nastavljena i poslije njegove smrti 1986. godine kada je jedna zagrebačka ulica nazvana Šercerovom ulicom.

Šercer je živio u prekrasnoj vili u Novakovoju 17 koju je podignuo između dva svjetska rata samo 300 metara zračne linije od svoje klinike na Šalati. U vili je uredio i privatnu ordinaciju koja je bila prilično unosna. Danas u njoj njegovi potomci (prof. dr. **Nada Cikeš**) imaju polikliniku za internu medicinu i kardiologiju.

Spomenimo i to da je Šercer sklonost leksikografskom radu naslijedio odgojem, a možda i genetski od svog oca, uglednog filologa i pisca njemačkog rječnika, dr. **Ivana Scherzeru** (sin se potpisiva pohrvaćenim prezimenom Šercer), a neobičnu temeljitet u radu možda zahvaljuje i svojim germanskim korijenima.

Iako je nakon nekoliko godina ratno stanje između Šercera i Gušića počelo jenjavati (Gušić je čak objavio vrlo pohvalan nekrolog nakon Šercerove smrti), animozitet "između dva brijega" (Šalate i Vinogradske) nastavio se i za vrijeme njihovih nasljednika **Padovana i Krajine**, a bliža

suradnja između tih dviju klinika nije ni poslije uspostavljena, pa ni za sadašnjih predstojnika prof. **Borisa Pegana** u Vinogradskoj i prof. **Stjepana Simovića** na Šalati.

Gušić i Šercer, dva stara rivala, umrla su na sličan način, nakon dugog ležanja u krevetu, u istoj životnoj dobi i od iste bolesti - od posljedica cerebralne apopleksije.

Prof. Šercera se sjećamo kao vrlo autoritativne osobe. Djelovao je odmjereno, smireno, ozbiljno, gotovo hladno, ali je bio učitiv i gospodskih manira. U poslu je bio temeljit i precizan te upravo nevjerojatno velikog radnog kapaciteta. Prigovaralo mu se da je prilično nepristupačan i prema suradnicima odviše kritičan, ali je bio vrlo pravedan i korektan. Za ilustraciju, evo jedne anegdote.

Kada sam 1958. godine, mjesec dana prije specijalističkog ispita, po običaju hospitirao na njegovoj klinici, dan prije ispita rekao mije na svoj tipičan hladan i odmijeren način:

- Kolega, možete spavati mirno i bez treme. Promatrali smo vaš rad mjesec dana i ispit ste zapravo već položili, a sutrašnje ispitivanje bit će samo formalnost.

Jedno od njegovih ispitnih pitanja bilo je:

- Objasnite na patohistološki način zašto presbiakusija počinje u visokim frekvencijama.

- Ne znam, gospodine profesore, ne mogu se sjetiti da sam išta o tome pročitao - odgovorim prestrašeno.

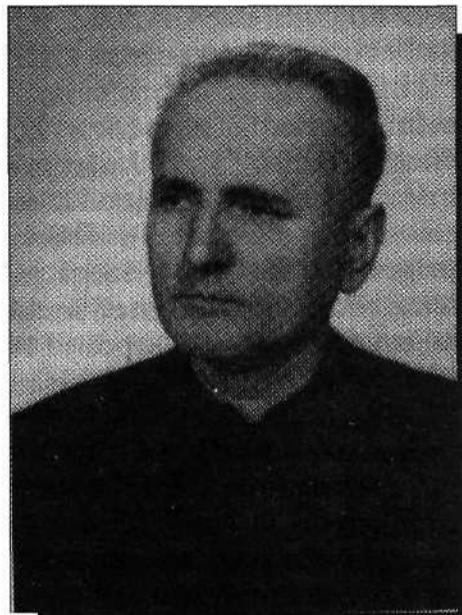
- Niste ni mogli pročitati jer ja to još nisam objavio - reče Šercer.

Bio sam unaprijed upozoren da Šercer cijeni iskrenost i mrzi šaratansku snalažljivost.

(Preneseno iz Liječničkih novina, br. 212001)

DON NIKOLA SOLD - DOŽIVOTNA ROBIJA ZA NEPOĆUDNE TEKSTOVE

Osuda koju je 7. srpnja 1945. petrinjski tzv. Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj izrekao **don Nikoli Soldi**, i danas izaziva jezu. Optuženik je proglašen krivim što je još kao sveučilištarac promicao ideju hrvatske državne neovisnosti, te je tu ideju branio i kao urednik *Hrvatske zemlje*, petrinjskog lista "za politička, društvena i gospodarska pitanja". To je u "Federalnoj Državi Hrvatskoj" bila dovoljna krivica za doživotnu osudu.

Don Nikola Soldo

Don Nikola Soldo rođen je 1917. u Hrasnu kod Stolca, u Hercegovini. Za svećenika ga je 21. lipnja 1942. zaredio zagrebački nadbiskup **dr. Alojzije Stepinac**. U Petrinju je Soldo došao u kolovozu 1942., te je tijekom iduće dvije i pol godine u *Hrvatskoj zemlji* objavio 52 članka "iz moralno-filozofske i kulturno-prosvjetne domene te iz političkog područja". Izdvajajući neke misli iz njegovih članaka, komunistički "sud" nije mogao previdjeti duboko humanističku i kršćansku potku Soldinim članakima. No, ono što je bilo neoprostivo, jest Soldino zalaganje za hrvatsku državu: "Optuženik u svojem sa-slušanju od 6. jula 1945. otvoreno kaže,

Piše:

Martin ZORIĆ

da je bio za jednu neovisnu hrvatsku državu, a da je toga mišljenja i danas."

Nakon osude, don Nikola Soldo izdržao je u Staroj Gradiški punih petnaest godina. Kako bilježi **dr. Hrvoje Šošić**, "jedna je to od najdužih političkih robija za Misao i Riječ. Zato što je cijeloga života čekao nezavisnu hrvatsku državu kao i većina Hercegovaca. U Staroj je Gradiški nosio broj 107, da bi mu kod promjene brojeva, toliko se robiša nakupilo, pripao broj 1. po čemu je i za robije i poslije robije posebno čašćen, a njegovo ime s poštovanjem spominjano."

Nakon robije, službovaо je u Krapini (1960.-1966.). U kolovozu 1966. kardinal **dr. Franjo Šeper** imenovao ga je prebendarom Prvostolne crkve zagrebačke, a od 1967. do 1982. bio je tajnik Biskupske konferencije Jugoslavije. Kanonikom Prvostolnoga kaptola zagrebačkog imenovan je 1972. Uz druge zadaće i počasti, 1971.-1978. predsjednikom je Hrvatskoga književnog društva Sv. Jeronima. Papa **Ivan Pavao II.** imenovao ga je 1975. prelatom. Usporedno s tim bavio se i znanstvenim radom, a u rukopisu mu je ostalo djelo "O eksploataciji na slobodnom tržištu (polazišta za društveno-gospodarsku etiku)". Umro je 19. listopada 1997., a u našem mu je mjesecniku (br. 68, studeni 1997.) objavljen nekrolog iz pera prof. **Radovana Grgca, dr. Augustina Franića, dr. Stjepana Kožula i Jozе Dugandžića**. Neputnih pet godina nakon smrti don Nikole Solde, žečeći podsjetiti i na njega i na teško razdoblje jugoslavenske komunističke tiranije, objavljujemo u cijelosti presudu protiv jednoga

svećenika, koji je na blistav način pokazao da se može istodobno služiti Kristu i Crkvi, i biti beskrajno odan vlastitom narodu.

PRESUDA U IME NARODA!

Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj u Petrinji, u vijeću sastavljenom od pretsjednika Mile Petroivća, članova Pinotić Janka, Kovačević Stanka, Gajdek Stjepana, Ignaca Vrhovnika kao članova vijeća, sa tajnikom Dr. A. Zokovićem te zapisničarkom Lidkom Šutej po optužbi javnog tužioca Baije protiv optuženika Soldo Nikole iz Petrinje, zbog zločina po čl. 2. tač. 1, 3, 7 i 9 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, na glavnoj raspravi odredjenoj naredbom od 7. jula 1945. a uz sudjelovanje javnog tužioca Banije Branka Drezge, samog optuženika, te branitelja Matije Tiljak, održanog dana 7. jula 1945. poslije predloga stavljennog od tužioca, da se tuženi proglaši krivim prema optužnicama, te branitelja da bude blago kažnen, presudio je:

Optuženi Soldo Nikola, sin Ilike i Jele Buntić, rkt., rodjen 30. 5. 1917. u Krasnu (kotar Stolac), nastanjen u Petrinji, jugoslavenski državljanin, vjeroučitelj, bez imovine, vojsku nije služio, neosudjivan, u pritvoru

kriv je:

a) što je od god. 1936. kao student teološkog fakulteta u Zagrebu idejno propagirao osnutak Hrvatske države sa isključivim hrvatskim stanovništvom u istoj, te time odravao rad Pavelića, svoje mišljenje zastupao pred kolegama a od dana sloma biv. Jugoslavije oduševljeno pozdravio osnutak neprijateljske tvorevine i njeno postojanje, te po njenom prestanku žali njenu propast, te što je kroz to sve vrijeme bio

odlučan protivnik kao i danas NOP-a, dakle time saradjivao s okupatorom odnosno njegovim pomagačem na političkom i propagandnom polju, vršio propagandu u korist okupatora i pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti, opravdavao okupaciju i osudjivao oslobođilačku borbu naroda;

b) što je od 9.10.1943. do propasti neprijateljske tvorevine NDH saradjivao u listu "Hrvatska zemlja", pišući mnogobrojne članke, u kojima je pozivao domobrane i ustaše na odlučnu borbu protiv NOP-a i za očuvanje NDH, dakle suradjivao s okupatorom i njegovim pomagačem na propagandnom i kulturnom polju, vršio propagandu u korist okupatora i pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti te osudjivanjem oslobođilačke borbe naroda.

Počinio je time djelo pod a) zločin po čl. 2 tač. 1 i 2, djelom pod b) zločin po čl. 2 tač. 1 i 2 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, sva djela kažnjava po čl. 3 iste Odluke.

Biva, stoga, sudjen na trajan gubitak nacionalne časti i doživotan prisilan rad, u koji se ima računati i istražni zatvor 6. jula 1945.

Ova je presuda izvršna.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Optuženik je tužen za svoje djelovanje za vrijeme djakovanja na sveučilištu odnosno za pisanje članka u "Hrvatskoj zemlji", tjednik, koji je izlazio u Petrinji.

Optuženik, uglavnom, priznaje sva utužena djela. Djela, doduše, neindividualizovana, počinjena za vrijeme studentskih vremena, priznao je, a do toga priznanja je došlo, jer je htio prikazati svoj duševni razvoj, koji ga je, nužno doveo do ustaškog ideologa.

Optuženik u svojem saslušanju od 6. jula 1945. otvoreno kaže, da je bio za jednu neovisnu hrvatsku državu, a da je toga mišljenja i danas. Brani se, da se ne slaže sa metodama, koje su se pojavile unutar ustaškog pokreta a koje su isle za nasilnim istrebljivanjem srpskog življa unutar granica NDH.

su se pojavile unutar ustaškog pokreta a koje su isle za nasilnim istrebljivanjem srpskog življa unutar granica NDH.

Dodao je, da se je uvijeno suprostavljao te izmedju redaka osudjivao nacional-socijalizam i fašizam kao nazor na svijet te njihove metode.

Optuženik je bio vjeroučitelj na mjesnoj osnovnoj školi. U Petrinju je došao 22. 8. 1942. U "Hrvatskoj zemlji" javlja se po prvi put u broju 9. 10. 1943. člankom "Jakobinci". Posljednji mu je članak bio "Prividjaj i stvarnost" u broju 21. od 21. 4. 1945. Što se je moglo ustanoviti,

Knč 5/45.

P R E S U D A

U I M E N A R O D A !

Sud za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj u Petrinji, u vijeću sastavljenom od predsjednika Mile Šetrovića, članova Pinotić Janka, Kovačević Stanka, Gajde Stjepana, Ignaca Vrhovnika kao članova vijeće, sa tajnikom Dr. A. Zokovićem te zapisičarkom Lidjom Sutej po optužbi javnog tužioca Banije protiv optuženika Soldo Nikole iz Petrinje zbog zločina po čl. 2 tač. 1, 3, 7 i 9 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, na glavnoj raspravi odredjenoj naredbom od 7. jula 1945 a uz sudjelovanje javnog tužioca Branka Drezge, samog optuženika, te branitelja Matije Tiljak, održanog dana 7. jula 1945 poslije predloga stavljenog od tužioca, da se tuženi proglaši krivim prema optužnici, te branitelja da bude blago kažnjen, presudio je:

Optuženi Soldo Nikola, sin ili je Jele Buntić, rkt., rođen 30.5.1917 u Krasnju /kotar Stolac/, nastanjen u Petrinji, jugoslavenski državljanin, vjeroučitelj, bez imovine, vojsku nije služio, neosudjivan, u pritvoru

k r i v i j e :

a) što je od god. 1936 kao student teološkog fakulteta u Zagrebu idejno propagirao osnutak Hrvatske države sa isključivim hrvatskim stanovništvom u istoj, te time odobravao rad Pavelića, svoje mišljenje zastupao pred kolegama a od dana sloma biv. Jugoslavije odusevljeno pozdravio osnutak neprijateljske tvorevine i njeno postojanje, te po njenom prestanku žali mruku propast, te što je kroz to sve vrijeme bio odlučan protivnik kao i danas NOP-a, dakle time saradjivac s okupatorom odnosno njegovim pomagačem na političkom i propagandnom polju, vršio propagandu u korist okupatora i pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti, opravdavao okupaciju i osudjivao oslobođilačku borbu naroda;

b) što je od 9.10.1943. do propasti neprijateljske tvorevine NDH saradjivao u listu "Hrvatska zemlja", pišući mnogobrojne članke, u kojima je pozivao domobrane i ustaše na odlučnu borbu protiv NOP-a i za očuvanje NDH, dakle saradjivao s okupatorom i njegovim pomagačem na propagandnom i kulturnom polju, vršio propagandu u korist okupatora i pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti te osudjivanjem oslobođilačke borbe naroda.

c) što je od god. 1936 do 1943. do propasti neprijateljske tvorevine NDH saradjivao u listu "Hrvatska zemlja", pišući mnogobrojne članke, u kojima je pozivao domobrane i ustaše na odlučnu borbu protiv NOP-a i za očuvanje NDH, dakle saradjivao s okupatorom i njegovim pomagačem na propagandnom i kulturnom polju, vršio propagandu u korist okupatora i pomagača širenjem nacionalne i vjerske nesnošljivosti te osudjivanjem oslobođilačke borbe naroda.

d) Počinio je time djelom pod a) zločin po čl. 2 tač. 1 i 2, djelom pod b) zločin po čl. 2 tač. 1 i 2 Odluke o zaštiti nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, sva djela kažnjava po čl. 3 iste Odluke.

Biva, stoga, sudjen na trajan gubitak nacionalne časti i doživotan prisilan rad, u koji se ima računati i istražni zatvor 6. jula 1945.

Ova je presuda izvršna.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Optuženik je tužen za svoje djelovanje za vrijeme djakovanja na sveučilištu odnosno za pisanje članka u "Hrvatskoj zemlji", tjednik, koji je izlazio u Petrinji.

Optuženik, uglavnom, priznaje sva utužena djela. Djela, duduše, neindividualizovana, počinjena za vrijeme studentskih vremena, priznao je, a do toga priznanja je došlo, jer je htio prikazati svoj duševni razvoj, koji ga je, nužno doveo do ustaškog ideologa.

Optuženik u svojem saslušanju od 6. jula 1945. otvoreno kaže, da je bio za jednu neovisnu hrvatsku državu, a da je toga mišljenja i danas. Brani se, da se ne slaže sa metodama, koje su se pojavile unutar ustaškog pokreta a koje su isle za nasilnim istrebljivanjem srpskog življa unutar granica NDH.

Dodao je, da se je ujedinio, uvijeno suprostavljao te izmedju redaka osudjivao nacional-socijalizam i fašizam kao nazor na svijet te njihove metode.

Optuženik je bio vjeroučitelj na mjesnoj osnovnoj školi. U

Zloglasna presuda

napisao je nekih 52 članka, ispod kojih se nalaze oznake S. N. ili S. ili "do", početna slova imena odnosno završetak prezimena.

Većim dijelom svi su njegovi članci iz moralno-filosofske ili kulturno-prosvjetne domene te iz političkog područja. Članci iz prvih dviju grupa jesu u vezi sa savremenim kulturnim životom, specijalno sa pojivama u NDH, koju optuženik gerificira do neiznenemoglosti. Na trećem (političkom) polju rada ispočetka je optuženik bio donekle oprezan. Pače, zapaža se izvjesna rezerva prema metodama. Medutim ta blaža nota postepeno iščezava, pero mu postaje sve reskije a zanos prelazi u orgazam.

Optuženik saradjuje u redakciji spomenutoga lista, on sam piše u rubrici "Ustaški pokret". Članci su njegovi pod tom rubrikom ili programatske prirode ili brojni poziv za gušenje narodno-oslobodilačke borbe i perpetuiranje NDH.

U članku ".....!" (broj 43) dolazi, šta više, do misli, da sadržinu socijalnog programa NOP-a uporedi sa onom ustaštva, pa kaže: "... socijalnost naših ideologija, za koje se borimo, ne može se postići uništavanjem narodnih dobara i samog naroda, nego uvažavajući patnje, bol, trpljenje protivnika, makar nosio drugu značku, kapu ili čitavu odoru". Pustimo li postrance koordinallnu pogrešku u identifikovanju socijalnog programa NOP-a i onoga ustaštva, jer su u pitanju dva sasma suprotna tabora i svijeta, ipak se uočava u članku provjeravanja nekog humanzima i kršćanskog duha, koji se postepeno rasplinjuje u drugim člancima i potpuno odvaja od propagiranja ljubavi i saučešća u boli i patnji naroda. Isto tako u članku "Ustaški pokret" između ostalog, iznosi i ovo: "Taj isti ološ, koji je sačinjavao kriminalnu publicu sviju naših stranaka i pokreta u zadnjih dvadeset godina krv je, da se za tolika zlodjela mogao optuživati čitav jedan pokret, koji je

u hrvatsku povijest ušao s najčišćim načelima, što ih je ikada čuo ovaj narod". Hiperbolička konstatacija i pretjerana egzaltacija ustaških načela nalazi ipak opravdanje ustaških zlodjela u tobožnjem importiranom kriminalnom ološu, talogu svih stranaka, kao da ustaške glavešine nisu bili pravi začetnici, potstrelkači i inspiratori tih zlodjela. Optuženik hoće da apstrahira od pokreta i "najčišćih načela" taj ološ, kojemu isključivo pripisuje ta zlodjela, kao okupator i ustaški služe nisu tim zlodjelima planski ostvarivali svoja načela. Optuženik, inače, ne osudjuje zlodjela kao takova nego za to, što je zbog njih optužen ustaški pokret, ukoliko je zbog njih i dobio upočetak najveće kriminalnosti.

Optuženik je slijepi pristalica ustaškog pokreta, kako to dokazuje u nizu članaka. "Ustaštvje nastavilo pravednu borbu za hrvatsku narodnost i državnost, odlučno, otvoreno, bez maske, bez polovičnih ciljeva", - kaže on u članku "Hrvatski ustaški pokret" u broju 5. od 29.1.1944. "Kojekakva spočitavanja ustaškom pokretu ne će nikom poslužiti za ispriku, jer mnogo manjkavosti morao je svako očekivati, ko je shvatio zamašnost historijskog zadatka i težinu priprava za taj zadatak", - iznosi optuženik u članku "Pred odlučnim časom" u br. 31. od 29. 7. 1944. Tu on već izlazi iz rezerve, pa ustaškom zločinačkom i terorističkom režimu tek blago predbačuje "mnogo manjkavosti" a stavova raznih ustaških protivnika supsumira kod pojama "kojekakvih spočitavanja". U članku "Zašto smo ustaše?" (br. 50. od 9. 12. 1944.) optuženik piše: "U ustaškim i domobranskim odorama pao je cvijet hrvatske mladosti kroz ove tri godine, braneći naša hrvatska ognjišta i gole živote goloruke raje od partizansko-četničkih "osloboditelja". Taj je članak programatske prirode kao i onaj "Vječno ustaštvje" u broju 4. od 20. 4. 1945. U potonjem otskače deviza: "... održanje NDH i za rušenje Jugoslavije u svakom obliku".

Optuženik se ne ograničava da u granicama akademske diskusije i referata iznese svoj principijelni stav prema komunizmu, kao nazoru na svijet, koji je suprotan njegovu naziranju sa stanovišta na kršćanstvo nego uskog dogmatskog i ekskluzivnog vjerskog naučanja.

On svjesno čini zabludu o tobožnjoj opasnosti, koja prijeti od bratskog ruskog naroda, njegove državne organizacije SSSR, rukovoditeljice oslobodilačke borbe boljševičke partije i njenog djela: crvene armije. Članak "San i java" (br. 50 od 11.12.1943.9 isprepletjen je najgorim nestaćicama i svjesnim lažima, koje je kroz decenije servirala svjetskoj javnosti, propaganda fašističkih vodja i profašističkih kapitalističkih magnata. U njemu se blate i svjetle uspomene na genijalne inicijatore i realizatore socijalnog pokreta kod bratskog ruskog naroda. U članku "Evropska solidarnost" (br. 13 od 25. 3. 1944.) za "anglosaski imperializam" postavlja se "azijatski boljševizam", te tako jeftino likvidira borba Velikih saveznika, koji su doprinijeli silu žrtve za uništenje fašizma. Prema članku "Vječno ustaštvje" (br. 3 od 20. 1. 1943.) "Na evropskom Jugoistoku od Ustaštva nema jače brane protiv boljševizma". U članku "Ustaštvje u pravcu političkog integriranja" uz "američke primitivce" vidi "boljševičke barbare", pri čemu je mišljen ruski narod kao vojnički i politički organizam.

Optuženik ide dosljedno, on je zahvalan za donesenu "slobodu" njemačkom Reichu s njima povezujući i sudbinu hrvatskoga naroda, on je otvoreno za okupatora, u kojemu vidi spasioca Evrope i hrvatskoga naroda. Tako u članku "čemu se vesele" (br. 30. od 13. 5. 1944.) optuženik piše i ovo: "Poraz Nijemaca za nas ne znači nikakav mir, nego prelaz u najveća iskušenja". U članku "Čenukinska Kina ili Treći Reich" optuženik je napisao i ovo: "Mi ćemo ustrajati sa Trećim Reichom u čvrstom uvjerenju, da nje-

gova sudbina znači sudbinu Evrope i "Hrvatske" te se dalje govorи o "vodstvu trećeg Reicha". Pod pojmom "Čankuriška Kina" strpava optuženik Saveznike te pod tim podrugljivim imenom nastoji oma-lovažiti stvar slobode, mira i blagostanja, koji su zastupali ti saveznici.

Pasus "... upravo njemački Reich pomagao je uspostaviti NDH i do danas ju podržavao svim sredstvima" iz članka "Na pragu pete godine" (br. 15. od 9. 4. 1945.) najbolje karakteriza postanak i svrhu NDH, te očevidno izbjija iz njega opravdanje okupacije, bez koje bi vještačka tvorevina NDH uslijedi silnog naleta NOV-e davno prestala biti stvarnost, podržavana od stvarnih faktora a protiv samog naroda.

Optuženik je uporan protiv NOP-a te sistematski osudjuje oslobođilačku borbu naroda. U članku "Jedina dužnost i najviši zakon" (br. 1. od 1. 1. 1944.) iznosi: "Komunistički partizani i dalje će uništavati hrvatski narod i hrvatsku zemlju, jer misle, da to koristi za ciljeve njihove svjetske politike". U članku "Društvena i nacionalna svijest" (br. 4. od 22. 1. 1944.) optuženik piše: "... komunističkom partizanstvu, koje nema ništa sa našom narodnom prošlošću i koji je najveći živi protivnik hrvatske države i hrvatskog naroda". U članku "Anglosasi i Evropa" (br. 12. od 18. 3. 1944.) o prvo-borcu, vodji naroda i genijalnom maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu piše: "Tito" u kojem očito izbjija svijest za ponižavanje njegove osobnosti". U članku "Zašto smo ustaše" (br. 50. od 9. 12. 1944.) spominje se "patrizansko-četnički konkubinat" narodno-oslobodilačka vojska se uklapa u navodne znakove, kojima se hoće osporiti taj značajni smisao, a dodaje se, da "ustaše (pa i on - "mi") ne vjeruju, da će ona donijeti slobodu i blagostanje".

U članku "Nakon protestne skupštine" (br. 16. od 14. 4. 1945.) koji počinje vidovitom pasusom "Po

svim znacima rat se približuje svome kraju" ipak masovnu rijeku narodnih boraca nazivlje "šakom komunističkih palikuća i izdajica" te se govorи o srbo-komunističkom životu u Titovoj Jugoslaviji.

Iz svega toga proizlazi, da je optuženik sve oštice svoga pera uperio protiv Komunističke partije Jugoslavije, rukovodioca Narodno-oslobodilačke borbe, koju oma-lovažava a njenog genijalnog vodju maršala Tita ignorira. On svjesno

donesu ispaćenoj zemlji slobodu i mir kroz bljesak gorućeg praha i olova" (Članak "Ustaški pukovnik" - br. 3. od 19. 2. 1944.) "... jer i hrvat, državno vrhovništvo će biti u budućnosti ono, što od njega učine složne, odlučne hrvatske snage, spremne na svaku žrtvu, svako pregaranje (članak "Primjer Finske" - br. 14. od 1. 4. 1944.). "Jer će onaj, tko nam kani uzeti slobodu i život, morati preći preko tisuću hrvatskih grobova" (članak "30. IV. 1671" br.

Nakon robije, don Nikola Soldo službovao je u Krapini

izvrće činjenice, te NOP - sa njegovom jezgrom komunističkom partijom poistovjetuje sa veliko-srpskom izdajicama.

Optuženik se rad, međutim, ne kreće isključivo na polju principijelnosti i u granicama idejnog svijeta. On zalazi u borbenu arenu, on harangira, on je aktivista i pragmatista ustaški. On traži "djelo", traži bratobilačku borbu, hoće da se sa okupatorom poveže na život i smrt. Reda se niz članaka u tom smislu. "Došlo je vrijeme" kada svaki Hrvat mora pokazati djelom, da nije ravnodušan prema hrvatskoj državnosti" (Članak "Pred velikim odlukama" br. 3. od 8. 1. 1944.). "Njegov svjetli primjer nadahnjivat će i dalje njegove čarkare, dok ne

8. od 30. 4. 1944.). "Stoga će hrvatski narod od svakog Hrvata opravdano tražiti računa što je i kako je učinio za te naše najveće svetinje u najsudbonosnjem vremenu naše povijesti" (Članak "U času velikih odluka" - br. 37. od 9. 9. 1944.). - doklegod bude potrebno naše će ustaše sve svoje domove, plugove, strojeve i urede ostavljati, da ginu za svoju NDH". (Članak "Natrag k Starom" br. 9. od 24. 2. 1945.). "Da bi oni (NDH) živjela trajno, potrebna je trajna ustaška borba, nesmiljena i beskom-promisna..." "Kad god to zatraži držanje ND Hrvatske borit ćemo se zajednički sa svima" "Jamče nam to ustaške postrojbe, koje će nastaviti borbu svim sredstvima i pod svim okolnostima za daljnji opstanak

NDH" (Članak "Na kraju pete godine" br. 15. od 9. 4. 1945.) "To je čas, kada se i kod nas Hrvata zahtjeva najveća budnost, svijest i borbenost". "Ne će nikada pustiti iz ruku oružje". "Svaki Hrvat danas je svijestan, da u ovom podivljalom svjetu samo oružana borba može biti jamac naše slobode i budućnosti" (Članak "Nakon protestne skupštine" br. 16. od 14.4.1945.). "... hrvatska majka radja ustaše, koji će znati braniti i obraniti svoje životno djelo, svoje NDH" (Članak "prividjaj i stvarnost" - br. 21. od 21. 4. 1945.).

Optuženik je u svojoj propagandi postepeno postajao sve agilniji i konkretniji, otvoreno je pozivao na borbu protiv oslobodilačke vojske a za podržavanje okupatorove tvorevine.

Optuženik je u svojem saslušanju pred sudom izjavio, da se ne slaže sa metodama, koje su se pojavile unutar ustaškog pokreta, koje su isle za nasilnim istrebljenjem srpskog življa. On to nije pokazao svojim pisanjem, pa sve kada bi se i uzele i najdalje aluzije, koje bi se mogle pronaći "izmedju redaka". Njegovo pisanje ja pače nabujalo, prešlo izvan redaka, jer onaj ton ne bi smio imati jedan svećenik, pogotovo onaj, kojem je bilo povjerenio učenje vjerouauka školskoj djeci.

Optuženik je u "Hrvatskoj zemlji" definirao u listopadu 1943., vremenu, kada je, poslije kapitulacije Italije, Njemačka ipak izvršila konsolidaciju svojih pozicija. Međutim, što je dalje tok povjesni postepeno uništavao pozicije Njemačke, optuženik je sve ekskluzivniji i borbeniji. Kod njega ne prevladava oprez, historijski događaji kod njega ne donose korekciju ranijega stava. On ustraje, on ide do dna, iako mu je morala biti poznata ona latinska izreka koja, prevedena na hrvatski glasi: "Ljudski je grijesiti, ali djavolski ustrajati."

Iz pisanja optuženika izbija erudicija, veliko poznavanje djela svjetske literature i filozofije. To ga

svejedno ne priječi, da u svojem pisanju uzme neki stav isčekivanja. On piše i pozivlje u borbu a u tom upotrebljava sve argumente i ulaže sve svoje znanje. Šta je NDH bliže svojem isčeznuću, za optuženika je ona fata morgana, prema kojoj besprekidno usmjeruje svoje želje i zahtjeve.

On je nepopravljiv. U članku "Na pragu pete godine" daje svoj "credo": "Ako smo mi Hrvati zato za nekoga "kolaboracionisti", "profäisti" ili dapače "ratni zločinci", mi to rado ostajemo i u buduće". To je napisano niti mjesec dana prije oslobođenja.

Optuženik i na saslušanju od 5. 7. 1945. pladira za NDH, on je i dalje protiv NOP-a, iako je morao uočiti, da taj ne ide za progonom crkve ni pobijanjem vjere ili porobljivanjem hrvatskoga naroda.

Ne stoji optuženikova obrana, da se je on suprotstavljaо i osudjivaо nacionalni-socijalizam i fašizam kao nazor na svijet. On je s tim nazorom srastao, on ga je prigrlio, te time upravo i pokazao, da je daleko od prave kršćanske nauke, koju nacizma i fašizam negiraju, jer su upotrebljavali metode, koje s tom naukom nemaju ništa zajedničkoga.

Optuženik je identificirao politički profit ustaških izdajnika sa interesima hrvatskoga naroda, a za održanje tih političkih profitera prekinuo je sa naučavanjem mira i ljubavi, jednakopravnosti i slobode najvećim tekvinama čovječanskog duha.

Optuženik nije koljač, ali je koljački mentor. On se ne žaca politički djelovati u sredini, u kojoj je palo na hiljade i hiljade nevinih srpskih žrtava. On nije bio doduše u prvim godinama ustaške strahovlade ovdje, ali on nastavlja djelo raspirivanja nacionalne i vjerske nesnošljivosti, opravdanja okupacije i osudjivanja oslobodilačke borbe. On potencira svoje studentsko djelovanje, te svoj položaj naučavatelja ljubavi prema bližnjim zloupotrebama propagiranjem

vijernosti prema okupatoru i širenjem ideje zatiranja političkih protivnika.

Očevidna je kod optuženika svijest o saradnji sa okupatorom i njegovim ustaškim slugama.

U optuženikovim se djelima stječu sva obilježja zločina prema članu 2 i nabrojenim njegovim tačkama i Odluke o zaštiti nacionalne časti Srba i Hrvata u Hrvatskoj, sva djela kažnjava po članu 3 iste Odluke.

Za optuženika postoji jedina olakotna okolnost: dosadanja neporočnost. Studentski rad optuženika te kasniji nečastan i izdajnički rad člankopisca kroz nekih godinu i po dana te posljedice, koje su od toga rada proistekle, ukazuju na stepen optuženikove krivične odgovornosti. Trajan gubitak nacionalne časti ima da optuženika za uvijek eliminira iz javnog života, koji je on - uprkos svjetlih tačaka NOB-e, kojoj se je divio cito slobodoljubivi svijet - trovao svojim pisanjem, koje je protkivao citatima velikih pisaca, a da na taj način nasjednu razni lakovjernici. Isto tako i doživotan prisilni rad ima da bude uzvratno prisilno uposlenje, koje će ga odvojiti od lagnog života, koji mu je omogućavao faksifikovanje povijesnih dogadjaja, koljanje nacionalne časti, te usmjerenje borbe protiv narodnih interesa i tekovina, koje su podloga izgradnje nove Jugoslavije, u koju on nije vjerovao ranije niti sada, kada su ga i doživljeni dogadjaji mogli i morali o protivnom uvjeriti.

Dakle, nametnuta kazna odgovara stepenu krivične odgovornosti, pa je bilo red izreći kao napred.

SUD ZA ZAŠTITU
NACIONALNE ČASTI
HRVATA I SRBA
U HRVATSKOJ

Petrinja dne 7. jula 1945.

Zapisničar:
Šutej v. r.

Pretsjednik:
Petrović v. r.

DJELOVANJE MATICE HRVATSKE U DUVNU 1968. - 1971.

Na temelju sjećanja i bilježaka, želim rasvjetliti djelovanje aktivnosti Matice hrvatske u Tomislavgradu, u sudbonosnim trenutcima stvaranja ilegalne organizacije Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini, odnosno u Duvnu, jer tadašnje strukture vlasti u BiH zabranjivale su svaki nacionalni rad Hrvata, koji je pod terorom policije i vojske u potpunosti zamro.

U rujnu 1968. iz Zadra dolazim u Duvno na rad u tadašnjoj gimnaziji koja se nazivala 15. Novembar - Duvno.

U samom Zadru gdje sam se rodio te proveo čitav život, već su se osjećale preporodne nacionalne misli i ideje o oslobođanju hrvatskog naroda koji je bio zatiran u kulturnome, političkom i gospodarstvenom pogledu, tako da je nacionalna misao i u samom Zadru tih godina bila zapostavljena i teško je bilo biti Hrvat u tim presudnim godinama i u Hrvatskoj, a kamoli u Bosni i Hercegovini.

Završivši studije u Zadru, hrvatski jezik i književnost, oduševljen idejama mlađih hrvatskih sveučilištaraca, a ne mogavši dobiti posao u Zadru iako sam rođeni Zadranin i završio sam sve škole u Zadru, zaključio sam da sam proganjana kao osoba isključivo zato jer sam se rodio kao Hrvat i što sam već tada pri kraju studija djelovao u duhu novih obnoviteljskih i preporodnih ideja svoga hrvatskoga naroda, koji je teško disao pod komunističkom i poglavito srpskom čizmom.

Zbog takve spoznaje, a i zato što sam osjetio tegobu svoga naroda na svojim vlastitim leđima, odlučio sam djelovati prema svojim mogućnostima, nacionalno i politički u cilju uzdizanja svijesti kod svoga hrvatskog naroda da ne podlegne i sasvim ne nestane.

Već tamo 1968., u vrijeme kad je Ranković pokušao doći na vlast rušeći tadašnjeg predsjednika bivše države, krvnika hrvatskoga naroda Josipa Broza Tita, u Zadru su se stvarale grupice istomišljenika koje su promicale sve ono što je bilo hrvatsko, a osobito smo bili osjetljivi na njegovanje hrvatskog jezika i izbacivanje iz njega srbizama koji su se

Piše:

Bruno ZORIĆ

nasilno umetali u dušu hrvatskog jezika i u potpunosti ga uništavali.

U Zadru neformalno se stvara skupina prijatelja koja se kriomice sastaje po raznim stanovima na očigled UDB-e koja je budno motrila sumnjivce, pa tako njihovom oku i uhu nisu promakli ni tadašnji studenti i intelektualci kao što su bili prof. Želimir Meštrović, Petar Vuleta, Petar Šale, Ante Perica, Frane Dević, Ante Stipanić, Davor Aras, Joso Kero, Rajko Savić, Mate Kutleša i drugi.

Da bismo djelovali, a to bi značilo pomagati Hrvatima u nevolji, prof. Želimir Meštrović je načinio jedan program od 10 teza koje smo umnožavali i širili istomišljenicima i onima za koje smo smatrali da su bili povjerljivi ljudi, s jednom porukom: širiti dalje!

Na taj način htjeli smo omasoviti naše pristaše, ali ujedno i ohrabriti narod koji je tada bio sasvim klonuo, obespravljen, nezaposlen te je jedino egzistenciju video u napuštanju domaćeg ognjišta, tražeći kruha neg-

Sastajali smo se u kući roditelja Josipa Kere u Bibinjama i začudo nikada nismo bili otkriveni. Pojedinci iz ove grupe sastajali su se u stanovima Petra Vulete, Ante Perice, Ante iz Preka i drugih, a cilj je bio dogovor u vezi pojedinih akcija isključivo humanitarne i nacionalne naravi: kako pomoći Hrvatu u zapošljavanju, završavanju škole, pomoći na sudovima ili u bilo kakvoj nevolji, šireći hrvatski tisak, knjige i učlanjivanje u Maticu hrvatsku, koja tada nije imala samo kulturni karakter već je trebala imati i karakter središnje masovne organizacije okupljanja nacionalno svjesnih Hrvata, koji su trebali u datom trenutku i oružjem, a ne samo knjigama i riječima oslobođiti Hrvatsku od višegodišnjeg jarma pod srpskom i komunističkom čizmom.

U takvom ozračju i s takvim idejama ne mogavši naći posao u Zadru, ne samo u okviru svoje prosvjetne struke, na natječaj javljam se u gimnaziju u Duvnu i bivam primljen istoga dana te pri kraju rujna 1968. dolazim u Duvno.

Daleko od Zadra, putujući do Splita preko Sinja i Tijarice, stižem u Duvno, o kojemu sam veoma malo znao, zemljopisno i povijesno. Jedino sam

U Duvnu su 1971. pokrenuta "Naša ognjišta"

dje izvan vlastite domovine. Tadašnje vlasti to su i podržavale, jer su htjeli u potpunosti biološki osiromašiti Hrvatsku tjeranjem njezina matičnog stanovništva, kako bi u potpunosti uništili Hrvate i otjerali ih sa svojih stoljetnih ognjišta.

znao da je to većinsko hrvatsko mjesto i da je u selu Kongori bilo krunjenje Kralja Tomislava,

Javljam se na posao i dočekuje me direktor gimnazije, Srbin Mirko Zdiljar i predsjednik Radničkog savjeta gimnazije neki Bajić. Već me istog

dana upućuju o tome kako se materinski jezik naziva srpsko-hrvatski ili hrvatsko-srpski, a rekoše mi da nije dopušteno jezik nazivati hrvatski te da je potrebno udžbenike za djecu preporučivati i naručivati u Sarajevu i Beogradu, a nikako ne u Zagrebu i ne napisane latinicom, već isključivo cirilicom. Nisam odmah reagirao, ne znajući u kakav sam to brlog došao, pa iako sam osjetio bunt u sebi, to sam prešutio i odlučio se uvjeriti o kakvom se življu radi i kakva je zapravo situacija u Duvnu, današnjem Tomislavgradu.

Smjestili su me u nekakvom konačištu, s prljavim tamnim podovima na prvom katu, dok su u prizemlju pijanci orgijali, vikom i dernjavom, bacali boce i čaše, a gdjekada zalazili i na prvi kat te udarali nogama vrata moje sobe. Nisam mogao doći k sebi od takvog kulturnog i prijateljskog dočeka, te sam tu noć jedva prespavao, a sutradan dobio smještaj u nekom stanu u ulici Bariše Kovacevića. Počeo sam i predavati i upoznati se s djecom. Kad sam se uvjerio da su to većinom hrvatska djeca, a da je bilo nešto malo srpske i muslimanske djece, djeci sam otvoreno govorio o hrvatskom jeziku te sam ih upućivao da svoj materinski jezik nazivaju hrvatski, što su oni jedva dočekali.

Osjetio sam i u to se i uvjerio, da se godinama vršilo nasilje nad školskom djecom i da im se i jezik i kultura nametala mimo njihove volje, želje i potreba, iako su oni svim svojim srcem pripadali hrvatskom narodu, ali su zbog straha od represija, silom prihvaćali naziv za jezik, njima tuđe riječi i udžbenike na cirilici iz straha da bi se dodvorila nastavnicima koji su većinom bili Srbi i muslimani, a samo rijetki Hrvati. Preko 95% bila su to hrvatska djeca.

Ovakvo stanje postupno se promjenilo, osobito u drugom polugodištu 1968., kad sam ja izabran za predsjednika Radničkog savjeta, dok je direktor škole i dalje ostao M. Zdilar. Moje ponašanje i česti sukobi sa Zdilarom, koji su bili verbalne naravi, utjecali su da je Zdilar, ne mogavši sa mnjom polemizirati na intelektualnom polju, prepustio meni kao svom zamjeniku pedagoški rad u školi (upravljanje školom), dok je on zastu-

pao školu kod vanjskih čimbenika, kako je on rekao: "Ja će tražiti novac, a ti vodi školu!"

Uvjerivši se u moje otvoreno djelovanje u nacionalnom pogledu, jer sam udžbenike za djecu isključivo naručivao od "Školske knjige", kao radnik Matice hrvatske mnoge učlanjivao, širio njezine publikacije, mnogi nastavnici su mi prilazili i tako je neformalno stvorena grupa nastavnika, ali i drugih videnijih ljudi u Duvnu, koji su se tada ohrabrili i počeli smo nacionalno djelovati.

U travnju mjesecu 1968. godine upoznao sam se s poznatim svećenikom i glasovitim Hrvatom fra Ferdom Vlašićem, koji čuvši za moje djelovanje dolazi se upoznati i traži zajedničko djelovanje na nacionalnom polju. Za ono vrijeme tadašnje vlasti, motreći moj rad, proglašavale su sve to šovinizmom i počeli su partijski sastanci Saveza komunista Duvna, na čijem čelu je bio Mile Krišto i Socijalističkog saveza na čijem čelu je bio Lovre Krišto. Predsjednik Općine bio je Stipe Petrović, tadašnji djelatnik poduzeća "Plastika" u Duvnu.

U tu našu grupu koja je stvarno djelovala na nacionalnom polju bili su osim mene Branko Pašalić, nastavnik, Ivan Topić, nastavnik, Kazimir Vučemil, službenik, sudac Drago Jurić, dr. Milan Milas, učenici Ivan Križanac, Ante Ivanković, Josip Parlov, a osobito fra Blago Karačić i fra Gabrijel Mioč.

U listopadu 1968., u stanu kojeg mi je dodijelila gimnazija u Duvnu, došli su fra Ferdo Vlašić i fra Blago Karačić te smo konkretno razgovarali o akcijama koje valja poduzeti u cilju širenja hrvatske svijesti na području Duvna, sadašnjeg Tomislavgrada. Tako smo stvorili i plan djelovanja. Zaključke smo i pisano formulirali, pa se tako prisjećam da su se oni sastojali od sljedećih točaka:

1. Srednjoškolsku mladež upućivati da se što više uključi u vjerski nauk i da redovito posjećuju vjeronauk, kako bi svećenici u crkvama djelovali na njihov kršćanski odgoj i u nacionalnom duhu,

2. Širiti hrvatski tisak, koji se nije slobodno prodavao po kioscima, a osobito "Hrvatski tjednik" iz Zagreba, koji je u to vrijeme bio i jedino slobo-

darsko glasilo u Hrvatskoj, a u Bosni se kriomice širio među učenicima, osviještenim Hrvatima i svećenstvom,

3. Voditi brigu o hrvatskom jeziku i njegovoj čistoći, te borbi protiv srbičama, koji su nasilno i snažno prodirali u hrvatski jezik i uništavali njegovo tkivo,

4. Učlanjivati učenike, nastavnike i sve ostale građane u Maticu hrvatsku i širiti njezine publikacije, knjige, slike te sve ostalo što je M. H. u to vrijeme propagirala kao kulturna ustanova,

5. Osnovati ogrank Matice hrvatske u Duvnu, što tadašnje vlasti nisu mogle ni u snu zamisliti da bi mogao biti osnovan, pa i svi kasniji pokušaji da bude zakonito osnovan nisu urodili plodom te su članovi M. H. pripadali ilegalnom ogranku, čiji su osnivači bili Bruno Zorić i Kazimir Vučemil, a predsjednik je bio Bruno Zorić, preko kojeg se i odvijala sva korespondencija, dogовори i razgovori sa središnjicom M. H. u Zagrebu, pa je u tom cilju u lipnju 1971. dogovoren i sastanak u Zagrebu, na kojem su bili od strane inicijatora osnivanja ogranka Bruno Zorić i Branko Pašalić, a sa strane Matice hrvatske Jozo Ivičević, Vlado Gotovac, Tvrko Šercer, Grga Gamulin, Hrvoje Iveković i Tomislav Ladan.

Na tom sastanku ukazana je opasnost od osnivanja M. H. u Duvnu od strane organa represije u BiH, jer se svaki rad Matice hrvatske strogo zabranjivao.

U svakom slučaju donijeti su zaključci zbog velikog broja članova M. H. na području Duvna, da se ide na osnivanje ogranka, kao i na otvaranje knjižare NZMH, a u cilju širenja hrvatskih knjiga i publikacija, koje su tada u Duvnu bile rijetke i zabranjivane.

Sve ono što je imalo hrvatski predznak, a ticalo se hrvatskog jezika, prošlosti i kulture hrvatskog naroda, latiničnog pisma, bilo je strogo zabranjivano, pa nije ni čudna izjava tadašnjeg dužnosnika u BiH, Srbina Cvjetina Mijatovića, da je teško bilo biti Hrvat u Bosni i Hercegovini u to vrijeme (slobodno prepričano). U takvim okolnostima ova grupa hrabrih ljudi ne osjećajući strah, iako je bila pod prizmotrom tadašnje UDB-e odlučila je osnovati ogrank Matice hrvatske, ali u tome 1971. nije uspjela,

jer je pri kraju 1971. na poznatom sastanku u Karađorđevu došlo do krvavog obračuna s nositeljima novih, naprednih, nacionalnih ideja te zatvaranja i suđenja njihovih nositelja.

U ožujku 1969. čitava ova grupa istomišljenika redovito se sastajala po stanovima te poduzimala konkretnе mjere u vezi obrane nacionalnih pojedinaca, koje su bile ugrožene od struktura tamošnje vlasti. U lipnju 1969. autor ovih redaka piše dva članka o situaciji u BiH, pod nazivom: "Buđenje hrvatske svijesti u BiH" i "Jezična situacija u BiH", te se ovi članci šire među hrvatskim pukom, a upućeni su i nekim časopisima za objavljivanje, među ostalima i časopisu "Jezik", te je glavni urednik časopisa dr. Stjepan Babić, u pisanom odgovoru autoru teksta ukazao na opasnost objavljivanja istog zbog teške političke situacije u Hrvatskoj i BiH (moguća sudska represija i krivično gonjenje).

Ova grupa je nastojala zapošljavati provjerene Hrvate po školama ili na drugim mjestima u javnim službama, pomagati Hrvate u sudske progone, materijalno im pomažući ili na drugi način, pa se tako i prisjećam da je na ulici u svibnju 1970. fizički zlostavljan učenik gimnazije Ivica Parlov, koji je zbog nošenja značke Matice hrvatske na reveru jakete primijećen od strane policije, fizički zlostavljan na ulici, odveden u stanicu policije te je i tamo fizički malteretiran i tek je na intervenciju Bruna Zorića i Milana Milasa (tada sam bio razrednik ovom učeniku) pušten, a protiv milicionera koji su ga zlostavljali, član naše grupe sudac Drago Jurić pokrenuo je krivični postupak. U samom Duvnu učestali su bili sastanci Saveza komunista i općinskih organizacija, na kojima su na nišanu bili članovi ilegalne organizacije M. H., osobito autor ovog teksta, te se vršila hajka i zahtjevi za njihovo krivično gonjenje.

Valja spomenuti da je ovo 1971. i da je fra Ferdo Vlašić odlučio izdavati list "NAŠA OGNJIŠTA" te je tražio potporu ne samo od svoje župne zajednice, već i od nas iz ove grupe M. H., u čemu smo mi svestrano pomagali.

1971. godine izgrađen je i hotel, kojemu je valjalo dati ime, a to su trebali učiniti odbornici tadašnje Skupštine općine.

Skupina oko ilegalnog ogranka Matice hrvatske u Duvnu zalagala se da ovaj hotel dobije ime Tomislav, što su tadašnje vlasti pokušale osujetiti, ali nisu uspjeli pa je hotel dobio ime Tomislav. Značajno je spomenuti da je prilikom otvaranja ovog hotela generacija duvanjskih srednjoškolaca 70/71. održala svoj maturalni ples u ovom hotelu, da po prvi put besplatne pozivnice nisu dobili predstavnici tadašnje vlasti niti su im bila osigurana najbolja mjesta, već su to dobili fratri župnog samostana u Duvnu i roditelji djece, zbog čega je organizator maturalnog plesa i razrednik djece prof. Bruno Zorić bio verbalno napadan te mu se prijetilo na svakakav način.

U lipnju 1971. godine Stipe Petrović (tadašnji predsjednik Općine Duvno), iako je bio član Saveza komunista, javlja preko neke veze Bruni Zoriću da će biti uhapšen i sproveden u Mostar, te mu savjetuje da se skloni iz Duvna, što Zorić i čini te u lipnju 1971. kriomice napušta Duvno i vraća se u Zadar.

Svoje djelovanje Bruno Zorić nastavlja u Zadru, u okviru Matice hrvatske te je sudionik osnivanja ogranka M. H. u mnogim mjestima zadarskog područja, kao u Ninu, Posedarju, Skabrnji, Stankovcima i drugdje, a nakon toga priključuje se ponovno skupini pokojnog Želimira Meštrovića u Zadru i djeluje u okviru poznatih teza.

Posebno se navodi da Matica hrvatska u Zadru nije imala samo kulturni karkater već i jedan borbeni cilj, smatrajući da postupno treba pripremiti narod u borbenom djelovanju, kako bi se oružjem oslobođilo od srpske čizme i komunističke tiranije, pa se u tom cilju i grupa naoružavala.

Nakon Karađorđeva organi represije budnije motre djelovanje ove skupine te je početkom 1972., konkretno 10. veljače, autor ovog teksta uhapšen, pritvoren, a dossier s nekoliko stotina stranica dospio je iz Duvna (osobno donio načelnik policije u Duvnu Ljubo Nenadić) na Okružni sud u Zadru.

Tako je slomljeno djelovanje članova M. H. u Duvnu i Zadru, a nakon moga hapšenja, u Duvnu je bio uhapšen i osuđen na 2 godine zatvora Kazimir Vučemil, dok su ostali članovi bili šikanirani, ispitivani i ostajali bez posla.

1945. - 1990.

*Odkod ste se pekla doklatili k nam
s crrenom zvezdom - jel vas ne je sram??*

*Pokvareno seme, nigde Božeg mira
pirika po zemle - Lucifer regira!*

*Rasplakano nebo čez dogačka leta
zmaj naganja duše - sloboda nam zeta!*

*Krv vu mene vri, misel v glave kopa
kmična crna noč - čemerna gliboka!*

*Vi prodani sluge oprali ste roke
pravda je raspta - v gatrane obloke!*

*Zražan v reštu čamim, kaj sem komu kriv?
Malo kaj ne zdenem al duv moj je živ!*

*Kalvarija, križi čez štacie se
al pisnoti nikaj - nikaj se ne sme!*

*Denes Bogu fala kriknol glasno bom:
Vgasla petokraka - komunizam šnom!*

Slavko ČAMBA

**Tomislav Maričić
Kukljičanin**

BÔL I SÙZE

*Pârti je sa sùzami u òku
godîšča od ûnda su pasâla
mâti je za njîn
odâvno plâkati prestâla.*

*Grâdi je tûju zêmlju
milovo zvîzdè tûjega nêba
mâter svojâ zaburâvi
pasâla su lêta.*

*Izgubî je besidu svoju
po pâmpasima Argentîne
dûšu svojû pušî
na ôbalama Laplâtë
izgubî užânce svojê
i jazîk mâtere drâge.*

*Ka se je vrnî:
"Buenas dijas hombre"
pozdrâvi je okùpljeni svî
nî poznâ kûcu svojû
ni didà svôga prâg
ča je ditetu bî drâg.*

*Sve se prominilo
jedîno ča tice
pivaju kâj prije
i ča se sûnce žârko
sînu ki se je vrnî
jòpet kâj nikada
od radostî smîje.*

*Ne plâci drâga mâtî
zadrži bôl i sùze
nî Šimë jedîni sîn tvôj
ča ga tujîna ûze.*

S ONU STRANU KAZNIONIČKOG ZIDA (I.)

Kao da se sudbina s hrvatskim narodom poigravala, pa je često htio ili ne, bio podijeljen na dio izvan zida i onaj unutar zida. U knjizi "KPD Lepoglava - mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika" pokušao sam prikazati barem u osnovnim crtama što se sve događalo izvan kaznioničkog zida, gdje također žive Hrvati. O tome bi ovdje bilo vrijedno nešto više reći.

Lepoglavska kaznionica

Vlastodršci su u našoj povijesti od pavlinskog samostana, smještenog u prekrasnom kraju naše Domovine, napravili robijašnicu - kaznionicu, gdje su smještali kriminalce koje su htjeli izolirati. Međutim, tamo su s vremena na vrijeme smještali i svoje neprijatelje - političke protivnike. Na taj način utemeljena kaznionica postala je čudno središte ovog kraja. U nerazvijenim gospodarskim prilikama postala je na neki način izvor života siromašnog stanovništva, zapošljavanjem i nekim gospodarskim aktivnostima vezanima uz kaznionicu. Tako, eto, jedni Hrvati u vremenu progona drugih Hrvata postadoše čuvari i najboljih hrvatskih sinova, koji tu ostaviše svoje zdravlje, a neki i svoje živote.

Jasno je da su vlastodršci u toj kaznionici i sredini zadržali sebi vodeću ulogu. U razvijenome čuvarskom mentalitetu iz koljena na koljeno, "čuvajući tate", neki su postali i okrutni. Međutim, to nas ne može sprječiti da analiziramo većinu naroda toga kraja, čije je srce jednakotuklo za Hrvatsku kao i mnogih utamničenika.

Dolaskom u lepoglavsku kaznionicu poslije 1945. svaki je utamničenik mogao u grubim crtama osjetiti razliku između domorodaca i onih koji su dovedeni iz drugih krajeva po nastojanju tadašnjih vlastodržaca. Za nas, političke osuđenike, svaki je naš stražar, odnosno zaposlenik u

Piše:

Dr. Augustin FRANIĆ

KPD Lepoglava bio potencijalni ili stvarni neprijatelj. U teškim uvjetima života koji su tamo vladali, naš je čitav intelekt bio usmjeren kako pronaći nekoga, barem malo dobronamjernog čovjeka kojemu je bilo povjerenje čuvanje nas kažnjenika. Moram reći da je ipak bilo takvih pojava i ugodnih otkrića. To se iskazalo barem na taj način što se mnogi naši stražari nisu poslužili okrutnostima koje im je postojeća vlast ponudila i unaprijed ih oslobođila svake krivnje i odgovornosti. Ne samo to, nego za mučenje, maltretiranje i čak ubojstvo političkog osuđenika, oni su mogli dobiti promaknuće u službi ili kakvu drugu nagradu. Bilo je čak rijetkih slučajeva kada je bila uspostavljena pozitivna veza između stražara i osuđenika. Naprotiv, onih 25 % koje je vlast dovela da drže nadzorne funkcije, bili su izraziti bezdušni mučitelji koji su i dovedeni radi toga da u KPD Lepoglava naprave pakao na zemlji.

Iz svih ovih činjenica potrebno je pogledati i analizirati sve ono što se događalo u vezi s kaznionicom, ali na strani onih koji su okruživali poznato mučilište. Stoga ću navesti nekoliko događanja i zapažanja koja su se zbila, a koja su mi bila do danas dostupna.

Upad partizana u lepoglavsku kaznionicu i počinjeni zločini

Prema izješču Župnog ureda Lepoglava, dostavljenom Nadbiskupskomu duhovnom stolu u Zagrebu, opisan je u pojedinosti upad partizana u Lepoglavu i što se tada zbivalo.

Početkom srpnja 1943. partizani su se opet prebacili u Zagorje kako bi zauzeli lepoglavsku kaznionicu i oslobodili svoje zatočene komuniste, ubili stražare i ostale, popljačkali hranu, odjeću i obuću i sve do čega su došli, te uništili i zapalili kaznionicu. Od 7. srpnja su oštetili željezničku prugu Varaždin-Zagreb i tako presjekli prometnu vezu. Već 11. srpnja približili su se Lepoglavi, a 12. srpnja su na području lepoglavske općine.

Ravnatelj kaznionice **Franjo Cvitovec** traži pomoć iz Zagreba koja uza sva obećanja ne stiže na vrijeme. Priprema se

obrana kaznionice koju brani 15 kaznioničkih čuvara na pustari "Čret", te njih 115 novu i staru zgradu kaznionice. Osim toga, u pomoć su priskočili sedmorica oružnika, šest ustaša i deset domobrana.

Dana 12. srpnja oko 21.00 sat napadaju pustaru "Čret". Sedmorica stražara, ocjenivši da su snage njihove nerazmjerne onima partizanskim, bježe u kaznionicu, a preostalih osam prihvata borbu. Nakon 15 do 20 minuta ovi se predaju. Partizani uzimaju stražare **Severa** i **Bohneca** i šalju ih kao parlamentarce ravnatelju kaznionice, te traže da im predaju političke zatvorenike. Pismene poruke s partizanske strane potpisuju **Mijo Jerković** i **Stevo Arsenić**. Posebnu pismenu poruku upućuje zajedno s njima bivši satnik **Habdića** koji preporučuje ravnatelju "kao svjesni Hrvat" da prihvati uvjete. Dok pregovori traju, partizani već započinju napad na kaznionicu. Topovskom pucnjavom napravili su prvi prodor kroz zid. Tom prilikom pogibaju stražari **Erdec**, **Kelemenić** i **Križ**. Borba je trajala preko 10 sati i tu su skršli kičmu obrane. Upadaju u bolnicu i oslobođaju svoje istaknute komuniste koji se odmah aktiviraju. Spominje se da su tu uhvatili nekog **Dr. Dujmovića**, liječnika (navodno ustaškog pukovnika) kojeg su odveli. Partizani su izjavili pred ravnateljem da su u tim napadima imali 80 poginulih i 112 ranjenih. U selu Purgi, gdje je bio njihov lazaret, isticali su da imaju preko dvije stotine poginulih i ranjenih.

Navečer 12. srpnja partizani su opkolili novu zgradu i topovskim hitrima razorili vrata. Tu je poginuo stražar **Izidor Kolar**. Branitelji stare zgrade predali su se 13. srpnja nakon jednog sata borbe da bi spasili činovnike i njihove obitelji. Činovnici se penju na zid visok 5 metara i preskaču u župsko dvorište. Pri tome pogiba ravnateljev poslužitelj **Josip Šantek**, stražar. Nakon što su zaposjeli kaznionicu, partizani priređuju suđenje. Robijaši optužuju pojedine stražare, ali neke opet drugi robijaši brane, pa nakon toga komandant određuje koga treba ubiti.

Na tzv. "suđenju" stražarima stare zgrade, od njih 24 prvi optuženi je ravnatelj kojeg robijaši ne optužuju, već kažu da je bio dobar. Odluka pada: "mora ići u pratizane".

Na strijeljanje osuđuju zamjenika zapovjednika Marka Češnjaja, te stražare

Franju Kramarića, Mirka Kramarića, Medveda, Franju Kolara, oružničkog narednika Krizmanića i Franju Šanteka. Robijaši tuže dvojicu robijaša, pa i oni budu osuđeni na strijeljanje, te i njih kao ostale odvedu iza brežuljka i ubiju. Ostalih 20 stražara pušteno je nakon što su pozvani da idu u partizane, a odbili su s raznim obrazloženjima.

Stražare nove zgrade, njih 23 koji su se predali 13. srpnja, partizani su tjerali nakon predaje u selo Šumec, pa natrag u Lepoglavu u selo Žarovnicu. Nakon cijelog dana vodanja, navečer su ih tjerali u selo Bedenec komandantu koji je sudio onima iz stare zgrade. Vratili su ih u Žarovnicu oko 3 sata u noći 14. srpnja. Ujutro su ih odveli u jedan šljivik, gdje su čekali suđenje do uvečer. Tamo su bili postrojeni robijaši. Prije dovodenja stražara komesar je ispitivao robijaše, a oni su optuživali stražare. Šest su ih izveli, te s raznim obrazloženjima osudili na smrt **Murića, Pehmeca i Horvata.** Otjerali su ih par koraka u šumu i tamo ubili.

Stražare parlamentarce s "Čreta", Severa i Bohmeca, čuvali su u stanu pekara **Klasa.** Drugi put kad su se vratili, stavili su pred zid vatrogasnog doma i čuvali ih do ujutro. Tada su ih vezali i pustili k njima robijaše iz kaznionice. Ti su im naredili da se skinu, pa su obukli njihove odore. Bohneca su udarali nogama u glavu, jer je bio podno škarpe, a oni iznad. Kad su se naizvijljavali tukći ga, odveo ga je jedan partizan u šljivik udaljen oko 60 koraka od ceste i tamo dotukao. Severa su pustili.

Od zarobljavanja prvog stražara, pa do kraja, svim stražarima su poskidali odore i ostavili ih gole. Opljačkali su im satove, prstenje, nalivpera i ostalo. Prema tom izvješću, ukupno su ubili 16 stražara i 3 osuđenika.

S pustare "Čret" i iz skladišta kaznionice sve su poplačkali i odveli za prežnem kolima u pravcu Klenovnika. Uzeli su novac iz blagajne, ispraznili skladišta hrane, kože, platna, sukna, odijela, alata, svu stoku (volove, krava, konje, 40 svinja, ovce i perad). Seljaci su im morali voziti plijen. Kad su osjetili da se približava hrvatska vojska, zapalili su novu i staru zgradu, pučku školu, radionice i sve ostalo što su dospjeli, te 14. srpnja pobegli. Dinamit golubovečkog rudokopa koji je bio pohranjen u kaznionici, zapalio se i napravio ogromne štete u kaznionici i okolnim zgradama u mjestu, pa i u crkvi. Župnik je pozvao narod zvonjavom, pa su mnogi pritekli u pomoć i gassili, posebno vatrogasci iz Kamenice i Ivanka. Štete su bile ogromne.

Na propusnicama koje su izdavali partizani tih dana, bile su oznake Operativni štab XII. divizije i Kalnički odred, te Štab III. bataljona XII. udarne brigade. Da bismo došli do što točnijih spoznaja, evo podataka iz Matica umrlih župe Lepoglava. Za razdoblje između 11. i 18. srpnja 1943. zapisano je:

Darko Krizmanić

rod. 15.09.1897. u Vrbovskom

stražar

Izidor Kolar

rod. 25.04.1893. u Purgi

stražar

Franjo Kolar

rod. 06.03.1913. u Purgi

stražar

Mirko Kramarić

rod. 17.08.1915. u Purgi

stražar

Petar Murić

rod. 24.03.1901. u Očuri

stražar

Franjo Kramarić

rod. 02.10.1896. u Budimu

stražar

Josip Pehnec

rod. 27.02.1918. u Bednji

stražar

Josip Šantek

rod. 1901. u Rudešu (Zgb)

stražar

Tomo Prigorac

- nema upisanih drugih podataka -

Za sve se navodi da su pokopani na župnom groblju 13. - 14. srpnja 1943. Osim ovih žrtava na župnom groblju, u jednom je zajedničkom grobu još sedam lješeva od kojih su kažnenici i vojnici prepoznati **Nikolu Turkalja** i nekog kažnenika imenom **Vrabec**, ali nisu imali nikakvih dokumenata, jer su im partizani odnijeli odijela. Poginulo je još 10 stražara koji su preneseni u svoje župe i tamo pokopani. To su, iz Bednje: **Stjepan Križ, Marko Češnjaj, Mato Medved, Valent Gene, Josip Popijač;** iz župe Kamenica: **Josip Erdec, Franjo Klemenić;** iz župe Mihovljani: **Franjo Šantek, Alojz Horvat, Stanko Bohnec.**

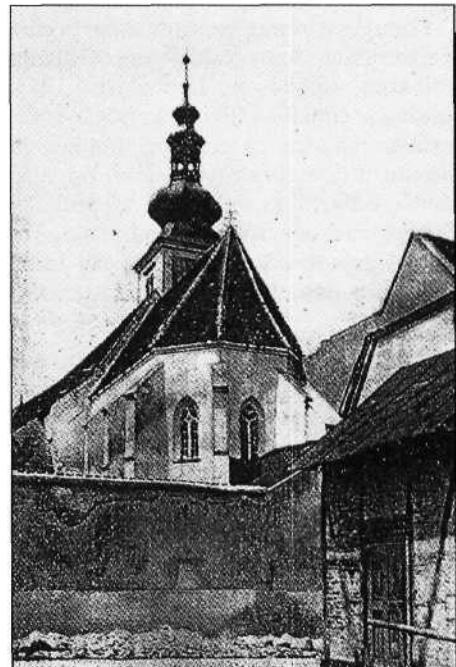
Dakle, prema Maticama umrlih, ukupno su partizani ubili ili je poginulo navedenih 26 osoba, uglavnom stražara kaznionice. "Narodni borci" su pokazali sve što znaju, pa ih je narod kao takove zadržao u uspomeni.

Na kojoj strani su bili Lepoglavčani

Partizani su 1943. u Lepoglavi pokazali svoje pravo lice ubojstvima, improviziranim nazovi suđenjima, pljačkom, paležom i rušenjem tj. uglavnom divljaštvom. Postupak i prema onim užničarima za koje su oslobođeni robijaši govorili pozitivno, bio je okrutan i brutalan. Stoga nije čudo da su Lepoglavčani pokazali visok nacionalnu svijest i služili svojoj Domovini. Naprotiv, u partizanima ih je bilo vrlo malo sve do 1945., kad su ih kupili i slali u partizane. Mnogi Le-

poglavljeni položili su živote nakon rata kada su bili likvidirani na Križnom putu, uhićeni kod kuće, pa ubijeni ili odvedeni u nepoznato i sl.

Pregled ubijenih Lepoglavčana to najbolje pokazuje: 1. **Bene, Dragutin**, dječatnik K.Z., uhićen 15.02.1947., bio ust. tabornik, 2. **Bene, Josipa ud. Tvarog**, (trudnica) ubijena u potoku Ves, 15.02.1947., 3. **Benčina, Ivan**, uzn. stražar, nestao u svibnju 1945. na području Zagreba, 4. **Božak (Stjepana) Jakov**, iz sela Gečkovec kod Lepoglave, ust. časnik, ubijen iz kolone Križnog puta, 5. **Črepinko (Ljudevita), Julius** iz Zarovnice, legija, nestao na križnom putu, 6. **Delija, Juraj** (zvani Kobilić), ustaša od 1941., strijeljan u Varaždinu, 7. **Gal, Tomo**, uhićen u svibnju 1945., odveden u nepoznato, 8. **Galić, Silvestar**, ustaša, odveden u noći 1945. i nestao, 9. **Geček, Ljudevit**, ustaša, uhićen u svibnju 1945. i odveden u nepoznato, 10. **Kapustić, Dragutin**, ustaša, nestao u noći u

Pogled na svetište Lepoglavske crkve, najstariji dio građevine

svibnju 1945., 11. **Kihas, Josip**, ustaša, nestao na Križnom putu, 12. **Klas (Josipa) August**, rođ. 1921., ustaški vodnik, nestao na Križnom putu, 13. **Kostenjevac, Tomo**, ustaša, nestao noću u svibnju 1945., 14. **Končevski, Rudolf**, ustaša, nestao na Križnom putu 1945., 15. **Končevski, Stjepan**, časnik u njem. legiji, strijeljen u Veternici 1946., 16. **Kramarić (Franje) Franjo**, rođ. 1928., ustaša, odveden 1945. i nestao, 17. **Kuća (Ljudevita) Stjepan**, rođ. 1926., ustaša, nestao na Križnom putu, 18. **Kuća**

(Jurja) Stjepan, ust. izvidnik, uhićen 1945., nestao, 19. Marković, Ivan, ustaša, u svibnju 1945. odveden u nepoznato, 20. Martinuš, Ljudevit, u njem. jedinici, u svibnju 1945. strijeljan u Kamenici, 21. Murić, Cvetko, ustaša, nestao na Križnom putu, 22. Naglaš, Stjepan, uzn. stražar, nestao 1945. u svibnju na području Zagreba, 23. Naglaš, Tomo, legija, strijeljan 24. XII.1944. iznad Mihovljana, 24. Orajić Alojz (Lojzek), ustaša, strijeljan u Veterinci 1946., 25. Špac (Ilije) Dragutin, ustaša, u svibnju 1945. odveden u nepoznato, 26. Štefičar (Franje) Vjekoslav, majke Katarine, ustaša, strijeljan u nepoznatom mjestu, 27. Žunar (Petric) Ivan, ustaša, uhićen od UDB-e 1945. nestao.

Od ukupnog broja ubijenih, 90 posto su bili ustaše, a 75 posto likvidiranih vojnika služili su u ustaškim jedinicama. Kod trojice je navedena njemačka legija. To su oni koji su bili u hrvatskim jedinicama u sastavu njemačke vojske.

Pored stvorenog antagonizma prema partizanima, kao reakciji na divljanja prilikom upada u Lepoglavlju 1943. snažna je činjenica što je u Lepoglavlji bila ustaška jedinica, pa su mnogi mladići, da ne idu u domobranstvo daleko od svog doma, odlazili na služenje u toj jedinici. Svakako u svemu tome presudnu ulogu je imala činjenica što su stanovnici imali razvijen domoljubni i državotvorni osjećaj.

Osim navedenih, ubijenih Lepoglavljanaca, na području mjesta Višnjice na ulazu u velike šume "Benjoša", nalaze se grobišta strijeljanih poslije 1945., 1946. i dalje. Tamo su likvidirani ratni zarobljenici iz kolona Križnog puta, osudenici iz KPD Lepoglave i neki Lepoglavljanici. Žrtve su dovođene kamionima s raznih stana.

Nepovjerenje komunističke vlasti u domorodačko stanovništvo

Poslije rata, već 1945., ponovno se organizira lepoglavska kaznionica, i to u samom početku kao Kazneni zavod, aiza togao kao Kazneno-popravni dom. Stražari su bili ostatak bivših kaznioničkih stražara, uglavnom partizanskih suradnika i neki milicionari. Osuđenici su se kretali relativno slobodno po Lepoglavlju i živjeli u zabludi da će uskoro stići neko pomilovanje - amnestija, kako su ih obmanjivali u pojedinim zatvorima iz kojih su upućeni u Lepoglavlju.

Kad se pronio glas nakon izbora da će biti poubijani, i kad su shvatili da ih zavaravaju i zavlače dok se kaznionica do-

Dr. Alojzije Stepinac robijao je u Lepoglavlji

bro organizira i obnovi, njih oko 90 se pripremilo za bijeg i uteklo. To su mogli izvesti uz stražu kakva je postojala i porušene ogradne zidove.

KNOJ-evim preuzimanjem kaznionice i dolaskom 30 milicionara i dva oficira iz Zagreba, počinje se režim postrožavati. Hajku za odbjeglima vrši OZN-a Varaždin i jedinice KNOJ-a. Kako kojega uhvate, likvidiraju ga. U dopisu pod br. 332 / 45 od 9. studenoga 1945. upućenom MUP-u, Odjelu za kaznene zavode u Zagrebu piše upravitelj KPD Lepoglavlja sljedeće:

"Članovi uprave ovog kazneno popravnog doma bili su već po podne toga dana spriječeni u mogućnosti slobodnog kretanja, a uveče, na odlasku je načelnik štaba ili komandant 28. divizije potpukovnik izjavio kako članovima uprave ovog Doma tako i komandiru ovdašnje milicije i njegovom zamjeniku, da se nad svima otvara istraga da se svi razrješuju dužnosti, da upravu ovog doma preuzima milicija, da se za upravitelja postavlja zamjenik komandanta okružne milicije iz Varaždina prisutni poručnik, a svi da se do svršetka istrage stavljaju u pritvor, dok je spomenuti poručnik, kao preuzimatelj uprave u ovom novom svojstvu odmah pitalo dali u kasi ima kakvih novaca. Time su oni otišli, a izaslanik ministrov počeo je odmah izvide i preslušavati, ali od svih gore navedenih mjeru nije proveo ni jednu. Sutradan je uprava ovog Doma nastavila rad kao i prije po izričitoj uputi izaslanika ministrovog kao i drugih vojnih izaslanika, ali se to sve već pročulo, pa uslijed toga jako je umanjen ugled same uprave."

Ova uprava nije ni sada u mogućnosti provesti izvide, jer se uhvaćeni bjegunci, do sada oko njih 10 nalaze još uvijek u rukama Ozne u Varaždinu, a sama potjera još uvijek je u toku.

Umoljava se ovo izvješće primiti na znanje.

Smrt fašizmu - sloboda narodu !

Up ravnik!
IDR. Plenarl

Dužnost upravitelja preuzima Josip Špiranec, major KNOJ-a, koji od tada devet godina provodi nečuvena šikaniranja i mučenja osuđenika i pod čijom upravom se provode brojne likvidacije.

"Javnom tužištvu okruga Varaždin" predaje se nekolicina stražara rodom iz Lepoglave i šire okolice. Okružni sud u Varaždinu presudom pod br. KZ 56/1946. od 4. travnja 1946. i pravomoćnom Okružnog suda Varaždin od 17. travnja 1946. osuđuje: Milana Bregovića, Franju Đuraša, Pavla Sermeka, Miju Vinceka i Valentu Višaka i to Bregovića i Đurasa po dvije godine lišenja slobode s prisilnim radom, a ostale na po sedam mjeseci zbog nebudnosti u čuvanju odbjeglih osuđenika.

Dakle, iz opisanog se vidi da ne postoji povjerenje u dotadašnje domorodačko osoblje KPD-a. Kako se ponaša okolno stanovništvo u odnosu na odbjegle osuđenike? U zapisniku od 16. 10. 1947. bjegunac Rudolf Šešlek kod UDB-e za Hrvatsku u Zagrebu izjavljuje da su se on i njegov sudrug Obrad Rokvić koji su pobegli u Ivančicu, sutradan odlučili vratiti. Pri tom pokušaju naišli su na jednu ženu 30 metara od kaznionice, gdje je prikupljala drva. Upitali su je što ima nova, a ona je odgovorila da su neki osuđenici koji su bili pobegli, pa su se vratili, strijeljani. Tada su se oni vratili na brdo i nastavili bijeg. U selu Završje u okolini Zlatara, Šešlek se skriva u seljaku više od dva mjeseca itd. To nije usamljen slučaj, jer su mnogi bjegunci bili skrivani od ljudi koji su im htjeli pomoći. Bio je slučaj da je jedan osuđenik pri bijegu bio ranjen. Naišao je u šumi na jednu djevojku. Zamolio je za pomoć, a ona ga je odvela svom ocu odborniku. On mu je previo ranu i odveo ga u bolnicu u Varaždin, a ne u KPD Lepoglava čime mu je spasio život.

Da bi uspostavio potpuno kontrolu i zaveo teror, režim dovodi osoblje srpske nacionalnosti u čisti hrvatski kraj. Tako u biračkim popisima službenika KPD Lepoglava 1946. ima 259 osoba od kojih je 61 Srbin (ili 23,5 posto). Nije samo to dovoljno, nego na svim važnijim funkcijama su oni, a potovano kao komandiri odjela.

Komandant milicije i njegov zamjenik opet su Srbi, te znatan dio zapovjednog osoblja.

Ubojstvo pet stanovnika Lepoglave

Godina 1946. u Lepoglavi bila je godina likvidacija nekoliko skupina osuđenika. Međutim, tomu je prethodilo podmuklo ubojstvo pet istaknutih Hrvata Lepoglavljanina. U jednoj noći, 4. travnja 1946., ubijeni su pred kućom ili u kući: 1. **Petar Benček Gašparov**, rođ. 7. kolovoza 1900., vijećnik, 2. **Matija Druško Lukin**, rođ. 26. rujna 1890., vijećnik, 3. **Ljudevit Kramarić Jakobov**, rođ. 24. srpnja 1898., vijećnik, 4. **Marko Kramarić Martinov**, rođ. 28. ožujka 1896., mjesni sudac i vijećnik. Oko mjesec dana nakon toga ubijen je u noći između 6. i 7. svibnja **Franjo Kolenko Vinkov**, rođ. 30. listopada 1898.

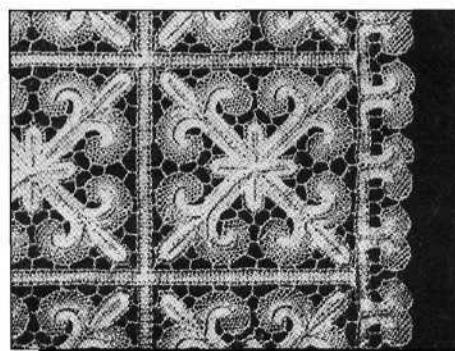
Svi ubijeni su bili oženjeni i imali su između 45 i 55 godina. U maticama umrlih u Lepoglavi piše: "ubijeni iz vojničke puške od nepoznate osobe". Istražujući ove događaje i listajući po arhivskim spisima, naišao sam na papire koji osvjetljavaju pogibiju Franje Kolenka, tj. posljednjeg ubijenog.

Dana 11. svibnja 1946. KPD Lepoglava pod brojem Pov. 99/1946 izvješćuje MUP - Odjel za izvršenje kazni u Zagrebu, da je dana 6. na 7. V. 1946. ubijen u selu Vulišinec, kotar Ivanec - područje mjesta Lepoglava, u svom selu Kolenko Franjo, sin Vinka iz sela Vulišinec. Njega je ubila patrola Komande 11. čete 3. bataljona IV. brigade, IX. Divizije KNOJ-a u kojoj su bili borci **Radić Josip**, **Filak Tomo** i **Štimac Marko**, koji su se nalazili na dužnosti kod KPD Lepoglava.

Iz dopisa navedene komande, vidljivo je da je seljaka Kolenka ubio borac Marko Štimac, te da su svi zajedno predani Štabu brigade na saslušanje i odgovornost, gdje će navodno biti predani судu. Prilaže se prijepis povjerenstvenog zapisnika od 7. V. 1946. Dana 12. V. KPD Lepoglava traži od "Komande XI. čete narodne odbrane" brojne podatke o generalijama ubojice. Iz rukopisa spomenutog zapisnika vidi se da su prisutni bili Josip Spiranc - upravitelj KPD Lepoglava, **Pajo M. Radojičić**, polit, komesar-poručnik, **Dragutin Broz** - opunomoćenik OZN-e za kotar Ivanec, **Josip Galić** - tajnik KNF-e kao zapisničar, te **Marija Kolenko** - žena pokojnikova i svjedok- **Stjepan Škorak**-susjed.

Marija Kolenko je izjavila daje u 21.15 h došao u kuću jedan nepoznati vojnik, pozdravio i zapitao gdje je odbor om-

ladine i gdje se svira. Kako nije znala gdje je odbor omladine, kazala je da ne zna, a da se svira preko puta kod kuće gdje je svjetlo, ali ju je u međuvremenu zapitao za tajnika. Pomislila je da je to Stjepan Škorak i pokazala njegovu kuću. Vojnik je rekao "Laku noć, hvala, majko!" te se u dvorištu sastao s dva vojnika. Ona je ostala na verandi svoje kuće čekati muža. Kako je naišao muž, povikao je na psa "Karan", a u taj tren je pas zalajao. Za nekoliko sekundi pukla je puška i njezin muž poviknuo: "Ženo moja, djeco moja, ubio me!" Nastavljala i kaže da je potrcala do muža, a na drugoj strani oko 5 metara stajala su dva vojnika. Ona je upitala, što ste to napravili, na što je dobila odgovor: "Pst!" Pošla je po svjetlo, oni su otisli, a ona je s obitelji i susjedom donijela muža u kuću koji je nakon 40 minuta umro. Oko 23.30 h došla su dva vojnika k njoj u kuću, pitati što se dogodilo.

Čipke na batiće, izvedene u čipkarskoj školi u Lepoglavi

Znajući da su i prethodna četvorica Lepoglavljanina ubijena pred kućom ili u kući, opis ubojstva pok. Kolenka pokazuju pripreme i čitavu režiju smišljenog ubojstva.

Obavljene su potrebne formalnosti, stražari su maknuti navodno u štab pod istragu i vjerojatno na neki način opravdani, kao što je bio i slučaj za sva kasnija ubojstva osuđenika iz KPD Lepoglava. Prethodna četvorica ubijenih i ovaj peti očito je da su namjerno ubijeni, jer oni nisu izdvojeni slučaj, nego tome prethodi i slijedi niz događaja, koji pokazuju da je ovo samo karika u lancu brojnih likvidacija i stvaranja straha i terora za budućnost i funkcioniranje KPD Lepoglava. Nikomu nije bilo poznato što je bilo s ubojicama svih pet ubijenih, niti je bilo priređeno javno suđenje. Sve pokušaje koji su išli iz Lepoglave da se ovi događaji raščiste, energično su sprječili. Onima koji su to pokušavali, dano je do znanja da se o tome ne smije ni govoriti. I danas, ako pitate stanovnike za neke pojedinosti oko činjenica o

kojima je riječ, oni nerado govore ili ne žele govoriti, kao da taj zločinački duh stoji nad Lepoglavom.

Progon crkve u Lepoglavi

Dolaskom partizana u Lepoglavu, župnik vlc. **Ferdo Krčmar** je u ljeto 1945. bio u više navrata zatvaran i proganjan. Nakon što je obaviješten da mu komunisti rade o glavi, u jesen 1945. je pobegao u Austriju. Tamo je predano radio kao svećenik i umro 1965. Novi župnik vlc. **Mato Repić** preuzeo je župu 30. siječnja 1946. i tamo proveo sve do 15. rujna 1999. Za to vrijeme, dakle tijekom 54 godine bio je svjedok i žrtva mnogih šikaniranja njega i vjernika, te pokušaja da se crkva zatre.

Po dolasku u Lepoglavu uslijedila su često pozivanja i pitanja zna li gdje je bivši župnik Krčmar. U okviru svoga pastoralnog rada vodio je sprovode i osuđenika. Tako je pokopao u toku 1946. petnaest osuđenika, od kojih su neki bili ubijeni. Na temelju dopisa KPD Lepoglava bio bi obaviješten da je umro osuđenik rimokatoličke vjere. Tu bi bio označen dan i sat kad može doći u kaznionicu obaviti sprovodni obred. Obično je to bilo oko 16.00 h. Pogreb je izgledao ovako. Došao bi u kaznionicu pred bolnicu. Osuđenici bi iznijeli ljes s mrtvaca u dvorište. On bi izmolio molitve koje se tom zgodom mole, pa bi krenuli prema groblju. Na čelu sprovoda bio je osuđenik s običnim drvenim križem, iza njega župnik u pratnji jednog osuđenika, koji je nosio torbu sa župnikovim stvarima. Iza njih četiri su osuđenika nosila ljes s pokojnikom, a sa svake strane bila su po dva stražara s automatskim oružjem. Po spuštanju mrtvaca u već pripravljeni grob, svećenik je obavio svoje, a stražari su okružili osuđenike i odveli ih u kaznionicu. Svećenik bi uzeo torbu od osuđenika i vratio se sam u župni dvor.

U to doba, obično su supatnici - osuđenici na križu napisali ili urezali ime i prezime pokojnika. Krajem 1946. pozvan je na sprovod u kaznionicu, kao što je bilo uobičajeno. Umjesto osuđenika s ljesom, iz zgrade je izašao neki zastavnik ljutit i počeo se derati na župnika, te ga otjerao. Nakon toga, više nije bilo pogreba sa svećenikom, već su umrlog robijaša pokapali kažnjenici u pratnji stražara, a umjesto križa stavili bi tablicu s matičnim brojem.

U proljeće 1948. jedne noći lupali su stražari na vrata župne kuće. Župnik nije htio izaći noću. Sutra dan se javio zamjeniku upravitelja **Globočaku**, koji mu je

rekao da je dobro što nije otvorio vrata, jer da ne zna što bi se s njim bilo dogodilo. Godine 1949. održavalo se tjeleška procesija. Ona je krenula iz Lepoglave do kipa Bezgrešnog Začeća u selu Šumec. Taj je kip prije bio smješten u samoj Lepoglavi ispred kaznionice. Uprava je tražila od župe da ga makne, jer će ga u protivnom oni srušiti. Tako je kip premješten u Šumec. Kad je procesija došla do kaznioničkog restorana na baldahin (nebo) iznad Presvetoga Oltarskog Sakramenta, s prozora prvog kata sručila se veća količina vode. Na znak svećenika nitko nije reagirao i nastao je tajac. Sutradan je OZN-a ispitivala vjernike i župnika tko ih je polio, a oni su se pravili da ne znaju. Provokacija nije uspjela. Nakon toga je župnik dobio poziv sucu za prekršaje, pa je zbog toga što nije prijavio održavanje procesije osuđen na tri mjeseca zatvora. Na njegovu žalbu, kazna je zamijenjena novčanom kaznom koju je platio.

Dana 27. svibnja 1952. župniku je donio općinski kurir rješenje iz kotara, prema kojem je župna crkva, zbog pukotina na zidovima i stropu, opasna po život građana. Zbog toga je zabranjeno u njoj obavljanje vjerskih obreda. Radnim danom župnik je služio sv. Misu u župnom dvoru, a nedjeljom i blagdanom u kapeli sv. Jurja, u Purgi, pa je tako ostalo sve do 1961. U jesen 1952. vjernici sela Muričevac sagradili su malu kapelu 1,5 x 1 m, na predjelu Dubovec. Jasno, odmah su počela ispitivanja i pokušaji da se župnika optuži. Ni zatvori, ni zastrašivanja nisu uspjeli zaustaviti vjernike. Godine 1952. počeo je popravak župne crkve. Radovi su išli brzo, ali nadzorni organ Konzervatorskog zavoda Zagreb, **ing. Greta Jurišić** ljutila se zašto tako brzo rade. U rujnu te iste godine ugovorom između Konzervatorskog zavoda i KPD Lepoglava ključ je držala Uprava KPD "jer bi po skeli mogli pobjeći osuđenici". Nakon toga, crkva je bila zatvorena 37 godina.

Prije tog događaja u ljeto 1952. došao je **Dr. Milan Prelog**, dir. Konzervatorskog zavoda pregledati crkvu. Špiranec je "zbog pukotina" predložio da se crkva do temelja sruši. Prelog mu je odgovorio: "Čovječe, pa što govorиш? Takav objekt da mi srušimo. Pa to bi bila europska sramota. Proglasili bi nas barbarima i neciviliziranim narodom. Mi ćemo tu crkvu popraviti i obnoviti, i ona će biti još ljepša nego prije".

Špiranec se pokunjio i ušutio. Ovdje treba napomenuti, kad su jednom osuđenici sa suprotne strane crkvenog zida, negdje u bivšem samostanu, tj. tada

staroj zgradi kaznionice, otucanjem pronašli freske, Špiranec je naredio da se to otuče. To je i učinjeno. Dana 2. kolovoza 1953. u Lepoglavi je trebala biti firma (krizma). Nju je trebao obaviti biskup **Dr. Franjo Salis Seewis**. Naglo je promijenio odluku, pa je od Očure krenuo ravno u Purgu, prema dogovoru s župnikom. Obavio je po dolasku krizmu i otišao slabim poljskim putem na glavnu cestu. Svećenici su služili misu nakon krizme. Omladina (uglavnom tuda) je u restoranu u Lepoglavi čekala da napadne biskupa. Kad je biskup dospio u Purgu, čekali su ga u Lepoglavi pri povratku, ali im je on umakao. Komunisti su slične stvari napravili, kod svete potvrde u Cvetlinu, i prilikom posjeta biskupa **Dr. Lacha** župniku i župi u Križevcima 25. srpnja te iste godine.

*Gotski prozori s kružištem u svetištu
Lepoglavske samostanske crkve*

Godine 1954. u upravi KPD Lepoglava donesena je odluka da se župnika Repica konačno mora maknuti iz Lepoglave, a na njegovo mjesto postaviti "narodnog svećenika". Organizirali su u tu svrhu demonstracije i hajku protiv župnika, tako da je već bio na kraju živaca. Ohrabrio ga je biskup Lach, kada je molio da ga premjeste. Na kraju tih demonstracija u Purgi bila je opet na dnevnom redu smjena župnika i dovođenje "narodnog" svećenika. Na kraju je jedna seljanka postavila pitanje: "Čujte, drugovi, a kada bude došel taj narodni župnik, a bute onda i vi išli firkvu k meši?" Predavači su se zbumjeno pogledali i kazali da se ubuduće pitanja moraju postavljati u pisanim obliku. Ona je, kako kaže župnik, slomila zube komunističkoj propagandnoj mašineriji.

Kako narod nije nasjedao na te njihove narodne župnike, bili su bijesni, pa su nastavili svoj progon crkve na novi način. U istoj godini uputili su župniku rješenje Skupštine općine Ivanec, prema kojem se četiri čestice zemlje, na kojima se nalazi župna crkva, župni stan, dvorište i vrt upisuju u državno vlasništvo. Na taj način župniku su za župni stan odredili stanarinu koju je morao plaćati. Župnik je to rješenje pročitao bez komentara u Purgi

za vrijeme nedjeljne sv. mise. Župljani su tim činom bili iritirani. Komunisti su tvrdili da župnik čitanjem odluke buni ljude. Vodili su poslije toga istragu, ali nisu uspjeli ubaciti u usta vjernika bilo kakvu krivnju na župnika. Ispitivao ih je šef OZN-e **Sava Marković** i pokušao dobiti od crkvenog odbora da su kod župnika razgovarali o njihovu rješenju, kojeg je u crkvi pročitao. Ni tu nije uspio.

Za Božić te godine petnaest mladića je pratio župnika u Purgi, gdje je trebao održati polnočku. I to je bio predmet istrage koja je ostala bez uspjeha. U proljeće 1961. iz župnog dvora iselio je jedan stanač, koji je pri odlasku župniku, predao ključeve umjesto u Stambenoj zajednici u Ivancu. Vrlo tiho župnik je s nekim domaćim majstorima srušio pregradne zidove i napravio prostor za služenje sv. mise. Za to je bio kažnjen 3 mjeseca zatvora uvjetno na godinu dana "jer je stambeni prostor pretvorio u poslovni". Međutim, tim činom vjerski obredi su preseljeni opet u Lepoglavu. Tu se služila sv. misa sve do 6. studenoga 1983., kad je izgrađen pastoralni centar na Frkovcu.

Kad je izdano dopuštenje za gradnju centra nakon niza teškoća izričito je rečeno: "*Zapamtite da vam dajemo dopuštenje za gradnju župnog dvora, a ne župne crkve! Mise se tamo ne će služiti!*"

Kad je centar sagrađen pored svih molbi župnika općini Ivanec, nije mogao nikako dobiti dozvolu da se u Pastoralnom centru može misa služiti. Međutim, vrijeme je učinilo svoje. Vremena su se mijenjala i ljudi zajedno s njima. Godine 1989. dopušteno je župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi, kad su se začula zvona koja su navještala skoru slobodu i slom komunizma. Prilikom župnikova posjeta kardinalu **Stepincu**, u Krašiću 1952., on mu je pripovjedao da je za vrijeme boravka u Lepoglavi s veseljem slušao pjevanje žena i djevojaka na večer, za vrijeme vraćanja s posla iz tvornice "Lepa". Često su zapjevale po koju vjersku pjesmu, a posebno "Tiha noć se evo spusti, sad ću na počinak poći". Isto tako ga je veselilo kad bi na Uskrsni 1. travnja 1989. došao na župniku da služi sv. misu u župnoj crkvi,

Elizabete Fidler pok. Makedonija rod. 19. studenoga 1876. u Mariboru. Tu su svraćali i oni što su dolazili u posjet svojim milima i drugima koji su bili u KPD Lepoglava na izdržavanju kazne. Kad je opaki Stepinčev stražar **Petrović** 3. prosinca 1946. svratio u njezinu gospodinu, upitala ga je navodno E. Fidler "Kako naš preuzvišeni", na što je on odgovorio "Pa, tako". Pri odlasku Petrović kaže da je rekla: "Pozdravite gospodina nadbiskupa u ime cijele Lepoglave." Po odlasku on je o tome obavijestio upravitelja koji je 13. prosinca tražio od Kotarskog N.O. Ivanec da povede računa o izjavi E. Fidler. Odsjek Unutrašnjih poslova pri Kotarskom izvršnom odboru Ivanec odmah poslje toga traži da se stražar "sasluša" i zapisnik pošalje njima kako bi "preslušali" E. Fidler. Dne 26. prosinca zapisnik je napisan, a nesretna starica uhićena i strpana u zatvor 30. ožujka 1947. Dne 13. lipnja iste godine osuđena je od Divizijskog vojnog suda u Bjelovaru - Vijeće za Varaždin na jednu godinu lišenja slobode s prisilnim radom, te na konfiskaciju cjelokupne imovine. Da bi presuda imala neki sadržaj, izmislili su joj priču da je primila četiri bandita koji su pobegli i nahranila ih, te im darovala neke potrepštine i hrane. Navode da je to učinila da bi pokazala svoj protunarodni stav isto tako kao i u odnosu prema izdajniku Stepincu kojem je putem stražara poslala pozdrav naroda Lepoglave.

U stvari, k njoj su poslali četiri stražara koji su se predstavili da su bjegunci, a bili su u stražarskim odorama. Njezinu obranu kako je vjerovala da se radi o stražarima protumačili su kao blaćenje i klevetanje predstavnika vlasti. Ta je starica na dan uhićenja imala 70 godina, 4 mjeseca i 11 dana. Kaznu je izdržala u KPD Požega točno jednu godinu, dakle puštena je u 72. godini. Na osobnom spisu osuđenika piše: "Zdravstveno stanje: vrlo visok tlak, staračka slabost, nesposobna za rad" Jasno, izvršena je konfiskacija imovine. Tako je Špiranec čistio širok krug oko kaznionice svih onih koji mu smetaju, pa i te starce.

Tučnje među stražarima zbog nacionalne netrpljivosti

Doseljeni Srbi, koje su vlastodršci doveli da drže pod kontrolom KPD Lepoglava, brzo su podigli svoje uši i osjetili se vrlo jaki u zaštiti režima. Kada oni naprave neki šovinistički ispad i ako to izbije u javnost, to se naziva kršenje discipline, ali ne pravim imenom. Evo citata iz izvještaja o razvoju i stanju Nar. milicije u KPD LEPOGLAVA-i koji je upućen 10.

studenoga 1948. Komandi nar. milicije u Zagrebu, a potpisao ga je komandant Nar. milicije - kapetan **Glišo Mamula**:

"Disciplina za to vrijeme je bila veoma loša, a kao konkretno navodi se nekoliko dogadjaja: 7. I. 1947. godine, desila se jedna tuča između milicionara, s kojom je prilikom bilo pucnjave iz pušaka i bombe. Do tučnjave došlo je iz razloga što je toga dana bio pravoslavni Božić, na kojeg se nije spremila hrana kao na katolički. Milicionari i podoficir pravoslavne vjeroispovjesti, protestirali su radi toga i tako je došlo do tuče i pucnjave sjedne strane pravoslavaca, a zdruge strane od milicionara koji su pokušavali da spreče tuču. U toj tuči i pucnjavi nije nitko bio ranjen, ali zato učinjena je prilično materijalna šteta u razbijanju kuhinjskog posudja. Poslje ovog dogadjaja, odnosno nakon par dana došlo je do tuče između komandanta straže kapetana Čavića Steve i njegovog pomoćnika, pred posjetama i na javnom mjestu, tako da su tu tuču posmatrali pored posjeta i pripadnici Narodne milicije. Nakon ove tuče, usledila je i tuča između poručnika Narodne milicije Sakić Damjana i zamjenika Upravnika Globočnik Josipa. Tuče između milicionara s jedne strane i s druge strane civila bilo je više puta. Te tuče bi se desile u pijanstvu i po okolnim gostinama u Lepoglavi i u okolnim mjestima. Pored pojavljivanja tuče i pijančevanja, kod mnogo pripadnika Narodne milicije pojavilo se je nemoralan život, tako da su pojedini pripadnici Narodne Milicije javno ispoljavali svoje strasti prema posjetama i prema ostalim i nemoralnim ženskim, uslijed čega je bilo slučajeva venečićnog oboljenja."

Stevo Čavić je po nacionalnosti Srbin, rođen u Maloj Mučni, kotar Koprivnica, a **Damjan Šakić**, isto Srbin, rođen u Mekinjaru, kotar Udbina. Tučnjava između građana Lepoglave i milicionera pokazuju odbojnost koja je vladala između tog stranog i dovedenog elementa i domorodaca.

Misljam da ovo pokazuje pravu situaciju u KPD Lepoglava, gdje se jasno vidi nasilje koje je već u punom jeku. Dakle, nakon uspostavljanja i učvršćenja komunističke vlasti pravoslavci - Srbi slave svoj Božić milom i silom. To je vrijeme kad dojučerašnji nositelji kokarde zamjenjuju to zvijezdom i nastavljaju svoju staru porobljivačku politiku i nasrtaj nad hrvatskim narodom. U tom istom izvještaju govori se u nastavku o stanju u prvom polugodištu 1947.:

"Disciplina kod pripadnika Narodne milicije bila je tada poboljšana, ali ista nije bila na dostačnoj visini, jer je bilo još pri-

padnika narodne milicije koji su grešili, t.j. bilo je i dalje pojave pijančevanja, samovoljnog napuštanja jedinice, nemoralnog života i t.d. Pripadnici narodne milicije za razne greške, odnosno za disciplinske presteupe bili su kažnjavani od komande straže i komandira četa, tako da prema pregledu naredaba o kaznama, može se vidjeti da je u roku od 6 mjeseci bilo kažnjeno preko 120 pripadnika Narodne milicije."

Ovdje su lijepo opisani čuvari KPD-a i komunističkog poretku u SR Hrvatskoj, gdje se vide visoke moralne kvalitete svojstvene samo onima koji mogu činiti zlo i upravo su odraz svega onoga što se u to doba događalo u lepoglavskoj sredini. Kasnije je bila ustaljena praksa da za tzv. "pogrešku" (a ne krivično djelo) čuvar poredka dobije premještaj u KPD Lepoglavu, da se dokaže na ledima hrvatskih političkih osuđenika i na taj način okaje svoj čin i ponašanje.

Prema dopisu Komande straže N. Milicije pri KDP Lepoglava od 23 veljače 1950. upućenom MUP-u NRH (Upravi Nar. milicije), kojeg potpisuje Komandant - kapetan Glišo Mamula (Srbin) u KPD Lepoglava tada postoje tri čete i Komanda. Iz tog pregleda proizlazi sljedeće stanje:

	Član KPJ:	Kandidat čl. KPJ:	Omladinac:	Nije organiziran:	Ukupno:
Komanda	8	1	-	-	9
I četa	49	6	-	4	59
II četa	34	17	29	13	93
III četa	35	18	26	14	93
Ukupno:	126	42	55	31	254

UI. četu spadaju komandiri odjela, njihovi zamjenici, stražari na ulazima, stražari u karanteni, stražari po radionicama i pogonima, stražari preko kojih ide pošta i paketi, zapravo svi oni stražari koji dolaze u dodir s osuđenicima. Od njih 59, članova partije i kandidata za članove partije je 55. Dakle, krajnje povjerljive osobe, a ista situacija je u Komandi. Ostale dvije čete imaju stražare na bunkerima, u osiguranju na radovima izvan zida i slično. Zanimljivo je da su navezenih 31 koji nisu organizirani listom, svi Hrvati i to prema prezimenima iz okolice Lepoglave i Zagorja. Od ukupnog broja, 168 su članovi KPJ i kandidati za članove KPJ, odnosno, preko 66 posto od ukupnog broja. Režim se osigurao i stavio sve pod nadzor pouzdanih...

(nastaviti će se)

LEPOGLAVA

Prvo sjećanje iz najranijeg djetinstva na spomen nekoga drugog mjestu osim rodnog Zagreba, je Lepoglava. Tom složenicom o lijepoj glavi, što mi je bilo potpuno nera-zumljivo, da išta lijepog može biti vezano za taj izvor tuge i pečat moga žalosnog djetinjstva, moj cijeli razvoj i rast ostao je označen, a u mojoj dječkoj glavici je Lepoglava bila izjednačena s odredištem što ga je mama jednom mjesecno pisala na paketu: KPD Lepoglava.

Slučajnost je htjela da sam nakon ravno pedeset godina, nešto zbog znatiželje a više radi potrebe poniaranja u sve ono otkuda mi je život potekao, krenula u posjet Lepoglavi. U mojoj svijesti Lepoglava je bila zabilježena kao KPD, kao mjesto užasa i strahota počinjenih nad političkim zatvorenicima pod upraviteljstvom čovjeka bolesnog uma i duše, zloglasnog **Špiranca**. Usporedno s rastom i sazrijevanjem istine o stradalaštvu tih nevinih robijaša, koji su bili mučeni, maltretirani i ubijani bez osude na smrtnu kaznu u tom kazamatu Federativne (a kasnije i "Socijalističke") Narodne Republike Jugoslavije, moje spoznaje o KPD-ima diljem jugotamnice su bile sve detaljnije. Od svih, Lepoglava je zaorala u mojoj duši najbolniju ranu, jer mi je dala amputirano djetinjstvo.

Moj otac, pripadnik PTS-a, častan građanin NDH, koji nikad nije bio na bojišnici, nego je u svojoj struci savjesno obavljao svoj posao na proizvodnji oklopnih vlakova, 1945. je predložen za smrtnu kaznu a suđen na dvadeset godina prisilnog rada, uz oduzimanje svih građanskih prava osim očinskih. Presuda je izrečena "u ime naroda" na Okružnome narodnom sudu za grad Zagreb, sastavljenom od predsjednika **dr. Žarka Vimpulšeka**, članova vijeća **Antuna Vajdića** i **Marka Škovrlja**, a u nazočnosti zapisničarke **Marije Čapak**. Koje li bezobrazne sotonske ironije! Zatvorili su mi oca u bodlji-

Piše:

Višnja KATUŠIĆ-GEOHELI

kavu žicu, lišili ga prava čovjeka, a mene, bez suđenja, lišili prava svakog djeteta, prava na oca. Osuđujući mog oca (poslije 1945. bilo ih je na tisuće), osudili su bez suđenja moju baku na oduzimanje jedinog djeteta i sina, moju mamu, na gore od statusa udovice po nezaštićenosti, zapravo zlostavljanju i oduzimanju prava na život, i mene, dvoipolgodisnje dijete, na djetinjstvo bez oca.

Josip Vlado Katušić 1943.

Eto, u tu moju dječju dušu poput bijelog pupoljka, uvukli su se kao crv što izjeda, muči i guši. Dok sam nožicama tapkala po lepoglavskoj mekoj prašini na putu od željezničke postaje do zidova kazamata, nastojeći biti ukorak s mamom i bakom, u koloni žena opterećenih paketima za zarobljenike, lepoglavska prašina me gušila, a ipak sam je bez protesta udisala, jer svaki udisaj me približavao susretu s tatom, mojoj živoj želji nagomilanoj tijekom dva mjeseca. Što smo se više približavali mjestu susreta s našim dragim pačenicima, zidine su postajale sve veće i više u našem vidokrugu, sve

više zastrašujuće, sve više prijeteće da u svojoj silovitosti upravitelj Špiranac i njegova klika doseljenih stražara iz partizanskih redova ne će dopustiti razgovor s osuđenicima.

Pod zidinama i pred kapijom više se nisu vidjeli krovovi pavlinskog samostana, što je oduzet Crkvi, a predan za zatvorsku uporabu, niti krov novoizgrađene zgrade tzv. Zvijezda. Neke žene su se uspinjale na brdo iza Zvijezde, ne bi li makar iz tolike udaljenosti ugledale što visoke zatvorske zidine skrivaju. Jednom smo mama i ja išle na to za mene visoko brdo, i vidjeli djelić zgrade i dvorišta, što nas je ostavilo u istoj neizvjesnosti kao i dugosatno čekanje pred kapijom na petnaestminutni razgovor u nazočnosti stražara.

Nakon razgovora, nitko se nije osjećao sretnim, jedino zahvalan Bogu da je otac, suprug, brat ili sin još živ i da onaj zagonetni tračak nade, što je od Boga ugrađen u ljudsko biće, te ga vodi kroz najgora stradanja, još uvijek je izvor snage i izdržljivosti. Kolona žena zaplakanih očiju, drhtećih ruku i umornih nogu u prašnjavim cipelama nastoji prijeći taj put od zatvorskih zidina do željezničke postaje. Onda, na udaljenosti oko bilježi i pohranjuje u memoriju skupinu zgrada opasanih zidinama i uzdignutim karaulama. Tamo, robijaške duše mole da kiša Božjeg blagoslova rosi na njihova izglađnjela, izmučena tijela, kako bi mogli izdržati zatvorsku dijetu: šest mjeseci kuhanog zelja sa zemljom i šest mjeseci vodu s grahom i žišcima, težak fizički rad u rudniku Ivančica i Golubovečkim kamenolomima, a u zidinama i podrumima zatvorskih zgrada mučenje s izumom silnika Špiranca, okovima od nekoliko kila u samici tako malenoj da čovjek ne može ni leći.

Koliko je molitava upućeno s toga svetog mesta Isusovih supatnika! U svakom zrncu pjeska je vapijući glas: Bože, smiluj nam se! Svako to zrnce pjeska obasjano sunčevom zrakom,

Božjim pogledom s nebeskih visina ljeska se poput zlatnog zrnca Zlatne krunice Presvetom Srcu Isusovu. Prije zatvorskih mučenika, iz pavlinskog samostana je zračila molitva a odlaskom pavlina nastavila je zračiti s usana zatočenika savjesti, mučenika i blaženika, s usana **bi. Alojzija Stepinca**, zagrebačkog nadbiskupa koji se čvrsto uzdao u Boga i poštivao svoj hrvatski narod, a svjesno poput Krista prihvatio supatništvo sa žrtvama komunističkog režima FNRJ. Danas u sklopu zatvora postoje spomen ćelije u skladu s pokušajem nacionalnog pomirenja, čiji je idejni začetnik bio pok. **Bruno Bušić** (mučki smaknut od udbina plačenika) a pokušao je provesti ga u djelo **dr. Franjo Tuđman**, prvi hrvatski predsjednik. Tako, uz još za jugorežima uređenu **Titinu** spomen ćeliju, otvorena je u hrvatskoj državi i spomen ćelija bl. kardinalu Alojziju Stepincu. Jedan je vjerovao u Boga i svoj hrvatski narod, a drugi nije vjerovao ni u Boga ni u narod, nego je dočekao smrtni tren s amputiranim nogom na lovorkama internacionalista.

Vijugavom cestom preko zagorskih bregova, u okružju predivnih vidika, gdje je većina brežuljaka ukrašena crkvicom, a gotovo iza svakog zavoja neki novi detalj ljepote prirode ili ploda ruku čovječjih, zadirkuje muze da nadahnjuju umjetnike, putovala sam u pratnji supruga prema mjestu gorkoga pedesetogodišnjeg sjećanja.

Sočnost zelenila šuma i iznikloga mladog žita prošaranog crvenim makovima istiskivala mi je uzdisaj "lijepa naša zemljo Hrvatska" Buja li ta ljepota iz tolikih patnji našega trpećeg naroda? Bože, hvala ti što si postavio na tako malenu prostoru toliko ljepote i pokazuješ nam tako svoju ljubav.

Približavajući se odredištu, primjećujemo narušenost zelenila. Lišće je pokrila neka sivoča... Znak uz cestu nam pojašjava ovo zagonetnu sivu mrenu što je obukla zelenu ljepoticu. Ulazimo u Golubovecke kamenolome. Brda su

unakažena pravilnim izglođanim stranama, u zraku se osjeća onaj zagušujući miris prašine. Već nakon nekoliko udisa postaje okus prašine. Premda sam po prvoj reakciji htjela zatvoriti prozor, ipak sam ga ostavila otvorena, sjećajući se le-poglavske prašine koja me gušila kad sam bila niža od metra. Neka osjetim makar i na kratko taj stari poznati okus prašine u ustima. To je prašina moje ugušene dječje sreće. To je prašina zbog koje se nisam osjećajno mogla razvijati kao ostala djeca koja su imala svog oca uza se. To je prašina koja je gušila tisuće prisilnih radnika, zatočenika savjesti. To je prašina kojom su gazile cokule novo-pridošlih zatvorskih stražara, koji su skinuli četničke kokarde i prisili komunističku zvijezdu. To je prašina po kojoj su njihova djeca provodila svoje djetinjstvo u povlaštenu položaju. To je prašina koja je gušila moj hrvatski narod, i ne da mu zaboraviti nasilja provedena nad njim. Kažu: oprostite svojim

porobljivačima. Nama vjernicima to nije lako, ali pametnije je pribjeći oprostu, nego dopustiti da nas zlodjela učinjena nad nama povuku u isti vir mržnje u kojem su naši porobljivači. Mi samo ne smijemo zaboraviti sva zlodjela, da nam se povijest ne bi vratila s jahačima zla.

S tim mislima sam ušla u Lepoglavu. Stari zid je mjestimično srušen. Na još neporušenom dijelu stoji nekakav, nazovimo ga spomenik s neproporcionalno velikom crvenom zvijezdom, i iznad njega spomen-ploča nekoj komunistkinji koja je navodno bila ubijena u lepoglavskom zatvoru za vrijeme rata. Na ploči je prvo ugravirano ime Katarina, a onda Kristina. Ploča je postavljena za vrijeme komunističke Jugoslavije. Očito je koliko su drugovi marili za nju, te joj ni pravog imena nisu znali. Još je očitije da danas ama baš nitko ne mari, jer je taj kičasti spomenik farsa nad zabluđdom, kojom je bilo zavedeno toliko hrvatskih partizana.

Nema vise kapije pred kojom smo sedam i pol godina čekale na razgo-

vor. Tek kad smo ušli na parkiralište pred upravnu zgradu, opazili smo da je samo za službenu uporabu. Službenica Ministarstva unutarnjih poslova je u ljubaznom pristupu i kratkom razgovoru odgovara na moja pitanja o staroj kaznionici, kad su među njenim zidovima bili većinom zatočenici savjesti a ne kriminalci. Današnji osuđenici su izdvojeni od društva radi počinjenih kriminalnih djela. Tretman i život tih osuđenika je pod neprekidnom pažnjom tijela za zaštitu ljudskih prava. Pavlinski samostan više nije u sklopu zatvorskih zgrada. Jedan dio je već obnovljen, a velika zgrada čeka kad će biti restaurirana i oslobođena nakaznih građevina u svom okolišu, podignutih u socijalističkoj stvarnosti.

Nakon obilaska zidina starih i novih, te nakon razgovora sa stražarima, odlazimo u obližnji lokal sjesti i okrijepiti se hladnim pićem. Pitam konobaricu o kaznionici dok su u njoj još bili politički zatvorenici u vrijeme jugorežima. Ona se ničega ne sjeća, osim da je njezin tata bio stražar u zatvoru. Slušam njezin zagorski dijalekt, pa se pitam je li i njen tata tako govorio. Ne želim dopustiti grozomornim mislima da me zatruju, pa tjeram iz sjećanja svjedočanstva o bolesnim iživljavanjima nad robišćima. Pitam se, je li ta Lepoglavčanka makar zavirila u dokumentirana svjedočanstva o mučenju žrtava jugokomunističkog režima? Vjerojatno ne želi čuti istinu o kruhu na kojem je odgojena. Pitam je za Špiranca, koji je napustio službu upravitelja KPD Lepoglava 1953., te kasnije bio "narodnim zastupnikom". Ona kaže da se uopće ne sjeća tog imena. Dakle, kod djece mučitelja je nastupila totalna amnezija. Oni zaboravljaju. Zato mi koji smo bili žrtve, ne smijemo zaboraviti nikada. Dapače, ne dopustimo da stradanja Hrvata zbog njihove nacionalne pripadnosti zaborave naša djeca, niti naša unučad. Sjećanje neka nam bude mjera opreza, a mržnji ne dajmo da nas povuče u dubine zala naših neprijatelja.

"PROMIČBENI ODJEL II. KRIŽARSKE DIVIZIJE"

Stigavši kući iz logora Vršac-Kovin krajem kolovoza 1945., zadojen idejom hrvatske državne neovisnosti, nakon 15 dana uhvatio sam vezu s nesrećnicima u šumi, koji još tada nisu bili križari, već bijednici koje je kod kuće čekao nož ili UDBA, odnosno tada još OZNA. Trebalo im je pomoći. Budući da su pobegli iz kolone smrti ili se nisu povlačili za Sloveniju, nisu imali otpusnice iz logora a da su i imali bili bi likvidirani, jer su bili ustaše.

U većini naroda nezvoljstvo zbog komunističke vlasti, a 1941. protjerani Srbi se vraćali, dok su naseljeni Zagorci i

Priredio:

Ladislav HAJBA

do pometanja tavana i to je bila nova "Narodna vlast".

Vratio se Luburić, bio na Papuku, pa sve do Fruške Gore, ali se je razočaran vratio nazad i otišao u emigraciju, jer je video da je to samo rasulo vojske hrvatske, bijednici koji se ne smiju vratiti svojim kućama. 1946. bio je i Vrban čak u Slavonskom Brodu, ali s ustaške strane prebacivanje u

smo pohvatani putem izdajstva, od 49 članova pohapšeno je 28. Jedan je uspio pobjeći u šumu gdje je s ostalima likvidiran od OZNE. Od tog broja 28, njih osmorica bili su kukavice, koji su bili sve priznati spremni, pokopati ostale radi vlastite slobode. Bili smo svih u jednoj garaži OZNE u dvorištu. Molio sam ih neka ne terete nikoga osim mene. Neka izjave da sam ih ja prisiljavao da se učlane u organizaciju i da sam ih ja protiv njihove volje učlanio u tu organizaciju. Tako nas je osudeno 21. Osam kukavica sam spasio, jedan je poginuo, a 20 članova za koje OZNA nije imala podatke ostalo je na slobodi. Sadržaje Uredbe o ustrojstvu organizacije i cirkularno pismo i nakon torture sa strujom i šamaranjem, te prijetnjom strijeljanja, uvijek sam lagao. Ispitivan sam na OZNI Virovitica, OZNA Daruvar, a ispitivao me i vojni istražitelj na vojnem sudu u Osijeku, neki kapetan Bozo Drašković, kojega nigdje ne spominju u presudi.

Na robiji sam često bio u samici, jer sam glasno mislio: uvijek sam kažnjen s 14 dana (oko 14 puta za vrijeme robije) i jedan puta sam bio okovan, ali su okove ukinuli, kada je došlo samoupravljanje i u kaznionicu. 1950. sam bio u Lepoglavi, a radio sam na vanjskim radovima: Lonjsko Polje, auto-cesta, Novi Beograd. Zbog pokušaja bijega 1950. vraćen sam u KPD i od tada više nisam bio na vanjskim radovima. Na prvom razgovoru poslije bijega, nakon 3 mjeseca, rekao sam svojoj sestri da sam dobro ali sam joj htio dati znak da mi više ne šalju pisma u kolačima, jer se kolači lome prilikom uručivanja paketa, pa sam tapkao na mjestu, a mali milicajac Milovan je prekinuo razgovor. Tada sam rekao "Ne dolazi više, pozdravi mamu i poljubi je umjesto mene i znaj da sam tačkao na crvljivom kupusu i pljesnivom kukuruznom kruhu, ali ja sam još uvijek toliko jak, ako me i zajaše, ja ēu ih nositi". Za te riječi sam dobio samicu i onaj izrod upravitelj Špiranec mi je rekao. "Jura 14 dana, više nemrem, manje nedam".

Sve ostalo neka govori zajednička presuda.

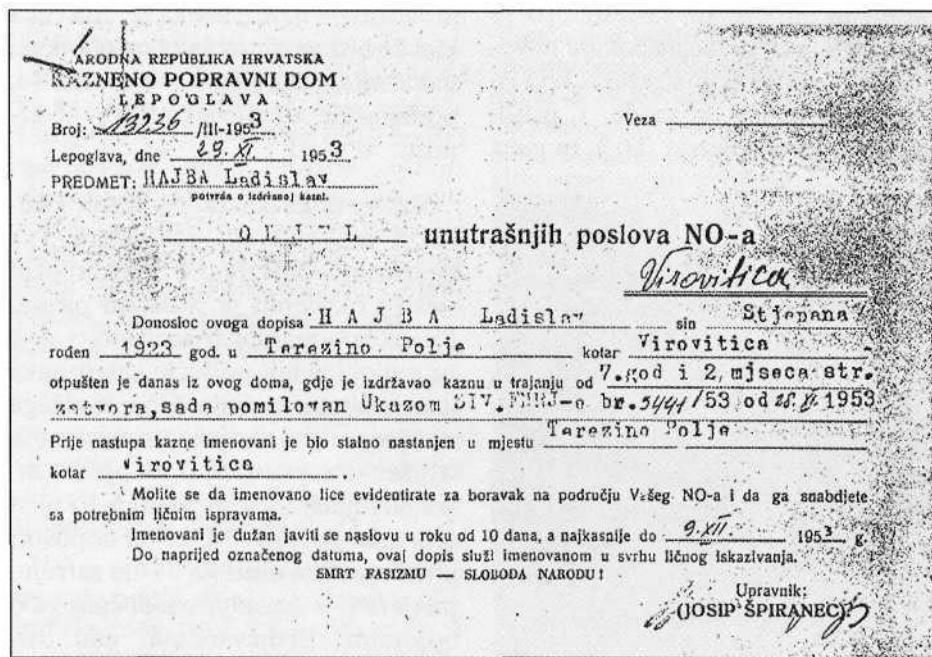
DIVIZIJSKI VOJNI SUD
OSIJEK

Sud. br. 1805-18026/46 g.
dana 27 novembra 1946. g.

P R E S U D A

U IME NARODA!

Divizijski vojni sud u Osijeku na temelju Čl. 7 st 2. Zakona o nadležnosti i uređenju vojnih sudova u Jugoslavenskoj Armiji i Mornarici u veću sastavljenom,

Autorova otpusnica iz 1953.

Dalmatinci napuštali njihove kuće i premještani u njemačke kuće na području virovitičkog kotara. Predratno stanovništvo bilo je: starosjedioci Hrvati, zatim Mađari i Nijemci, a od 1918. i kolonisti Srbi. Mnogi Srbi su bili u četnicima i nedievcima, ali u Srbiji, a kod nas se nije pitalo tko je od njih što bio, a oni su svi bili jedinstveni. Bili su mirni kao "braća", jedino su prijetili ustašama. Mene su držali za Madžara i nisu se preda mnom prezali govoriti protiv NDH i hvaliti svoje junaštvo. Tada je bila vlada Tito-Šubašić i kružila je krilatica: "Vuna, vuna, iz Londona ide kruna, i dolazi kralj Petar, bježi Tito kao vjetar" ili "Ne ēemo Tita hrvatskog bandita, hoćemo kralja, makar i ne valja". To su komunisti prečuli, ali ako si na zidu napisao ŽAP, išao si na OZNU i na robiju. Mobilizirani i dobровoljci parti-zani čekali su blagodati svoje borbe, sve

Hrvatsku uslijedilo je 1947/48. kada su svi izdajstvom pohvatani.

Ja sam u svojem selu upao u politiku mačekovštine, koja je čekala spas od saveznika i Dr. Mačeka kao nekompromitiranog u narodu. Posredstvom gospode Darinke K. iz Zagreba, gospodina Đure Š. iz Terezina Polja i gospodina Matije B. iz Gornjeg Bazja, starih mačekovaca, formiran je "Promičbeni odjel II. križarske divizije". Budući da sam imao 22 god., mlad, neoženjen, da ne bi obiteljski ljudi stradali, a ja postao zapovjednikom toga "Promičbenog odjela". Ostalo piše u presudi (koja je preradena). Imao sam četvrtasti žig kojega ja nisam napravio već dobio, a okrugli žig što me optužnica tereti, nikada nije ni postojao. Bilo nas je 49 članova, ja sam koordinirao s članstvom preko svojih pomoćnika a po selima nisam hodao radi promičbe. Mi

od zamenika predsednika suda kapetana Sablić Franje kao predsedatelja veća, potporučnika Kapić Habiba i zastavnika Leskun Ljube kao članova veća, uz sudjelovanje sekretara suda, poručnika Matanić Slavka u krivičnom predmetu protiv HAJBA LADISLAVA i dr. na usmenom glavnem pretresu - javnom održanom dana 27 novembra 1946. god. povodom optužnice Vojnog tužioca IX. Udarne divizije br. "U" 697-716, 747 i 748/46. od 16. XI. 1946. g. u prisustvu poručnika Stojanović Krste, vojnog islednika, u zastupanju optužnice, branioca okrivljenih poručnika Kosor Šaćira i okrivljenih lično, a nakon saslušanja konačnih predloga optužbe da se sudi u smislu zahteva optužnice i predloga odbrane da se izrekne što blaža kazna doneo je sledeću:

P R E S U D U :

I. okr. HAJBA LADISLAV, sin Stjepana i Julijane r. Pisti rod. 1. XII. 1923. g. u Terezinom polju, kotar Virovitica, zemljoradnik, pismen, neoženjen, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, uhapšen 27. IX. 1946. god.

II. okrivljeni BLAŽEVIĆ MATO, sin Šandora i Reze r. Bukvić, rod. 22. II. 1899. god. u Gornjim Bazijama, kotar Virovitica, Hrvata Rkt., kovač, oženjen, nema dece, pismen, posjeduje 5 jutara zemlje, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Gornjim Bazijama, uhapšen 28. IX. 1946. god.

III. okr. FEKETIJA MATO, sin Gašpara i Reze, r. Zdelar, rod. 28. IX. 1919. god. u Turanovcu, kotar Virovitica, Hrvat s Rkt. zemljoradnik, pismen, neoženjen, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Turanovcu, uhapšen 29. IX. 1946. god.

IV. okr. MIŠKOVIĆ MIRA, kći Stjepana i Helene r. Razumović, rod. 30. X. 1926. god., u Belom Manastiru, kotar isti, Hrvatica, Rkt., pismena, svršila 7 razr. gimnazije, učenica, neudata, nema imetak, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Špišić Bukovici, kotar Virovitica, uhapšena 29. IX. 1946. god.

V. ŽGELA JANKO, sin Antuna i Mare, r. Jukić, rod. 29. I. 1923. god., u selu Bogovolja, kotar Slunj, Hrvat, Rkt. zemljoradnik, pismen, neoženjen, bez imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Go. Bazijama, kotar Virovitica, kbr. 187, uhapšen 27. IX. 1946. god.

VI. okr. BENDA LJUDEVIT, sin Ivana i Terezije, r. Jobaj, rod. 14. X. 1914. god., u Terezinom polju, kotar Virovitica, stolar, zemljoradnik, pismen, oženjen, otac jednog djeteta, kažnjavan od strane

narodnih vlasti sa (8) osam meseci pri-nudnog rada radi šverca, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica kbr. 116., uhapšen 27. IX. 1946. god.

VII. okr. VRBANAC MARIJAN, sin Mate i Ivane r. Čuler, rod. 22. III. 1913. god. u Kuli kotar isti, Hrvat, rkt. zemljoradnik, pismen, oženjen, otac 4 dece, nema imetak, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica kbr. 89., uhapšen 27. IX. 1946. god.

VIII. okr. TOT JOSIP, sin Mije i Elizabete, r. Kramarić, rod. 6. VII. 1925. god. u Terezinom polju, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., pismen, neoženjen, bez imetak, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica, kbr. 8., uhapšen 27. IX. 1946. god.

IX. okr. MEDVED IVAN, sin Antuna i Bare r. Pavelić, rod. 10. IV. 1929. god. u Kruškovači, kotar Slunj, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, neoženjen, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom Polju, kotar Virovitica kbr. 100, uhapšen 25. IX. 1946. god.

X. okr. CINDRIĆ FRANJO, sin Petra i Anke r. Zrilić, rod. 12. XII. 1928. god. u Komesarcu, kotar Slunj, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, neoženjen, posjeduje jedno i pol jutro zemlje i kuću, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica, kbr. 60., uhapšen 26. IX. 1946. god.

XI. okr. UDOVIČIĆ RUDOLF, sin Ivana i Josipe, r. N., rod. 13. VII. 1926. god., u Terezinom polju, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, neoženjen, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica kbr. 73., uhapšen 26. IX. 1946. god.

XII. okr. ŠIJANEĆ STJEPAN, sin Đure i Marije, r. Čirak, rod. 26. XII. 1919. u Terezinom polju, kotar Virovitica, Hrvat, rkt. zemljoradnik, pismen, oženjen, otac troje djece, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom polju, kotar Virovitica kbr. 34., uhapšen 27. IX. 1946. god.

XIII. okr. ŠIJANEĆ ĐURO, sin Jakoba i Julijane, r. Goričanec, rod. 22. XII. 1891. god. u Sugetacu, kotar Koprivnica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, oženjen, otac troje djece, posjeduje 5 jutara zemlje i jednu kuću, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Terezinom Polju, uhapšen 26. IX. 1946. god.

XIV. okr. PETI JOSIP, sin Franje i Jane, r. Arvaj, rod. 9. II. 1918. u Gor. Bazijama, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, oženjen, otac dvoje djece, nema imanja, navodno sud-

ski nekažnjavan, stalno boravi u Gornjim Bazijama, kotar Virovitica, uhapšen 26. IX. 1946. god.

XV. okr. VUNIĆ MILAN, sin Mate i Ivke, r. Bašić, rod. 8. IX. 1924. god. u Budaku, kotar Benkovac, Hrvat, rkt., kovač, pismen, bez djece, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Kapela Dvor, kotar Virovitica, uhapšen 27. IX. 1946. god.

XVI. okr. FEKETIJA STJEPAN, sin Gašpara i Reze, r. Zdelar, rod. 25. IX. 1923. god. u Turanovcu, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, oženjen, otac jednog djeteta, posjeduje u zadruzi 5 jutara zemlje i kuću, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Turanovcu, kotar Virovitica kbr. 20, uhapšen 4. X. 1946. god.

XVII. okr. KRŠIĆ JOZO, sin Luke i Mare r. Šokac, rod. 6. III. 1919. u Turanovcu, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismne, oženjen, otac jednog djeteta, posjeduje u zadruzi 5 i pol jutara zemlje, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Turanovcu, kotar Virovitica kbr. 40, uhapšen 4. X. 1946. god.

XVIII. okr. RIBIĆ ĐURO, sin Stjepana i Marte r. Podravac, rod. 25. III. 1912. u Gornjim Bazijama, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., kovački pomoćnik, pismen, neoženjen, nema imanja, stalno boravi u Gornjim Bazijama, kotar Virovitica kbr. 50., uhapšen 26. IX. 1946. god.

XIX. okr. TOMLJANOVIĆ STANKO, sin Ivana i Antonije r. Butorac, rod. 15. XI. 1896. god. u Klanu, kotar Sinj, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, oženjen, otac dvoje djece, posjeduje 8 jutara zemlje i kuću, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Rezovac-Krčevine, kotar Virovitica kbr. 68., uhapšen 26. IX. 1946. god.

XX. okr. METER SLAVKO, sin Tome i Bare r. Feketić, rod. 22. IX. 1922. god. u Špišić Bukovici, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., zemljoradnik, pismen, neoženjen, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Špišić Bukovici, kotar Virovitica kbr. 77., uhapšen 25. IX. 1946. god.

XXI. okr. JURIŠIĆ STJEPAN, sin Antuna i Marije r. Ribić, rod. 8. XI. 1907. god. u Baćevcu, kotar Virovitica, Hrvat, rkt., administrator, pismen, oženjen, otac jednog djeteta, nema imanja, navodno sudski nekažnjavan, stalno boravi u Lukačkom Dugom selu, kotar Virovitica kbr. 59., uhapšen 26. IX. 1946. god.

KRIVI SU:

Ad. I.

I. okr. HAJBA LADISLAV, II. okr. Blažević Mato, III. okr. Feketić Mato,

IV. okr. Mišković Mira, V. okr. Žgela Janko, VI. okr. Benda Ljudevit, VII. okr. Vrbanac Marijan, VIII. okr. Tot Josip, IX. okr. Medved Ivan, X. okr. Cindrić Franjo, XI. okr. Udovičić Rudolf, XII. okr. Šijanec Stjepan, XIII. okr. Šijanec Đuro, XIV. okr. Peti Josip, XV. okr. Bunić Milan, XVI. okr. Feketija Stjepan, XVII. okr. Kršić Jozo, XVIII. okr. Ribić Đuro što su pripadali ilegalnoj protivnarodnoj organizaciji tzv. "promidžbeni odel II. križarske divizije", koja je imala cilj širenja neprijateljske propagande, stvarati zabunu i neraspoloženje među narodom i nasilno obaranje postojećeg državnog i društvenog uređenja FNRJ, te su posebice:

I. okr. HAJBA LADISLAV

bio inicijator i organizator organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije" u koju je okupljaо reakcionare i protivnarodne elemente u cilju pomaganja odmetničkih bandi i da ilegalnom propagandom ugrožava postojeće državno i društveno uređenje, te je kao takav

a) 3 meseca nakon izlaska iz logora, gde se nalazio kao zarobljenik, u oktobru 1945. god. počeo sa pisanjem i rasturanjem ilegalnih letaka, protiv narodnog sadržaja, pa je tako u jednom navratu ispisao oko 15 komada letaka u kojima je prikazivao borbu odmetničkih bandi križara pravednom, pišući doslovce "Hrvatski narode budi uveren da pljačka i ubistvo što se dešava u ime križara to nije istina, već to čine ljudi koji mrze Hrvatski narod. Nebojte se što vam zemlje oduzimaju, svatko će dobiti svoje natrag i to za kratko vremen, a oni beskućnici, kako su ovamo došli, tako će i otići. Budite spremni i pamet u glavu", te ih je sam rasturao na cesti Terezino polje - Virovitica, a zatim je neutvrđenog dana meseca maja 1946. god. u cilju proširenja i jačanja svog neprijateljskog rada otpočeo sa pripremama za stvaranje jedne ilegalne organizacije i u tu svrhu sam je izadio četvrtasti i okrugli žig sa natpisom "II križarska divizija" sa križem i još jedan sa znakom "I Četnička divizija", a koje štambilje je koristio za udaranje na ilegalne letke, koje je ponovno u tri navrata napisao i rasturao ih po Terezinom polju, sa sadržajem "Za Kralja i Otadžbinu, braćo Srbi, osvetimo se Hrvatima, sada je vreme, udri po Hrvatima oni su krivi, braćo Srbi, znajte da mi nismo uništeni, mi smo ovdje", bacajući ih u dvorište na dohvata Hrvatima, kako bi kod istih izazvao mržnju i razdor na Srbe, a na takove letke je udarao štambilj "I Četnička divizija", dok je na drugim letcima, kojima je hvalio borbu odmetnika i koje je pisao za Hrvate udarao štambilj "II Križarska divi-

zija" i u njima ih pripremao na dolazak nove vlasti.

b) koncem maja meseca 1946. god. doneo je konačnu odluku i stvorio plan o formiranju ilegalne organizacije pod imenom "promidžbeni odel II. križarske divizije", te je sam sastavio "Uredbu" kojom su normirani ustrojstvo i zadatci same organizacije, "Zakletvu" kojom se svaki član prilikom stupanja u tu organizaciju zaklinje na vernošć i poslušnost, te formulir "Osobni podaci i opis", koji služi za upis svakog novog člana, te je od dana osnutka ove ilegalne organizacije, pa sve do dana svoga hapšenja učlanio u istu veći broj okrivljenih, u potpunosti ih upoznao sa zadatkom i ciljem organizacije dajući im direktive za širenje neprijateljske propagande i verbovanje novih članova, a u svrhu proširenja i učvršćivanja ilegalne organizacije, sam je često obilazio svoje članove, a isto tako se je radi predobavljanja novih članova obraćao i na razne druge osobe, neprijateljski nastrojene, govorio im da u emigraciji postoji Hrvatska vlada na čelu sa Mačekom i Butkovićem, koja će po skorom preokretu doći u zemlju i preuzeti vlast, da je u inostranstvu formirana vojska od 80 000 vojnika od kojih se već na Bilogoru prebačilo oko 12 000 i vode borbu protiv današnje vlasti, a zatim je lično kod svoga bratića u Zagrebu prepisao na pisačoj mašini nekoliko primeraka "Zakletve", "Uredbe" i "Lični opis i podaci" i dao svojim članovima da bi pronašli nove članove i učlanili ih u njegovu ilegalnu organizaciju, a da bi pojačao disciplinu i bezuslovnu pokornost kod svojih članova izdao je jedno cirkularno pismo u kojem je naveo, da je nekoliko članova organizacije streljano zbog izdajstva i neizvršenja direktiva, pa je to pismo razaslaо свим članovima.

c) da bi omemo organe vlasti u pravilnom radu, sastavljaо je i upućivao prijeteća pisma raznim državnim ustanovama, pozivajući ih da odustanu od rada u interesu ove države, te je po jedno takvo pismo uputio Kotarskom narodnom odboru Virovitice, Pošti Virovitica, Kotarskom sudu Virovitica, Predsedniku Narodne fronte, Predsedniku omladine i učitelju Cimerman Milivoju u Virovitici.

d) a radi koordinacije rada i priznanja direktiva uputio je po svom kuriru Žgela Franji, koji se sada nalazi u bekstvu, dva pisma odmetnicima u kojima je tražio uspostavljanje veze, a početkom meseca septembra 1946. preko okrivljenog Tomljanović Janka sastao se u Rezovačkim Krčevinama sa odmetnikom zv. "Pepom", koga je upoznao sa radom svoje organizacije dok je isti od njega zatražio da mu nabavi legitimaciju i civilno odjelo

kako bi mogao obići teren, a za uzvrat da će ga povezati sa još jednom ilegalnom organizacijom u Virovitici, pa mu je on to obećao nabaviti.

Prema tomu je pod tač. a, b, c i d počinio krivična dela organizovanja ilegalne protivnarodne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države opisano i kažnjivo po čl. 3. tač. 8. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, krivično delo širenja neprijateljske propagande opisano i kažnjivo po čl. 9. Zakona o kr. delima pr. naroda i države, krivično delo održavanja veze sa odmetničkim bandama, opisano i kažnjivo po čl. 3. tač. 14. Zakona o krivičnim delima pr. naroda i države i krivično delo izazivanja nacionalne mržnje opisano i kažnjivo po čl. 2. Zakona o zabrani izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje i razdora.

II. okr. BLAŽEVIĆ MATO

Krajem meseca juna i tokom meseca jula 1946. god. u tri navrata sastao se sa okr. Hajba Ladislavom i poznavši se sa zadatkom i ciljem ilegalne organizacije položio zakletvu i potpisao pristupnicu, te postao aktivan član tzv. "promidžbenog odel II. križarske divizije" i kao takav radio na proširenju iste, pa je u tu svrhu primio od I. okr. Hajbe pet st "Zakletve" i pristupnice, te začlanio u organizaciju okr. Ribić Đuru, Bunić Milana, Peti Josipa i Feketija Matu, koji su pred njim položili zakletvu i potpisali pristupnicu, a on im je obrazložio zadatku i cilju organizacije potstrekivajući ih i pozivajući na aktivnost u verbovanju novih članova i u proturajanju ilegalne protivnarodne propagande protiv današnjeg državnog uređenja. Od okr. Hajbe primio "cirkularno pismo" koga je davao i drugima čitati, pa je prema tome počinio krivično delo pripadanja i organizovanja ilegalne i protivnarodne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države opisano i kažnjivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona i krivično delo širenja neprijateljske propagande opisano i kažnjivo po čl. 9. cit. zakona.

III. okr. FEKETIJA M ATO

Tokom meseca jula 1946. god. u tri navrata sastao se sa okr. Blažević Matom i na njegov nagovor položio zakletvu i prisupio u ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije" prihvativši, odobrivši program i cilj organizacije, te je kao aktivni član začlanio u istu organizaciju, okr. Feketija Stjepana i Kršić Jozu. Pa je prema tome počinio krivično delo pomaganja i organizovanja ilegalne protivnarodne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o

kr. delima pr. naroda i države opisano i kažnivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona.

IV. okr. MIŠKOVIĆ MIRA

Početkom meseca septembra 1946. god. povezavši se sa okr. Hajbom, upoznala se sa njegovim ilegalnim radom i odobravajući isti položila zakletvu i pristupila u ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije", te je kao aktivni član ove ilegalne orgnaizacije u svrhu primanja direktiva u nekoliko navrata sastala sa I okr. Hajbom, a među svojim poznanicima širila lažnu neprijateljsku i protivnarodnu propagandu, da se je 12 000 križara prebacilo u našu zemlju i da je u inostranstvu Maček i Butković sastavio novu Hrvatsku vladu koja se priprema za dolazak u Hrvatsku. Pa je prema tome počinila krivično delo pripadanja ilegalnoj protivnarodnoj organizaciji opisano i kažnivo po čl. 3. tač. 8. zakona o kr. delu pr. naroda i države i krivično delo širenja lažne nepr. propagande opisano i kažnivo po čl. 9. cit. zakona.

V. okr. ŽGELA JANKO

Povezavši se u septembru mesecu 1946. god. sa okr. Hajbom, upoznao se sa radom ilegalne organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije", te odobravajući isti pristupio u saradnju i u nekoliko navrata se sastao sa njime razgovarajući o tome na koji način da se proširi organizacija, a nakon toga je uzeo od okr. Hajbe nekoliko komada okružnica, pristupnica i zakletvu "promidžbenog odela II. križarske divizije" i sve te stvari odneo je okr. Jurišiću pokušavajući ga na taj način uvući u organizaciju i dobiti za rad ali u tome nije uspeo jer je okr. Jurišić to odbio, pa je prema tome bio saradnik i organizator ilegalne protivnarodne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, opisano i kažnivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona.

VI. okr. BENDA LJUDEVIT, VII. okr. VRBANAC MARIJAN, VIII. okr. TOT JOSIP, IX. okr. CINDRIĆ FRANJO, X. okr. MEDVED IVICA, XI. okr. UDOVIČIĆ RUDOLF, XII. okr. ŠIJANEĆ STJEPAN, XIII. okr. ŠIJANEĆ ĐURO, XIV. okr. PETI JOSIP, XV. okr. VUNIĆ MILAN, XVI. okr. FEKETIJA STJEPAN, XVII. okr. KRŠIĆ JOZO, XVIII. okr. RIBIĆ ĐURO.

Neutvrđenog dana meseca jula i avgusta 1946. god. upoznavši se sa protivnarodnim radom ilegalne organizacije preko Hajba Ladislava, Blažević Matije i Feketiјa Mate i odobravajući isti, dobrovoljno položili zakletvu i pristupili u tzv. "promidžbeni odel II. križarske divizije"

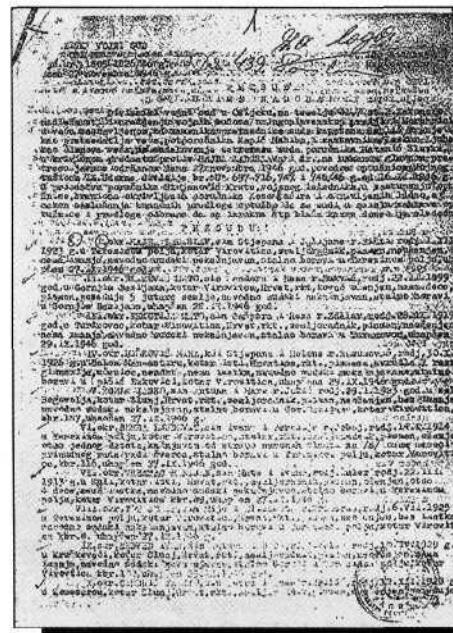
te su na sebe kao aktivni članovi i primili obvezu i upute o pronalaženju novih članova za organizaciju i proturanja lažne neprijateljske propagande uperene protiv današnjeg državnog i društvenog uređenja.

Pa su prema tome počinili krivično delo pripadanja ilegalnoj protivnarodnoj organizaciji i u cilju vršenja dela iz čl. 2. zakona o kr. del. protiv naroda i države opisani i kažnivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona.

Ad. II.

XIX. okr. TOMLJANOVIĆ STANKO

Na dan 10 septembra 1946. god. sastao se u svojoj kući sa okr. Hajba Ladislavom, te ga je na njegovo traženje poveo u jedan vinograd i povezao sa odmetnikom "Pepom" za koga je znao da se sakriva po obližnjim vinogradima pa je prema tome počinio delo pomaganja odmetnika posluživši kao veza opisano i kažnivo po čl. 3. tač. 14. zakona o kr. delima pr. naroda i države.

Jedva čitljiva presuda protiv 21 optuženika

Ad. III.

XX. okr. METER SLAVKO i XXI. okr. JURIŠIĆ STJEPAN

Dolazeći u dodir sa okr. Hajba Ladislavom saznali za njegovu ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije" u koju ih je on pozvao da pristupe znajući za njegov protivnarodni rad o tome nisu obavestili narodne vlasti, pa su prema tome počinili krivično delo prikrivanja ilegalne organizacije ispred narodne vlasti, otežavajući njezino otkrivanje, dakle pomagali ilegalnu protivnarodnu organizaciju, opisano i kažnivo

po čl. 3. tač. 8. zakona o krivičnim delima protiv naroda i države.

POSEBICE 2. okr. HAJBA LADISLAV

Što je kao borac 1. art. diviziona JA, decembra meseca 1944. god., u dogovoru sa još jednim borcem prebegao u neprijateljsko uporište i stupio u VI Hrvatsku diviziju u kojoj se je nalazio sve do sloma NDH, kada je bio u povlačenju kod Celja u Sloveniji zarobljen od jedinica JA, pa je prema tome počinio krivično delo dezertirstva iz JA u vreme narodno oslobođenja borebe i krivično delo stupanja u neprijateljske oružane formacije, opisano i kažnivo po čl. 15. U o VS.

Stoga se na temelju čl. 1, 2, 5, 8 i 9. Zakona o vrstama kazni

presuđuju:

I. okr. HAJBA LADISLAV na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (20) dvadeset godina i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (5) pet godina.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

II. okr. BLAŽEVIĆ MATO, na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (13) trinajst godina i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (5) pet godina.

Kazna mu teče od dana hapšenja tj. 26. IX. 1946. g.

III. okr. FEKETIJA MATO, na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (8) osam godina i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (3) tri godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 29. IX. 1946. g.

IV. okr. MIŠKOVIĆ MIRA na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (7) sedam godina i na gubitak političkih i pojedinih građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (3) tri godine.

Kazna joj teče od dana lišenja slobode tj. od 29. IX. 1946. g.

V. okr. ŽGELA JANKO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (6) šest godina i gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od (2) dve godine osim roditeljskih.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

VI. okr. BENDA LJUDEVIT na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (5) pet godina i na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od (2) dve godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

VII. okr. VRBANAC MARIJAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (2) dve godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

VIII. okr. TOT JOSIP na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i na gubitak političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od (2) dve godine osim roditeljskih.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

IX. okr. MEDVED IVAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (3) tri godine i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. od 25. IX. 1946. g.

X. okr. CINDRIĆ FRANJO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (3) tri godine i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. od 26. IX. 1946. g.

XI. okr. UDOVIČIĆ RUDOLF na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

XII. okr. ŠIJANAC STJEPAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i gubitak političkih i pojedinih građanskih prava u trajanju od (1) godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

XIII. okr. ŠIJANAC ĐURO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (3) tri godine i gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

XIV. okr. PETI JOSIP na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (3) tri godine i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

XV. okr. VUNIĆ MILAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (3) tri godine i gubitak političkih

i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 27. IX. 1946. g.

XVI. okr. FEKETIJA STJEPAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i na gubitak političkih i građanskih prava u trajanju od (1) jedne godine, osim roditeljskih.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 4. X. 1946. g.

XVII. okr. KRŠIĆ JOZO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (4) četiri godine i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (1) jedne godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 4. X. 1946. g.

XVIII. okr. RIBIĆ ĐURO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (5) pet godina i na gubitak političkih i pojedinih građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (3) tri godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

XIX. okr. TOMLJANOVIĆ STANKO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (5) pet godina i na gubitak političkih i građanskih prava osim roditeljskih u trajanju od (2) dve godine.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

XX. okr. METER SLAVKO na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (8) osam meseci.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 25. IX. 1946. g.

XXI. okr. JURIŠIĆ STJEPAN na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od (8) osam meseci.

Kazna mu teče od dana lišenja slobode tj. 26. IX. 1946. g.

O B R A Z L O Ž E N J E :

Na glavnem pretresu i u toku istražnog postupka okrivljeni od I. do XXI. u celosti su priznali dela za koja ih tereti otpužnica za koja ih je sud proglašio krivim i presudio.

I. okr. HAJBA LADISLAV na glavnem pretresu priznao je da je on bio inicijator i organizator protivnarodne ilegalne organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije" i da je cilj te organizacije bio da putem širenja alarmantnih vesti i raznih protivnarodnih, lažnih i izmišljenih vesti stvara nezadovoljstvo i nepoverenje u narodnu vlast. Okrivljeni nadalje priznaje da je htio i imao nameru uhvatiti vezu sa odmetnicima u šumi i da je u tu svrhu pokušavao uhvatiti vezu sa

njima zbog koordinacije rada. Na taj način da bi i sa svoje strane pomagao njihovu borbu, putem svoje organizacije, širenjem neprijateljskih i lažnih vesti i parola.

Okrivljeni izjavljuje da je na ideju organizovanja ilegalne organizacije došao nakon svog povratka iz zarobljeničkog logora gdje je bio izvesno vreme nakon zarobljavanja u Sloveniji. Okrivljeni priznaje da je u oktobru 1945. god. počeo sa pisanjem raznih protivnarodnih letaka u kojima je prikazivao pljačke i nasilja oružanih bandi, tzv. "križara", kao pravednu borbu i doslovce pisao "Hrvatski narode, budi uveren da pljačke i ubistvo što se događa u ime "križara", to nije isitna, već to čine ljudi, koji mrze Hrvatski narod, nebojte se što vam se zemlja oduzima, svako će dobiti svoje natrag i to za kratko vreme, a oni beskućnici kako su ovamo došli, tako će i otići. Budite spremni i pamet u glavu". Ove letke izjavljuje da je proturivaо na cesti Terezino polje - Virovitica.

Okrivljeni je nadalje priznao da je neutvrđenog dana u maju mesecu 1946. god. otpočeo da ostvaruje svoju zamisao tj. da osnuje ilegalnu organizaciju kojoj bi on bio na čelu. U tu svrhu najpre je napravio četvrtasti i okrugli žig sa natpisom "II. križarska divizija" sa znakom križa i, još jedan štambilj sa natpisom "I. četnička divizija".

Okrivljeni je takođe priznao da je ove štambilje udarao na letke koje je rasturao ponovo u tri navrata po Terezinom polju sa sadržajem "Za kralja i Otadžbinu, braćo Srbu osvetimo se Hrvatima sada je vreme. Udri po Hrvatima oni su krivi, Braćo Srbu, znajte da mi nismo uništeni, mi smo ovde". Okrivljeni izjavljuje da je ove letke bacao i Srbima i Hrvatima a da je na njih udarao žig "I. četnička divizija" dok je na drugim letcima udarao žig "promidžbeni odel II. križarske divizije", a u tim letcima da je hvalio borbu odmetnika i pripremao Hrvate na dolazak nove vlasti.

Okrivljeni priznaje da je krajem mjeseca maja 1946. god. konačno se odlučio i stvorio plan o formiranju jedne ilegalne organizacije pod imenom "promidžbeni odel II. križarske divizije" u tu svrhu sastavio je Uredbu u kojoj je normirao ustrojstvo i zadatke organizacije "zakletvu" prema kojoj se svaki novi član zaklinje na poslušnost i formulari "Osobni podaci i opis", koji je služio za upis svakog člana. Okrivljeni takođe priznaje da je od momenta osnivanja ove ilegalne organizacije pa do dana hapšenja učlanio veći broj okrivljenih i da ih je u potpunosti upoznao sa zadacima i radom same or-

ganizacije. Okrivljeni nadalje priznaje da je u svrhu proširenja svoje organizacije pristupio raznim protivnarodnim, reakcionarnim elementima i govorio im da u emigraciji postoji nova Hrvatska vlada na čelu sa Mačekom i Butkovićem, te da ih u svemu pomažu Englezi i da će doskora doći u Hrvatsku da preuzmu vlast. Nadalje da je govorio da je u inostranstvu formirana vojska od 80 000 vojnika od kojih se je već na Bilogoru prebacilo oko 12 000 i da ove jedinice zajedno sa križarima vode borbu protiv današnje vlasti, isto tako okrivljeni je priznao da je lično otišao u Zagreb te da je kod svoga bratića prepisao na pisačoj mašini u nekoliko primeraka "zakletvu" "uredbu" i "lični opis 1 podaci" te da je po povratku iz Zagreba to dao svojim članovima da bi učlanili što veći broj ljudi u ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije". Okrivljeni nadalje priznaje da je napisao jedno cirkularno pismo u kome je naveo da su nekoliko članova organizacije streljani zbog toga što su odali neke organizacione tajne i zbog ne izvršavanja direktiva sve to u cilju da bi kod svojih članova ojačao disciplinu i bezuslovnu pokornost.

Okrivljeni je takođe priznao da je slao pojedinim narodnim ustanovama i organima vlasti preteča pisma u kojima im je pretio da odustanu od rada u interesu ove države. Okrivljeni je priznao da je takvo pismo poslao kotarskom narodnom odboru u Virovitici, kotarskom sudu u Virovitici, predsedniku narodne fronte, AFŽ, i učitelju Zimermanu u Virovitici.

Okrivljeni je nadalje priznao daje htio povezati se sa odmetnicima u šumi da bi koordinirao rad svoje ilegalne organizacije sa radom odmetničkih bandi. U tu svrhu priznaje, daje poslao u dva navrata Žgela Franja sa pismom da uhvati vezu sa odmetnicima i da je početkom meseca septembra 1946. god. preko okrivljenog Tomljanović Stanka uspostavio vezu sa odmetnikom tzv. "Pepom" u šumi "Rezovačka Krčevina". Odmetnik "Pepo" tražio je od njega da mu nabavi legitimaciju i civilno odelo, te da mu nabavi podatke za zadrugu, a okrivljeni je odmetnika "Pepu" upoznao sa radom svoje organizacije i obećao mu nabaviti navedene stvari. Odmetnik "Pepo" mu je pak sa svoje strane obećao da će ga povezati sa jednom sličnom takovom organizacijom ilegalnom u Virovitici, ako mu nabavi stvari koje je naredio naveo.

Dela za koje je sud okrivljenog proglašio krivim u dispozitivu presude dokazuju se nadalje istražnim zapisnikom rađenom u Odelenju UDB-e za okrug Daruvar od 1. X. 1946. god. u kome okrivljeni također priznaje sva dela opisana u dispozitivu presude. Priznanje okrivljenog koga je

dao u istražnom zatvoru Vojnog tužioštva IX. Udarne divizije br. 697-716/46 g. od 11. X. 1946. g. takođe se dokazuju u celosti dela za koja je okrivljeni oglašen krivim u dispozitivu presude.

Priloženim dokaznim materijalom "uredba promidžbenog odela II. Križarske divizije", koja sadrži 21 tačku a potpisana je od nekog pobočnika pukovnika Agićića i zapovednika generala Jurčevića a za koja imena okrivljeni navada a je sam izmislio "okružnicu br. 800" u kojoj opominje zapovednike odelja da ne vrše dužnost kako treba, da se previše opijaju i u pijanom stanju izbjrlaju kakvu tajnost, cirkularno pismo pod naslovom "svim promidžbenim odelima" u kome navada da su osuđeni na kaznu smrti streljanjem, zapovednik promidžbenog odela Veliki Bastaji Mirko Španić, zapovednik promidžbenog odela Brod na Savi Nikola Ivaniš i zapovednik promidžbenog odela Zagreb poručnik Panić Stjepan i da je osuda nad navedenim izvršena u Janka Pusti dana 1. VI. 1946. god., zatim "okružnica br. 851", obvezni obrazac "osnovni podaci i opis", javna pohvala potpisana od pobočnika pukovnika Agočića i "prisega" kojom se članovi ilegalne organizacije "Promidžbeni odel II. Križarske divizije" zaklinju na vernost i poslušnost organizaciji, također se u celosti dokazuju krivična dela koja je okrivljeni počinio i za kojega je sud u dispozitivu presude proglašio krivim i presudio.

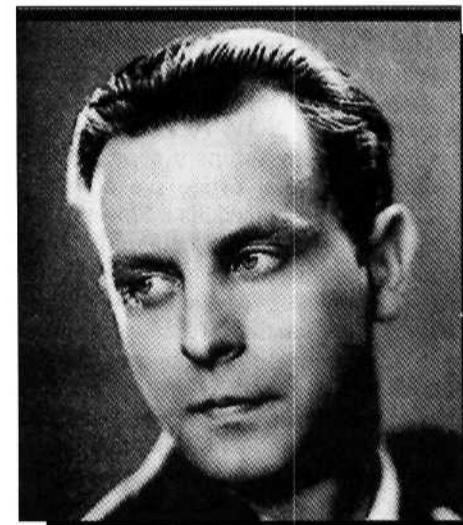
Nadalje iskazima okrivljenih koji su na glavnom pretresu izjavili da je okrivljeni Hajba Ladislav bio najglavniji među njima i da su sve radili po njegovim direktivama i zapovestima, takođe se dokazuje da je okr. Hajba bio glavni organizator i inicijator ilegalne organizacije tzv. "promidžbeni odel II. križarske divizije" a koje ime je okrivljeni sam dao toj organizaciji.

Posebice okrivljeni Hajba proglašen je krivim i za krivično delo dezterstva iz JA u toku narodno oslobođilačkog rata i begstva u neprijateljsko uporište. Okrivljeni je takođe i to delo u celosti priznao u toku istražnog postupka i na glavnom pretresu.

Okrivljeni priznaje da je u devetom mesecu 1944. g. sudelovao u borbi protiv jedinica NOV, i da je tog prilikom bio zarobljen zauzećem Virovitice od strane jedinica NOV. Nakon izvesnog vremena, okrivljeni priznaje da je bio uvršten u redove NOV, ali da je nakon izvesnog vremena pobegao iz redova NOV u neprijateljsko uporište i da je ponovo uvršten u domobranstvo kao poručnik, gde je bio sve do svoga zarobljavanja u Sloveniji, kuda se zajedno sa razbijenim

ustaškim i nemačkim jedinicama povlačio prilikom sloma NDH.

Priznanjem okrivljenoga, dakle koga je dao u toku istražnog postupka i na glavnom pretresu i istražnim zapisnicima, dokaznim materijalom i ostalim isleđenim okolnostima, u celosti se dokazuje, da je okrivljeni počinio krivično delo organizovanja ilegalne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. zakona o krivičnim

Mr. pharm. Božidar Kavran, glavni organizator pothvata "Deseti travanj"

delima pr. naroda i države sve opisanu u čl. 3. tač. 8. cit. zakona, krivično delo širenja neprijateljske propagande u čl. 9. cit. zakona, krivično delo održavanja veze sa odmetnicima opisano u čl. 3. tač. 14. cit. zakona, krivično delo izazivanja nacionalne i verske mržnje i razdora i krivično delo dezterstva iz NOV u vreme narodno oslobođilačkog rata i begstvo u nepr. uporište opisano u čl. 15 uredba o vojnim sudovima a koja je dela sud okrivljenom pripisao u ličnu krivicu i za ista proglašio krivim i presudio kao u dispozitivu.

U svoju obranu okrivljeni navada da je bio neprijateljski raspoložen zbog toga što je po povratku iz zarobljeničkog logora bio nepr. dočekivan i nazivan "banditom" zbog toga što je služio za čelo vreme rata u nepr. vojsci pa prema tome je video da se u njega nema poverenja i da će teško moći živeti. Radi toga je došao na pomoć da na neki način našodi današnjim vlastima.

Međutim sud je takovu odbranu okrivljenoga u celosti odbacio kao neuimesnu i nevažeću jer je okrivljeni svojim radom i poštenim životom mogao dokazati da je za vreme okupacije bio zaveden i da je sklon današnjem državnom i društvenom uređenju. Međutim njegov neprijateljski stav koga je zauzeo prema

današnjem državnom i društvenom uređenju rezultati njegove političke zagrđenosti i neprijateljstva prema novom demokratskom duhu koji vlada u novoj društvenoj zajednici. Njegova profašistička delatnost odrazila se je kao i u prošlosti tako do sada njegovim neprijateljskim radom i rovarenjem protiv današnje narodne vlasti i novog državnog i društvenog poretka. Okriviljeni je u 1944. god. bio uvršten u jedinice NOV nakon što je bio zarobljen u Virovitici, kao domobranički akt. poručnik i umesto da ispravi svoje greške i da zaista dokaže ljubav prema svome narodu okriviljeni dezertira iz NOV u neprijateljsko uporište i ponovo stupa u nepr. oružane formacije u kojoj ostaje sve do sloma NDH i svog zarobljavanja u Sloveniji kod Celja kuda se je povlačio zajedno sa nemcima i ustašama, nakon toga što je pušten iz zarobljeničkog logora i postao punopravni član današnjeg društva, kada su mu oproštene sve njegove greške, okriviljeni se ne odriče svoje fašističke ideologije i nastavlja sa svojim neprijateljskim radom, ostajući i dalje veran sluga svojih dojučerašnjih diskreditovanih gospodara ustaša i nemaca. Motiv počinjenih krivičnih dela, dakle, volja i želja naškoditi današnjoj vlasti i današnjem državnom i društvenom poretku. I ostali okriviljeni u celosti su priznali dokaze za koje ih tereti optužnica i za koja je sud proglašio krivim i presudio.

II. okr. BLAŽEVIĆ MATO priznao je na glavnom pretresu da je pristupio u ilegalnu protivdržavnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije" i da je potpisao pristupnicu i položio zakletvu pred I. okr. Hajba Ladislavom. II. okr. takođe priznaje da je u organizaciju učlanio Feketiju Matu, Peti Josipa, Vunić Milana i Ribić Đuru koji su pred njim položili zakletvu i potpisali pristupnice u organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije" a koje pristupnice je on predao I. okr. Hajba Ladislavu. Okriviljeni priznaje da je nagovarao pomenutog Ribić Đuru, Vunić Milana, Feketiju Matu, Peti Josipa da dalje sakupljaju članove za ilegalnu organizaciju. Okriviljeni takođe priznaje da je jednom prilikom poslao Peti Josipu tzv. cirkularno pismo koga je dobio od okr. Hajbe u kome je stajalo da su streljani neki oficiri i rukovodiovi organizacije jer su izdavali tajne u pisanom stanju.

Istražnim zapisnicima u odelenju UDB-e u okrugu Daruvar od 3. X. 1946. god. i vojnog tužilaštva IX udarne divizije od 9. XI. 1946. g. u kojima je okriviljeni priznao dela opisana u dispozitivu presude dokazuje se krivica okriviljenoga za počinjena dela.

Iskazom okriviljenoga Hajba Ladislava koga je dao na glavnom pretresu dokazuje se da je okriviljeni bio jedan od najglavnijih pomagača I. okr. Hajba Ladislava jer je isti doslovce iskazao da je okriviljeni Blažević Mato bio njegov najmarljiviji pomagač.

Priznanjem okriviljenoga koga je dao u toku istražnog postupka i na glavnom pretresu istražnim zapisnicima izjavom I. okr. Hajba Ladislava i ostalih, isledenim okolnostima u celosti se dokazuje da je okriviljeni počinio krivično delo pripadanja i organizovanja ilegalne organizacije protivnarodne u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima pr. naroda i države opisano u čl. 3. tač. 8. cit. zakona i krivično delo širenja nepr. propagande u cilju stvaranja nezadovoljstva među narodom i prema današnjoj vlasti opisani i kažnjivo po čl. 9. zakona o krivičnim delima pr. naroda i države a koja je dela sud okriviljenome pripisao u ličnu krivicu i za istoga proglašio krivim i presudio kao u dispozitivu presude.

U svoju obranu okriviljeni ne navada ništa a na glavnom pretresu usvojio je odbranu koju je dao njegov branilac, međutim sud je navode odbrane da je okriviljeni bio nesvestan i neuk u celosti odbacio kao neosnovanu jer je okriviljeni čovek u godinama i svestan svojih dela, a prema tome može da proceni težinu krivice, te je usprkos toj svesti svesno radio protiv zakona i protiv svoga naroda.

III. okr. FEKETIJA MATO priznaje da se u mesecu julu 1946. god. u tri navrata sastao sa II. okr. Blažević Matom i da je na njegov nagovor položio zakletvu i potpisao pristupnicu i na taj način pristupio u ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije". Okriviljeni takođe priznaje da je on sam lično začlanio u tu organizaciju okriviljenog Feketija Stjepana i okriviljenog Kršić Jozu i da su pred njim položili zakletvu, a potpisane pristupnice da je predao II. okr. Blažević Mati koji ih je dalje dao I. okr. Hajba Ladislavu.

Priznanje okriviljenoga u celosti se slaže sa priznanjem koga je dao u toku istražnog postupka (istražni zapisnik UDB-e za okrug Daruvar od 8. X. 1946. god. i istražni zapisnik Vojnog tužilaštva IX Udarne divizije od 8. novembra 1946. god.).

Vlastitim priznanjem okriviljenoga dakle u celosti se dokazuje da je okriviljeni počinio krivično delo pripadanja i organizovanja protivnarodne ilegalne organizacije u cilju vršenja dela iz čl. 2. zakona o krivičnim delima protiv naroda i države opisano k kažnjivo po čl. 3. tač. 8. zakona o delima protiv naroda i države, to mu je

sud po svojoj slobodnoj volji a nakon sprovedenih dokaza ista krivična dela pripisao ličnu krivicu i istoga proglašio krivim i prosudio kako je to navedeno u dispozitivu presude.

U svoju obranu okriviljeni ne navodi ništa već kao i II. okriviljeni Blažević Mato prihvata obranu koju je dao njegov branilac na glavnom pretresu, međutim koju sud nije prihvatio iz razloga kao i kod II. okr. Blažević Mate.

IV. okr. MIŠKOVIĆ MIRA priznaje da se u septembru mesecu 1946. god. upoznala sa I. okr. Hajba Ladislavom i da ju je on upoznao sa svojom ilegalnom organizacijom i ilegalnim radom. Okriviljena nadalje priznaje da je tada i ona položila zakletvu, potpisala pristupnicu i stupila u ilegalnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije". Okriviljena također priznaje da je od I. okriviljenog Hajbe dobivala direktive za širenje neprijateljske propagande među narodom i da je ona među svojim poznanicima pričala o trećoj vlasti Mačeka u inostranstvu i da se je u Jugoslaviju prebacilo preko 12 000 križara i da isti zajedno s ovdašnjim križarima vode borbu protiv današnje vlasti. Priznanje okriviljene koje je dala na glavnom pretresu u celosti se poklapa sa priznanjem koga je dala u toku istražnog postupka (istražni zapisnici rađeni u odeljenju UDB-e u okrug Daruvar od 1. X. 1946. g. i Vojnom tužilaštvu IX. Udarne divizije od 9. XI. 1946. g.

Potpunim priznanjem okriviljene, dakle, kojega je dala u toku istražnog postupka i na glavnom pretresu, istražnim zapisnicima i ostalim isledenim okolnostima u cijelosti dokazuje da je okriviljena počinila krivično delo pripadanja ilegalnoj terorističkoj protunarodnoj organizaciji u svrhu vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države opisano i kažnjivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona i krivično delo širenja neprijateljske lažne propagande u cilju zavaravanja širokih narodnih masa opisano i kažnjivo po čl. 9. istog zakona.

U svoju odbranu okriviljena nije navela ništa, već je kao i ostali okriviljeni izjavila da prihvata odbranu koju je dao njegov branilac, ali je sud takvu odbranu odbacio iz razloga kao i kod ostalih okriviljenih. Okriviljena je svesno pokazala volju za izvršenje zločina a što kod nje, srednjoškolske učenice VII. razreda gimnazije, još jače ilustrira i potencira svest o krivici i neprijateljski stav koga okriviljena imade prema današnjem državnom i društvenom uređenju.

V. okr. ŽGELA JANKO na glavnom pretresu priznaje da je u septembru mesecu 1946. god. upoznao se sa I. okr.

Hajba Ladislavom i da se je upoznao sa njegovim ilegalnim radom, kao i radom čitave ilegalne organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije". Okriviljeni je priznao da se je sastao u više navrata sa I. okr. i da je sa njime govorio o proširenju organizacije, ali izjavljuje da on sam nije pristupio u tu ilegalnu organizaciju i da nije položio zakletve, a niti da je potpisao pristupnicu za istu organizaciju. Okriviljeni priznaje da je jednom prilikom bio sa I. okr. Hajbom kod okr. Jurišića ali da i nije istoga uspeo nagovoriti da pristupi u organizaciju. Okriviljeni takođe priznaje da je drugom jednom prilikom uputio se do okr. Jurišića i da je sa sobom poneo nekoliko komada okružnica, pristupnica i zakletvi "promidžbenog odel II. križarske divizije" sa namerom da ga uvuče u organizaciju, ali u tome nije uspeo jer okr. Jurišić nije htio pogledati dnesene stvari, tako da je okriviljeni otiašao neobavljen posla. Istražnim zapisnicima koje je dao u odeljenju UDB-e za okrug Daruvar i u voj. tužilaštvu broj 697-718/46. g. od 8. novembra 1946. g. takođe se dokazuje dela za koja ga tereti optužnica. U toku istražnog postupka okriviljeni je priznao u celosti opisana dela u dispozitivu presude i sud smatra da je njegovo priznanje dostatno za dokaz počinjenog dela i krivice okriviljenoga. Priznanjem okriviljenoga, dakle, koga je dao u toku istražnog postupka i na glavnem pretresu istražnim zapisnicima i ostalim isleđenim okolnostima u celosti se dokazuje dela saradnje i organiziranja ilegalne protivnarodne organizacije u cilju vršenja dela iz 51. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, opisano i kažnjivo po 51. 3. tač. 8. cit. zakona, a koja dela je sud okriviljenome propisao u ličnu krivicu i za ista ga proglašio krivim i presudio kao u dispozitivu. Okriviljeni u svoju obranu nije ništa izjavio na glavnem pretresu prihvatio je odbranu koju je dao za njega njegov branioc, ali je sud takvu odbranu odbacio kao i iz razloga navedenim kod ostalih okriviljenika.

VI. okr. BENDA LJUDEVIT, VII. okr. VRBANAC MARIJAN, VIII. okr. TOT JOSIP, IX. okr. CINDRIĆ FRANJO, X. okr. MEDVED IVICA, XI. okr. UDOVIČIĆ RUDOLF, XII. okr. ŠIJANEĆ STJEPAN, XIII. okr. ŠIJANEĆ ĐURO, XIV. okr. PETI JOSIP, XV. okr. VUNIĆ MILAN, XVI. okr. FEKETIJA STJEPAN, XVII. okr. KRŠIĆ JOZO, XVIII. okr. RIBIĆ ĐURO priznaju delo pripadanja ilegalnoj protivnarodnoj organizaciji u koju su stupili meseca jula i meseca avgusta 1946. g. i to preko I. okr. Hajba Ladislava i II. okr. Blažević Mate i III. okr. Feketija

Mate. Navedeni okriviljeni takođe priznaju da su položili zakletvu i potpisali pristupnice kao članovi "promidžbenog odel II. križarske divizije" i da su kao aktivni članovi primali upute i direktive o pronalaženju novih članova i širenju neprijateljske propagande, a što je bio cilj ove ilegalne organizacije. Okriviljeni su takođe svoju krivicu prznali i u istražnom postupku i u voj. tužilaštvu IX. Udarne divizije a koje priznanje u celosti se slaže sa priznanjem koga su dali na glavnem pretresu, te je sud njihovo priznanje uzeo kao dostatan dokaz u krivičnom delu i počinjenoj krivici.

Priznanjem okriviljenih koga su dali u toku istražnog postupka i na glavnem pretresu, dakle istražnim zapisnicima i ostalim isleđenim okolnostima u celosti se dokazuje da su okriviljeni počinili krivično delo pripadanja ilegalnoj protivnarodnoj organizaciji "promidžbeni odel II. križarske divizije" u cilju vršenja dela iz čl. 2. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države opisano i kažnjivo po čl. 3. tač. 8. cit. zakona a koja dela je sud okriviljenima propisao u ličnu krivicu a za ista ih proglašio krivim i presudio kao u dispozitivu.

VI. okr. BENDA LJUDEVIT u toku istrage u svoju odbranu naveo je da je nakon nekoliko dana, tražio od Hajba Ladislava da ga izbriše iz organizacije jer je uvideo da je pogrešio i da bi za to mogao odgovarati. Okriviljeni je nadalje naveo da je sutrio u organizaciju ne razmišljajući i nesvesno te da je iz njegove nesvesti proizašla i sama greška.

Međutim, sud je takovu odbranu odbacio kao neumesnu i neistinitu iz razloga što je okriviljeni mogao prijaviti čitavu organizaciju narodnim vlastima a što je propustio učiniti i to dokazuje da je bio istomišlenik kao i ostali članovi organizacije. Niko ga nije mogao u tome sprečiti da prijavi vlastima, a takođe i njegova odbrana da to nije počinio iz straha pred ostalima, ne može se prihvati, jer je i njemu samome jasno da bi ga vlasti mogle zaštititi pred svakim nasiljem. Proizlazi dakle da je okriviljeni svesno i sa očitom namerom pristupio u ilegalnu protivnarodnu organizaciju "promidžbeni odel II. križarske divizije" i da je kao i ostali okriviljeni neprijateljski nastrojen i na taj način da je htio naškoditi narodnim vlastitim.

Za bolju ilustraciju njegovog karaktera i njegovog neprijateljskog stava da nam posluži činjenica da je okriviljeni nakon oslobođenja bio primljen u državnu službu, kao željezničar, ali da je nakon izvesnog vremena otpušten iz službe i stavlen pred sud koji ga je osudio na 8 meseci lišenja slobode sa prinudnim ra-

dom, zbog šverca koga je provadao kao željezničar. Dolaskom u selo i nakon izdržane kazne okriviljeni je pravio molbu da ga se primi natrag u državnu službu, ali mu je molba bila odbijena, to je razlog okriviljenikovog neprijateljskog stava prema današnjem društvenom i državnom uređenju.

Ostali okriviljeni prihvataju odbranu koju je dao njihov branioc ali sud nije mogao prihvati takvu njihovu odbranu iz razloga da su svi okriviljeni ljudi u godinama i prema tome da su bili svesni krivice za počinjeno krivično delo. Okriviljeni su bili upoznati sa protivnarodnim radom organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije" i dobровoljno su stupili u istu zbog toga da naškode današnjoj vlasti prema kojoj su zauzeli neprijateljski stav.

XIX. okr. TOMLJANOVIĆ STANKO AD. II. proglašen je krivim u dispozitivu presude da je na dan 1. septembra 1946. god. sastao se u svojoj kući sa I. okr. Hajba Ladislavom i na njegovo traženje da ga je poveo u obližnji vinograd gde se je isti sastao sa odmetnikom "Pepom" za koga je znao da se već nekoliko dana sakriva u ovom vinogradu.

Priznanje okriviljenog koga je dao u toku istražnog postupka slaže se sa priznanjem koga je dao na glavnem pretresu i sud je došao do uverenja da je njegovo priznanje dostatno u dokaz okriviljenike krivice za delo koje je počinio. Vlastitim priznanjem okriviljenoga, dakle, istražnim zapisnicima i ostalim isleđenim okolnostima dokazuje se da je okriviljeni počinio krivično delo pomaganja odmetnika posluživši kao veza u smislu čl. 3. tač. 14. Zakona o krivičnim delima pr. naroda i države a koje je delo sud okriviljenome propisao u ličnu krivicu i za isto ga proglašio krivim, presudio kako je to navedeno u dispozitivu presude.

Okriviljeni se brani da se je Hajba Ladislav predstavio kao da je na dužnosti u kotaru Virovitica i da je mislio da se zbog toga i mora sastati sa odmetnikom, međutim, sud je takovu odbranu okriviljenoga odbacio kao neumesnu i lažnu, jer je okriviljeni malo kasnije izjavio da se ne oseća krivim što Hajbu i odmetnika "Pepu" nije prijavio vlastima, znači da je ipak nadošao na to da je Hajba došao po njega sa namerom da uhvati vezu sa odmetnikom i da ima neku drugu nameru.

Okriviljeni je takođe izjavio da su mu obojica tj. I. okriviljeni Hajba i odmetnik "Pepo" kada je Hajbu odveo do odmetnika "Pepe" neka ode od njih da im nije potreban, dakle, da ne vole da prisustvuje njihovom razgovoru. Iz svega proizlazi da je okriviljeni bio svestan toga da je Hajba Ladislav tražio od njega da ga poveže sa

odmetnikom a što je i učinio radi svojih ličnih razloga a ne po nekoj službenoj dužnosti kao što je to okrivljeni najprije pokušao prikazati. Takvu obranu okrivljenoga sud nije mogao uvažiti iz razloga što je okrivljeni za vreme istražnog postupka davao neistinite iskaze a kasnije ih menjao, tako na pr. u zapisniku UDB-e za okrug Daruvar od 2. X. 1946. izjavio je da je njegova kćerka Mandica odnela odmetniku "Pepi" kruhu i kafe u vinograd kada je isti bio izostao iz svoje grupe i ostao u obližnjem vino-gradu. Dalje u zapisniku voj. tužioca IX. Udarne divizije br. 697-716/46. g. 8. novembra 1946. g. isti taj iskaz okrivljeni menja, ne priznaje da je njegova kćerka odnela hranu odmetniku u vinograd a isto to nije htio okrivljeni priznati ni na glavnom pretresu. Okrivljeni je dakle pokazao se ne iskrenim i sud nije iz toga razloga prihvatio navode njegove odbrane.

Okrivljeni METER SLAVKO i okr. JURIŠIĆ STJEPAN priznaju svoju krivicu u celosti. Obojica okrivljenih priznaju da su došli u dodir sa okr. Hajba Ladislavom i da su se preko njega upoznali sa radom njegove ilegalne organizacije - protivnarodne "promidžbeni odel II. križarske divizije" u koji ih je on pozivao da pristupe i znajući za čitav njegov rad nisu ga prijavili narodnim vlastima.

Priznanje okrivljenih koga su dali na glavnom pretresu u celosti se slaže sa priznanjem koga su dali u toku istražnog postupka i sud je uverenja da je njihovo priznanje dostatno kao dokaz njihove krivice za počinjeno krivično delo.

Priznanjem okrivljenih, dakle koga su dali u toku istražnog postupka i na glavnom pretresu, istražnim zapisnicima i ostalim isledenim okolnostima u celosti se dokazuje da su okrivljeni počinili krivično delo prikrivanja ilegalne organizacije pred narodnim vlastima otežavajući njezinu otkrivanje, dakle da su pomagali ilegalnu protivnarodnu organizaciju u smislu čl. 3. tač. 8. Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države a koje delo je sud okrivljenima pripisao u ličnu krivicu i za isto ih proglašio krivim i presudio kao u dispozitivu.

Okrivljeni u svoju odbranu nisu na glavnom pretresu izneli ništa, već su izjavili da priznaju odbranu koju je u njihovo ime dao njihov branjac, ali sud takvu odbranu okrivljenih nije mogao uvažiti iz razloga navedenih kao i kod ostalih okrivljenih.

Kod odmeravanja visine kazne I stepene krivične odgovornosti sud je došao do uverenja da su svi okrivljeni bili svesni težine krivice i stepena krivične

odgovornosti i tu svest sud je svima okrivljenima pripisao u otežavajuću odgovornost. Nadalje kao otežavajuću okolnost sud je I. okr. Hajba Ladislavu uzeo u obzir da je on bio glavni organizator i inicijator ilegalne protivnarodne organizacije "promidžbeni odel II. križarske divizije" i da je on najveći broj članova te organizacije sam učlanio i upoznao ih sa protivnarodnim radom. Nadalje kao otežavajuću okolnost sud mu je uzeo u obzir da je kao glavni rukovodio i kolovođa te grupe pokazao punu inicijativu u izvršenju različitih zadataka i da je nastojao povezati se sa odmetnicima na terenu i na taj način uskladiti rad ove ilegalne grupe sa radom bandita na terenu. Zatim kao otežavajuću okolnost II. okr. Blažević Mati, III. okr. Feketija Mati, IV. okr. Mišković Miri, i V. okr. Žgela Janku da su pored I. okr. Hajbe bili glavni organizatori ilegalne organizacije i da su bili u samom radu te grupe vrlo aktivni. Uz I. okr. Hajba Ladislava najviše se je istakao II. okr. Blažević Mati a to se vidi iz toga da je u cilju povećanja broja ljudstva ove organizacije učlanio u istu veći broj okrivljenih i da je zloupotrebljavajući svoj autoritet poslodavca nagovarao i konačno nagovorio svoga radnika okr. Vunić Milana, koji je kod njega radio od 1939. god. i koji je bio ovisan o njemu. Sud je kao otežavajuću okolnost XVIII. okr. Ribić Đuri uzeo u obzir i to da je za vrijeme okupacije bio u službi okupatora i to kao policajac, vršeći policijsku službu u Zagrebu od 1942. god. pa sve do sloma NDH. 1945. god., većina okrivljenih je za vrijeme okupacije služila u neprijateljskim formacijama duže ili kraće vreme i premda im je ovo oprošteno, okrivljeni nisu prihvatali današnji poredak već su nastojali da ga oslabi nemogavši se pomiriti sa današnjim državnim i društvenim uređenjem i želeći povratak ustaša Pavelića i Mačeka.

Općenito uvezši sud je okrivljenima kao olakšavajuću okolnost uzeo u obzir da iz njihovih dela nisu proistekle teže posledice za zajednicu, da su svi okrivljeni bili zavedeni, neprijateljskom propagandom i pod utjecajem ustaške propagande za vreme NDH, da su siromašnog stanja i da većina od njih izdržava svoje familije, kao njihovo iskreno priznanje i kajanje koje su pokazali pred sudom.

Na temelju izloženoga sud je doneo presudu kao u dispozitivu i mišljenja je da je izrečena kazna primerna težini krivice i stepenu krivične odgovornosti za počinjena dela okrivljenih i da će takova kazna popravno delovati na okrivljene.

Presuda se temelji na čl. 1, 5, 8. i 9. Zakona o vrstama kazni. Čl. 2. i 3. tač. 8, 14. i čl. 9. Zakona o krivičnim delima protiv

naroda i države i čl. 7. st. 2. Zakona o nadležnosti i uređenju vojnih sudova.

Presuda izrečena nad Feketija Matom, Mišković Mirom, Žgela Jankom, Vrbanac Marijanom, Tot Josipom, Medved Ivanom, Cindrić Franjom, Udovičić Rudolfom, Šijanac Stjepanom, Šijanac Đurom, Peti Josipom, Vunić Milanom, Feketija Stjepanom, Kršić Jozom, Ribić Đurom, Meter Slavkom i Jurišić Stjepanom pravosnažno je izvršena.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Sekretar, poručnik
(Sl. Matanić) s. r.

Predsedatelj veća, kapetan
(Franjo Sablić) v. r.

Da je prepis veran svome originalu tvrdi i overava:

Sekretar, poručnik
(Srb. Mitrović)

OVA JE PRESUDA PRAVOMOĆNA
I IZVRŠNA.
S. F. S. N.

Sekretar, poručnik
(Srb. Mitrović)

Traži se

Marijan Rogić rođen 1923. u Lukovu Otočkom općina Senj od oca Ivana i majke KATE.

1942. javlja se dobrovoljno u ustaške formacije i s dr. Zubovićem radi u Sanitetu. 5. svibnja 1945. kao pratnja ranjenicima odlazi u Sloveniju do Bleiburga i navodno je u povratku viđen u Mariboru. Bio je ranjen u nogu i posljednji put viđen je u bolnici u Mariboru. I od tada mu se gubi svaki trag.

Molimo ako slučajno bude prepoznat na ovoj slici da se javi njegovoj ožalošćenoj sestri:

**Dragica Vukušić
Z. Kučića 43
51 000 RIJEKA
tel.: 450-019**

JEDNA OD MNOGIH OSUDA BEZ DOKAZA

Ivo Italо (ili Ivica kako stoji u presudi), rođen je 30. 12. 1925. godine, do početka posljednje srpske agresije živio je u svojem rodnom mjestu Ivanjskoj (blizu Banja Luke). Posljednje dane života proveo je kao prognanik u Biogradu.

1945. je zarobljen kod Zidanog Mosta te je kao i nebrojeni hrvatski vojnici i građani prošao pakao Križnog puta i partizanskog logora.

Na temelju priložene presude izdržao je 4 godine, 8 mjeseci i 9 dana zatvora s prinudnim radom. Podatci o sudbini Ankice Italio nisu nam poznati.

Očito je da je okrivljena (kao djevojka od 18 godina) stradala zbog svoje obitelji, svog brata Jure, koji se tada nalazio u izbjeglištvu u Italiji i koji je želio i svoju sestru odvesti na sigurno.

Naravno, Ivo i Ankica nisu željeli pobjeći iz zemlje samo zato da se pridruže nekakvim nepostojećim "fašističkim bandama", već da se domognu slobode, znajući što im se sprema u novoj jugoslavenskoj tvorevini. Također nije istina da je netko na Zapadu ("međunarodna reakcija")

Tu činjenicu najbolje potvrđuje ono Churchillovo retoričko pitanje ("humanizam" engleske demokracije, jučer i danas) jednogodi od svojih dužnosnika, kad se ovaj zabrinuo znajući da komunisti mogu donijeti samo najgoru tiraniju i diktaturu pod svojom vlašću: "Namjeravate li nakon rata živjeti u Jugoslaviji?"

Okrivljenicima je, između svega os-talog, na teret stavljeno i održavanje-veza sa špijunima i drugim, za režim nepočudnim osobama, unatoč tome što Sud nije došao ni do kakvih do-kaza, odnosno svjedoka koji bi to mo-gli potvrditi.

Jugoslavenskom sudu dokazi nisu bili potrebni da bi i u ovom slučaju po-kazali svoju "pravdu" nevinim Hrvatima. Evo te presude:

Piše:

Bruno ZORIĆ

PRESUDA UJME NARODA

"Divizijski vojni sud u Banja Luci u veću sastavljenom od pretsedatelja Majstorović Marijana, poručnika, potpremstnika divizijskog vojnog suda, prisuditelja Milašinović Rajka, polit, kapetana i Mehmedagić Mehmeda, polit, poručnika, te zapisničara Filipović Stjepana, potporučnika sekretara divizijskog vojnog suda na prijavu diviz. vojnog tužioštva K. br. 504/46 od 6. VIII. 1946 godine, rešavao je u krivičnom predmetu protiv ITALO IVICE i ITALO ANKICE, zbog dela iz čl. 3 tač. 8 Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države i uz prisustvo optuženih, nakon provedene glavne rasprave u Banja Luci, dne 16. avgusta 1946 godine, presudio je:

I. - ITALO IVICA sin Miše i majke Janje rođene Verić, rođen u selu Ivanjskoj, srez Omarska, star 21 godinu, vere rimokatoličke, Hrvat, po zanimanju zemljoradnik, neoženjen, pismen sa tri razreda osnovne škole, državljanin FNRJ, u pritvoru od 9. aprila 1946 godine,

II. - ITALO ANKICA kći
Markova i majke Lucije rođene
Jager, rođene u selu Ivanjskoj,
srez Omarska, stara 18 godina, vere
rimokatoličke, Hrvatica, neudata, po-
zanimanju domaćica, pismena, govori
ruski, njemački i narodni jezik
državljanka FNRJ, u pritvoru od 9
aprila 1946 godine

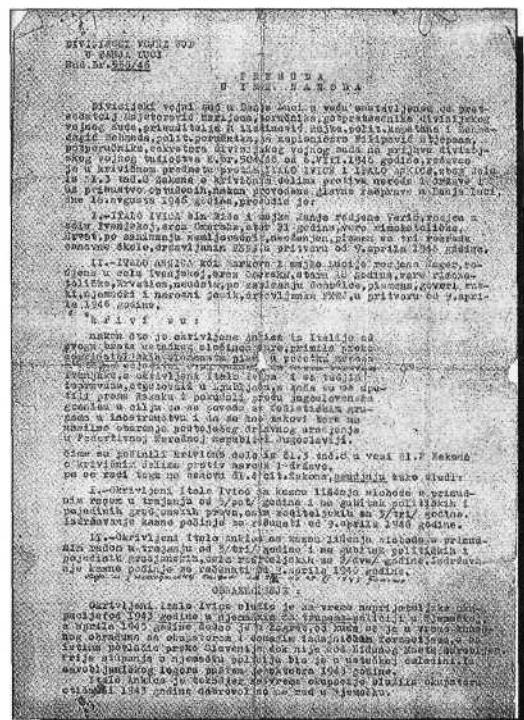
krivíci suž.

nakon što je okriviljena Ankica iz Italije od svoga brata ustaškog zločinca Jure, primila preko neprijateljskih elemenata pismo u početku meseca marta, odjavivši svog (*nečitko*, nap. B. Z.) iz mesta boravka Ivanjske, a okriviljeni Italio Ivica i sa tuđim ispravama, otputovali u Ljubljantu, a

kada su se uputili prema Rakeku i pokušali preći jugoslavensku granicu u cilju da se povežu sa fašističkim grupama u inostranstvu i da se kao takvi bore za nasilno obaranje postojećeg državnog uređenja u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji.

čime su počinili krivično delo iz čl. 3 tač. 8 u vezi čl. 2 Zakona o krivičnim delima protiv naroda i države, pa se radi toga na osnovu čl. 4 cit. Zakona, osuđuju kako sledi:

I. - Okrivljeni Italo Ivica na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 5 (pet) godina i na gubitak političkih i pojedinih građanskih

prava, osim roditeljskih za 3 (tri) godine.

Izdržavanje kazne počinje se računati od 9. aprila 1946 godine.

II. - Okrivljeni Italio Ankica na kaznu lišenja slobode s prinudnim radom u trajanju od 3 (tri) godine i na gubitak političkih i pojedinih građanskih, osim roditeljskih za 2 (dve) godine. Izdržavanje kazne počinje se računati od 9. aprila 1946 godine.

OBRAZLOŽENJE

Okrivljeni Italijan Ivica služio je za vreme neprijateljske okupacije (od 1943 godine u njemačkim SS trupama

- policiji u Njemačkoj, a aprila 1945 godine došao je u Zagreb, od kuda se je u vreme konačnog obračuna sa okupatorom i domaćim formacijama, - sa istima povlačio preko Slovenije dok nije kod Zidanog Mosta zarobljen. Prije stupanja u njemačku policiju bio je u ustaškoj omladini. Iz zarobljeničkog logora pušten je oktobra 1945 godine.

Italo Ankica je također za vreme okupacije služila okupatoru otišavši 1943 godine dobrovoljno na rad u Njemačku.

Ni nakon oslobođenja zemlje oni ne menjaju svoj stav prema narodu i državi, održavajući veze preko raznih tipova i špijuna, koje uporno taje, sa ustaškim zločincima, koji su uspjeli da pobegnu iz naše zemlje i koji pomađani od međunarodne reakcije, skupa sa drugim izdajnicima rovare protiv FNRJ i ubacuju odmetničke grupice u našu zemlju.

Nakon što je okrivljena Ankica Italio dobila pismo od svoga brata ustaše, oni se dogovaraju i zajedno kreću na put, okrivljeni Italio Ivica sa ispravama koje su glasile na Verića Stipu i odlaze u Ljubljalu, od kuda se nakon nekoliko dana zadržavanja i upoznavanja sa nekim inostranim šoferima upućuju u pravcu Rakeka sa ciljem da se prebace u inostranstvo i pridruže fašističkim bandama, kojima oni po svom naziranju i pripadaju.

Prednje je sud ustanovio na osnovu činjenica koje okrivljeni priznaju. Odbranu okrivljenih da bi hteli ići tražiti posla sud je odbacio kao neumesnu.

Kod odmeravanja kazne sud im je uzeo kao otežavajuću okolnost njihovu prošlost, neiskrenu odbranu i činjenicu da taje tko je donio pismo iz Italije, tako je Italo Ankica u tom pogledu u istražnom postupku više puta menjala iskaze i davala netočne podatke. Kod odmeravanja kazne Italo Ankici, sud je cenio i njenu mladost.

Vreme provedeno u pritvoru i istražnom zatvoru uračunava se u trajanje kazne u smislu čl. 17 UOV-a.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Zapisničar:

Stjepan Filipović s. r.

Pretsedatelj veća:
Majstorović Marijan s. r.

U SPOMEN STIJEPO DELIJA

Stjepo Delija se rodio 27. 3. 1927. u Cavatu, a preminuo je 5. 6. 2002. u Zadru, nakon pretrpljenoga moždanog udara.

U Cavatu je završio osnovnu školu, a u Dubrovniku gimnaziju. Kao gimnazijalac, krajem 1939. postao je član Hrvatskog Junaka.

1944. godine, početkom mjeseca studenoga, uhićen je zajedno s Perom Žuvelom i Andrijom Krasovcem od strane partizana u Dubrovniku, kojeg su oni netom osvojili. U zatvorskoj ćeliji Delija je zatekao veći broj zatvorenika, među kojima je našao neke svoje znance. Bili su to: Ivo Pedrini, Viće Kapursa, Šoletić, Niko Šiša i drugi. Mnoge od tih nevinih zatvorenika partizani su ubili.

Nakon nekoliko dana Stjepo Delija je pušten, te je morao ići na rad na tunelu iznad Rijeke Dubrovačke, ali je opet nakon nekoliko dana, noću odveden u zatvor. Tada su u zatvor u Karmnu dovedeni i Eugen (Enio) Kovačević i Dragan Marčić te mnogi drugi. Prvog dana 1945. ta skupina zatvorenika je odvedena na Korčulu, pa u logor Ripno (tamo su se već nalazili između ostalih i načelnik Ćilipa Krilanović, profesor latinskog i njemačkog jezika u Dubrovniku Pedrito Kusijanović i drugi), gdje su morali sjeći izgorena stabla i vaditi nagažne mine.

Delija je u ovom logoru bio sve do 3. veljače (dan Svetog Vlaha) 1945., kada je odveden u Dubrovnik, a nakon toga u Trogir, pa u Šibenik gdje su ga partizani mobilizirali i poslali na frontu.

Kasnije je završio studij prava te je radio kao sudac u Prelugu, Pagu i Zadru, a od 1974. odvjetnik je u Zadru. Bio je branitelj hrvatskim političkim zatvorenicima, od čega posebno treba istaknuti da je branio i jednog od optuženih na poznatom suđenju "zadarskoj grupi" 1974.

Bruno ZORIĆ

DAROVATELJI POLITIČKOG ZATVORENIKA

Od zaključenja posljednjeg broja, naš su list dragovoljnim prilozima pomognuti:

Miroslav Ivanišević, Samobor	100,00 kn
Samostan službenica milosrda Pile, Dubrovnik	170,00 kn
Samostan časnih sestara Danče, Dubrovnik	120,00 kn
Anto Jurendić, Zagreb	5,00 kn
Vinko Ostojić, zagreb	400,00 kn
Leo Gilić, Auckland, Novi Zeland	1.000,00 kn
Ružica Pavošević	100,00 kn
Ema Ašperger, Zagreb	300,00 kn
Mario Musap, Zadar	100,00 kn
UKUPNO:	2.295,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti.

AFORIZMI

Postao grlat kad mu je voda došla do grla.

...

Nepravda bi se mogla popraviti, ali je ovaj zanat izumro.

...

Koga ulica školuje toga sudac zapošjava.

Srećko Lazzari

U spomen Andriji Radošu

Živio je, borio se i poginuo za Hrvatsku

U kronici Hrvatske katoličke misije Karlsruhe čitamo:

"27. lipnja 1978. nađen je mrtav Andrija Radoš u dvorištu u Hirschstr. 51, Karlsruhe (BRD)."

Bio je tek u 54. godini života, a mnogo toga je prebacio preko svojih leđa. Poslije rata proživio je 20 godina strogog zatvora u Zenici i ostao je tamo legendarni pojam za sve zatvorenike. Zatim je došao u Njemačku i brzo je našao posao, jer je bio kvalificirani strojopravnik. No, nakon nekog vremena razbolio se od tuberkuloze, što je bilo posljedica zatvora. I tada su počele nove nevolje. Nakon liječenja i bolovanja više nije mogao naći posla, jer ga je svuda pratile svjedodžba o njegovoj bolesti. U početku je strpljivo tražio posao, a slobodno vrijeme upotrijebio u čitanje. Bio je veoma inteligen-tan i načitan... Duša se njegova smirila u Gospodinu, a tijelo je spaljeno i ostaci počivaju na glavnom groblju u Karlsruhe."

Robija

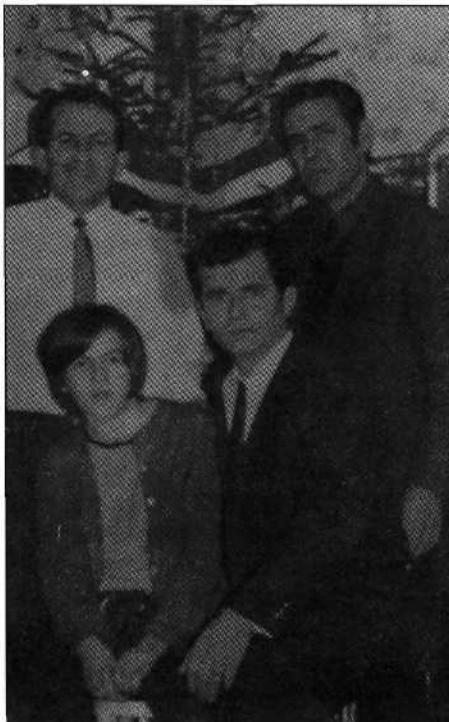
Tko je bio Andrija Radoš i što znamo o njemu? Autor ovoga članka želi vam, dragi čitatelju, približiti lik jednoga Hrvata i reći istinu o njemu. Mnoge godine zajedno smo robijali, a u kasnijem emigrantskom životu često smo se susretali.

Zenica, tzv. kazneno-popravni dom, ima svoju tešku i tmurnu povijest. Ta "crna kuća" ostat će upisana još crnjim slovima u povijesti Hrvata Bosne i Hercegovine. Mnogi ostavise kosti u njoj (toga se najbolje sjeća moj prijatelj-robijaš Hrvoje Gašo, kada su gradili u "srednjem krugu" ljevaonicu obojenih metala i na svakome metru iskopavali kosti), a srbo-komunistički osvetnici zametnuše im svaki trag. Komunistički sud presudio je Andriji 25. svibnja 1945. kaznu od 20. g. strogog zatvora. Bio je mlad, poletan, zdrav, bio je ponosni hrvatski vojnik, ljubio je i volio svoju Hrvatsku, onu - stvorenu 1941. i uništenu 1945.!

Piše:

Vinko OSTOJIĆ

Zenica je bila za mnoge Hrvate pakao, pa i za njega. Famozna staklara i tucanje kamena po žegi i hladnoći, uz samo jednu litru vode dnevno, ostalo je mnogima u sjećanju sve do smrti.

Andrija Radoš, stoji prvi s desna

Andrija je često morao u tzv. mjesecnu ili tromjesečnu (ali nerijetko i u šestomjesečnu) izolaciju, osuđen na osamu, bez ikakva kontakta sa živim bićima, kažnjen k tomu oduzimanjem svakoga paketa i odbijanjem svakog posjeta. Tako je, polako ali sigurno, postao svijetli lik i uzor poštenja svim Hrvatima na robiji. Mnoge Hrvate-robijaše "usrećila" je u početku 60-tih amnestija, ali Andriju ne. **Odrobijao je punih 20 godina!** Robija mu je izgradila i učvrstila karakter, nikada nije pokleknuo, a molitva na usnama bila mu je unutarnja snaga i najbolja hrana!

Osam punih godina odrobijao sam zajedno s pok. Andrijom. Tako sam

ga upoznao, pratilo njegov život. Nikad nije dopustio da neprijatelj - stražari, čuvari i udbino osoblje - osjeti, da ih se boji, da mu je teško, da ne može izdržati! Uvidjevši njegovu neslomljivu volju, pokušali su ga na sve moguće načine uništiti. Tako su na pr. za vrijeme tucanja kamena, na temperaturi od -20° C i niže, polijevali kamenje vodom, da se smrzne, da mu bude teže.

I kada danas neki nazovi Hrvati, koji su se dograbilo vlasti, na sva usta viču, da su se "borili" za Hrvatsku u vrijeme komunizma, ta njihova "buka" samo je pokušaj prikrivanja prave istine. Bili su to nekada, kao što su i danas, pravi kameleoni, koji su se dodvoravali srbokomunistima, izvršavali sve njihove naredbe i zapovijedi, "gmizali" u blatu i prašini samo da bi dokazali svoju vjernost i odanost, a sve to na štetu poštenih i pravih Hrvata!

Budući da je Andriji bio uskraćen dugo vremena svaki paket, svaki posjet, svaka pomoć, svaki "normalni" život u zatvoru, potradio sam se s nekim prijateljima-robijašima i pronašao sam mogućnosti i načina da mu preko drugih uznika kriomice do stavim u čeliju pokoju konzervu, malo hrane i tome sl., osobito u vrijeme Božića i Uskrsa, da barem na te dane osjeti, da nije sam, da nas još ima koji smo uz njega, koji mislimo na njega.

Bijeg u nepoznato

Ovdje sam dužan opisati jedan veoma važan događaj iz života pok. Andrije Radoša. Naime, s nama je u Zenici robijao i jedan Hrvat iz Banja Luke, pok. Jozo Šarić, koji je bio osuđen na 4 godine samo zato, što je zaplakao na vijest o smrti Poglavnika dr. Ante Pavelića. Taj Šarić, kada je izašao iz Zenice, našao je mjesto, stan i zaposlenje u Zagrebu. On je imao nekakve tajne veze za bijeg preko granice. Tako, kada sam i ja izašao iz Zenice, javio sam se pok. Šariću, koji me je prebacio preko granice. Ja sam

SJECANJA I SVJEDOČENJA

"SOCIALISTIČKA REPUBLIKA BOSNA I HERCEGOVINA,
REPUBLIKIJE DEKRETARHAT 'ZA UNUTRAŠNJE POSLOVE'
Uprava katušnog poplavnog doma"
ZENICA

Broj uz-20/96
Datum 29/4/1965 god.

Na osnova člana 70 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, donosim slijedeće

Rješenje

RADOŠ ANĐELIĆ (Ante)

rođen 1924 godine u Kolu-Duvno Srb. Mostar
krajem je presudjen Vojni sud u Rijeci broj 4B/45
od 22/5/1945. godine osuđen na kaznu 50 godina
prije isteka istekom otpusta.

Ustavljeni otpust traje do 27/5/1965. godine.

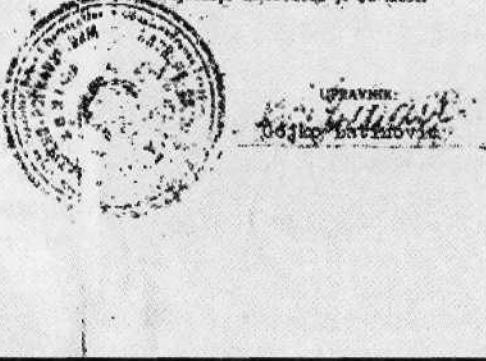
Za uvođenje učinkovitog opusa je s smisla člana 71 stav 1 Zakona o izvršenju krivičnih

sankcija.

Predviđeno člancu 71 stav 2 i 3 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija imenovan je dažan da se u toku od 8 dana po puštanju na slobodu pojavi nadležnom sekretarijatu najugovorničke poslovne, a u smislu stava 1 ovog zakonika propisa može raspisati određeno predstavštvo samog po odborjenja Republičkog sekretarijata za upravljanje poslova SR BiH.

Ustavljeni vjerujem da se opozivati skrivajući besplatan klijent od službenoga predstavnika u člana 57 Ključ. člana 2 zakonika.

Po članku 6 Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, na rješenje o slanje otpočeo je od isteka

Ustavljeni
Radoš Anđelić

Rješenje o uvjetnom otpustu tri dana prije isteka 20-godišnje robije

došao odmah u Njemačku i predao zahtjev za politički azil.

Kada je pok. Andrija izašao iz zatvora točno nakon 20 odbrobijanih godina, tj. 25. svibnja 1965. preporučio sam ga odmah pok. Šariću, koji mu je pomogao u bijegu preko granice, te je Andrija došao u Austriju, u Innsbruck, odakle mi je poslao brzovaj i molio za pomoći.

Bio sam mu dužan pomoći. Odmah sam vlakom doputovalo u Miinchen i tražio pomoći kod pok. Mile Rukavine, tada predsjednika Ujedinjenih Hrvata Njemačke, kojemu sam rekao sve najbolje o pok. Andriji. Rukavina

me je pažljivo saslušao, sve dobro razumio, vjerovao je mojim riječima i odmah je nazvao pok. Mirka Čurića i rekao mu, da ga hitno treba. I doista, Čurić je ubzro došao, te na inzistiranje i Rukavinu molbu odmah otputovao u Austriju. Vratio se ubrzo rekavši, da nije mogao dobiti ulaznu vizu za Austriju.

Na tu vijest nisam se dugo dvoumio, nego sam odmah krenuo vlakom u Austriju, te u Innsbrucku pronašao Andriju, koji, iznenaden mojim dolaskom i ugledavši me, povika: "Dragi Vinko, Bogu moj!", te me zagrli, poljubi i zaplaka. I sam nisam odmah znao

kako riješiti ovaj problem. Ilegalno ga nisam htio uvesti u Njemačku. Zato sam nazvao u Salzburgu pok. vlc. Vilima Cecelju, hrvatskoga dušobrižnika i pok. Ivana Prusca, velikoga i uglednog Hrvata, jedinoga preživjelog iz tzv. "Kavranove skupine", te ih zamolio, da Andriju prebace u Miinchen kod Rukavine. To su oni i učinili, a ja sam u međuvremenu opet nazvao pok. Branka Jelića, predsjednika Hrvatskoga Narodnoga Odbora i zamolio ga, da Andriju odmah prijavi u Zirndorf za politički azil, kako ga ne bi njemačka policija vratila natrag u Austriju.

Nakon "formaliteta" u Zirndorfu, pok. Andrija napušta logor i dolazi k meni u Karlsruhe, tu se zaposlio, staneće kod mene neko vrijeme, te ostaje u gradu više godina dok nije obolio.

Smrt

O tragičnoj smrti treba reći sljedeće: Krajem šezdesetih, te sedamdesetih godina UDBA je "uz blagoslov" stranih obaveštajnih službi, doslovno haračila po Njemačkoj i Europi. Zaredala su "tajanstvena" ubojstva Hrvata, o čijim počiniteljima nismo nikada u javnosti doznali pravu istinu. U tu ubojitu sotonsku igru bio je uvučen i pok. Andrija Radoš, kojega je UDBA preko svojih suradnika uspjela najprije odvojiti od nas poštenih Hrvata, da bi ga na kraju, kriminalno i mučki, kao i tolike druge hrvatske rodoljube, "izbrisala" iz života, likvidirala, ubila.

Kada ga je njemačka policija 26. 7. 1978. pronašla u dvorištu kuće u ulici Hirschstr. 51 a u Karlsruheu, odvezli su ga u mrtvačnicu a da nikome od Hrvata, pa niti hrvatskome svećeniku voditelju misije vlc. Pleši ništa nisu rekli. Saznavši nakon nekoga vremena za ovaj tragični događaj, otiašao sam na policiju i najoštrije protestirao protiv njihovog postupka. Međutim, nisu mi htjeli dati nikakve informacije. Tada sam zamolio vlc. Plešu da pokuša na svaki način doći do istine. Prošla su više od tri mjeseca da bi se njemačka policija tek tada "smilovala" i dala župniku kratku obavijest, da je pok. Andrija 3. 7. 1978. spaljen u krematoriju i sahranjen na glavnome gradskom groblju...

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (17.)

POKRŠENJE HRVATA I GLAGOLJICA

Crkva Sveti Spas sagrađena je u IX. st., a u XII. i XIII. st. produljena je na začelju. Njezin četverostrani zvonik najstariji je do sada sačuvani starohrvatski zvonik na matičnom području stare hrvatske države. Okolo crkve je izpitano oko 1.100 grobova, pa je to najveće do sada poznato starohrvatsko groblje. Crkva i groblje prvorazredni su spomenici starohrvatske crkvene baštine.

Posrbljeni Vlasi, koji su u Vrhriku došli s osmanskim Turcima, najprije su tvrdili, da je crkva Svetoga Spasa "njihova i katolika". Kasnije su pak počeli izjavljivati, da je ta crkva od starine samo njihova. Fra Luju Maruna, koji je ustvrdio da je crkva Svetoga Spasa "iz doba hrvatske samostalnosti", od Srbovlaha moralо je čuvati austrijsko oružništvo.

Graditelj crkve Svetoga Spasa je župan Gastika. To posvjedočuje nadpis s grede oltarne pregrade, koji u prijevodu s latinskoga jezika na hrvatski glasi:

"(+) NA ČAST GOSPODINA
NAŠEGA ISUSA KRISTA JA
GASTIKA ŽUPAN (dao sam)... I
MOJE DUŠE I MOJE MAJKE
IMENOM NEMIRE I MOJIH
SINOVA IMENOM..."

Način gradnje crkve nema oznaka ni romanike ni gotike, nego ranoga srednjega vijeka, pa se zaključuje, da je sagrađena u doba kralja Branimira.

Srednjovjekovni **starohrvatski grobovi** okolo crkve Sveti Spas nađeni su u sloju izpod stećaka, u razini crkve. U grobovima je nađeno **naušnica** raznih tipova, zatim raznovrstni prsteni, dugmad, dvije željezne strijele, ostruge s priborom za zakopčavanje, tkanine protkane srebrnim i zlatnim nitima, predjica (spona), nožići, kresivo, kadijonica (najvjerojatnije iz polovice VIII. st.). Groblje je nastalo kada i crkva, a trajalo je do XV. - XVI. st.

SRbskopravoslavna svojatanja crkve Sveti Spas pokušao je dokazati episkop Nikodem Milaš, izraziti borac pravoslavlja u drugoj polovici XIX. st. On je tvrdio, da je crkvu tobože sagradio godine 1391. - neposredno pred svoju smrt - bosanski kralj Tvrdko I. (1353. - 1391.).

Piše:

Mato MARČINKO

Srbska pravoslavna crkva nije uspjela dokazati bilo kakvo svoje pravo na crkvu Svetoga Spasa. Nu unatoč tomu, ona ju je proglašila spomenikom srbske kulture. U zidu crkve Svetoga Spasa nalazio se ulomak starohrvatskoga pletera, koji je dokazivao pripadnost crkve hrvatskoj baštini. Da uklone taj dokaz, Srbi su godine 1985. ulomak pletera odtukli sa zida i uništili. Godine 1990., uoči srbskoga genocidnoga i kulturocidnoga napadaja na Hrvatsku, mjestni Srbi sprječili su hrvatske studente i profesore, "da posjete Crkvu Sv. Spasa na vrelu Cetine" (J. A. Soldo, Sveti Spas u Vrhrici, str. 78.).

mena i pokrštenja Hrvata i u svezi s tim o datiranju spomenika starohrvatskoga crkvenog graditeljstva. Navodi Baradino mišljenje, da su Hrvati mogli biti u Zakarpaću još u IV. st. arijanci, pa se može vjerovati Tomi Arcidakonu, koji za Hrvate kaže, da su u današnju postojbinu došli kao kršćani arijanci. Iztiče također Baradino upozorenje, kako zapravo ni jedan povijestni izvor ne kaže, da su Hrvati došli u ove krajeve kao pogani. Zbog protuslovnosti povijestnih vrela pokušalo se pitanje vremena pokrštenja Hrvata odrediti i s pomoću arheoložkih nalaza i sačuvanih razvalina ili ostataka crkvenoga graditeljstva, ali se ušlo u začaranu krug, jer se arheoložki nalazi i starohrvatski kulturnoumjetnički spomenici datiraju prema predpostavljenom vremenu pokrštenja, a pokrštenje se s druge strane datira među

Dio oltarne pregrade u crkvi Svetoga Spasa s imenom **NEMIRE**, ugrađen u kasniji grob

Moja razprava **Zemlja veličanstvenih malenih katedrala**, koju sam objavio u listu "Poljica" (broj 1/8., Gata 1983.) i kao posebni otisak, prilog je sintezi starohrvatske umjetnosti i kulture. U toj razpravi o pokrštenju Hrvata govorim u poglavljju pod naslovom **Pokrštenje Hrvata, datiranje i razprostranjenost spomenika starohrvatske umjetnosti i kulture**. Ovdje donosim ulomke iz toga poglavљa.

Početci gradnje starohrvatskih spomenika i uobiće njihovo datiranje najuže je povezano s odgovorom na pitanje, kada su Hrvati pokršteni. O vremenu i načinu pokrštanja Hrvata obstoje tri glavne postavke: kasno-franačka, rano-dalmatinska i arijanska. Vrijeme i način pokrštanja važno nam je i zbog početaka pismenosti i zbog datiranja starohrvatskih spomenika.

U svom jednom radu Benedikta Zelić-Bučan razpravlja o pitanju vre-

ostalom i prema tako datiranim arheoložkim nalazima i kulturnoumetničkim spomenicima. U novije doba ponovno oživjava starija postavka o ranom pokrštenju (ili pokatoličenju) Hrvata već u VII. st. U zaključku Zelić-Bučan iznosi, da su historiografska kao i arheoložka iztraživanja pokazala kako nije nužno, dapače da je neutemeljeno gurati pokrštenje, odnosno pokatoličenje Hrvata čak na kraj VIII. st. To pokrštenje-pokatoličenje sigurno se barem započelo odvijati već u drugoj polovici VII. st. Ako to imamo na umu, ništa nam više ne će smetati, da neke spomenike starohrvatskoga crkvenoga graditeljstva datiramo i u ona dva navodno "mračna" stoljeća, u VII. i VIII. st. To tim prije, ako je istinita obavijest Tome Arcidakona, da su Hrvati kao kršćanski narod došli u svoju novu domovinu, u kojoj su tek ušli u krilo Zapadne, Katoličke crkve. U tom slučaju

svakako je sasvim naravno, da su Hrvati već i u tim prvim stoljećima u novoj domovini gradili Božje hramove, kršćanske crkve.

Rano kršćanstvo Hrvata dokazuju ranosrednjovjekovne crkvice u Istri, kao što su: Sv. Andrija u Poreču iz VII. st. (adaptiran u kultnoj dvorani predufraziće bazilike), Sv. Maur zapadno od Bala iz VII. st., Sv. Servul na Sansaru iz VII. ili VIII. st., Sv. Andrija na otočiću kod Rovinja iz VI. - VII. st. (Mohorovičić) ili iz VII. - VIII. st. (Kandler), Sv. Feliks na ušću Lima iz VIII. st., Sv. Križ u Starom Taru iz VII. st. ili prve polovice VIII. st. Ja, naime, smatram, da su sve ove crkvice gradili Hrvati prvoga selidbenoga vala. Glavni dio Hrvata, njihovi iranski vođe svakako, došli su na panonsko-jadransko područje kao kršćani (svejedno ili kao arijanci ili pravovjerni kršćani) i tu su svoje bogoslužje prilagodili rimskom obredu. Po mišljenju Jeronima Šetke "nije baš sasvim izključena mogućnost, da su Hrvati novu vjeru barem ponešto poznavali, dok su živjeli u pradomovini uz gornju Vislu, u Velikoj ili Bijeloj Hrvatskoj. U vrijeme kad je na granicama rimskoga carstva vladao mir, rimski su trgovci bez sumnje zalazili među 'barbarske' narode da obave unosan posao. Među takvim poduzetnim Rimljanim vjerojatno je bilo i kršćana, možda i revnih svećenika...". Ne smije se smetnuti s uma, da je i rimski car Konstantin Veliki, koji je već stvarno pobjedničkom kršćanstvu "dao toleranciju i prednost" (Hubert Jedin, Velika povijest crkve, I, Zagreb, 1972., 455.), neko vrijeme štitio arijance.

Starohrvatske crkvice nisu se gradile samo na takozvanom užem području južne Hrvatske, nego na čitavu onom području, koje su Hrvati zauzeli, kada su se doselili, što nam je za jedan dio toga područja pokazala i prikazala Benedikta Zelić-Bučan. Milan Prelog također iznosi, da pojedine spomenike predromaničke arhitekture i ulomke skulpture s karakterističnim uresima toga razdoblja susrećemo u dubljem kontinentalnom zaleđu (Bosna, Hercegovina, Crna Gora), kao i u sjeverozapadnim dijelovima zemlje (Sjeverna Hrvatska, Slovenija). Istodobno s crkvama u južnoj Hrvatskoj gradile su se starohrvatske crkve i u sjevernoj Hrvatskoj, što sada potvrđuju najnoviji nalazi u zagrebačkoj pravoslavici, gdje su nađeni temelji crkve sagrađene vjerojatno u VIII. st. Počelo se s obnovom i konzerviranjem srednjovjekovnoga grada Medvedgrada na

obronku Medvednice kod Zagreba. Unutar gradskih zidina odkriveni su ostaci crkve Sv. Filipa i Jakova, na zidovima koje su nađene freske. Ta prelijepa crkva iz XIII. st. (o njezinoj ljepoti govori velika kamena rozeta, koja je uresivala pročelje kapele), u kojoj se je neposredno pred smrt molio veliki latinski pjesnik i prognanik Ivan Česmički - Janus Pannonius (1434.-1472.), Hrvat iz Panonske Hrvatske, centralna je građevina, oblici koje, prema tumačenju Andeleta Horvat, prelaze iz romanike u gotiku. Oktogonalna lađa i poligonalno svetište crkve sv. Filipa i Jakova jedinstveni su u srednjovjekovnoj hrvatskoj arhitekturi. Stručnjaci (Andelet Horvat, Željko Jiroušek, Đurđa Cvitanović i voditelj arheoložkih radova Drago Miletić) dvoume se, jesu li kao uzori graditeljima ove crkve poslužile lombardske ili ugarske cistercitske građevine XIII. st. Osobito su u dvoumici u pogledu romaničkih detalja. Zapravo je crkva sv. Filipa i Jakova podpuno romanička crkva, koja je dobila gotički svod s rebrima. Nikome nije palo na pamet, da bi uzore trebalo potražiti u domaćoj sredini, jer je sigurno, što potvrđuje i spomenuto odkriće u zagrebačkoj pravoslavici, da je prije tatarskih pustošenja u sjevernoj Hrvatskoj bilo starohrvatskih crkava, koje su mogle poslužiti kao uzor za gradnju romaničkih crkava. Sjetimo se, da su mnoge starohrvatske crkve bile centralne građevine i da se zbog njih kao i uobiće zbog samosvojnoga tipa starohrvatskih crkava ovo graditeljstvo naziva starohrvatskim. Znamo, da je Medvedgrad bio naseljen još u pravovjesti (nalazi iz kamenoga i brončanoga doba). Zbog izvanrednoga stratežkog položaja tu je sigurno bilo logorište, koje su Hrvati prigodom doselidbe podigli, "da trajno podvlaste zatečene narode" (dr. Josip Bošendorfer). Kameno rebro pronađeno na Medvedgradu slično je rebru iz Golubića kraj Bihaća. Od Golubića nije tako daleko ni romanička crkva u Koluniću kraj Bos. Petrovca, koja se veže "svojom spoljašnjšću za srednjovjekovne crkve iz vremena hrvatske samostalne države u čiju je centralnu oblast ulazio i kraj oko Petrovca" (Zdravko Kajmaković). Povjestačare umjetnosti čeka težka i časna zadaća, da iztraže spomenike starohrvatske kulture i umjetnosti na tlu sjeverne Hrvatske. I uobiće bi trebalo napisati jednu novu povijest sjeverne Hrvatske ravnog srednjega vijeka, u kojoj bi se ocijenili i radovi starijih povjestačara, kao što bi trebalo napisati i novu hrvatsku povijest, koja bi obuhvatila i naše iranske

početke i pokazala, kako su se umjetničke povijesti sjeverne i južne Hrvatske događale istodobno, uzajamno se oplođujući.

O starohrvatskoj umjetnosti i kulturi i njezinim spomenicima na tlu bivše Poljske Republike obširno i izcrpno je pisao Ante Skobalj u svojoj izvanrednoj knjizi "Obredne gomile". Za crkvu sv. Petra na Priku, taj jedinstveni spomenik starohrvatskoga graditeljstva (dan, na žalost, utamničen u nevidjelicu betonskih zgradurina), za koju se obično tvrdi, da je sagrađena u X. st., Škobalj kaže, da potječe iz IX. ili X. st., što je bliže istini. U najnovije doba se, naime, uzima, da je crkva sv. Petra na Priku, kao i poznate starohrvatske crkvice u Ninu, Stonu, Trogiru (Sveta Barbara) i na Krku, sagrađena oko god. 800. Ja i u ovom slučaju smatram, s obzirom da su Hrvati pokršteni već u pradomovini, da je crkva sv. Petra na Priku sagrađena odmah poslije druge doselidbe Hrvata.

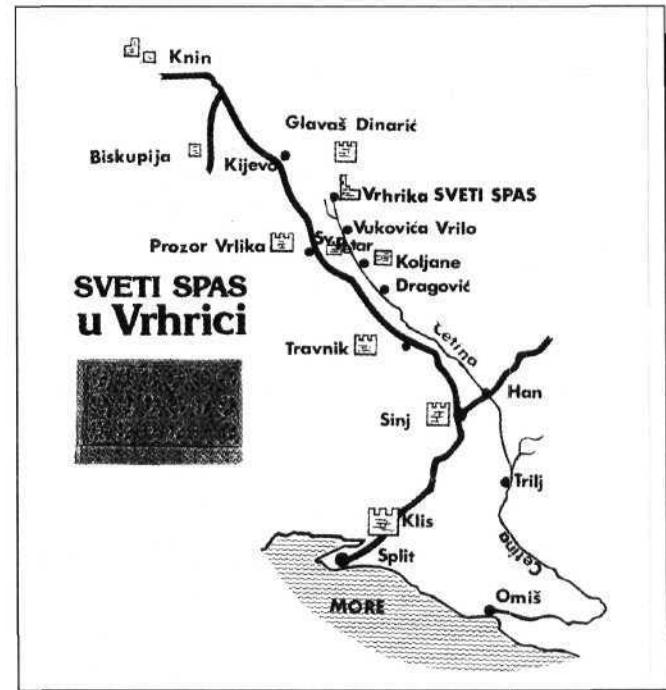
Da su Hrvati u novoj domovini već u VII. st. gradili svoje crkve, osim već spomenutih istarskih i drugih starohrvatskih crkava iz VI. do VIII. st. dokazuju pleterni uresi nađeni u razvalinama rabske bazilike sv. Ivana Evangeliista, koja je sagrađena koncem VI. ili poč. VII. st. i pleterni uresi iz VII. - VIII. st. sačuvani na baldahinu rabske pravoslavne sv. Marije Velike. O ranom pokatoličenju Hrvata svjedoči splitski Evangelistar iz VII. st. Predmeti primijenjene umjetnosti iz prvi stoljeća nakon doselidbe (trbušasti lonci od pečene zemlje s urezanim valovitim ili cik-cak crtama, rukotvorine s geometrijskim i simboličnim motivima, drvorezbarstvo, tekstil, šaranje pisanicu i dr.) pokazuju vezu sa zakarpatskom kulturnom baštinom, a ta baština očito je staroiranska. O prastarim tradicijama iz staroiranskoga kulturnoga kruga sačuvanima u hrvatskoj seljačkoj umjetnosti mnogo je pisao zasluzni narođoznanstvenik Mirko Kus-Nikolajev (neke je njegove knjige svojim izvanrednim crtežima i vinjetama uresila prof. Zdenka Sertić, najbolja naša etnografska umjetnica, uključivši i muškarce, i izvrstna slikarica). Štovanje legendarnih ninskih mjestnih zaštitnika - Asela biskupa, Ambrozija đakona i Marcele djevice - pobija postavku o kasnom franačkom pokrštenju Hrvata, jer legenda o tim ninskim zaštitnicima nije nigdje drugdje prihvaćena, a štovanje tih svetaca nije nikada prešlo granice Nina i Zadra. Dapače, ta legenda govori o sv.

Marceli (družici sv. Marte, a ta se u Evangeliju spominje kao sestra Lazarova i Marijina), koja nakon smrti sv. Marte "odlazi u Hrvatsku" ("in Sclavoniam"), "ondje propovijeda i mnoge na pravu vjeru obraća...". Dokazivanje apostolskoga podrijetla ninske crkve upućuje na borbu između Splita i Nina oko metropolitanskoga sjedišta u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj. Nu, ova legenda može biti i daleki odjek tradicije o pradomovinskom pokrštenju Hrvata. Moćnik-bursu sv. Marcele, Asela i Ambrožija izradili su domaći hrvatski zlatari, negdje u VIII. st.

Kapsu sv. Jakova mučenika iz riznice zadarske pravostolnice dala je izraditi Božna (Ego Bosna... fieri), žena Kaževa (Chasei), a to su tipična iransko-antsko-hrvatska imena (M. Vego ime zemlje Bosne dovodi u vezu s antskim vladarom Bozom). U staroiransku baštinu, koju su Hrvati donijeli na jadranske obale, ide, bez dvojbe, i glagoljsko pismo, za koje ukrajinski znanstvenik Ivan Ohijenko kaže, da je nastalo prije Konstantina Ćirila (I. Ohijenko, Slavensko pismo prije Konstantina, Kijev, 1928. dio II., str. 156.-165.). Susrevo se u panonsko-jadranskom prostoru s krajolikom, koji ih je podsjećao na iransku i zakaraptsku pradomovinu, u duhu naslijedene prastare tradicije Hrvati grade svoje osebujne drvene kuće ("hrvatske korablj") na obalama rijeka i na rubovima lugova i podižu drvene crkvice na brežuljcima i proplancima. Iz staroga Irana dolazi nam i frigijska kapa, koja je bila dio ženske narodne nošnje u srebreničkom kotaru.

Problemi bogumilstva, "Crkve bosanske" i biliga (stećaka) još nisu podpuno riješeni unatoč velikim naporima iz taknutih znanstvenika. Stoga se moramo vratiti u staru Armeniju i pokušati naći neke sukladnosti između Armenaca i Hrvata. Armenci su bili kršćani monofiziti, Hrvati kršćani arijanci (barem neko vrijeme). Armenksi i hrvatski jezik pripadaju istoj indoeuropskoj obitelji jezika. Armenski jezik mnoge je riječi posudio iz perzijskoga, grčkoga i sirijskoga jezika, hrvatski jezik također (ali najviše iz perzijskoga). Armensko pismo sastavljen je u IV. st. na temelju nekoga starijega (vjerojatno iranskoga), ugledavajući se i u grčko pismo. Hrvatska glagoljica, koja je na prvi pogled više nalik "na koptski ili na armenski alfabet, nego na bilo koje drugo evropsko pismo, koje se razvilo iz grčkih ili iz latinskih slova" (dr. Josip Hamm), sastavljena je na temelju staroiranskoga pisma. Biblija

je na armeniski jezik prevedena početkom V. st., na hrvatski je prevedena u nepoznato vrijeme, ali svakako prije rođenja sv. braće Ćirila i Metoda. Armenci rano prevode roman o Aleksandru Velikom, a hrvatska Aleksandrida, matica koje je čakavsko-glagoljska, postaje popularna među južnim Slavenima, Grcima, Rumunjima i Rusima. Armenска umjetnost od IV. st. razvija se u posebnim oblicima, kada su se, širenjem kršćanstva, u Armeniji počele podizati crkvene građevine koje su most između staroperzijskih građevina od opeke i maloazijskih građevina od kamena. Armeniske crkve s kupolom graditeljski su slične europskim romaničkim građevinama, a još prije god. 1000. primjenjuju se u njima neki konstitutivni elementi (stupovi podpornjaci i svežnjevi stupova) karakteristični za gotiku. Za armensko graditeljstvo osobito je karakteristična kupola iznad četvorine, izvedena s pomoću kutnih trompa. Identične su se trompe primjenjivale u starohrvatskom crvenom graditeljstvu, a taj je način oprečan bizantskom, koji poznae samo kupolu s pandativima (privjescima) i kupolu konstruiranu iz polukruga. Armenko kiparstvo većim dijelom je u službi graditeljstva; umjetnost rezanja u kamenu bila je veoma razvijena, što dokazuju ornamentalni i figuralni reljefi, kapiteli stupova i pilastara i slični uresi. Evo odgonetke, odakle nam naše osebujne starohrvatske crkve i samo nama svojstveni pletenac. Da bismo i trebali nismo mogli, barem u prvo vrijeme nakon doseljenja, primati pobude od antičke, jer smo antičko graditeljstvo našli u razvalinama. Pa ipak još uvijek se tek stidljivo spominje, da Hrvati "u početnom razdoblju zadržavaju u skromnoj mjeri i baštinu sa Sjevera, a možda i Iz-toka". U svezi s glagoljicom treba spomenuti i gruzijsko pismo, koje se razvilo iz jedne inačice aramejskoga pisma pod utjecajem grčkoga alfabet-a. Zanimljivo je, da su u najstarijem gruzijskom alfabetu slova obla kao i u

glagoljici, dok poslije, kao i u glagoljici, prevladava uglati tip.

O životu Hrvata na panonsko-jadranskom području u VI. - VIII. st. iz povijestnih izvora znamo malo, jer povijestni izvori najčešće bilježe ratna zbijanja. Život Hrvata u VII. i VIII. st. protekao je u miru, što je osobito pogodovalo razvitku umjetnosti. Mora se nužno predpostaviti, da su Hrvati odmah nakon pobjede nad Avarima i zauzimanja nekadašnje rimske Dalmacije organizirali svoju političku vlast, odnosno državu. "Inače se ne može nikako logički objasniti kako su mogli bez ikakove organizacije političke vlasti duga dva stoljeća držali u pokornosti pobijedene Avare, starosjedioce Romane i druge Slavene koji su možda došli u ove krajeve prije njih" (B. Zelić-Bučan). Sretno, mirno razdoblje života u novoj domovini Hrvati su izkoristili za gradnju crkava, dvorova i gradišta, za izradbu oružja, ali i nakita za njegovanje svih onih kulturnih i umjetničkih tradicija, koje su u baštinu donijeli iz iranske pradomovine i zakarpatske pradomovine. Prve crkve nisu im bile velike. U stalnoj selitbi šator im je bio jedini krov nad glavom. Po uzoru na taj šator gradili su i crkve. Veće im i nisu trebali. Dovoljno je bilo, da u njih stane svećenik i vladar. Ostali vjernici mogli su misnu žrtvu pratiti i izvana, kroz otvorena vrata (toga ima i danas u nekim krajevima). Iako malene, te crkve su građene s solikou ukusa i spremnosti, da se i danas doimljaju veće no što jesu, doživljavaju ih kao spomeničke katedrale u malenom.

(nastavit će se)

IN MEMORIAM

U SPOMEN

GRGO PEJNOVIĆ

profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji
preminuo 13. lipnja 2002. u 88. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

VILIM ŠTIMAC

umro u svibnju 2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Rijeka

U SPOMEN

IVAN ŠIMATOVIĆ

preminuo u 88. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

MILE ČUVALO

1925.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - Hercegovina

U SPOMEN

ILKO TOMIĆ

1924.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - Hercegovina

U SPOMEN

IVA DŽEBA

1929.-2002.

Laka joj bila hrvatska zemlja.
HDPZ - Hercegovina

U SPOMEN

PAŠKO MIHALJEVIĆ

1925.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - Hercegovina

U SPOMEN

JOSIP GENC

1925.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Varaždin

U SPOMEN

KREŠIMIR MANCE

suuтемљitelj spomenika bleiburškim žrtvama i žrtvama križnog puta
na zagrebačkom groblju Mirogoj, umro je 10. svibnja 2002.
u Torontu (Kanada), u 77. godini života.

Laka mu bila kanadska gruda zemlje!

IN THIS ISSUE

The criminal-penitentiary centre in Lepoglava was one of the leading detention centres in the period of Communist Yugoslavia. A large number of political prisoners served their sentences in this prison. One of them **Dr. Augustin Franić**, in his supplement analyses the national and ideological structure of the prison's administration and guard personnel. At the same time he describes the relationship of the local population towards the prison, the prison's administration and the prisoners themselves. At first the majority of the guards were of Croatian nationality. However, because in the eyes of the administration, the guards evidently did not satisfactorily conduct tortures to "re-educate" prisoners, they were gradually replaced with a disproportional number of Serb nationals. With their arrival began the darkest era for Croatian political prisoners, seeing that the new personnel was motivated with 'greater Serbian' and Communist ideologies. The entire time that the prison existed the local population nevertheless remained adverse to the prison administration and the Yugoslav communist regime. Despite the powerfully repressive system, that solidarity expressed by the Croatian populace in the area to political prisoners occasionally managed to come to the fore.

Don Nikola Soldo is a renown Croatian Catholic priest and long-term political prisoner. He was sentenced exclusively because during World War II he wrote newspaper articles in which he criticised the communist ideology and defended the rights of the Croatian people to its own independent state. For this reason, the so-called Court to Protect the National Honour of Croats and Serbs, after the war proclaimed him guilty and sentenced him to life imprisonment. In addition to his general details, **Martin Zorić**, presents the

sentence in a supplement to his article. It is characteristic to note that the Yugoslav Communist court had to admit that in his articles, Don Nikola advocated Christian mercy, democracy and the right for everyone to their free thought and word. Nevertheless, this was not enough. Not agreeing with Communism and the defence of the right of the Croatian nation to its own state in Communist Yugoslavia was considered a *magnum crimen*.

We bring an article from the **Medical Review**, written by **Dr. Željko Poljak** about Professor Ante Sercer - a renown Croatian medical expert who after World War II was a doctor and offered his medical services to everyone including political opposers of Yugoslavia and Communism. For the Communists however, Hypocrites Oath meant nothing if it was in contradiction to the interests of Marxism and Leninism.

Coverpage Lukacic's moteta from 1620

IN DIESEM HEFT

Das Straferziehungsheim Lepoglava ist eins der wichtigsten Kerkerhäuser aus der Zeit des kommunistischen Jugoslawiens. Darin wurde eine Großzahl politischer Häftlinge eingekerkert. Einer von ihnen, **Dr. Augustin Franić**, analysiert in seinem Artikel nationale und ideologische Strukturen der Gefängnisverwaltung und Aufsichtspersonals. Zugleich beschreibt er das Verhalten der Zivilbevölkerung aus der Umgebung der Gefängnisverwaltung und den Häftlingen gegenüber. In den ersten Jahren nach der kommunistischen Machtübernahme überwog kroatischer Auf-

sichtskader. Offensichtlich schien er der Gefängnisverwaltung im Prozess der Mißhandlung und "Umerziehen" der Häftlinge nicht ausreichend zuverlässig zu sein und wurde stufenweise unverhältnismäßig und in großem Maße durch serbischen Kader ausgetauscht. Nach deren Ankunft beginnt die dunkelste Ära für kroatische politische Häftlinge, da das neue Wachpersonal mit kommunistischer Ideologie und Hass gegen alles, was nicht serbisch war, motiviert ist. Die Zivilbevölkerung aus der Umgebung blieb während der ganzen Zeit des Bestehens der Strafanstalt, der Gefängnisverwaltung und dem jugoslawischen kommunistischen Regime gegenüber, abweisend. Trotz gewaltigem repressivem System kam diese Solidarität der kroatischen Bevölkerung aus der Umgebung mit den Häftlingen kam gelegentlich in Erscheinung.

Don Nikola Soldo ist ein bekannter kroatischer katholischer Priester und langjähriger politischer Häftling. Verurteilt wurde er ausschließlich wegen Veröffentlichung von Zeitungsartikeln während des Zweiten Weltkrieges, in denen er die kommunistische Ideologie kritisierte und das Recht des kroatischen Volkes auf seinen eigenen und unabhängigen Staat verteidigte. Deswegen wurde er vom sog. Gericht zum Schutze der nationalen Ehre der Kroaten und Serben, nach Ende des Krieges, für schuldig gesprochen und zu lebenslangem Kerker verurteilt. Neben den allgemeinen Angaben zum Häftling veröffentlicht Martin Zorić auch das Urteil. Charakteristisch ist, dass solch jugoslawisches kommunistisches Gericht erkennt, dass sich Don Soldo in seinen Artikeln für das christliche Mitleid, Demokratie und das Recht eines jeden auf freie Äußerung eingesetzt hat. Nun, dass genügte nicht. Uneinigkeit mit dem Kommunismus und Verteidigung des Rechtes des kroatischen Volkes auf einen eigenen Staat, im kommunistischen Jugoslawien waren *magnum crimen*.

Aus dem Ärztejournal übertragen wir den Text von **Prof. Dr. Željko Poljak** über **Prof. Dr. Ante Šercer**, einem bekannten kroatischen Mediziner, der nach Ende des Zweiten Weltkrieges, nur wegen ärztlicher Hilfeleistungen während des Krieges, einschließlich auch Gegner des Jugoslawentums und Kommunismus, zur langjährigen Gefängnisstrafe verurteilt wurde. Den Kommunisten war der Schwur des Hipokratis, sofern er mit den Interessen des Marxismus-Leninismus kollidierte, ohne jegliche Bedeutung.

AC
CHORALI METHODO
adornatos.
*PIA · SUA MUNIFICENTIA IN LUCEM
PRODIRE JUSSIT*
ALMA, ET VETUSTISSIMA
CATHEDRALIS ECCLESIA
ZAGRABIENSIS.

ZAGRABIAE,
typis ANTONII REINERI, Iaculti Regni Croatici Typographi Privilegiati, Anno 1757.

Titelblatt der »Cithara octochorda« aus dem Jahre 1757

(I z v a d a k)

- 10 -

RAZNA DJELOVANJA S ANTIKOMUNISTIČKIH, ANTISAMOUPRAVNICH
I NEPRIJATELJSKIH POZICIJA TE STANJE SIGURNOSTI

Djelovanje s antisamoupravnih, antisocijalističkih i antikomunističkih pozicija u ovom trenutku na području Općine ne predstavljaju organiziranu političku snagu koje bi moglo ozbiljno ugroziti sigurnosno stanje. Postoje odredjena djelovanja gradjansko-birokratsko-dogmatskih i drugih destruktivnih snaga kroz sredstva javnog informiranja ili pak medjusobna raspravljanja na forumima ili javnim mjestima. Oni potiču defetizam, siju nevjericu u sistem i rukovodstva i na taj način šire prostor za daljnje djelovanje i destabiliziranje stanja. Ove snage negiraju dosadašnje rezultate koje smo postigli u razvoju i oružanoj revoluciji, napadaju SK da nemaju snege i sposobnosti za daljnji razvoj društva. Takodje kroz ta ogovaranja dovode u pitanje revolucionarno djelo Tita, Kardelja i Bakariće.

Po svojoj aktivnosti najvažnije su grupe i pojedinci koji djeluju sa pozicija hrvatskog, a isto tako i srpskog nacionalizma obzirom na njegov intenzitet na širem planu. Kada smo smatrali da hrvatski nacionalizam jenjava naprosto smo se uvjeverili u suprotno dogadjajima u posljednje vrijeme. Posljednje pjevanje i ponašanje za vrijeme božićnih blagdana jasno govore da je hrvatski nacionalizam prisutan i da on predstavlja permanentnu opasnost. Nacionalisti neprezazu ni od čega kada su u pitanju njihovi interesi i ciljevi. Ovo potvrđuje istupanje Vlade Gotovca na sahrani pokojnog dr. Tandare. Njegov govor " o duhu" za koji se borio dr. Tandara jasno govori o jednoj Hrvatskoj koja nije na socijalističkim i samoupravnim pozicijama. Značjno je da se hrvatski nacionalisti okreću kleronacionalističkim strukturama koji im pomažu u njihovom djelovanju. Pogrebi koji se dešavaju u posljednje vrijeme uglednijih komunista obavljeni su religioznim činom, izazivaju različita negodovanja u članstvu SK-a i priče o liku člana SK.

Neki gradjani srpske nacionalnosti su pokušali popularizirati mitinge u SR Srbiji, kao pravi vid pomoći ugroženim Srbima i Crnogorcima na Kosovu. Sve je to ostalo u vrlo uskim okvirima i nije imalo refleksiju na šиру javnost. U posljednje vrijeme su se na našem tlu pojavili leci od Hrvatskog nacionalnog odbora žena za oslobodjenje Hrvatske iz Sidneja koji je zapilografiran iz lista "Glas Srbia" i ocrtava područje dokle su srpske zemlje. Ovaj letak ima negativan utjecaj u sadašnjem političkom trenutku na ovom tlu. I dalje moramo računati s emigracijom kao faktorom koji želi raznim načinima ubaciti paniku, a time i destabilizirati stanje na nešem tlu. Stalni pozivi od te strukture neprijatelja dožurnom OSUP-a govori o njihovim nemjerama.

Tanka s natpisom : "Prijatelju albanskog naroda" govori o određenim simpatijama kojih ima među hrvatskim i albanskim nacionalistima na ovom području. Kler i dalje djeluje načinima i metodama koje smo dali u dosadašnjim posjenama.

SABOR
REPUBLIKE
HRVATSKE

PROGLAŠENI AMANDMANI

Jutro u 17.30 sati nakon što su saborska vijeća prihvatile amandmane počela je zajednička sjednica svih vijeća na kojima su proglašeni amandmani od 84. do 75. i prihvacen Ustavni zakon za provođenje tih amandmana.

Nekto prije početka zajedničke sjednice u saboru je dvoransu ulazio dr. Franjo Tuđman, predsjednik Republike Hrvatske, dočekan bušnim pljeskom zastupnika HDZ-a.

Sjednica je počela s malim zakasnjavanjem, jer su poslanici lijevoga bloka imali svoj sastanak, tako da su u dvoranu ušli poslije.

Dok je tekla zajednička sjednica svih triju vijeća, mnogstvo građana okupilo se ispred zgrade Sabora pjevajući uz pratnju imene glazbe »Marjane, Marjane i »Vila Velobila».

Proglašavajući amandmane, predsjednik Sabora dr. Žarko Domljan kazao da od ovoga trenutka Hrvatska osigurava suverenitet na svome cjelokupnomet području i prestaje biti socijalistička. Dodao je da se Hrvatska ujedno rastaje i od svoga ideološkoga simbola i zastave sa zvijezdom petokrakom. U tom trenutku Ivica Račan i Branko Puhačić izšli su iz saborske dvorane.

Poznije proglašenja amandmana na jarbol ispred saborske zgrade podignute je hrvatska zastava s povijesnim grbom – štitom od 25 bijelo-crvenih polja. Prvi put tu su bili i redarstvenici s novim obilježjima – umjesto zvijezde petokrake na njihovim je kapama bio povijesni hrvatski grb.

Sabor Republike Hrvatske, 25. srpnja u 17.30 sati: Amandmani su proglašeni

Ota se zastava ispred Sabora i pjeva »Lijepa nasa»

Svečani silazak s Radiceva trga na nekadašnji i budući Trg bana Jelačića

Uzvratničkim trgu nakon proglašenja amandmana

Od jutro – povijesni grb i na kapi redarstvenika

Uzimanje mjere za novu ploču